

ОБЛОМОВ

ЗАБАВНИК

СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

КЊИГА ПРВА

И. А. ГОНЧАРОВ

ОБЛОМОВ

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1898

ОБЛОМОВ

РОМАН У ЧЕТИРИ ДЕЛА

НАПИСАО

ИВАН С. ГОНЧАРОВ

ПРЕВЕО С РУСКОГА

МИЛОВАН Ђ. ГЛИШИЋ

КЊИГА ПРВА

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1898

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ПИСЦУ

Читаоци „Обломова“ треба да се познаду мало изближе с његовим писцем. Уз најновије издање Гончаровљевих дела написао је А. Филонов опширну биографију његову, а ја сам отуд извадио за наше читаоце ово :

Иван Александровић Гончаров родио се у граду Симбирску 6 јуна 1812 године. Он је властелински син. Отац му је умро рано. О његову домаћем васпитању старала се његова мати, жена мудра, озбиљна и строга. Њој је у том много помагао Иванов кум, Јакубов, поморски официр у оставци, човек племенит, образован и искрен пријатељ и најближи сусед кући Гончаровљевој. Он је од све деце (било их је три сина и једна кћи) највише волео Ивана, водио га готово свуд уза се и причао му приче из својега мрнарскога живота.

Иван је почео учити школу у приватном пансиону у Симбирску, а кад му је било десет година одвели су га у Москву да се даље школује. Године 1831 ступио је у московски универзитет. Свршивши 1834 године науке на универзитету, Иван се вратио својој кући у Симбирск. Њега је тамо узео у службу симбирски гувернатор да му буде секретар; али се у брзо гувернатор смени, а Иван остави секретар-

ство, па оде у Петроград. У Петрограду је служио у министарству финансија као преводилац у одељењу за спољашњу трговину, а затим је био столоначелник (шеф одсека) до 1852 године. Позније је прешао у министарство просвете, где је вршио дужност цензора до 1856 године. А затим се цензура премести у министарство унутрашњих послова, и с њом се премести и Иван. Године 1862 постао је главни уредник „Северне Поште“, листа који је издавало министарство унутрашњих послова, а 1863 године постао је члан савета за послове руске штампе. Док је био цензор, он је често заштићавао руске писце и пропуштао њихове радове.

Главном и омиљеном занимањем Ивана А. Гончарова беше — књижевност. Први оригиналан његов рад „Обичан Догађај“ штампан је 1847 године у журналу „Савременику“. И критика и публика дочекала је ту приповетку с потпуном хвалом и допадањем. У њој је нацртан мекушан синовац, разнежен нерадом и господством, и практичан стриц. Главни јунак, Адујев (синовац), преживео је доба младићских снова и заноса, постигао истинску срећу, заузео у служби добар и чврст положај, и добро се оженио. У том је сав „Обичан Догађај“. Поред осталог ту је дирљивим цртама обележена материнска љубав. Неки мисле, да се Гончаров тим топлим описом одужио у неколико успомени своје мајке, која је била озбиљна и строга, али је волела своју децу и старала се да их изведе на пут.

У истом журналу штампана је 1848 године његова прича: „Иван Савић Поджабрин“, која се одликује лаким и наивним хумором. У њој су изнесене неколике црте из живота једнога чиновника у Петрограду, који се сваки час сељака из стана у стан. Ту је наиван господин, који покашто чисти чак и своје чизме; а наиван је и његов слуга Авђеј, који прекорева својега господина због његове несталности, а слуша га без поговора. На послетку, занимљив је и кућни надзорник, који издаје стан кирајцијама, а уз то га куди да црње бити не може.

Роман „Обломов“ стекао је Гончарову гласа у свој Русији. „Обломов“ и „обломовштина“ посташе нарочити називи у језику образованих људи. Илија Илић Обломов постаде тип беспосличара, као што је Гогољев Пљушкин постао тип тврдице. Овај одлични роман, у ком је леност нацртана до најмањих ситница, вредан је најпажљивијег проучавања. У њему се таленат Гончаровљев јавља у пуном свом блеску.

Гончаров је још у детињству почео добивати појам о „обломовштини“. Његов кум Јакубов имао је два пријатеља; обојица су били спахије, људи богати, добричине и веома прости. Кад би год дошли у Симбирск, они су становали код Јакубова, и ту их је Гончаров, још као дечак, виђао како лешкаре до подне, пију чај или кафу у постељи; у подне до ручкују, па онет лежу у постељу, где их и гости затеку. А кад се вратио с университета кући, опет га је дочекала „обломовштина“; тако рећи, утонуо је у домаће мажење. „Осем родбине, вели он у својим „Успоменама“, чак и старе слуге, с дадиљом на челу, прате сваки мој миг, сећају се мојих укуса, мојих навика, сећају се где је стајао мој писаћи сто, на којој сам столици обично седео, домишљају се како ће ми наместити постељу. Кувар ми набраја моја омиљена јела, и сви се труде како ће ми угодити.“

Гончаров је пустио на јавност најпре један одломак из романа, под насловом „Обломовљев Сан“, 1849 године, а цео роман изишао је тек 1859 године у „Отечественим Запискама“. На том роману радио је пуних десет година.

Још дуже је радио роман „Обронак“, почео га 1849, а довршио 1868 године. Гончаровљев „Обронак“ преноси читаоца на Волгу, у завичај ауторов. У том роману, који је писац радио двадесет година, огледа се у лицу Таћане Марковне Берјошкове и њених пријатеља стари живот руски упоредо с новим животом, који је настао од владе цара Александра II (1855 године). По тумачењу самога Гончарова, Таћана је представник пређашњег рускога конзерватизма; Волохов је представник „нове лажи“,

а Тушин је представник „правог новог појаса“, који ће довршити преображај Русије.

Слушајући још као дечко од својега кума Јакубова приче о бродарима и путовању по мору, Гончаров је од малена жудео за морем. Он сам казује у својим „Успоменама“, како је још као дете седео по читаве сахате на обали „матушке“ Волге и занесен гледао њене широке таласе, поврх којих су пловила многа једрила као лабудови. И њему се тад чинило, да га ти таласи маме некуд далеко, далеко.

Та давнашња жеља његова испунила се. Руска влада беше спремила 1852 године нарочито посланство да иде у Јапан и да с том државом углави трговински уговор. Посланству је дат ратни брод (фрегата) „Палада“ за тај далеки пут. Министар народне просвете А. С. Норов понуди Гончарова, да иде у Јапан као секретар на фрегати „Палади“. И он је с великом радошћу примио ту понуду. На том путу провео је две године. Вратио се преко Сибира, кроз који је путовао сувим око шест месеца. С тог пута слао је својим пријатељима и познаницима писма, у којима им је описивао своје упечатке и посматрања. Та његова занимљива писма штампана су у први мах по разним листовима. Позније су наштампана у засебитој књизи под насловом „Фрегата Палада“.

У размаку од 1872 до 1881 године написао је Гончаров своју аутобиографију под насловом „Боље икад него никад“. У тој књизи објаснио је он главне идеје својих најбољих романа: „Обичнога Догађаја“, „Обломова“ и „Обронка.“ (Неки критичар напоменуо је, да се најбољи романи његови почињу слогом „Об...“). Осем тога Гончаров у поменутој књизи каже, да се, пишући своје романе, није држао никакве тенденције. „Ја пре свега, вели, нисам исказивао ми-сао, него ону личност, ону слику, ону радњу, коју сам видео у својој машти. Мене су привлачиле к себи личности мени блиске и познате, и привлачила су ме она места где сам се родио и одрастао. Све ово што сад пишем (то вели за „Обронак“) није ми се

учинило тако јасно и разговетно, као што сам видео после, пошто сам довршио свој роман. Бјељински је имао право, што је приписивао огроман значај уметничком нагону. У мени су биле зачете слике и оне су инстинктивно водиле моје перо. Ја сам писао само оно, што сам доживео, што сам мислио и осећао, што сам волео, што сам изблиза видео и знао, — једном речи: писао сам и свој живот и оно што је уз њега прирасло. Мене је занимало то што умем цртати. Па кад су слике, нек су слике: кроз њих ваља и говорити.“

Гончаров је 1883 године тихо и без икакве хуке светковао педесетогодишњицу својега књижевнога рада. (Он је још као ђак на московском универзитету превео један роман од Ежена Сиа, и тај његов први књижевни рад штампан је 1832 године у журналу „Телескопу“.) Ужи круг његових пријатеља и књижевника дао му је тад за спомен један кабинетски сахат с прекрасном бронзаном бистом младе девојке с натписом „Мартица“. Мартица је један од одличних карактера из његова романа „Обронка“. То је девојка паметна, добра, вредна, врло морална и у свему покорна вољи своје бабе Таћане Марковне Берјошкове.

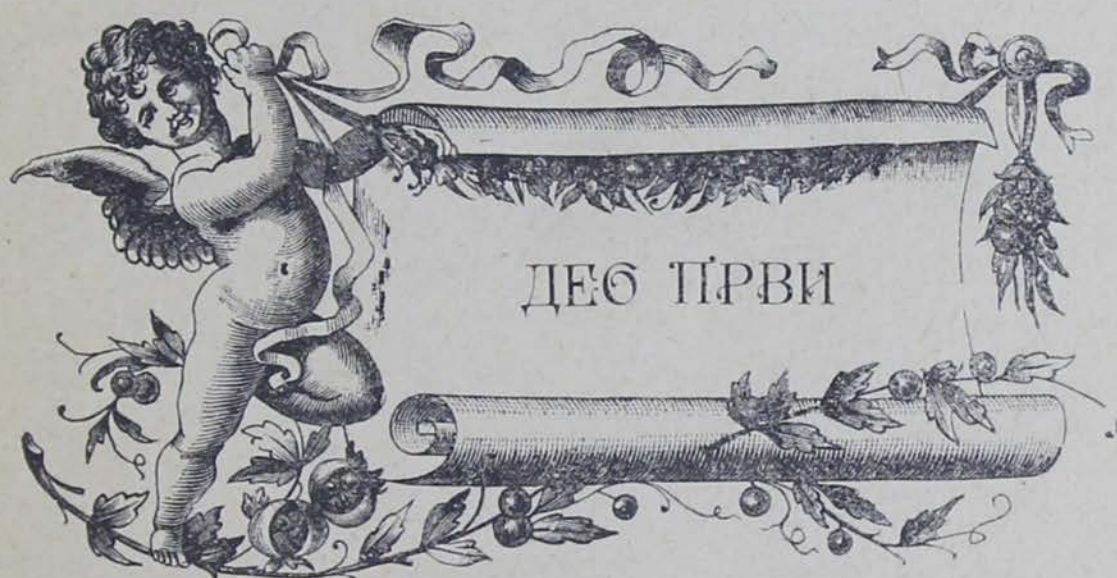
Последњи су радови Гончаровљеви: „Успомене с университета“, „У Завичају“ и „Слуге“. У тим чланцима он износи много што шта из својега живота код куће у Симбирску, на универзитету у Москви, и у Петрограду где је провео педесет година. У тим његовим аутобиографским записима има много и забавних и поучних ствари. Ту пажљив читалац види личност Гончаровљеву у прекрасној слици; види његову ватрену љубав према просвети, његов напоран рад, болећивост према ближњему; види његову скромност у домаћем животу, и непрекидну тежњу за својим образовањем.

Овај знаменити руски књижевник умро је 15 септембра 1891 године. Сахрањен је у гробљу код цркве Александра Невскога у Петрограду.

Његов роман „Обломов“ превео сам ја с првога издања још 1876 године, и тај је превод изашао у лиску службених „Српских Новина“. Сад пак превео сам га изнова с трећега издања од 1896 године. Сам писац знатно је изменио и допунио „Обломова“, те се на много места јако разликује од онога првога издања, које је штампано 1868 године.

М. Ђ. Јлишић

I.

У Гороховој Улици, у једној великој кући, где је становало толико света да би се њим могао населити читав окружни град, лежао је изјутра у постељи, у свом стану, Илија Илић Обломов.

То је био човек од своје тридесет и две до тридесет и три године, средњег раста, пријатна изгледа, угасито плавих очију, али без икакве одређене идеје, без икакве прибраности у цртама његова лица. Мисао је ходала по његову лицу, као слободна птица, час прхне мало у очима, час падне на полуотворене усне, час се сакрије у боре на челу, па се онда сасвим изгуби, и тад се по свем лицу засија једнолика ведрина безбрижности. Безбрижност је прелазила с лица у положаје свега тела, па чак и у боре његове домаће хаљине.

Кашто се његов поглед помрачавао изразом као неког умора или чаме; али ни умор, ни чама нису могли ни за тренут отерати с његова лица ону благост, која беше главни и основни израз не само лица, него и све душе његове; а душа се врло отворено и јасно огледала у његовим очима, у осмеху, у сваком покрету главе, руке. Летимичан посматралац, хладан човек, кад би узгред погледао Обломова, рекао би: „Мора бити да је ово нека добричина, отворена душа!“ А човек озбиљнији и осетљивији дуго би га гледао у лице, па би отишао у пријатној недоумици и смешећи се.

Лице у Илије Илића није било ни румено, ни тамно, ни истински бледо, већ неодређено, или је, ваљда, изгледало тако, зато што је Обломов, према својим годинама, некако одебљао: може бити што се не креће или што не излази на ваздух, а може бити и од једног и од другог. А уопште тело његово, судећи по тмолој, сасвим белој боји његова врата, мајунских гојазних руку и меканих рамена, изгледало је и сувише разнежено за једнога мушкарца.

Његове покрете, чак и онда кад је био узнемирен, уздржавала је такође благост и леност која је имала неке своје особите дражи. Кад је на његово лице наилазио из душе облак бриге, тад би му се поглед замаглио, на челу би се појавиле боре, отпочела би игра двоумице, туге, плашње; али би се тај немир ретко кад стинуо у калупу одређене идеје, а још би се ређе претворио у одлуку. Сав тај немир свршавао се уздахом и губио у апатији или у дремежу.

Како је домаће одело Обломовљево лепо доликовало мирним цртама његова лица и разнеженом телу! На њему је био халат¹ од персијске материје, прави источњачки халат, без ичега што подсећа на Европу, без кита, без кадиве, без струка, веома простран, тако да се Обломов могао и двапут умотати у њега. Рукави, по непромењивој азијској моди, били су, почевши од прста па на више к рамену, све шири и шири. И ако је тај халат изгубио своје првашње лице, и местимице заменио своју првобитну, природну глачину другом, у току времена стеченом глачином, он је ипак очувао ону свећу источњачке боје и јачину ткива.

Халат је имао у очима Обломовљевим гомилу неоцењених добрина: мекан је, гибак; тело га не осећа на себи; он се, као послушан роб, покорави и најмањем покрету тела.

Обломов је свакад био код куће без вратне марамице и без прсника, јер је волео да му је све пространо и алватно. Његове папуче биле су дугачке, меке и широке; кад и не гледајући спусти ноге с постеље на под, он њима погоди правце у папуче.

¹ Халат — домаћа хаљина источњачкога кроја. Пр.

Лежање у Илије Илића није било ни прека потреба, као у болесника или као у човека који хоће да спава, ни случајност, као у онога који је сустао, ни уживање, као у ленивца: то је било његово нормално стање. Кад је био код куће — а он је био готово свакад код куће — лежао је једнако, и све непрестанце у једној соби, у којој смо га затекли, а која му је служила и као спаваћа соба, и као кабинет, и као соба за примање. У њега су биле још три собе, али је он ретко у њих завиривао, осем изјутра, и то не сваки дан, док је слуга чистио његов кабинет, што се није чинило сваки дан. Намештај у тим собама био је покривен навлакама, стори спуштени.

Соба, где је лежао Илија Илић, изгледала је на први поглед прекрасно намештена. Ту је био писаћи сто од црвенога дрвета, два дивана, постављена свиленом материјом, лепи заслони на којима су извезене невиђене у природи птице и воће. Ту су били свилени завеси, сагови, неколико слика, мали кипови од туча, порцелан, и множина лепих ситница.

Али вешто око човека с правим укусом, једним детимичним погледом на све што је ту било, прочитало би само жељу да се како тако очува десогим неизбежног уобичајенога реда, тек колико да се и то скине с врата. Обломов се, зацело, само о том и старао, кад је намештао свој кабинет. Фини укус не би се задовољио тим тешким, незграпним столицама од црвенога дрвета и непостојаним полицама. Наслон у једнога дивана срозао се на ниже, налепљено дрво местимице отпало.

Исти такав карактер имале су на себи и слике, и вазе, и ситнице.

Сам домаћин, при свем том, гледао је намештај својега кабинета тако хладно и расејано, као да је очима питао: „Ко је овамо наиздовлачио и натрпао све ово?“ Због таког хладнога гледања Обломовљева на своју својину, а, може бити, и због још хладнијега гледања слуге његова Захара на исти предмет, изглед кабинета, кад се разгледа у њему све пажљивије, поражавао је запуштеношћу и немарношћу која је владала у њему.

По зидовима, око слика, припела се, као фестони, паучина, пуна прашине; огледала, место да огледају предмете, могла би пре послужити као таблице, да се на њима, по прашини, записују какве белешке сећања ради. Сагови су били у самим мрљама. На дивану је стајао заборављен убрус; ретко које јутро да није био на столу неуспремљен од синоћне вечере тањир са слаником и оглоданом кошчицом, и да се нису ваљале мрве од хлеба.

Да нема тога тањира, да није прислоњен уз постељу тек попушен чибук, или да није ту сам домаћин, што лежи на њој, могло би се помислити, да ту нико не живи — тако је то све било прашљиво, похабано и у опште лишено живих трагова човечијега присуства. Истина, на полицама су биле две три отворене књиге, повлачио се један број новина, на писаћем столу стајао је и дивит с перима; али оне стране, на којима књиге бежу отворене, биле су покривене прашином и пожутеле; видело се да су остављене давно; број новина био је лањски, а из дивита, ако би се у њега замочило перо, ваљда би само издетела, зујећи, поплашена мува.

Илија Илић пробудио се, преко обичаја, врло рано, у осам сахата. Њега је нешто јако забринуло. На лицу његову појављиваше се наизменце час страх, час немир, час досада. Видело се, како га осваја унутрашња борба, а ум још не притиче у помоћ.

Ствар је у том, што је Обломов добио уочи тог дана из села, од својега настојника, писмо непријатне садржине. Познато је, о каквим непријатностима може писати настојник: неродица, неплаћање, смањивањедохотка итд. Ма да је настојник и лане и преклане писао својему господину таква иста писма, ипак је и ово последње писмо имало јакога дејства, као и свако немило изненађење.

А то није шала! Ваљало је сад мислити о начинима како да се предузму какве год мере. У осталом, мора се признати да се Илија Илић бринуо о својим пословима. Он је после првог непријатнога писма настојникова, које је добио пре неколико година, већ

почео кројити у памети план за разне промене и поправке у уређењу управе над својим имањем.

По том плану намеравао је увести разне нове економске, полицијске и остале мере. Али план не беше још ни издалека сав смишљен, а непријатна писма настојникова понављала су се сваке године, подстицала га на рад и, наравно, нарушавала његово спокојство. Обломов је увиђао да је прека потреба предузети штогод одлучно, док план не буде готов.

Чим се пробудио, он је одмах поумио да устане, да се умије и, пошто се напије чаја, да се добро промисли, те да штогод смисли, запише и у опште да се лати тога посла како ваља.

По сахата од прилике лежао је он једнако, бојећи се с том намером, па је потом нашао, да ће стићи да уради то и после чаја, а чај се може пити, по обичају, у постељи, тим пре, што ништа не смета чомислити и лежећи.

Тако је и учинио. После чаја већ се придигао са својега легала и у мало није устао; погледајући на папуче, он је чак почео спуштати к њима једну ногу с постеље, али је одмах опет тргнуо к себи.

Изби девет и по, Илија Илић трже се.

— Та шта ја ово чиним? рече он гласно и зловољно. Свему има мера: ваља радити! Нек је само ту воља, па ће онда...

— Захаре! викну он.

У соби, коју је одвајао од кабинета Илије Илића само мали ходник, чу се најпре сушто режање пса на ланцу, па онда дупа ногу, које од некуд скочише. То је Захар скочио с лежанке¹, на којој је обично проводио време, седећи обузет дремежом.

У собу уђе човек већ у годинама, у суром дугом капуту, с рупом под пазухом, кроз коју је вирило парче кошуље, и у суром прснику, с бакреним дугметима, с голом, као колено, лобањом и с бескрајно широким и густим, риђим проседим залисцима, од којих би сваки био довољан за три браде.

¹ Лежанка — широк банак уз зид, на ком се може лешкарити.

Захар се није трудио да промени не само Богом дани му лик, него ни своје одело, које је носио на селу. Њему су се шиле хаљине по мустри, коју је донео са села. Сури дуг капут и преник допадали су се њему и зато, што је у тој полуслужбеној хаљини видео слабу успомену на ливреју, коју је некад носио, пратећи покојну господу у цркву или у госте; а ливреја је била у његовим успоменама једина представница достојанства дома Обломовљева.

Ништа више није подсећало старца на господарски раскошни и спокојни живот у сеоској тишини. Стара господа помрла су, породичне слике остале су код куће и, по свој прилици, повлаче се негде на тавану; предања о старинском животу и угледу породице све се више губе, или живе само у сећању неколико старца који су се још затекли у селу. Ето зато је Захару био драг сури дуг капут. У том капуту и још у понеким особинама, које су се сачувале на лицу и у манирима господиновим, а које су подсећале на његове родитеље, и у његовим каприсама, на које је он, истина, гунђао и у себи и на глас, али које је, при свем том, у души поштовао, као израз господарске воље, властелинскога права, видео је Захар слабе напомене на преживелу величину.

Да није тих каприса он некако не би осећао да има господара над собом; да њих није, ништа не би могло васкрснути његову младост, и село које су оставили давно, и предања о том старинском дому, која беху једина кроника, коју су водили стари послужитељи, дадиље и дојкиње и која је прелазила с колена на колено.

Кућа Обломовљева беше некад богата и чувена у својој околини, али после, Бог зна зашто, поче све више сиромашити и опадати, и на послетку се неосетно изгуби међу млађим племићским кућама. Само оседели послужитељи куће Обломовљеве чували су и предавали један другому веран спомен о прошлости, коју су поштовали као светињу.

Ето зашто је Захар тако волео свој сури капут. Може бити, да је он и своје записке ценио зато, што

је у својем детињству видео много старих слугу с тим старинским, аристократским украсом.

Илија Илић, дубоко замишљен, за дуго није опазио Захара. Захар је стојао пред њим ћутећи. Најзад се накашља мало.

— Шта ћеш ти? упита Илија Илић.

— Па ви сте звали?

— Звао? Зашто ли сам то звао — не сећам се! одговори он, теглећи се. — Иди ти за сад у своју собу, а ја ћу се већ сетити.

Захар оде, а Илија Илић настави лежати и мислити о проклетом писму.

Прошло је око четврт сахата.

— Па, доста је лежања! рече он. Ваља ово устати... Али у осталом, хајде да ја још једанпут пажљиво прочитам писмо настојниково, а после ћу већ устати. — Захаре!

Опет онај исти скок и режање јаче. Захар је ушао, а Обломов се опет задубио у мисли. Захар је стајао минут два, зловољно, погледајући господина мало попреко, па на послетку пође к вратима.

— А куда ћеш ти? упита на један мах Обломов.

— Ви ништа не говорите, па зашто да стојим ту узалуд? зашишта Захар, јер није имао другога гласа; по његову казивању он је изгубио глас у лову с керовима, кад је ишао са старим господином и кад му је тобоже дунуо неки јак ветар у грло.

Он је стајао искосице напред собе и једнако гледао попреко Обломова.

— Зар су ти се ноге осушиле, па не можеш постојати? Видиш, да сам забринут — па почекај! Зар се ниси тамо доста належао? Потражи оно писмо, што сам јуче добио од настојника. Куд си га део?

— Какво писмо? Ја никаквога писма нисам видео, рече Захар.

— Та ти си га примио од поштоноше, једно прљаво писмо!

— А откуд ја знам куд сте га оставили? говорио је Захар, тупкајући руком по хартијама и разним стварима, што су биле на столу.

— Ти никад ништа не знаш. Погледај тамо у кошар! Или да не буде запало иза дивана? Ето наслон у дивана није још оправљен; шта би ти било да зовнеш столара да оправља? Ти си то и одломно. Ни о чем не мислиш!

— Ја нисам одломно, одговори Захар; — одломно се сам; не може ни служити довека: мора се кад било изломити.

Илија Илић није сматрао да је потребно доказивати противно.

— Јеси ли нашао? упита само.

— Ево некаквих писама.

— Нису та.

— Па, више нема, рече Захар.

— Та, добро, иди! рече нестрпљиво Илија Илић. Ја ћу устати, наћи ћу сâм.

Захар изиде, али тек што се одупрѐ рукама у лежанку, да скочи на њу, а опет се зачу журна вика: — Захаре, Захаре!

— Јао, Боже! гунђао је Захар, одлазаћи опет у кабинет. Каква је ово мука? Да хоће бар смрт што пре!

— Шта ћете? рече он, држећи се једном руком за врата од кабинета и, у знак своје немилости, гледајући Обломова тако попреко, да је видео господина само половином ока, а господин је видео само један огроман зализак, из којег ће, рекао би, сад излетети две три птице.

— Мараму, брже! Могоа би се и сâм сетити, зар не видиш! оштро га прекоре Илија Илић.

На Захару се није опазило никако особито незадовољство нити изненађење на ту заповест и прекор господинов; јамачно је налазио од своје стране, да је и једно и друго веома природно.

— А ко ће га знати, где је марама? гунђао је он, идући наоколо по соби и пипајући сваку столицу, ма да се и онако могло видети, да на столицама ништа нема.

— Све ви губите! рече, отварајући врата од гостинске собе, да погледа да није тамо.

— Куда ћеш? Овде тражи! Има три дана како нисам тамо улазио. Али брже! говорио је Илија Илић.

— Где је марама? Нема мараме! говорио је Захар, ширећи руке и осврћући се по свим угловима. — Та ето је, зашишта срдито на један мах: — под вама! Ето вири крај. Лежите на марами, а иштете је!

И, не чекајући одговора, Захар пође напоље. Обломову би мало криво што је сâм погрешно. Он брзо нађе други узрок да окриви Захара.

— А каква ти је ово чистота: прашина, ђубре, Боже мој! Ено, ено, погледај по угловима — ништа не радиш!

— Ако већ ја ништа не радим... поче Захар увређеним гласом: — трудим се, живот свој сатирем! И прашину бришем, и метем готово сваки дан...

Он показа руком средину пода и сто, за којим је Обломов ручао.

— Ето, ето, рече он: — све почишћено, успремљено, као за свадбу... Шта ћете више?

— А шта је оно? прекиде га Илија Илић, показујући зидове и таван: — А оно? А оно? Он пружи прстом и на убрис остављен од јуче, и на тањир с комадом хлеба заборављен на столу.

— Па, то ћу, ево, успремити, рече Захар попустљиво, узевши тањир.

— Само то! А прашина по зидовима, а паучина?... говорио је Обломов, пружајући прстом на зидове.

— То ја успремам пред Васкрс: тад и иконе бришем и паучину скидам...

— А кад ћеш књиге и слике опахати?...

— Књиге и слике пред Божић; тад ћемо ја и Аниса све ормане претрести. А сад кад ћеш успремити? Ви једнако седите код куће.

— Ја кашто одем у позориште, и у госте, па би тад...

— Какво успремање ноћу!

Обломов га погледа прекорно, махну главом и уздахну, а Захар равнодушно погледа на прозор, па и он уздахну. Господин је, рекао би, мислио: „Е, брајко, ти си још већи Обломов од мене“, а Захар

мал' те није помислио: „Лажеш! Ти си само вешт говорити намештене и жалбене речи, а теби није стало ни до прашине ни до паучине.“

— Знаш ли ти, рече Илија Илић: — да се од прашине закоте мољци? Ја кашто виђам чак и стеницу на зиду!

— У мене има и бува! одговори спокојно Захар.

— Зар је то лепо? Та то је гадно! рече Обломов.

Захар се зацену од смеха тако, да му је осмех захватио чак и обрве и залиске, који се од тога размакоше у страну и по свем лицу до самога чела разли се црвенило.

— А откуд сам ја крив, што има на свету стеница? рече он с наивним чуђењем: — Зар сам их ја измислио?

— То је од нечистоте, прекиде га Обломов. — Зашто ти једнако бубаш којешта!

— Ни нечистоту нисам ја измислио.

— Ето тамо у твојој соби, чујем како ноћу трче миши.

— Ни мише нисам ја измислио. Те тварке, као што су миши, мачке, стенице, свуд је много.

— А како у других нема ни мољаца, ни стеница? На лицу Захарову појави се израз неверице или, боље рећи, мирно уверење, да то бити не може.

— У мене има свега много, рече он јогунасто; не можеш смотрити сваку стеницу, не можеш се завући за њом у пукотину.

А овамо је, канда, мислио у себи: „Какво ми је и то спавање без стеница?“

— Ти мети, ишчисти кртог из углова, па неће бити ничега, учи га Обломов.

— Почистићеш, а сутра ће се опет накупити, вели Захар.

— Неће се накупити, упада господин, не треба да се накупи.

— Накупиће се, знам ја, тврди слуга.

— Ако се накупи, ти опет ишчисти.

— Како то? Зар сваки дан претресај све углове? ушита Захар. Па какав ми је онда то живот? Боље нек Бог душу узме!

— А зашто је у других чисто? рече Обломов. — Погледај преко пута, код удешача клавира: мило ти погледати, а у кући му само једна слушкиња...

— А откуд ће у Швабе бити ђубрета? на један мах запе Захар. Погледајте ви како они живе! Сва кућа по читаву недељу глође кост. Капут с леђа очевих прелази на сина, а са сина опет на оца. На жени и кћерима хаљинице кратке: све прикупљају пода се ноге, као гуске... Откуд ће у њих бити ђубрета? У њих није то овако, као у нас, да у орманима лежи годинама гомила старог изношеног одеда, или да се накупи пун угао корица од хлеба преко зиме... У њих не можеш видети ни једну корицу да се узалуд повлачи: начине суварке, па поједу уз пиво!

Захар чак пљуну кроза зубе, говорећи о тако гадном животу.

— Окани се разговора! рече Илија Илић: — боље ти успремај.

— По неки пут и успремио бих, али ви сами не дате, рече Захар.

— Опет он почиње оно своје! Све, видиш, ја сметам.

— Зацело ви; једнако седите код куће: како ћу успремити кад сте ту? Отидите куд на цео дан, па ћу онда успремити.

— Гле, још измислио да — одем! Боље, иди ти у своју собу.

— Одиста велим! наваљује Захар. Ето кад бисте бар данас отишли, ја бих с Анисом све успремио. Па нас двоје не можемо ни свршити све: требаће још најмити жена, па све опрати.

— Е! какве су то измишљотине — жене! Одлази, рече Илија Илић.

Њему већ није било мило, што је изазвао Захара на тај разговор. Он је све заборављао, да се веће отрести ласно брига, чим се дотакне тог деликатнога предмета.

Обломов би и хтео да буде чисто, и желео би, да се то уради некако неосетно, само собом; а Захар је свагда дизао читаву парницу, ако би се само почело захтевати од њега да обрише прашину, да опере подове итд. Он у том случају стане доказивати како је преко потребна огромна трка по кући, знајући врло добро, да је сама помисао на то ужасавала његова господина.

Захар је отишао, а Обломов се удубио у размишљање. После неколико минута изби још по сахата.

— Шта је то? готово с ужасом рече Илија Илић. Једанаест сахата скоро, а ја још нисам устао, нисам се до сад умио? Захаре, Захаре!

— Ох, Боже мој! Но! чу се из предсобља, а затим познати скок.

— Је ли спремљено да се умијем? упита Обломов.

— Спремљено одавно! одговори Захар. Зашто не устајете?

— А што ти не кажеш да је спремљено? Ја бих већ давно устао. Иди ти, ево мене одмах за тобом. Треба да радим, хоћу да пишем.

Захар изиде, али се очас врати с исписаном и измашћеном књижицом и парчетима хартије.

— Ево, кад станете писати, изволите узгред прегледати и рачуне: треба платити.

— Какве рачуне? Шта платити? упита Илија Илић зловољан.

— Рачуне од месара, пиљара, праље, хлебара: сви ишту паре.

— Само о новцима да се човек брине! гунђао је Илија Илић. А ти, што не дајеш те рачуне по мало, него све на једанпут?

— Па ви сте ме сваки пут отерали: сутра, па сутра...

— Па онда, зар не би и сад могло остати до сутра?

— Не може! Веома су садетелни: више не даду на вересију. Данас је први.

— Ах! рече Обломов узнемирен: — Нова брига! Но, што стојиш? Метни на сто. Сад ћу устати, умићу

се и видећу, рече Илија Илић. — Дакле, спремљено је да се умијем?

— Спремљено! рече Захар.

— Е, сад...

Он се као поче, стењући, дизати на постељи, да устане.

— Заборавио сам вам казати, поче Захар: — отонч, док сте још спавали, слао је настојник ове куће послужитеља: вели морамо се на сваки начин селити... треба им овај стан.

— Па шта је с тим? Ако им треба, онда ћемо се, разуме се, иселити. Што си ме окупио? Ово је већ трећи пут како ми о том говориш.

— И мене су окупили.

— Кажи, да ћемо се иселити.

— Они веле: Има већ месец дана, како сте, вели, обећали, а никако се не селите; ми ћемо, вели, јавити полицији.

— Па нека јаве! рече одсечно Обломов. Ми ћемо се и сами иселити, док буде топлије, после три недеље.

— Какве три недеље! Настојник каже, да ће до две недеље доћи радници: све ће да руше... „Иселите се, вели, сутра или прекосутра...”

— Е-е-е! Сувише се журе! Гле ти сад! Зашто не заповеде одмах? А ти да ми се ниси усудио поменути за стан. Ја сам ти већ једанпут то забранио; а ти опет. Чувај се!

— Али шта ћу да радим! рече Захар.

— Шта ћеш да радиш? Ето чим се он брани преда мном! одговори Илија Илић. — Он мене пита! А шта се то мене тиче? Ти мене не узнемируј, а с њима тамо, како хоћеш, онако и удеси, само да се не седим. Не можеш да се постараш за свога господина!

— Ама како ћу ја удесити, баћушка Илија Илићу? поче Захар благим шиштањем: — Кућа није моја, а како да се не седимо из туђе куће, кад терају? Да је кућа моја, ја бих с великим својим задовољством...

— А зар се не би могли како год наговорити! „Ми, реци, станујемо ту одавно, плаћамо уредно.”

— Говорио сам ја, рече Захар.

— Па шта веле?

— Шта! Окупили једно те једно: „Селите се, вели, морамо тај стан преправљати.“ Хоће од докто-рова и овог да начине један велики стан, за свадбу газдина сина.

— Ох, Боже мој! рече јетко Обломов. Та зар има и таквих магараца, који се жене!

Он се окрете налеђице.

— Кад бисте, господине, писали газди, рече Захар: — он вас, може бити, не би дирао, него би наредио да се прво руши онај стан тамо.

И ту Захар показа руком некуд на десно.

— Па добро, чим устанем писаћу му... Иди ти, а ја ћу се већ промислити. Ти ништа не умеш урадити, додаде он; морам се ја сâм бринути и за ту тричарију.

Захар оде, а Обломов поче мислити.

Али он је био у неприлици, о чем ће сад да мисли: да ли о писму настојникову, да ли о сеоби у нов стан, да ли да прегледа рачуне? Он се губио у том поводњу људских брига и једнако лежао, преврћући се с бока на бок. Кашто су се само чули испрекидани узвици: — Ох, Боже мој! Мучан живот, свуд брига.

Не зна се би ли он још дуго провео у тој неодлучности, јер се у предсобљу чу звонце.

— Већ неко дошао! рече Обломов, увијајући се у халат: — А ја још нисам устао — баш срамота! Ко ли је то тако поранио?

И он, лежећи, радознало гледаше на врата.

II.

Уђе млад човек од својих двадесет и пет година, који је блистао здрављем, с насмејаним образима, уснама и очима. Да му човек завиди, кад га погледа.

Био је очешљан и одевен беспрекорно, заслепљавао је свежином лица, рубља, рукавица и фрака.

По прснику пружио му се красан ланчић, с множином најситнијих брелока. Он извади веома танку батистену мараму, удахну источњачкога мириса, па онда немарно превуче њом преко лица, преко глаткога шешира, и онаха лаковане чизме.

— А, Волкове, здраво! рече Илија Илић.

— Здраво, Обломове, говорио је углађени господин, прилазећи му.

— Не прилазите, не прилазите, идете споља! рече Обломов.

— О, мазо, сибарите! рече Волков, гледајући где би метнуо шешир, па видећи свуд прашину, не метну га нигде; размаче оба пеша од фрака, да седне, али погледа пажљиво наслоњачу, па остаде на ногама.

— Ви још нисте устали! Каква вам је то домаћа хаљина? Такве се одавно не носе, корео је он Обломова.

— Ово није домаћа хаљина, него халат, рече Обломов, умотавајући се с љубављу у широке скутове својега халата.

— Јесте ли здрави? упита Волков.

— Јадно ми здравље! рече Обломов, зевајући:

— Зло! умори ме навала крви. А како сте ви?

— Ја? Хвала Богу, здрав сам и весео, — врло весео! додаде узбуђено млади човек.

— Одакле ви тако рано? упита Обломов.

— Од кројача. Погледајте, је ли леп фрак? говораше он, окрећући се пред Обломовом.

— Одличан! С великим укусом сашивен, рече Илија Илић, — само зашто је тако широк остраг?

— Ово је рајт-фрак: за јахање.

— А! Тако! Зар ви јашете?

— Како не? За данас сам и фрак нарочито наручио. Данас је први мај: идем с Горјуновим у Екатеринхоф. Ах! Ви и не знате? Мишу Горјунова авансовали — зато и хоћемо да се покажемо данас, додаде Волков усхићен.

— Е где сад! рече Обломов.

— У њега је коњ алатаст, постави Волков: — у њихову су пуку сами алати. А у мене је вранац. А како ћете ви: пешке или на колима?

— Па... никако, рече Обломов.

— Првога маја не бити у Екатеринхофу! Шта је вама, Илија Илићу! рече Волков изненађен: — Та тамо су сви!

— Е, како сви! Не, нису сви! лено рече Обломов.

— Хајдете, душице, Илија Илићу! Софија Николајевна и Лидија ићи ће на колима, само њих две, напред у колима има клупица, могли бисте с њима...

— Не, не седох вам ја на клупицу. А шта ћу тамо да радим?

— Онда, хоћете ли, да вам Миша да другог коња?

— Бог зна шта овом још неће пасти на ум! рече Обломов готово у себи. — Што су се вама допали ти Горјунови?

— Ах! узвикну Волков усхићено: да вам кажем?

— Говорите!

— Ви никому нећете казати — поштена реч? настави Волков, седајући ближе њему на диван.

— Нећу.

— Ја сам... заљубљен у Лидију, прошапута он.

— Браво! Је ли одавно? Она је чини ми се врло мила девојка.

— Има већ три недеље! рече Волков уз дубок уздах. — А Миша заљубљен у Дашицу.

— У каку Дашицу?

— Одакле сте ви, Обломове? Не зна Дашицу! Сав град да полуди, кад она игра! Данас ћемо ја и он бити на балету; он ће јој бацити букет. Ваља га упутити: он је срамежљив, још новак... Ах! гле, морам ићи да набавим и камелија...

— Куд ћете више? Доста вам је било, дођите на ручак: могли бисмо се поразговарати. Имам две невоље...

— Не могу, ручаћу код кнеза Кумењева; тамо ће бити сви Горјунови и она, она... Лидица! додаде он шепатом. — А што сте се ви отпадили од кнеза? Како је то весела кућа! Па како је одвојила! А летњак! Утоњуо у цвеће! Начинили су галерију, gothique. Лети, веле, биће игранке, живих слика. Ви ћете долазити?

— Не, мислим, да нећу долазити.

— Ах, каква кућа! Зимус сваке среде било је најмање по педесет душа, а кашто је долазило и до сто...

— Боже мој! Ту мора да је паклена чама!

— Како би то било? Чама! Та што је више друштва, тим је веселије. Лидија је одлазила тамо, ја је нисам ни опазио, па на једанпут...

Узалуд се трудим да је заборавим,
И намећу хладном љубав да савладам...

Запева он и седе, заборавивши се, на паслоњачу, али на један мах скочи и стаде брисати прашину с хаљине.

— Ала је у вас свуд прашина! рече он.

— Све Захар! потужи се Обломов.

— Е, време је да идем! рече Волков: — Да потражим камелија за букет Миши. Au revoir!

— Дођите довече на чај, кад изидете из балета: да причате, како је тамо било, зове га Обломов.

— Не могу, дао сам реч Мусинским: данас је њихов дан. Хајдете и ви. Ако хоћете ја ћу вас приказати?

— Нећу, шта ћу тамо?

— Код Мусинских? Али молим вас, тамо се искупи пола града. Како шта ћете? То је кућа, у којој се о свачем говори...

— Па то је баш досадно, што се говори о свачем, рече Обломов.

— А ви походите Мездрове, прекиде га Волков: — тамо бар о једном говоре, о уметностима; само чујеш: млетачка школа, Бетовен и Бах, Леонардо да Винчи...

— До века једно те једно — ала је то досадно! За целс су неки педанти! рече Обломов, зевајући.

— Вама се не може угодити. А зар је мало кућа! Сад свака кућа има свој дан: код Савинових је четвртком ручак, код Маклашиних — петком, код Вјазњикових — недељом, код кнеза Тумењева — средом. Моји су дани сви заузети! заврши Волков, усветливши очима.

— И вас не мрзи трчкарати тако из дана у дан?

— Ето, мрзи! Како да мрзи? Та то је веома весело! говорио је он безбрижно. — Изјутра читаш

мало, треба бити *au courant* свега, знати новости. Хвала Богу, моја је служба така да није ни потребно одлазити на дужност. Само два пут преко недеље поседим у канцеларији и ручам код генерала, па после, хајде у походе, где одавно нисам био; па тек... нова глумица, час у руском, час у француском позоришту. Чим се отвори опера, ја се претплатим. А сад сам заљубљен... Настаје лето; Миши су обећали одсуство; отићи ћу к њима на село за месец дана, ради промене. Тамо је лов. У њих су одлични суседи, дају *bals champêtres*. Лидија и ја шетаћемо по шуми, возити се у чуну, брати цвеће... Ах!... — И он се окрете од радости: — Него ваља ићи... С Богом! говорио је он, трудећи се узалуд да се огмеда спреда и остраг у прашљивом огледалу.

— Причекајте, задржава га Обломов: — хтео сам говорити с вама о неким пословима.

— *Pardon*, немам кад! журио се Волков. Други пут! — А бисте ли ви јели са мношћу каменца? Тад бисте ми могли и испричати. Хајдемо, Миша части.

— Нећу, идите с Богом! рече Обломов.

— Онда у здрављу!

Пође, па се врати.

— Јесте ли видели ово? упита показујући руку, као саливену у рукавици.

— А шта је то? упита Обломов у недоумици.

— Па нове *lacets*! Гледајте, како то изврсно држи; не мучиш се као с дугметом по два сахата; повучем узичицу и готово. Тек што је стигло из Париза. Хоћете ли да вам донесем једне на пробу?

— Добро, донесите! рече Обломов.

— А гледајте ово: је ли да је врло драгоцено? говорио је он, нашавши у гомили брелока један: — визит-картицу с превијеним углом.

— Не разумем, шта пише на њој.

— *Pr. prince M. Michel* — презиме Тумењев није записано; ово ми је он дао на дар о Васкрсу, место јајета. Него у здрављу, *au revoir*! Ваља ми још свратити на десет места. — Боже мој, како је весело на свету!

И нестаде га.

„Обићи десет места за један дан — јадник!“ мислио је Обломов. „И то је живот!“ Он јако слеже раменима. „А где је ту човек? На што се он распарчава и троши? Истина није рђаво завирити и у позориште, и заљубити се у какву Лидију... умиљата је! На селу с њом цвеће брати и возити се — лепо је; али десет места за један дан — јадник!“ заврши он, преврнувши се на леђа и радујући се, што нема у њега таквих празних жеља и мисли, и што се он не миче, него лежи ето ту, чувајући своје човечко достојанство и своје спокојство.

Опет звонце прекиде његово размишљање.

Уђе нов гост.

То беше господин у загасито зеленом фраку с дугметима с грбом, глатко обријан, са црним залисцима, који су симетрично уоквиривали његово лице, с уморним али спокојно присебним изразом у очима, с веома изнуреним лицем, са замишљеним осмехом.

— Здраво Суђбински! здрави се Обломов весело. — Једва и ти сврати к старому колеги! Не прилази, не прилази! Идеш споља!

— Здраво, Илија Илићу. Одавно сам се канио да ти дођем, говорио је гост; — али ти већ знаш, каква је наша ђаволска служба! Ево, погледај, носим пуну торбу за извештај; па и сад, ако тамо што затраже, рекао сам момку да дотрчи овамо. Не можеш ни минут располагати собом.

— Зар ћеш ти још и у канцеларију? Што тако доцкан? упита Обломов. Пре си ишао у десет сахата...

— Пре јест; али сад је друкчије: у дванаест сахата идем. — Он удари гласом на ову последњу реч.

— А! погађам! рече Обломов. Начелник одељења! Је ли одавно?

Суђбински значајно климну главом.

— Од Васкрса, рече он. — Али колико има посла — ужас! Од осам до дванаест сахата код куће, од дванаест до пет у канцеларији, па и у вече радим. Отуђио сам се сасвим од људи!

— Хм! Начелник одељења — где, ти њега! рече Обломов. Честитам! И баш начелник? А служили смо заједно као чиновници у канцеларији. Ја мислим да ћеш до године у саветнике ускочити.

— Каке саветнике! Бог с тобом! Још ове године ваља добити орден; мислио сам предложиће да ме декоришу „за одликовање“, али сад сам добио нову дужност: не може се то две године узастопце...

— Дођи на ручак, попићемо коју за унапређење! рече Обломов.

— Не, данас ћу ручати код вице-директора. До четвртка треба спремити извештај — паклени посао! На извештаје из гувернија не можеш се ослонити. Мораш сам прегледати спискове. Тома Томић веома је уображен: једнако хоће сам. Ето данас после ручка засећемо заједно.

— Зар и после ручка? упита Обломов не верујући.

— А да шта ти мислиш? Још ће бити добро, ако раније отарасим, и доспем бар у Екатеринхоф да се мало проведем... Да, свратио сам да те упитам: хоћеш ли и ти тамо у проходњу? Ја бих свратио...

— Није ми нешто добро, не могу! рече Обломов намрштивши се: — А и посла имам много... не, не могу!

— Штета! рече Суђбински. А дан леп. Само се данас и надам да ћу дахнути душом.

— Но, шта је ново у вас? упита Обломов.

— Па много што шта. У писмима престали писати „најпокорнији слуга“, пишу „примите уверење“; није наређено да се формуларни спискови подносе у два екземплара. Код нас ће се отворити још три одсека и два чиновника за изванредне мисије. Нашу комисију укинули... Много новости!

— А шта раде наши бивши другови?

— За сад ништа! Свинкин изгубио једно дело!

— Одиста? А шта вели директор? упита Обломов устрепталим гласом. Њему, по старом сећању, беше то страшно.

— Наредио је да се не издаје награда, док се не нађе. Дело је важно: „о наплатама“. Директор

мисли, додаде Суђбински готово шапћући: — да га је он изгубио... навлаш.

— Не може бити! рече Обломов.

— Није, није! То је потвора, потрди Суђбински важно и покровитељски: Свинкин је ветрогоња. Неки пут, ђаво би га знао, какве ти рачуне изведе, збрка све податке. Муке сам имао с њим; тек то није, није он ухваћен ни у чем таком... Он то неће учинити, не, не! Дело се затурило гдегод; наћи ће се после.

— Дакле тако: једнако се мучиш! рече Обломов: — радиш.

— Ужас, ужас! Него, при свем том, мили ти се служити с таким човеком, као што је Тома Томић. Без награде те неће оставити; и оне што не раде ништа, ни њих неће заборавити. Чим се наврши рок — одмах предлаже за одликовање; ко није навршио рок — њега предложи за унапређење, за крст, — изради му и новаца...

— Колико ти добиваш?

— Па ето: 1200 рубаља плате, начелнички додатак 750, на станарину 600, потпоре 900, на попутнину 500, и награде до 1000 рубаља.

— Их! врага! рече Обломов, скочивши с постеље: — Је ли то твој глас леп, шта ли? Сушти талијански певач!

— Па шта ми је то! Ено Пересвјетов добива и додатак, а мање од мене има посла, и не разуме ништа. Него, наравно, он нема ове репутације. Мене веома цене, додаде он скромно, оборивши очи. Ту скоро изразио се министар о мени, да сам „украс министарства“.

— Ти си јунак! рече Обломов. — Та радити једнако од осам до дванаест, од дванаест до пет, и још код куће — то је баш много!

И махну главом.

— А да шта бих радио, кад не бих служио? упита Суђбински.

— Зар би мало имао посла! Читао би, писао... рече Обломов.

— Ја и сад то радим, само читам и пишем.

— Али није то то; ти би печатао књиге...

— Не могу сви бити писци. Па ето и ти не пишеш, рече Суђбински.

— Али зато имам имање на врату, рече Обломов, уздахнувши. — Ја смишљаам нов план; уводим разне поправке. Мучим се, мучим.... А ти ето радиш туђ посао, а не свој.

— А шта ћу! Ваља радити, кад новце примаш. Летос ћу се одморити. Тома Томић обећао је измислити изасланство нарочито за мене... ето, ту ћу добити, у име подвоза за пет коња, дневнице по три рубље за двадесет и четири сахата, и после награду...

— Ала се то гули! рече Обломов завидљиво; затим уздахну и замисли се.

— Треба пара; на јесен се женим, додаде Суђбински.

— Шта! Одиста? Којом? упита Обломов.

— Без све шале, узимам Мурашину. Сећаш ли се, била је баш до мене на летњаку? Ти си долазио код мене на чај и, чини ми се, видео си је.

— Нисам, не сећам се! Је ли лепа?

— Да, мила. Хајдемо, ако хоћеш, к њима на ручак... Обломов се стаде устезати.

— Јест... добро, али...

— Тамо друге недеље, рече Суђбински.

— Да, да, тамо друге недеље, обрадова се Обломов: нису ми још ни хаљине готове. А је ли добра партија?

— Да, отац активни државни саветник¹; даје десет хиљада, стан у државној згради. Он нам је одвојио читаву половину, дванаест соба; намештај државни, огрев, осветљење такође: може се живети...

— Јест, може! Како не би могло! Нуто ти Суђбинскога! додаде Обломов, мало завидљиво.

— Позивам те, Илија Илићу, на свадбу да ми будеш сватски старешина, пази се...

— Да како, доћи ћу на сваки начин! рече Обломов. — А шта ради Кузњецов, Васиљев, Махов?

¹ Чиновник четврте класе, титулише му се »превасходство«, по рангу раван ђенералу у војсци. Чиновници у Русији деле на четрнаест класа.

— Кузњецов се одавно оженио. Махов је постављен на моје место, а Васиљева су преместили у Пољску. Ивану Петровићу дали су Владимиров орден, Ољешкин је — његово превасходство.

— Он је добар човек! рече Обломов.

— Добар, добар; он вреди.

— Врло добар, карактер благ, углађен, говорио је Обломов.

— Тако уме обвезати човека, додаде Суђбински, и нема ти код њега, знаш, да се ко улизује, поквари, подмеће ногу, истиче преко реда... он све чини, што може.

— Диван човек! Деси се, те погресиш у акту, превидиш, не наведеш у реферату разлоге или законе, па ништа: он само нареди другому да преради. Одличан човек! заврши Обломов.

— А ето наш Семен Семенић не може се поправити, рече Суђбински: — само уме бацати прах у очи. Ту скоро ево шта је урадио: из гувернија дошао предлог да се при зградама, које припадају нашој струци, начине псећи ћумези, да би се сачувало државно имање од грабежа. Наш архитект, човек вредан, зналац и поштен, начини врло умерен предрачун. Семену Семенићу учини се на једанпут да је предрачун велики, па дај наводи податке, по што се може начинити псећи ћумез? Нађе негде за тридесет копјејака јевтиније — па одмах поднеси реферат...

Опет зазвони звонце.

— С Богом, рече чиновник. Ја се забрбљао, а тамо може што затребати...

— Поседи још, задржава га Обломов. — Кад си ту, да се посаветујем с тобом: имам две невоље...

— Не, не, боље ће бити да свратим опет ово дана, рече он одлазећи.

„Запао си, љубазни пријатељу, до ушију запао“, мислио је Обломов, пратећи га очима. „И слеп је, и глув, и нем за све друго на свету. Али ће дотерати до великога положаја, управљати временом пословима, и надобивати чиновна... И то се у нас зове каријера! Па како за

то мало човека треба: његов ум, воља, осећање — шта ће то? То је раскош! И он ће проживети свој век, и неће се покренути у њему много, много шта... А међутим ради од дванаест до пет у канцеларији, и од осам до дванаест код куће — јадник!“

И њега обузе осећање мирне радости, што он, од девет до три, и од осам до девет, може провести код куће на дивану, и поносио се тим, што не мора ићи с извештајем, писати акта, што има простора његовим осећајима, уображењу.

Обломов је философисао, а није ни опазио, да је крај његове постеље стојао врло мршав, црномањаст господин, сав зарастао у залиске, бркове и шпањолску браду. Он је био одевен хотимице немарно.

— Здраво, Илја Илићу!

— Здраво, Пенкине! Не прилазите, не прилазите: идете споља! рече Обломов.

— Ах, ви сте особењак! рече Пенкин. Све онај исти непоправљив, безбрижан ленивац!

— Јест, безбрижан! рече Обломов. — Ево, сад ћу вам показати писмо од мог настојника: дупам и дупам главу, а ви велите: безбрижан! Одакле ви?

— Из књижаре. Ишао сам да видим, да нису изишли листови. Јесте читали мој чланак?

— Нисам.

— Послаћу вам, прочитајте.

— О чем је? упита Обломов, уз јако зевање.

— О трговини, о еманципацији женскиња, о лепим априлским данима, које смо имали, и о новој пронађеној смеси против пожара. Зар ви то не читате? Па ту је наш свакидашњи живот. А највише војујем за реални правац у литератури.

— Имате ли много посла?

— Имам, доста. Два чланка у лист сваке недеље, па онда пишем рецензије о белетристима, и ево написао сам приповетку...

— О чем?

— О том, како у једном граду градски управитељ бије грађане по зубима...

— Да, то је, заиста, реалан правац, рече Обломов.

— Је ли истина? потврди обрадован књижевник.
— Ево какву мисао изводим, а знам, да је нова и смела. Један човек, прошавши онуд, био је сведок тога бијења и кад се видео с гувернатором, пожалио му се. Овај је заповедио чиновнику, који је ишао тамо на неку истрагу, да се узгред увери о том, и у опште да се извести о личности и владању градског управитеља. Чиновник је сазвао мештане, као да их пита о трговини, а међутим хајде испитуј и о том. А мештани? Клањају се, и смеју се, и управитеља обасиљу хвалама. Чиновник почне испитивати испод руке, и њему кажу, да су мештани страшни дупежи, продају ђубре, варају, краду на мери чак и државу, сви су покварени, те је тако то бијење — праведна казна...

— Дакле, бијење градског управитеља јавља се у приповетки као *fatum* у старих трагичара? рече Обломов.

— Управо тако, прихвати Пенкин. — Ви имате много такта, Илија Илићу, требало би да и ви пишете! И међутим пошло ми је за руком да покажем и самовлашће управитељево и поквареност у простом народу; рђаву организацију у раду потчињених чиновника и потребу строгих, али законитих мера... Је ли, да је та мисао... доста нова?

— Јест, особито мени, рече Обломов; ја врло мало читам...

— Доиста, у вас се и не виде књиге! рече Пенкин. — Него, молим вас, да прочитате једну ствар. Спрема се величанствена, може се рећи, поема: „Љубав једнога глобације спрема пропаде жене“. Не могу вам казати ко је писац: то је још тајна.

— А шта је ту?

— Изнесен је сав механизам нашег друштвенога кретања, и то све у поетским бојама. Све су жице дирнуте; све стубе друштвене лествице претресене. Ту је писац позвао, као на суд, и слабог, али покваренога великаша, и читав рој глобација који га варају; и претресени су сви редови пропалих жена... Францускиње, Немце, Чухонке, и све, све... тако живо и истинито, да већ поражава човека... Ја сам слушао

одломке — писац је велики! у њему се чује час Данте, час Шекспир.

— Гле, куд ви отерасте! рече чудећи се Обломов, придигнувши се мало.

Пенкић на један мах ућута, видећи, да је одиста далеко отерао.

— Та прочитаћете, па ћете видети сами, додаде он већ без претеривања...

— Не, Пенкине, ја то нећу читати.

— Зашто? То гради читаву хуку, о том се говори...

— Нека се говори! Та неки и немају шта друго радити, него само да говоре. Има и таког позива.

— Али бар из радозналости прочитајте.

— Шта има тамо, што ја нисам видео? рече Обломов. — Зашто они то пишу, само за своје задовољство...

— Како за своје задовољство? Та то је истина, те каква истина! Да се човек насмеје, толика је сличност. Праве живе слике. Чим кога узму, било трговца, било чиновника, официра, стражара — напечатају га као жива.

— А зашто се млате: ваљда од комедије, као веле, ма кога узели, биће тачно нацртан? Али живота нема ни у чем: нема појма о животу ни саучешћа, нема оног што ви тамо зовете хуманитетом. Једино самољубље и ништа више. Цртају допове, пропале жене, тако рећи дове их на улици и гоне у тамницу. У њиховој приповетки не видиш „невидљиве сузе“, него само видљив, груб смех, пакост...

— Па шта ћете више? Ето сте ви сами нашли прекрасан израз: то је ускипела пакост — жучно гоњење порока, смех презирања над пропалим човеком... па у том је све!

— Не, није све! плану на један мах Обломов: — Нацртај допова, пропалу жену, надувенога глупака, али уз то не заборави човека. А у чем је човечност? Ви хоћете да пишете самом главом? готово је цикао Обломов: — Ви мислите да за мисао не треба и срца? Варате се; мисао се оплођава љубављу. Пружите руку пропалому човеку, да га подигнете, или горко пла-

чите над њим, кад пропада, а немојте се подсмевати. Љубите га, гледајте у њему самога себе и поступајте с њим, као са самим собом, — па ћу вас тад читати и поклонићу вам се.... рече он легнувши опет мирно на диван. — Цртају допова, пропаду жену, говорио је он даље: — а човека заборављају, или га не умеју нацртати. Па какву сте нашли ту уметност, какве поетске боје? Обелодањујте разврат, прљавштину, само, молим вас, без претензије на поезију.

— Шта, зар бисте ви хтели да цртамо природу: руже, славуја, или зимско јутро, док међутим све око нас ври, креће се? Нама је потребна само гола физиологија друштва; није нам сад до песама...

— Човека, човека дајте ви мени! говорио је Обломов. — Њега ви љубите...

— Љубити каматника, тврдицу, крадљивог или тупоглавог чиновника — е јесте чули? Шта ви то говорите? Види се, да не пратите литературу! жестио се Пенкин. — Не, њих треба казнити, избацити из грађанске средине, из друштва...

— Избацити из грађанске средине! поче на једанпут распаљено Обломов, уставши пред Пенкином: — То значи, заборавити, да је у том некорисном суду било више начело; да је то покварен човек, али још једнако човек, то јест, ви сами. Избацити! А како ћете ви њега избацити из круга човечанства, из крила природина, из милосрђа Божјега? готово се раздера он, а очи му севаху.

— Гле, куд ви отерасте! рече сад Пенкин, чудећи се.

Обломов виде, да је и он далеко отерао. На један мах ућута, постоја један минут, зевну, па лагано леже на диван.

Обојица се удубише у ћутање.

— Шта ви читате? упита Пенкин.

— Читам... највише путописе.

Опет ћутање.

— Дакле прочитаћете поему, кад изиђе? Ја бих вам донео... упита Пенкин.

Обломов махну главом да неће.

— Е онда, да вам пошљем своју приповетку?

Обломов климну главом да хоће.

— Него, време је да идем у штампарију! рече Пенкин. — Знате ли, зашто сам дошао до вас? Хтео сам вас понудити да идемо у Екатеринхоф; имам кола. Сутра морам написати чланак о том излету. Могли бисмо заједно посматрати; што ја не бих смотрио, ви бисте ми казали; било би веселије. Хајдемо...

— Не могу, није ми нешто добро, рече Обломов, мрштећи се и покривајући мало јорганом. — Бојим се влаге, сад још није пресушноло. Него кад бисте ви дошли данас на ручак: могли бисмо се разговорити... Имам две невоље...

— Не могу; данас је сва наша редакција код Сен-Жоржа, отуда ћемо и поћи у излет. А ноћас ваља писати и, чим сване, послати у штампарију. До виђења!

— До виђења, Пенкине!

„Ноћу писати“, мислио је Обломов, „а кад ће спавати? Хајде, зарађује пет хиљада на годину! То је лепа зарада! Али писати једнако, трошити мисао, душу своју на ситнице, мењати убеђења, трговати умом и уображењем, мучити своју природу, узбуђивати се, кључати, горети, не знати шта је мир и једнако се некуд кретати... И све писати, све писати, као точак, као машина: пиши сутра, прекосутра; дође празник, настане лето — а он непрестано пиши! А кад ће стати и одморити се? Јадник!“

Он обрте главу к столу, на ком је све било празно, и мастило усахнуло, и пера нема, па му би мило, што лежи, безбрижан, као новорођено детенце, што се не троши, не продаје ништа...

„А писмо настојниково, а стан?“ паде му на једанпут на ум и он се замисли.

Али ето опет неко звони.

— Какве су ово походе данас код мене? рече Обломов и чекаше ко ће ући.

Уђе човек неодређених година, неодређене физиономије, у оној доби, кад је тешко погодити колико му је година; ни леп ни ружан, ни висок ни низак растом, ни смеђ ни црномањаст. Природа му није дала никакву оштру, видну црту, ни ружну ни добру. Њега

су многи звали Иваном Иванићем, други — Иваном Василићем, трећи — Иваном Михаилићем.

По старини звали су га такође различно: једни су говорили, да је он Иванов, други су га звали Василићевим или Андрејевим, трећи су мислили да је он Алексијев. Туђину човеку, који га види први пут, каже његово име — и он ће га одмах заборавити, заборавиће и како изгледа; што он каже — неће запамтити. Његово присуство ништа неће додати друштву, као год што му ни одсуство његово ништа неће одузети. Оштроумља, оригиналности и других особина нема у његовој памети, као год што нема ни особитих одлика на телу.

Може бити, он би умео, барем, исприповедати све што је видео и слушао, и макар тим друге забављати, али он нигде није био: како се родио у Петрограду, тако се није никуд ни макнуо из њега; дакле видео је и слушао оно, што су знали и остали.

Па је ли симпатичан такав човек? Воли ли он, мрзи ли, пати ли? Па оно, требало би и да воли, и да не воли, и да пати, јер нико од тога није спасен. Али он се некако довијао да воли свакога. Има таквих људи, у којима, ма како се трудио, нећеш никако пробудити дух непријатељства, освете итд. Чини с њима што ти драго, они се једнако умиљавају. У осталом, ваља признати, да ни њихова љубав, кад би се поделила на градове, никад не дотерује до ступња топлоте. За такве људе вели се, да они воле свакога зато што су добри, а у истини они никога не воле и добри су само зато, што нису зли.

Ако пред таким човеком други даду убогому милостињу — и он ће му бацити свој грош, а ако изгрде, или отерају, или се насмеју божјаку — и он ће га изгрдити и насмејати му се заједно с другима. Не може се рећи да је богат, јер није богат, већ пре сиромах, али не можеш рећи ни да је сасвим сиромах, у осталом само зато што има много сиромашнијих од њега.

Он има некаквог свога дохотка триста рубаља на годину, и поврх тога има неку службицу и добива не-

што мало плати: оскудицу не трпи и новаца ни од кога не узајмљује, а узајмљивати од њега то већ одавно никому и не пада на ум.

У својој служби нема он засебитог сталнога посла, јер његови другови и старешине нису могли никако опазити шта он ради горе, шта ли боље, те да би се могло одредити, зашто је он управо подобан. Ако му даду овај или онај посао, он то тако уради, да се начелник свакад мучи, како да оцени његов рад; разгледа, разгледа, чита, чита, па тек само рекне: — Оставите, видећу после... па, готово је израђено онако, како треба.

Никад нећеш смотрити на лицу његову трага бриге ни замишљености, што би показало, да се он у тај мах разговара сам са собом, а нећеш никад ни то видети, да је он упрко радознали поглед у какав год спољашњи предмет, који би хтео прибавити својему знању.

Њега сретне на улици познаник и упита: — Куда? — Па ето идем на дужност, или у трговину, или да обиђем кога. — Боље, хајдете са мном, рекне познаник: — на пошту, или да свратимо код кројача, или да се прођемо, — и он иде с њим, свраћа код кројача, и на пошту, и тако оде сасвим на други крај, а не онамо куд је пошао.

Тешко да је когод, осем његове матере, опазио кад се он појавио на свет, врло мало њих опажају га у животу, а по свој прилици нико неће опазити, кад га нестане са света; нико неће запитати, ни пожалити за њим, а нико се неће ни обрадовати смрти његовој. Он нема ни непријатеља, ни пријатеља, али има познаника мноштво. Може бити, само пратња његова, кад га буду сахрањивали, скренуће на се пажњу пролазника, који ће тој неодређеној особи први пут указати почаст која јој припада — поклонити се дубоко. Може бити, да ће други, радозналији, чак истрчати пред пратњу, да дозна како је име покојнику, па ће га одмах ту и заборавити.

Сав је тај Алексијев, Васиљев, Андрејев, или како га већ назовете, неки непотпун, безличан миг на људску масу, потмуо одјек, блед њен одблесак.

Чак се и Захар, који је у отвореном разговору, на лонцама пред вратима или у бакалници, износио различиту карактеристику свих гостију, који су похађали његова господина, свакад мучно, кад је долазио ред на тога... рецимо, Алексијева. Он би дуго мислио, дуго тражио какву год видну црту, за коју би се могло ухватити, у спољашности, у понашању, или у карактеру те особе, па би најзад, махнувши руком, рекао: „А тај вам је ни вежи ни дреши!“

— А! дочека га Обломов. — То сте ви, Алексијеве? Здраво! Одакле? Не прилазите, не прилазите; не дам вам руке, идете споља!

— Шта ви, идем споља! Нисам ни мислио да вам дођем данас, рече Алексијев: — али ме нађе Овчињин и одведе к себи. Ја сам дошао да вас зовем, Илија Илићу.

— Куда то?

— Па Овчињину, хајдемо. Тамо је Матвеј Андрејић Аљанов, Казимир Албертић Пхајло, Василије Севастијанић Колимјагин.

— Што су се тамо скупили, и што ћу им ја?

— Овчињин вас зове на ручак.

— Хм! На ручак... понови Обломов монотонно.

— А после се сви крећу у Екатеринхоф; рекли су да вам кажем, да узмете кола.

— А шта ће тамо да раде?

— Како шта! Сад је тамо излет. Зар не знате: данас је први мај?

— Седите; промислићемо... рече Обломов.

— Али устајте! Време је да се обучете.

— Причекајте мало; та рано је.

— Како рано! Они су молили да дођете у дванаест сахата; ручаћемо раније, у два сахата, па онда у излет. Хајдемо брже! Да наредим нек вам се донесу хаљине да се обучете?

— Како да се облачим? Ја се још нисам умιο.

— А ви се умијте.

Алексијев стаде ходати тамо амо по соби, затим стаде пред сликом, коју је већ виђао хиљаду пута, погледа малко на прозор, узне некаку ствар с поли-

чице, преврте је у рукама, загледа са свих страна и остави где је и била, па онда опет стаде ходати звиждућући — то је све чинио, да не би сметао Обломову да устане и да се умије. Тако је прошло десет минута.

— Шта радите ви? упита на једанпут Алексијев Илију Илића.

— Како шта?

— Зар једнако лежите?

— А зар се мора устати?

— Да како! Нас чекају. Ви сте хтели да идете.

— Куда да идем? Ја нисам хтео ићи никуд...

— Та ето сад сте, Илија Илићу, говорили да ћемо ићи на ручак Овчињину, а после у Екатеринхоф...

— Ја да идем по овој влази! И шта имам тамо да видим? Ено спрема се киша, напољу је облачно, говорио је лено Обломов.

— На небу ни облачка, а ви велите биће кише! Облачно вам је зато, што вам прозори нису Бог зна од кад прати? Шта је блата, блата на њима! Не види се ни зрачак Божји, па један је стор готово сасвим спуштен.

— Јест, али хајде само помените ви то Захару, он ће одмах рећи како се морају узети жене, и тераће вас из куће за читав дан!

Обломов се замисли, а Алексијев је добовао прстима по столу, за којим је седео, прелећући расејано очима преко зидова и преко тавана.

— Дакле шта ћемо? Шта да радимо? Хоћете ли се облачити, или ћете остати тако? упита он после неколико минута.

— А зашто?

— Па да идемо у Екатеринхоф?...

— Баш вам је наспео тај Екатеринхоф! рече Обломов зловољно. — Не седи вам се овде? Ваљда је хладно у соби, шта ли, или ружно заудара, те тако погледујете напоље?

— Није, мени је код вас свакад добро; ја сам задовољан, рече Алексијев.

— Па кад је добро ту, зашто онда ићи на друго место? Боље останите код мене цео дан, ручајте, а

довече — како вам драго!... Јест, ја и заборавио: како да идем! Таранћев ће доћи на ручак: данас је субота.

— Кад је већ тако... лепо... како год ви... рече Алексијев.

— А зар вам ја нисам говорио о својим пословима? упита живо Обломов.

— О каквим пословима? Не знам, рече Алексијев, гледајући га право у очи.

— Па зашто ја не устајем тако дуго? Ето ту сам лежао једнако, и мислио, како да се исплетем из невоље.

— Шта је? упита Алексијев, трудећи се да начини поплашено лице.

— Две невоље! Не знам, шта ћу.

— А какве?

— Терају ме из стана. Помислите — ваља се селити: лом, трка... страшно и помислити! А осам година становао сам у овом стану. Газда тера комедију са мном: „Селите се, вели, што пре.“

— Још што пре! Жури, ваљда му треба. То је врло досадно — сељакати се. Кад је год сеоба, увек је много главобоље, рече Алексијев; ту се губе ствари, лупају — веома досадно! А ваш је стан тако диван... шта плаћате?

— Где да нађем други овакав, говорио је Обломов, па још на брзу руку? Стан је сув, топал; у кући мирно: покрали су ме свега једанпут! Ето таван, рекао бих, и није постојан; леп се сасвим одвалио — али још не отпада.

— Е видите, молим вас! говорио је Алексијев, климајући главом.

— Како би се то удесило, да се... не селим? мислио је у себи Обломов, у недоумици.

— А јесте ли ви узели стан под уговором? упита Алексијев, разгледајући собу од тавана до пода.

— Јесам, али је рок уговору истекао; ја сам за све то време плаћао на месец... не сећам се само, од кад.

— А како ви мислите? упита, после малог ћутања, Алексијев: хоћете ли се иселити или остати?

— Не мислим никако, рече Обломов: — нити ми се о том мисли. Нека Захар што год смисли.

— А ето неки веома воле селити се, рече Алексејев: — у том само и налазе уживања, што мењају станове...

— Е, па нека се ти „неки“ и селе! А ја не могу трпети никаквих промена! Него стан је још ништа! поче Обломов: — Да видите ви, шта мени пише мој настојник. Сад ћу вам показати писмо.... где ли је? Захаре, Захаре!

— Јаох, Света Богородице! зашишта Захар у својој соби, скочивши с лежанке: — Кад ли ће ме Бог једном узети?

Он уђе и мрачно погледа господина.

— Зар ти ниси писмо нашао?

— А где ћу га наћи? Зар ја знам, какво писмо вама треба. Ја не умем читати.

— Све једно, потражи, рече Обломов.

— Па ви сте синоћ некакво писмо читали, говорио је Захар: — а после га нисам видео.

— Па где је? узвикну Илија Илић зловољно. — Ја га нисам прогутао. Ја се врло добро сећам, да си га ти узео од мене и некуд тамо метнуо. А нуто где је, погле!

Он тресну јорганом: из савијутака његових паде на под писмо.

— Ето ви увек тако на мене!... — Добро, добро, иди, иди! повикаше у један исти мах Обломов и Захар један на другога. Захар оде, а Обломов поче читати писмо, написано неком бледом течномшћу, на белој хартији, с печатом од мркога воска. Крупна, бледа слова отегла се, као каква свечана процесија, не додирујући једно друго, од горњег угла на право на ниже к доњему. Гдешто се та литија кварила великом мрљом бледога мастила.

„Милостиви господару“, поче читати Обломов: — „ваша племенитост, оче наш и хранитељу, Илија Илићу...“

Ту Обломов прескочи неколике поздраве и жељење здравља, па настави од средине:

„Јављам твојој господарској милости, да је код тебе на очевини, хранитељу наш, све срећно и добро. Пета је недеља кише нема: јамачно расрдили смо Господа Бога, те нема кише. Оваке суше старци не памте: јара жита спарушена, као год попарена. Озима негде упропастила главница, негде убили рани мразеви: прерорали смо за јарицу, али не знамо, да ли ће родити што? Можда ће се милостиви Господ смиловати на твоју господарску милост, а ми се за себе не бринемо: нека поцркамо. Пред Ивањ-дан побегла још три мужика: Лапћев, Балочов, и засебито побегао Васка, ковачев син. Ја сам отерао жене да траже мужеве: жене ове нису се вратиле, него живе, како се чује, у Челкама, а у Челке је отишао мој кум из Верхњева: послао га управитељ тамо: плуг, чује се, прекоморски донели, па управитељ послао кума у Челке да исти плуг види. Ја сам наручио куму за одбегле мужике; окружнога начелника молио сам, и он је рекао: „Поднеси написмено, и тад ће бити свако средство употребљено, да се врате сељаци кућама у место становања“, и осем тога, ништа није казао, а ја сам му пао пред ноге и са сузама молио; а он је подвикнуо благим гласом: „Иди, иди! Рекао сам ти, да ће бити извршено — поднеси написмено!“ А ја написмено нисам подносио. Ни најмити овде немамо кога: сви су на Волзи, отишли да раде на лађама — тако је сад луд народ овде постао, хранитељу наш, баћушка Илија Илићу! Платна нашега ове године неће бити на вашару: сушару и бељарницу затворио сам под катанац и наместио Сичуга да пази и дан и ноћ: он је трезвен мужик; али да не би смакнуо што господарско, ја пазим на њ и дан и ноћ. Остали страшно пију и жале се на порезу. У наплати мањак: ове године, баћушка наш и добротворе, послаћемо дохотка за две хиљаде мање од оне године, што је прошла, само ако суша сасвим не затре, ми ћемо послати, о чему твоју милост и извештавамо.“

Затим су долазиле изјаве оданости и потпис: „Настојник твој, најпонижнији слуга Прокопије Виђагушкин, сопственом руком придржао перо.“ И као за

неписмена човека ударен је крст. „А писао по казивању истога настојника његов шурак, Ђомка Криви.“

Обломов погледа на дно писма.

— Нема месеца ни године, рече он. — Мора бити да се ово писмо повлачило код настојника још од лане; зато се ту и спомиње Ивањ-дан и суша! Добро се сетио да га и сада пошље!

И ту се он замисли.

— А? настави он. Како вам то изгледа — „пошлаће за две хиљаде мање!“ Па колико ће ми то остати? Колико сам оно добио лане? упита он, гледајући Алексијева. Зар вам нисам онда казивао?...

Алексијев се загледа у таван и замисли се.

— Треба питати Штолца, чим дође, настави Обломов. — Чини ми се, седам, осам хиљада... зло је то кад човек не запише! И тако сад ме обара на шест хиљада! Та ја ћу умрети од глади! Откуда ће се то живети?

— А што се тако узнемирујете, Илија Илићу? рече Алексијев. — Никад не треба падати у очајање: полако — па ће опет бити добро.

— Та чујете ли ви, шта он пише? Место да пошлаће новаца, да ме како обрадује, он, као да се подсмева, само ми прави непријатности! И то сваке године! Ето сад не знам где ми је глава! „Две хиљаде мање!“

— Заиста голем губитак, рече Алексијев; две хиљаде — није шала! Ето и Алексије Логин, кажу, добиће ове године само дванаест хиљада, место седамнаест.

— Али то је дванаест, а није шест! прекиде га Обломов. — Сасвим ме је збунно тај настојник! Баш и да је збиља тако: неродица и суша, зашто да ме одмах баца у бригу?

— Да... оно доиста... поче Алексијев... не би требало; али какву деликатност можете очекивати од мужика? Тај свет ништа не разуме.

— Но, шта бисте ви радили на моме месту? упита Обломов, гледајући упитно Алексијева, са слатком надом, можда ће се он досетити, чим би га умирио.

— Мора се ту промислити, Илија Илићу, не може се то на један мах одлучити, рече Алексијев.

— Да пишем гувернатору, шта ли! говорио је Илија Илић, размишљајући.

— А ко је ваш гувернатор? упита Алексијев.

Илија Илић не одговори и замисли се. Алексијев ућута, и он такође о нечем размишљаше.

Обломов, гужвајући писмо у рукама, подупро је главу рукама, а лактове наслонио на колена, и тако је седео неко време, борећи се са читавом поплавом узалудних мисли.

— Да хоће бар Штолиц што пре доћи! рече он. — Пише, да ће скоро, а овамо, јаво ће га знати, где тумара! Он би то све удесио.

И опет се забрину. Дуго су обојица ћутали. Најзад се Обломов прену први.

— Ево шта треба ту радити! рече он одлучно и у мало не устаде с постеље: — и то радити што је могућно брже, никако оклевати... Прво и прво...

У тај мах очајно зазвони звонце у предсобљу, тако да се Обломов и Алексијев тргоше, а Захар за тренут ока скочи с лежанке.

III.

— Је ли код куће? упита неко громовито и грубо у предсобљу.

— Куд би у ово доба ишао? одговори Захар још грубље.

Уђе човек од својих четрдесет година, од крупних људи, широк у плећима и у свој снази, крупних црта на лицу, велике главе, снажна, кратка врата, крупних буљавих очију, дебелих усана. Ко летимично погледа овога човека, добио би идеју о нечем грубом и прљавом. Видело се, да се он није грабио за лепим оделом. Није се могао свакад видети чисто обријан. Али њему је то, како изгледа, било све једно: он се није стидео својега одела и носио га је с неким циничким достојанством.

То је био Михеј Андрејић Таранћев, земљак Обломовљев.

Таранћев је гледао на све мрачно, с полупрезирањем, с отвореном злобом спрам свега што га окружује, готов да грди све и свакога на свету, као год какав човек који је увређен неправдом, или ком се не признаје нека врлина, најзад као човек јакога карактера, кога гони судбина, а он јој се покорава преко воље, али неће да клоне духом.

Његови су покрети били смели и слободни; говорио је крупно, оштро и готово свакад срдито; кад се слуша мало издаље, исто као да троје празне талиге иду преко моста. Никад се он није снебивао ни пред ким нити се мучио како ће наћи реч, и у опште био је увек груб у понашању са сваким, не изузимајући ни пријатеље, као да је хтео тим показати, како он чини човеку велику част, кад с њим разговара, па чак и кад руча или вечера код њега.

Таранћев је био човек бистре памети и досетљив; нико боље од њега неће расправити какво му драго опште животно питање, или правничку замршену ствар: он било у овом или у оном случају, одмах створи теорију операција и врло фино наведе доказе, па на свршетку готово свакад још увреди онога, ко се с њим о чем год посаветује.

А међутим он, исти, како је пре двадесет и пет година постављен за практиканта у некој канцеларији, тако је у том чину и дочекао седу косу. Ни њему самому нити икому другому није ни на ум падало, да се он унапреди.

То је због тога што је Таранћев био вешт само на језику; он је речима расправљао све јасно и ласно, особито што се тицало другога; али чим је требало мрднути макар прстом, кренути се с места — једном речи, ону теорију коју је он створио применити на дело и дати му практичан ток, показати у раду умешност, брзину — он је тад бивао сасвим други човек: за то није био дорастао — њему би тад на један мах било и тешко, и био би болестан; час му буде незгодно, час деси се други посао, за који се он такође не прихвати, а ако се и прихвати, онда, сачувај Боже, како ће испасти. Као год мало дете: онде не разгледа добро,

овде не зна какву ситницу, тамо задоцни, и завршитим, што остави посао у половини, или га почне радити с краја и тако све исквари, да се никако поправити не може, па још он се после стане свађати.

Отац његов паланачки подјачи¹ у старо време беше наменио сину у наслеђе вештину и умешност у терању парница и своје поље службе у суду, које је он вешто прошао; али је судбина друкчије наредила. Отац, који је пекад једва имао са чим учити и свој језик, није хтео да његов син заостане иза времена, па је желео да га научи чему год и осем мучне науке о терању парница. Он га је три године слао к попу, да учи латински.

Даровит од природе дечко прешао је за три године латинску граматику и синтаксу, и беше почео анализирати Корнелија Непота, али отац нађе, да је доста и то, што је знао, да му већ ово знање даје огроман претег над старим нараштајем, и да, најзад, даље учење може, можда, шкодити служби у суду.

Михеј, ком је тад било шеснаест година, не знајући шта ће да чини са својим латинским, почео га је у кући родитељској заборављати, али је зато, чекајући ту почаст да добије место у општинском или окружном суду, бивао готово на свима гозбама очевим, и у тој школи, где се о свачем говорило отворено, развио се до финоће ум младога човека.

Он је с младићском пажњом слушао приче својега оца и његових другова о разним грађанским и кривичним парницама, о занимљивим догађајима, који су прелазили преко руку свих тих подјачих из старог времена.

Али све то није ништа помогло. Од Михеја се није истесао зналац параграфа и надри-адвокат, при

¹ Подјачи или боље: пођачи била је нека врста писара по руским судовима. Они су адвокатисали и обично гледали да своје клијенте што више очерунају и парнице што жешће замрсе. По свом послу налик су на наше надри-адвокате и општинске ћате. Да су то били опаки људи, види се из ових народних руских изрека: — У подјачег је место срца сјајно дугме. — Бој се подјачег и кад спава. — Подјачи иште и од смрти да му плати за труд. — Подјачима је добро и на оном свету, чим умру иду правце међу ђаволе! —

свем том што се сав труд очев на то клонио и што би се крунисао, зацело, успехом, да није судбина срушила намеру старчеву. Михеј је одиста примио сву теорију очевих поука, само је још ваљало да је примени и у раду, али, после смрти очеве, није успео да добије место у суду, и тако га одведе у Петроград некакав добротвор, који му је нашао практикантско место у једном департману, па после и заборавио за њ.

И тако је Таранћев остао целог века само теоретичар. У својој служби у Петрограду није могао употребити своје знање латинског језика ни фини теорију о свршавању и правичних и неправичних парница по своме ћефу; а међутим носио је и осећао у себи успавану снагу, коју су зле прилике затвориле у њему за навек, без наде да ће се икад појавити, као год што се прича у бајкама, да су затварани у тесне омађијане зидине зли дуси, који нису имали више снаге да уде. Може бити, да је Таранћев баш зато, што је знао за ту некорисну снагу у себи, и био груб у понашању, злобан, увек срдит и готов на свађу.

Он је с болом и презирањем гледао на свој прави посао: преписивање акта, прошивање предмета итд. Њему се из даљине смешила још једина и цигла нада: да се премести са службом у вински монопол. На том путу видео је он једину згодну замену онога поља рада, које му је отац завештао, а које он није постигао. И чекајући то, она теорија о раду и животу коју му је створио отац његов, теорија грабљивости и лукавства, промашивши главно и право своје поље у унутрашњости, применила се на све ситнице његова ништавног живота у Петрограду, увукла се у све његове пријатељске везе, кад већ није било службених.

Он је био глобација у души, по теорији се извештио да пљачка колеге, пријатеље, кад већ нема парница и молилаца; Бог зна како и зашто — приморавао је он, где је год и кога је год само могао, било лукавством, било безобразлуком, да га угости, захтевао је од сваког да му одаје поштовање које није заслужио, био је наметљив. Он се никад није стидео што је на њему оветшала хаљина, али би се забринуо,

ако му тога дана не би био у изгледу огроман ручак, с довољном количином вина и ракије.

Зато је он у кругу својих познаника играо улогу великог пса чувара, који лаје на свакога, не да никому маћи се, а који, у исти мах, одмах ухвати у лету парче меса, па ма одакле и ма на коју страну оно полетело.

Ето така су била та два најусрднија госта Обломовљева.

Зашто су та два руска пролетера долазила к њему? Они су врло добро знали зашто: да пију, да једу, да пуше добрих цигара. Они су ту налазили топал, миран заклон и свакад подједнако, ако не баш усрдан, а оно равнодушан дочек.

Али зашто је њих Обломов примао — о том би мучно и он сам дао себи рачуна. Како изгледа, зато, зашто се и дан дањи по руским удаљеним Обломовкама, у свакој имућној кући искупља читав рој таквих особа обојега пола, без хлеба, без заната, без руку које би могле нешто створити, а само с трбухом који опустошава, и готово увек са чином и звањем.

Још има сибарита, којима требају такве допуне у животу: њима је досадно без онога што је излишно на свету. Ко ће им додати бурмутицу која се некуд загубила, или подићи мараму што је пала на под? Кому се могу пожалити на главобољу, с правом на саучешће, исприповедати ружан сан и захтевати да им се протумачи? Ко ће им читати мало какву књижицу пред спавање и помоћи им да заспе? А кашто се такав пролетер шаље у најближи град да купи што, или помогне нешто у кући — та не могу људи сами свуд доспети!

Таранћев је дизао велику вику, изводио Обломова из непомичности и чаме. Он се дерао, препирао и правио сâм неку врсту представе, спасавајући тако ленога господина да не мора он говорити и радити. У собу, где је владао сан и мир, уносио је Таранћев живот, кретање, а кашто и новости споља. И тако Обломов је могао, а да ни прстом не магне, слушати и гледати нешто окретно, што се миче и говори пред њим. Осем тога он је био још толико простодушан да

је веровао, да је Таранћев одиста кадар саветовати му што паметно.

Походе Алексијевљеве трпео је Обломов из другог, исто тако важног узрока. Кад је хтео провести време по својој навици, то јест, лежати ћутећи, дремати, или ходати по соби, тад Алексијев као и да није био ту: он је такође ћутао, дремао или гледао у књигу, разгледао слике и ситнице, зевајући лено, да му већ и сузе ударе. Он је могао тако провести, ако хоћеш, и три дана. А кад Обломову досади самоћа и кад осети потребу да каже што, да говори, чита, претреса нешто, да покаже своје узбуђење — ту се увек нађе покоран и готов слушалац и саучесник, који дели подједнако и његово ћутање, и његов разговор, и узбуђење, и начин мишљења, па ма какав био.

Остали гости, долазили су ретко, свраћали су на који часак, као ова три прва госта; са свима њима све су се више и више кидале живе везе. Обломова је по некад занимала каква новост, пет минута разговора, па би, задовољен тим, ћутао. А њима је опет требало одужити се узајамношћу, узети учешћа у оном, што је њих занимало. Они су били загњурени у људску гомилу; сваки је разумевао живот на свој начин, како га није хтео разумети Обломов, па су и њега вукали у њ: а све то њему се није допадало, одбијало га, није му било по вољи.

Њему се допадао само један човек: па и тај му није давао мира; он је волео и новости, и свет, и науку, и сав живот, али некако озбиљније, искреније — и Обломов је волео искрено само њега, ма да је био љубазан спрема свакога, и веровао је једино њему, може бити зато, што је одрастао, учио се и живео с њим заједно. Тај је човек Андреја Карловић Штолц.

Он је био на путу, али му се Обломов надао сваки час.

IV.

— Здраво, земљаче, рече брзо Таранћев, пружајући рутаву руку Обломову. — Зар ти досад лежиш као влада?

— Не прилази, не прилази: идеш споља! говорио је Обломов, покривајући се јорганом.

— Нуто шта је измислио, споља! узвикну Таранћев. — Де, де, прими руку, кад ти се пружа! Скоро дванаест сахата, а он се ту истече!

Он хтеде дићи с постеље Обломова, али га овај претече, спустивши брзо ноге и погодивши њима на један мах у обе папуче.

— Сад сам баш хтео и сâм устати, рече, зевајући.

— Знам ја како ти устајеш: ти би се ту ваљао до ручка. Еј, Захаре! Где си, матори звекане? Дај брзо господину да се обуче.

— Стеците ви најпре свог Захара, па се онда псујте! рече Захар, улазећи у собу и љутито погледајући Таранћева. — Гле шта сте блата навукли на ногама, као какав торбар! додаде он.

— Па ти још говориш, нагрдо! рече Таранћев и диже ногу да удари остраг Захара који хоћаше проћи поред њега; али Захар стаде, обрте се к њему и на-костреша се.

— Дела, само дирните ме! гневно зашишта он. — Шта је ово? Ја ћу да идем... рече, враћајући се к вратима.

— Та доста, Михеју Андрејићу, баш си ти немиран човек! Што га дираш? рече Обломов. — Дај, Захаре, што треба!

Захар се врати и, пречајући се на Таранћева, брзо шмугну поред њега.

Обломов се наслони на њ, усиљено као човек врло уморан, диже се с постеље, и усиљено пређе до велике наслоњаче, спусти се у њу и оста непомичан, како је сео.

Захар узе са сточића помаду, чешаљ и четке, намаза му главу помадом, начини раздељак, па га за-глади четком.

— Хоћете ли се сад умити? упита он.

— Причекаћу још мало, одговори Обломов: — а ти иди.

— Ах, па и ви сте ту? рече на један мах Таранћев, окренувши се Алексијеву, док је Захар че-

шљао Обломова: — Нисам вас ни видео. Зашто сте ви дошли овамо? Ала је онај ваш рођак нека свиња! Све сам се канио да вам то кажем...

— Какав рођак? Ја немам никаквога рођака, одговори бојажљиво упрепашћен Алексијев, забленувши се у Таранћева.

— Па онај, што је тамо у служби, како му беше име?... Презива се Атанасијев. Како да вам није рођак? — Рођак вам је.

— Али ја се не презивам Атанасијев, него Алексијев, рече Алексијев: — ја немам рођака.

— Ето сад, није вам рођак! Ама исти такав као ви, ружан, и он се зове Василије Николаић.

— Бога ми, није ми род; ја се зовем Иван Алексијевић.

— Све једно, налик је на вас. Само је он свиња; кажите му то, кад га видите.

— Ја га не познајем, никад га нисам видео, рече Алексијев, отварајући бурмутицу.

— Дајте ми бурмута! рече Таранћев: — Па у вас је прост бурмут, није француски? Јест, тако је, рече шмркнувши: — А зашто није француски? додаде оштро.

— Ама још нисам видео онаке свиње, као што је тај ваш рођак, настави Таранћев. — Узео сам једном од њега, биће већ две године од онда, педесет рубаља у зајам. Зар ми је то неки новац педесет рубаља? Као мислим, човек ће заборавити. Није заборавао, памти: после месец дана, где ме год сретне, вели: „А шта је с оно мало дуга?“ Досадио ми је! Шта више, дошао је јуче код нас у канцеларију: „Јамачно сте, вели, примили плату, сад можете вратити.“ Дао сам ја њему плату: стао сам га грдити онде пред свима, тако да је једва погодио врата. „Сиромах сам човек, вели, треба ми!“ Као да мени не треба! Какав сам ја то богаташ, да могу њему одвајати по педесет рубаља! Дај де, земљаче, цигару.

— Цигаре су ено онде, у котарчици, одговори Обломов, показујући на полицу.

Он је замишљено седео у наслоњачи, у својој дражесној ленивачкој позитури, не опажајући шта се

око њега чини, нити слушајући шта се говори. Он је с љубављу загледао и гладио своје мајушне беле руке.

— Е! Па ово су све оне исте? упита оштро Таранћев, извадивши цигару и погледајући на Обломова.

— Да, исте, одговори Обломов махинално.

— Јесам ли ја теби говорио, да купиш других, страних? Ето како ти памтиш, што ти човек рекне! Гледај ти, да то у другу суботу буде на сваки начин, иначе ти нећу задуго доћи. Гле, какво је ђубре! настави он, запаливши цигару и пустивши један дим у ваздух, а други тргнувши у се: — Не можеш га пушити.

— Ти си данас рано дошао, Михеју Андрејићу, рече Обломов, зевајући.

— Па шта, да ти нисам на досади, шта ли?

— Ниси, само онако рекох; ти обично долазиш управо на ручак, а сад није још ни један сахат.

— Ја сам навлаш дошао раније, да се известим, какав ће бити ручак. Ти ме храниш све некаквим ђубретом, па ево хоћу да питам, шта си наредио да се готови данас.

— Питај тамо, у кухини, рече Обломов.

Таранћев изиде.

— Јеси ти при себи! узвикну, враћајући се: — Говеђина и телетина! Ех, Обломове брате, ти не умеш живети, а овамо си неки спахија! Какав си ми ти господин? Живиш као простак; не умеш угостити пријатеља! А је ли мадера набављена?

— Не знам, питај Захара, рече Обломов, готово не слушајући га: — ваљда је вино тамо код њега.

— То је она пређашња, од Швабе? Аја, узми ти мадеру из енглескога дућана.

— Та доста ће бити и ово, рече Обломов: — зар још да се узима!

— Стани, дај паре, ја ћу проћи онуд и донећу; морам још којегде свратити.

Обломов пробарата мало по својој ручној каси и извади ондашњу црвенкасту новчаницу од десет рубаља.

— Мадера стаје седам рубаља, рече Обломов: — а овде је десет.

— Та дај све: вратиће кусур, не бој се!

Он шчепала из руку Обломовљевих повчаницу и брзо је стрпа у цеп.

— Е сад одох, рече Таранћев, натичући шешир: — а доћи ћу у пет сахата; ваља ми којегде свратити: обећали су ми место у винском монополу, па су рекли да навратим... Него чујеш, Илија Илићу, хоћеш ти данас узимати кола, хоћеш ли ићи у Екатеринхоф? Могао би и мене повести.

Обломов одмахну главом, да неће.

— Шта, мрзи те или ти је жао новаца? Хеј, ленштино! рече Таранћев. — А, сад у здрављу...

— Чекај, Михеју Андрејићу, прекиде га Обломов: — морам се посаветовати с тобом које о чем.

— Шта је? Говори брже: немам кад.

— Па ето снашле ме две невоље у један мах. Терају ме из стана...

— Јамачно не плаћаш: тако ти и треба! рече Таранћев и хтеде да оде.

— Та иди, молим те! Увек плаћам унапред. Није, него хоће да граде други стан... Та стани мало! Куда ћеш? Научи ме шта да радим: навалили да се за недељу дана иселим...

— Зар ја доспео да теби будем саветник? Узалуд ти уображаваш...

— Ја баш ништа не уображавам, рече Обломов: — не вичи ту и не дери се, него боље мисли, шта да се ради. Ти си човек практичан...

Таранћев га већ није слушао него је о нечем размишљао.

— Но, што му драго, захвали мени, рече он скидајући шешир и седнувши: — и заповеди да се за ручак спреми шампањ: твоја је ствар свршена.

— Како? упита Обломов.

— Хоће ли бити шампања?

— Биће, ако твој савет вреди...

— Не вреди, та ти сам не вредиш савета. Зар бадава да ти саветујем? Ето, ишти савета од њега, додаде показујући на Алексијева: — или од његова рођака.

— Но, но, доста, говори! замоли га Обломов.

— Ево шта: сутра се ти изволи преселити...

— Е! Гле, шта је измислио! То сам ја знао и сâм...

— Чекај, не прекидај ме! викну Таранџев: — Пресели се ти сутра на стан код моје куме, у Виборски Крај...

— Какав је то разговор? У Виборски Крај! Па тамо, како кажу, налећу зими и курјаци.

— Дешава се, те долазе с острва, али шта се то тебе тиче?

— Тамо је чама, пусто, никога нема.

— Што лажеш? Тамо борави моја кума: она има своју кућу, с великим градинама. Она је добра жена, удовица, има двоје деце; с њом је у кући брат њен, нежењен: глава, није овака као ова, што седи ту у углу, рече он, показујући на Алексијева: — да задене за појас и мене и тебе!

— Али шта се то све мене тиче? рече нестрпљиво Обломов. — Ја се тамо нећу преселити.

— Баш да видим, да ли се нећеш преселити. Нема то, кад си већ питао за савет, онда слушај, што ти се каже.

— Ја се нећу тамо преселити, рече одсечно Обломов.

— Е онда нек те носи ђаво! одговори Таранџев, метнувши шешир и пође к вратима. — Баш си ти чудан човек! рече вративши се. — Шта се теби овде тако осладило?

— Како шта? Овде је све близу, рече Обломов: — ту су и трговине, и позориште, и знанци... средина града, све...

— Шта? прекиде га Таранџев. — А кад си ти излазио из куће, реци? Кад си био у позоришту? Којим знанцима одлазиш? Шта ће ти до ђавола ова средина, допусти да те упитам?

— Како шта ће ми? Често затреба!

— Видиш, ни сâм не знаш! А тамо, помисли: наставаћеш код моје куме, племените жене, у тишини, мирно; нико те неће узнемиравати; ни хуке, ни вике, чисто, уредно. Овде, погле, живиш као год у каквој механи на друму, а овамо си господин, спахија! А тамо је чистота, тишина; имаш с ким и реч проговорити, кад те спопадне чама. Осем мене, неће ти нико до-

лазити. Има двоје дечице — играј се с њима, до миле воље! Шта хоћеш више? Па корист, те кака корист. Шта плаћаш овде?

— Хиљаду и пет стотина.

— А тамо хиљаду рубаља готово за целу кућу! Па какве светле, дивне собе! Она је одавно желела да добије мирнога, уреднога укућанина и ево ја јој тебе одређујем...

Обломов махну расејано главом, да не пристаје.

— Лажеш, преселићеш се! рече Таранћев. — Помисли, биће ти два пут јевтиније: на самом стану уштедићеш пет стотина рубаља. Ручак твој биће два пут бољи и чистији; неће те поткрадати ни куварица, ни Захар...

У предсобљу се чу мумлање.

— И бољи је ред, настави Таранћев: — та овде код тебе гадно је човеку и за сто сести! Машиш се за бибер — нема, сирћета није купљено, пожеви неизбрисани; рубље, велиш, губи се; свуд прашина — гад, па крај. А тамо ће жена радити по кући: ни ти, ни твој лудак, Захар...

У предсобљу се чу јаче мумлање.

— Тај матори пас, настави Таранћев: — нећете морати ни о чем бринути: чекаће те све готово. Шта имаш ту да се премишљаш? Пресели се, па крај...

— Ама како ћу ја то на један мах, ни за што ни кроз што, да се селим у Выборски Крај...

— Е баш му се не да доказати! рече Таранћев, бришући зној с лица: — Сад је лето: тамо је као год на неком летњаку. Зашто да трунеш овде лети, у Гороховој?... Тамо је Безбороткин врт, Охта под носом, до Неве два корака, своја градина — ни прашине, ни запаре! Немаш се ту шта премишљати: ја ћу сад одмах, док не буде ручак готов, отрчати до ње — дај ми да платим кочијаша, па сутра да се селиш...

— Какав је ово човек! рече Обломов: — На једанпут измисли ђаво би га знао шта: у Выборски Крај!... То није тешко измислити. Али буди ти мајстор, па измисли, како ћу ја остати овде. Осам година наставам ту, па не желим мењати стан...

— Свршено је: ти ћеш се преселити. Ја сад одмах одох до куме, за место ћу свратити други пут... Он пође.

— Чекај, чекај! заустави га Обломов: — Имам ја још неку, озбиљнију ствар. Да видиш какво сам писмо добио од настојника, па паметуј, шта ћу да радим.

— Е па видиш како си се ти изопачио! узвикну Таранћев: — Ништа не умеш сâм урадити. Све ја, па ја! Па, куд си ти пристао? Ти ниси човек, ти си доиста слама!

— Где ли је то писмо? Захаре, Захаре! Опет га он некуд затурио! говорио је Обломов.

— Ево писма настојникова, рече Алексијев, узевши згужвано писмо.

— Јест, ево га, понови Обломов и поче читати на глас.

— Шта велиш? Како ћу сад! упита Илија Илић, прочитавши. — Суша, неплаћање...

— Ти си изгубљен, сасвим изгубљен човек! одговори Таранћев.

— А зашто изгубљен?

— Како да ниси изгубљен?

— Па кад сам изгубљен, а ти кажи, шта да се ради?...

— А шта ћеш дати за то?

— Па рекли смо, биће шампања: шта би ти још?

— Шампањ је што сам ти нашао стан: ето учинио сам ти добро, а ти то не осећаш, још се инатиш; ти си незахвалан! А дела нађи стан сам. Али шта стан? Ту је главно, хоћеш ли бити ти спокојан: као год да си код рођене сестре. Двоје дечице, нежењен брат, ја ћу сваки дан свраћати...

— Добро, добро, прекиде га Обломов: — него кажи ти мени сад, шта ћу ја чинити с настојником?

— Аја, додај и портера за ручак, па ћу казати.

— Ето ти сад и портера! Зар ти је мало...

— Онда с Богом, рече Таранћев, опет натичући шешир.

— Ох, Боже мој! Настојник овде пише, да је доходак „за две хиљаде мањи“, а он још додаје портер! Е, добро, узми и портера.

— Дај још новаца! рече Таранћев.

— Па остаће ти кусур од те новчанице.

— А кочијашу до Виборскога Краја? одговори Таранћев.

Обломов извади још једну рубљу у сребру и тутну му.

— Твој је настојник лупеж — ето то ја теби кажем, поче Таранћев, стрпавши рубљу у џеп: — а ти зинуо, па му верујеш. Где ти њега, какву је песму запевао! Суша, неродица, неплаћање, мужици побегли. Лаже, све лаже! Ја сам слушао, да су у нашем крају, на Шумиловој баштини, платили све дугове ланском летином, а у тебе на једанпут суша и неродица. Шумиловско је од тебе само педесет врста¹: зашто жито није тамо изгорело од суше? Измислио још и неплаћање! А на што је он пазио? Зашто је занемарио? Откуд је то неплаћање? Зар у нашем крају нема рада, или нема прохође? Ах, разбојник је то! Али ја бих њега научио! И мужици су се разишли зато, што их је он сам, јамачно, очерупао, па их пустио да иду, а није ни мислио да се жали начелнику.

— Не може бити, рече Обломов: — он наводи у писму чак и одговор начелников — тако природно...

— Их, баш си ти! Ништа не знаш. Ама сви допови пишу природно — веруј ти мени! Ево, на пример, настави Таранћев, показавши руком на Алексијева: — ту је поштена душа, сушта овца, па да ли ће он написати природно? — Никад. А његов рођак, и ако је свиња и уља, написаће. И ти нећеш написати природно! Дакле, твој је настојник већ и зато уља, што је вешто и природно написао то писмо. Видиш ти њега, како је накитио, удешавао речи: „вратити у место становања“.

— Па шта ћу да радим с њим? упита Обломов.

— Па смени га одмах.

— А кога ћу поставити на његово место? Откуд ја познајем мужике? Други ће, можда, бити гори. Има дванаест година како нисам тамо био.

¹ Врста је мера дужине, већа од километра, има 1066 метара.

— Иди сам у село: без тога не бива; проведи тамо лето, а на јесен пресели се правце у нов стан. Ја ћу се већ овде постарати, да буде готов.

— У нов стан, у село сам! Ала ти предлагеш све неке очајне мере! рече Обломов незадовољан. — Не, не, да је мени како избећи крајности и држати се средине...

— Е, Илија Илићу, ти ћеш, брате, сасвим пропасти. Та да сам на твом месту, ја бих давно и давно заложіо имање, па купио друго, или бих купио кућу овде, на лепоме месту: то вреди твога села. А после бих заложіо и кућу, па купио другу... Да ми је твоје имање, па да видиш како би се о мени причало по народу.

— Немој се хвалити, него мисли, како би се то могло удесити, да се не селим из овога стана, нити да идем у село, а ствар да се сврши... рече Обломов.

— Ама хоћеш ли се ти кадгод с места помаћи? рече Таранћев: — Та погледај се само: куд си пристао? Какву корист има отаџбина од тебе? Не може ни у село да оде!

— Сад је још рано да се иде, одговори Илија Илић: — да ми је најпре довршити план рефорама, које намеравам увести на имању... Него знаш шта, Михеју Андрејићу? рече на један мах Обломов: — Отиди ти. Ствар знаш, и онај ти је крај такође познат; а ја не бих жалио трошка.

— Зар сам ја твој управитељ, шта ли? осече се надувено Таранћев: — Па онда ја сам одвикао да имам посла с мужицима...

— Шта да се ради? рече замишљено Обломов: — Ја заиста не знам.

— Пиши начелнику: упитај га, да ли му је настојник говорио о отумаралим мужицима, саветује га Таранћев: — и замоли га, да оде у село; затим пиши гувернатору, да нареди начелнику да га извести о владању настојникову. „Узмите, реци, ваше прева-сходство, очинскога учешћа и погледајте оком мило-срђа на неминовну, мени претећу најужаснију несрећу, која произлази из самовољних поступака настојникових,

и на крајњу пропаст, којој се неминовно морам подвргнути, заједно са женом и с нејако дванаесторо деце, што ће остати без икакве неге и парчета хлеба...”

Обломов се насмеја.

— Откуд ћу ја наћи толико дечурлије, ако потраже да покажем децу?

— Слагаћеш, напиши: с дванаесторо деце; тек да зукне поред ушију, истрагу неће чинити, а биће и „природно“... Гувернатор ће дати писмо секретару, а ти ћеш у исти мах писати и њему, разуме се, с прилогом, — и он ће издати наредбу. А замоли и суседе: који су ти суседи?

— Добрињин је онде близу, рече Обломов: — виђао сам се овде с њим често; сад је тамо.

— Пиши и њему, замоли га лепо: „Учинићете ми тим, реци, братску љубав и обвезаћете ме, као хришћанин, као пријатељ и као сусед.“ И приложи уз писмо какав петроградски поклон... цигарџа, или тако што. Ето како треба да радиш, а ти се не умеш ничему довити. Баш си изгубљен човек! Мени би тај настојник све играо: научио бих ја њега! Кад полази тамо пошта?

— Прекосутра, рече Обломов.

— Онда седи, и одмах пиши.

— Та пошта иде прекосутра, зашто да пишем сад одмах? рече Обломов: — Могу и сутра. Него чујеш, Михеју Андрејићу, додаде он: — баш доврши ти до краја своја „добročинства“, а ја ћу, кад већ не бива друкчије, додати за ручак још рибу или какву птицу.

— Шта би ти још? упита Таранћев.

— Седи часом и напиши. Ти ћеш брзо написати три писма. Ти тако „природно“ приповедаш... додаде Обломов, трудећи се да сакрије осмех: — а ето Иван Алексијевић преписао би...

— Ех! Шта ти пада на ум! одговори Таранћев: — Ја да пишем писма! Ја ни у канцеларији не пишем, ово је већ трећи дан: чим седнем, а лево ми око почне сузити; јамачно се надуло, па и глава ми отече, чим се нагнем... Ленивче, ленивче! Пропаћеш ти, брате Илија Илићу, за бамбадава.

— Хеј, кад би Андреја што пре дошао! рече Обломов: — Он би све удесио...

— Баш си и нашао ко ће ти учинити услугу! прекиде га Таранћев: — Проклети Шваба, препредени угурсуз!...

Таранћев је гајио неку инстинктивну мржњу према туђинцима. Француз, Немац, Енглеz били су у његовим очима синоними лупежа, варалице, зликовца или разбојника. Он чак није чинио разлике ни међу нацијама: оне су биле све једнаке у његовим очима.

Чујеш ти, Михеју Андрејићу, осече се оштро Обломов: — ја сам те молио да будеш умеренији на језику, нарочито кад говориш о човеку који ми је близак...

— Близак човек! узвикну пакосно Таранћев: — Какав ти је он род? А да је Шваба — то се зна.

— Ближи ми је од свакога рода: ја сам заједно с њим одрастао, учио школу, и не допуштам увреде...

Таранћев поцрвене од љутине.

— А! Кад је теби Шваба милији од мене, рече он: — онда моја нога неће више к теби крочити.

Он натаче шешир и пође к вратима. Обломов очас одмекну.

— Требало би да поштујеш у њему мога пријатеља и да се пажљивије о њему изражаваш — то је све, што ја захтевам! Мени се чини, да то није велика услуга, рече он.

— Да поштујем Швабу? рече Таранћев с највећим презирањем: — Зашто?

— Ја ти већ рекох, макар зато, што је он заједно са мном одрастао и учио школу.

— Чудна ми чуда! Зар је мало њих који су с неким учили школу!

— Ето кад би он био овде, он би ме давно избавио од сваке брига, а не би тражио ни портера, ни шампања... рече Обломов.

— А! Ти ме прекореваш! Онда иди до ђавола, и с твојим портером и шампањем! Ево на, узми своје паре... Куд их оно метнух? Ето сасвим сам заборавио, где сам их стрпао, проклете паре!

Он извади некаку масну, исписану хартицу.

— Не, ово није!... рече. — Куд сам их то део?...

И настави претурати по џеповима.

— Не труди се, не тражи! рече Обломов: — Ја те не прекоревам, него само молим да се изражаваш уљудније о човеку, који ми је близак и који је тако много учинио за мене...

Много! узвикну Таранћев злобно. — Чекај ти, учиниће он још више — само га слушај!

— Зашто ти то мени говориш? упита Обломов.

— Зато, што ћеш ти, док те твој Шваба огули, тек онда видети, шта то значи занемарити земљака, Руса, за љубав какве скитнице...

— Чујеш, Михеју Андрејићу... поче Обломов.

— Немам шта да чујем, ја сам много слушао, много јада претрпео од тебе! Бог зна, колико сам увреда поднео... Његов отац у Саксонији није, можда, ни хлеба имао, а дошао овамо да диже нос.

— Зашто ти дираш мртве? Шта ти је крив отац?

— Криви су обојица, и отац и син, рече суморно Таранћев, одмахнувши руком. — Није узалуд мој отац саветовао, да се ваља чувати тих Шваба, а он је ваљда познавао у свом веку свакојаке људе!

— Ама зашто се теби не допада отац, на пример? упита Илија Илић.

— Зато што је дошао у нашу гувернију у једном капуту и у папучама, у септембру, па на један мах оставио сину наслеђе — шта то значи?

— Он је сину оставио у наслеђе свега четрдесет хиљада. Нешто је добио као мираз уза жену, а оно остало стекао отуд, што је учио децу и управљао имањем: добивао је добру плату. Видиш, да отац није крив. А сад кажи зашто је крив син?

— Красан дечко! Од очевих четрдесет хиљада начинио на једанпут триста хиљада капитала, и у служби дотерао до надворнога саветника¹, и учен човек... сад ето још путује! Безобразник се свуд прогура! Зар би то све радио прави добри Рус? Русе избере

¹ Надворни саветник то је чиновник грађанскога реда седме класе.

што једно, па и то још не хитајући, него из тиха и понајлак, с муком, а овај ето куд оде! Да је служио у монополу — е, онда би се знало откуд се обогатио; а кад није, онда је ту морало бити иди ми — доћи ми! Није ту чист посао! Ја бих таке људе дао под суд! Ето сад тумара, ђаво би га знао где! настави Таранћев. — Зашто он тумара по туђим земљама?

— Рад је да научи што, да види све, да зна.

— Да учи! А зар су га мало учили! Што ће му то? Лаже он, не веруј му: он те на очиглед вара, као мало дете. Зар матори људи уче што? Та чујете ли га шта приповеда? Надворни саветник, па да се учи! Ето ти си учио у школи, па зар се сад учиш? И зар се он учи? (Ту показа руком на Алексијева.) А учи ли се његов рођак? Који се то честит човек учи? Ваљда он тамо, у немачкој школи, седи и учи лекције? Лаже! Чуо сам ја, да је он отишао да види и поручи некаку машину: по свој прилици да прави лажне новце! Ја бих њега у затвор... Некаке акције... Ох, те акције, згадим се на њих!

Обломов се грохотом насмеја.

— Шта се церекаш? Зар није истина што говорим, шта ли? рече Таранћев.

— Де, махнимо се тога! прекиде га Илија Илић. Иди ти с милим Богом, куд си хтео, а ја ћу ето с Иваном Алексијевићем написати та писма, и поста-раћу се да што брже набацам на хартију свој план: бар овом приликом да обоје урадим...

Таранћев беше изишао у предсобље, па се тек опет врати.

— Сасвим сам заборавио! Дошао сам до тебе јутрос послом, поче он, готово сасвим меко. — Звали су ме сутра на свадбу: жени се Рокотов. Дај ми, земљаче, твој фрак да обучем: мој видиш похабао се мало...

— Како да ти дам! рече Обломов, мргодћи се на тај нови захтев. — Мој фрак није теби таман...

— Таман је; како да није таман? прекиде га Таранћев. — А сећаш ли се, ја сам пробао твој капут: као да је за мене скројен! Захаре, Захаре! Ходи овамо, маторо марвинче! раздера се Таранћев.

Захар замумла као медвед, али не дође.

— Зовни га, Илија Илићу. Какав ти је то слуга! потужи се Таранћев.

— Захаре! викну Обломов.

— О, да вас ђаво носи!... чу се у предсобљу, заједно са скоком с лежанке.

— Но, шта ћете? упита Захар, обраћајући се Таранћеву.

— Дај амо мој црни фрак! заповеди Илија Илић.
— Нека Михеј Андрејић проба, да ли му је таман: треба му сутра за свадбу...

— Не дам фрака, рече Захар одлучно.

— Како ти смеш, кад господин заповеда? раздера се Таранћев. — Што ти њега, Илија Илићу, не пошљеш у казнени завод?

— Јест, само би још то требало: послати старца у казнени завод! рече Обломов. — Дај, Захаре, фрак, немој се јогунити!

— Не дам! одговори Захар хладно. — Нек најпре врати прсник и нашу кошуљу: ово је пети месец како гостују код њега. Узео је овако исто за некакав имендан, па ту и тутило; прсник кадивен, а кошуља фина холандска: вреди двадесет и пет рубаља. Не дам фрака!

— Онда, с Богом! Носи вас ђаво! заврши Таранћев љутито, одлазећи и претећи Захару песницом.
— Слушај, Илија Илићу, ја ћу погодити за тебе стан — чујеш? додаде он.

— Па, добро, добро! рече нестрпљиво Обломов, само да би га се отресао.

— А ти сад напиши што треба, настави Таранћев: — и не заборави да пишеш гувернатору, како имаш дванаесторо деце, „све једно другом до увета“. А у пет сахата нек супа буде на столу! Него зашто ниси наредио да се спреме колачи?

Али је Обломов ћутао; он га већ није ни слушао, него је, зажмутивши, мислио о нечем другом.

Кад оде Таранћев, у соби настаде нема тишина за десетак минута. Обломова беше збунило и писмо настојниково и сеоба у други стан која га је чекала, а беше мало и уморан од праскања Таранћевљева. Најзад ће он уздахнути.

— Зашто не пишете? упита тихо Алексијев: — Ја бих вам зарезао перце.

— Зарежите, па с Богом, идите куд! рече Обломов. — Ја ћу већ сам написати, а ви ћете после ручка преписати.

— Врло добро, одговори Алексијев. — Одиста, још бих вам био и на сметњи... Идем ја међутим да кажем, да нас не чекају у Екатеринхофу. С Богом, Илија Илићу!

Али га Илија Илић није слушао: он је, подавивши ноге пода се, готово легао у наслоњачу и, наслонивши главу на руке, занео се ни у дремеж, ни у замишљеност.

V.

Обломов, по пореклу властелин, по чину колешки секретар¹, већ је дванаеста година како живи у Петрограду не мичући се никуд.

Изнајпре, док су му били живи родитељи, живео је скученије, држао је стан с две собе, доста му је био и сам Захар, слуга ког је довео са села; али по смрти оца и мајке он постаде једини господар над три стотине и педесет душа, што му осташе у наслеђе у једној од далеких гувернија, готово већ у Азији.

Он је већ почео добивати, место пет, седам до десет хиљада рубаља у новчаницама дохотка; тад је и живот његов окренуо другим, ширим током. Узео је већи стан, додао својој послужби још и куvara и набавио пар коња.

Тад је био још млад и, ако се не може рећи да је био жив, био је барем живљи, него што је сад; још је био пун разних тежња, све се нечем надао, очекивао је много шта и од судбине и од самога себе; једнако се спремао за поље рада, за улогу — пре свега, разуме се, у служби, што је и било циљ његову доласку у Петроград. После тога он је мислио и о улози у друштву; најзад, у далекој перспективи, на прелазу из младости у зреле године, његовој је машти светлунцала и осмешкивала се домаћа срећа.

¹ Колешки секретар чиновник 10 класе.

Али су дани пролазили, пролазиле године, младичке маље претвориле се у грубу браду, светле очи замениле две тамне тачке, струк се заокруглио, коса почела немилице опадати, навршило се тридесет година, а он се није ни за један корак помакнуо ни на каквом пољу, него је још једнако стојао на прагу своје арене, онде, где је био и пре десет година.

Него он се све канио и спремао да отпочне живот, једнако је цртао у памети слику своје будућности; али сваке године, која му пројурн изнад главе, морао је ма што мењати или изостављати на тој слици.

Живот у његовим очима делио се на две половине: једна је састављена од рада и чаме — то су у њега били синоними; друга од спокојства и мирнога весеља. Зато је њега главно поље рада — служба у први мах и изненадила на најнепријатнији начин.

Одгајен у крилу провинције, услед кротких и срдачних особина и обичаја својега завичаја, прелазећи двадесет година из наручја у наручје родбине, пријатеља и знанаца, он је толико био прожман породичним начелом, да је и потоњу службу замишљао у облику неког домаћег рада, као што је, на пример, споро записивање у књигу дохотка и трошка, које је радио његов отац.

Он је мислио да чиновници једнога места чине међу собом пријатељску, чврсту породицу, која се неуморно брине о узајамном спокојству и задовољству, да одлазак у канцеларију ни мало није обавезна навика, које се ваља придржавати сваки дан, и да ће лапавица, врућина, или само нерасположење увек послужити као довољни и оправдани изговори, да се не иде на дужност.

Али како се ожалостио, кад је видео, да се мора барем десити трус, па да здрав чиновник не дође на дужност, а трусови се, као за пакост, не дешавају у Петрограду; оно, и поплава би могла послужити такође као сметња, али се и она ретко дешава.

Још се више замислио Обломов, кад су заиграли пред његовим очима дењкови актова, с натписима хитно и врло хитно, кад су га приморали да из-

рађује разне извештаје, изводе, да се зарије у актове, да пише свеске дебеле по два прста, које су, као год смеха ради, звали записима; уз то су све тражили да буде брзо, сви су се некуд журили, ни на чем се нису заустављали: један предмет нису још људки ни оставили из руку, а већ се опет брже боље даћају другога, као да је у њему сва тежина, и кад га сврше, забораве га, па кидишу на трећи — и тако никад краја!

Њега су двапут дизали ноћу и гонили да пише „записе“, неколико пута добављали су га, преко послужитеља, из гостију све због тих записа. Све то навукло је на њ страх и велику чаму. — А кад ће се живети? Кад ће се живети? говорио је он.

Он је слушао код своје куће да је начелник отац потчињенима, па је према томе створио себи најлепши, потпуно породични појам о том човеку. Он је њега замишљао некако као другога оца, који само мисли о том, како ће, било по заслуги не било, непрекидно и од реда награђивати своје потчињене и старати се не само о њиховим потребама, него и о њихову уживању.

Илија Илић мислио је, да начелник улази у личне односе свога потчињенога толико, да га брижљиво пита: како је спавао ноћу, зашто су му очи мутне, и да ли га не боли глава?

Али се већ првога дана своје службе љуто преварио. Кад је начелник дошао, настала је трка, журба, сви су се узнемирили, сви су један другога гурали, неки су намештали на себи одело, бојећи се да нису довољно удешени као што треба, да би могли изићи пред начелника.

То је бивало, као што је Обломов позније опазио, зато, што има таквих начелника, који, кад му потчињени истрчи у сусрет, престрављен толико да већ изгледа као суманут, види у том не само поштовање спрема себе, него чак и ревност, а кашто и подобност у служби.

Илији Илићу није било потребно да се тако плаши својега начелника, човека доброг и љубазног у понашању: он никад никому није учинио што зло, пот-

чињени су били задовољни што бити може и нису желели бољег. Нико никад није чуо од њега окорне речи, ни више, ни праскања; он никад ништа не захтева, него све моли. Ако је да се какав посао уради — моли, зове к себи у госте — моли, ако је да тера и у хапс — моли. Он никад никому није рекао ти; свакому ви — и једном чиновнику, и свима заједно.

Али су сви потчињени нешто стрепили пред начелником; они су на његово љубазно питање одговарали не својим, него некаквим другим гласом, којим нису говорили с осталим људима.

И Илија Илић, не знајући ни сам зашто, почео је стрепити, чим начелник уђе у канцеларију, и он је почео губити свој глас, па добивати некакав други, танушан и гадан, чим начелник стане с њим говорити.

Напатио се Илија Илић од страха и досаде службе и код доброг, милостивог начелника. А Бог зна шта би било с њим, да је пао шака каквом строгом и педантном!

Обломов је био у служби једва две године; може бити, он би издурао и трећу, док би добио унапређење, али га неки особити случај примора да раније остави службу.

Он је једанпут послао некакав важан акт у Архангелск, место у Астрахан. Ствар се обелодани; стану тражити кривца.

Сви остали чиновници радознало су чекали да виде, како ће начелник позвати Обломова, како ће га хладно и мирно упитати: „је ли то он послао акт у Архангелск“, и сви су били у недоумици, каквим ће му гласом одговорити Илија Илић.

Неки су мислили, да неће никако ни одговорити: неће моћи.

Гледајући остале, Илија Илић поплаши се и сам, ма да је и он, као и сви остали, знао, да ће га начелник само опоменути; али своја савест била је много строжа од укора.

Обломов није дочекао заслужене казне, него је отишао кући и послао лекарску сведоцбу.

Та сведоџба гласила је: „Ја, доле потписани, сведочим, уз стављање својега печата, да колешки секретар Илија Обломов пати од одебљања срца с раширењем леве коморице истога (*Hypertrophia cordis cum dilatatione eius ventriculi sinistri*), а тако исто и од хроничне болести у слезини (*hetitis*), која прети да се развије опасно по здравље и живот болесников, који наступи долазе, као што се мора мислити, од свакодневног идења на дужност. С тога, да би се отклонило понављање и појачавање болесних наступа, ја сматрам за потребно да закратим за време г. Обломову идење на дужност и у опште наређујем му уздржавање од умнога занимања и свакога рада.“

Али то је помогло само за неко време: јер се морало оздравити — па је онда било у изгледу опет свакодневно идење на дужност. Обломов то није издржао, него је дао оставку. Тако се свршио његов рад у државној служби — и после се већ није ни понављао.

Улога у друштву беше му као боље пошла за руком.

Првих година његова борављења у Петрограду, у његовим ранијим младим годинама, мирне црте лица његова чешће су се оживљавале, очи су дуго светлиле животним огњем, из њих су избијали зраци ведрине, наде, моћи. Он се узбуђивао, као и сви, надао се, радовао се беспослицама, и због беспослица патио.

Али то је све било давно, још у оно млађано доба, кад човек у сваком другом човеку гледа искренога пријатеља; кад се заљубљује готово у сваку женску особу, и кад је готов понудити свакој руку и срце, што неки чак и учине, често на велико зло по сав остали свој живот.

У те блажене дане пало је и Илији Илићу у део доста љупких, слатких, па чак и страсних погледа из гомиле лепотица, небројено осмеха што много обећавају, два три непривилегисана пољупца, и још више пријатељскога руковања, при ком су се руке стезале тако јако, да и сузе пођу од бола.

У осталом он се никад није дао да га заробе лепотице, никад није био њихов роб, па чак ни врло

ревносан обожаваалац, већ и због тога што човек има велике главобоље, док се опријатељи са женскињем. Обломов се више ограничавао на обожавање издалека, на пристојном размаку.

Њега је ретко кад судбина намерила да се позна с каквом женском особом у друштву толико, да би у њему могла планути страст за неколико дана, те да би могао сматрати да је заљубљен. Због тога се његове љубавне интриге нису ни развијале у романе: оне су се заустављале у самом почетку и по својој невиности, простоти и чистоти нису уступале љубавним приповеткама какве одрасле институтке.

Обломов се највише клонио оних бледих, невеселих девојака, већином првих очију у којима се огледају „патнички дани и злокобне ноћи“, девојака чије јаде и радости нико не зна, које свакад имају нешто да повере, да кажу, а кад дође до казивања, оне задршћу, бризну тек у плач, затим на једанпут обвију пријатељу руке око врата, дуго му гледају у очи, па онда у небо, и веле да је њихов живот проклет, а кашто падну и у несвест. Он се са зебњом клонио таквих девојака. Његова душа била је још чиста и чедна; она је, може бити, чекала своју љубав, свој ослонац, своју патетичку страст, па је после с годинама, како изгледа, престала чекати и изгубила сваку наду.

Још се хладније растао Илија Илић с гомилом пријатеља. Чим је добио од својега настојника прво писмо о неплаћању и неродици, он је одмах свог првог пријатеља, кувара, заменио куварицом, затим је продао коње и, најзад, отпустио и остале „пријатеље“.

Њега није готово ништа мамило из куће, и како који дан он се све јаче и сталније гнездио у свом стану.

Испрва му је било тешко провести по читав дан обучени, затим му је омрзнуло одлазити на ручак у госте, осем веома блиских познаника, махом бећарских кућа, где човек може скинути вратну мараму, распучати прсник и где се може чак „извалити“ или поспавати малко.

Њему су брзо додијале и вечерње забаве: мора се облачити фрак, бријати се сваки дан.

Он је негде прочитао, како су само јутарња испарења здрава, а вечерња шткодљива, па се почео бојати влаге.

Али и поред свих тих настраности, његову пријатељу Штолцу полазило је ипак за руком да га извуче међу људе; али Штолец је често одлазио из Петрограда у Москву, у Нижњи¹, у Крим, па онда и у иностранство — и Обломов је без њега опет западао сав до ушију у своје самовање и осаму, из које би га могло тргнути само нешто необично, нешто што је ван реда свакидашњих појава; али тако што нити је било нити се могло очекивати да буде.

Уз све то Обломову се беше, с годинама, вратила некака детинска плашљивост, некако очекивање опасности и зла од свега, што се није налазило у сфери његова свакидашњег живота — последица што се одвикао од разноликих спољашњих појава.

Њега, на пример, није плашила пукотина на тавану у његовој спаваћој соби: он се на њу навикао; њему није падало на ум ни то, да је вечито затворен ваздух у соби и непрестано седење у затвореном простору готово шткодљивије по здравље од ноћне влаге, и да је претоварити сваки дан свој желудац — поступно самоубиство своје врсте; али он се на то навикао и није се плашио.

Он се није навикао на кретање, на живот, на многи свет и журбу.

Њему је у густој томили света било загушљиво; у чун је седао не надајући се поуздано да ће срећно доспети на ону страну, у колима се возио, очекујући сваки час, да коњи појуре и све полеме.

А кад тога није, онда га је спопадао нервни страх: плашио се тишине која га је окружавала, или онако, ни сам није знао зашто — подићу га тек мравци. Како је бојажљиво зазирао од мрачнога угла, бојећи се, да се уображење не нашали с њим и не покаже му какав натприродни појав.

Тако се одиграла његова улога у друштву. Он је лено махнуо руком на све младићске наде, које су

¹ Нижњи Новгород. Пр.

њега превариле или које је он преварио, на све нежно тужне, светле успомене, од којих у неких људи и под старост срце заигра.

VI.

Па шта је он радио код куће? Је ли читао? Је ли писао? Је ли учио што?

Јест, ако се деси при руци књига, новине, он прочита.

Кад чује за какво дело вредно пажње, — у њему се јави побуда да се позна с њим; он тражи, иште књигу, и ако је брзо донесу, он се ће лати, и у њега се почне стварати идеја о предмету; још један корак — и он би тај предмет савладао, али док погледаш, он већ лежи, гледајући апатично у таван, и књига лежи поред њега, није је ни прочитао ни разумео.

Он се хладно брже него што се загревао: он већ никад више није узимао у руке књигу коју је једном оставио.

Међутим он се школовао као и остали, као и сви, то јест, до петнаесте године у пансиону; потом су се стари Обломови, после дуге борбе, одлучили да пошљу Илицу у Москву, где је он, хтео — не хтео, учио науке до краја.

Његов плашљив, апатичан карактер није му допуштао да покаже своју леност и каприсе међ туђим људима, у школи, где се нису чинили изузеци у корист размажених синчића. Он је по морању седео у разреду право, слушао је шта су учитељи поворили, зато што ништа друго није могао радити, и с муком, са знојем и с уздисањем учио лекције које су му даване.

Све то уопште сматрао је он као казну, коју нам је Промисао послао за наше грехове.

Он није хтео завирити даље од оне врсте, испод које је учитељ запарао ноктом пртицу, кад је задавао лекцију; он није учитеља ни за што припитивао нити тражио да му се што растумачи. Он се задовољавао оним што је било написано у свешцици, и није се по-

казивао да је рад докучити што, чак ни онда, кад није све разумео од онога што је слушао и учио.

Ако би с натегом и успео да савлада књигу, која се зове статистика, историја, политичка економија, он је тад био потпуно задовољан.

А кад би му Штолц донео књиге, које ваља још прочитати и осем оног што се у школи учило, Обломов би га дуго гледао ћутећи.

— Зар и ти, Бруте, на мене! рекао би уздахнувши, машајући се за књиге.

Њему се чинило да је то неумерено читање неприродно и теретно.

А и нашто ће те све свешчице, на које потрошиш грдну количину хартије, времена и мастила? Нашто ће ти уџбеници? И зашто, најзад, провести шест седам година као у затвору, и што ће све те строгиости, казне, седење и умарање над књигом, и што забрањивати да се трчкара, шали, весели, кад ето још није све свршено?

„А кад ће се живети?“ питао је он опет самога себе: „И кад ће се, најзад, пустити у обрт овај капитал знања, од којих већи део неће ничему затребати у животу? И шта ћу ја, на пример, чинити у Обломовци с политичком економијом, алгебром и геометријом?“

Па и сама историја само растужује човека: учиш, читаш, како је, вели, настало доба невоља, човек је несрећан; он, вели, прикупља сву снагу, ради, довија се, страшно се пати и мучи, једнако спрема ведре дане. Дошли су и ведри дани — па барем ту би ваљало да и сама историја мало одахне: али нема одмора, опет су се навукли облаци, опет се зграда срушила, опет ваља радити, довијати се... Ведри дани неће да постоје мало, него трче — и живот једнако јури, једнако јури, и све једнако лом па лом.

Обломова је умарало читање озбиљних књига. Мислиоци нису могли пробудити у њему жудњу за научним истинама.

Зато су га песници такли у живац: он је постао младић, као и сви младићи. И за њега је настао сре-

ћан моменат у животу, који никога није изневерио и који се свакому смешио, моменат кад се развија моћ, кад се човек нада животу, кад жели све што је добро, моменат самопрегоревања, рада, епоха снажнога куцања срца, била, трепета, усхићених беседа и слатких суза. Разведри се ум и срце: он се отресе дремежа, душа занска рада.

Штолц му је помогао да тај моменат продужи, колико је било могућно продужити за таку природу, каква беше природа његова пријатеља. Он је уловио Обломова на песнике, па га је годину и по држао под ферулом мисли и науке.

Користећи се одушевљеним полетом младићске маште, Штолц је читању песника одређивао друге циљеве, осем насладе, озбиљније је показивао у даљини путове својега и његова живота, и одводио га у будућност. Обојица су се узбуђивали, плакали, давали један другому свечано обећање да ће ићи паметним и светлим путем.

Младићски жар Штолцов обузимао је Обломова, и он је горео од жудње за радом, и далеким, а чаробним циљем.

Али је цвет живота прецветао, а није донео рода. Обломов се отрезнио и само је ретко кад, по препоруци Штолцовој, читао ову или ону књигу, али не на једанпут, ни хитајући, ни жудно, него је лено прелазио очима редове.

Ма колико било занимљиво оно место, на ком би прекинуо читање, он је, ако га на том месту затече време ручку и спавању, остављао књигу с корицама окренутим горе, па је ишао да руча, или гасио свећу, па легао да спава.

Ако му даду прву свеску, он, кад је прочита, није искао другу, а ако му донесу и другу — он је полагао прочита.

После већ није прочитавао ни прву свеску, него је већи део слободнога времена проводио, наслонивши лакат на сто, а главу на лакат; кашто је место лакта употребљавао ону књигу, коју му је Штолц наметао да је прочита.

Тако је Обломов свршио своје школовање. Онај дан, кад је саслушао у школи последњу лекцију, био је — Херкулови ступови његове учености. Управитељ школе, својим потписом на сведоци, повукао је, као год оно пре учитељ ноћом у књизи, црту, преко које наш јунак већ није сматрао за потребно пружати своје научне тежње.

Глава његова била је разноврсан архив мртвих ствари, лица, епоха, цифара, религија, ничим неvezаних политичко-економских, математичких или других истина, задатака, претпоставака итд.

То је била као нека библиотека, у којој су све саме раздружене свеске из разних грана науке.

Учење је чудновато утицало на Илију Илића: у њега је била међу науком и животом читава провалија, коју он није покушао да пређе. У њега је живот био за се, а наука за се.

Он је учио сва права, и која постоје и која већ одавно не постоје, слушао је курс судског поступка, а кад је, због неке крађе у кући, затребало написати тужбу полицији, он је узео лист хартије и перо, мислио је, мислио, па послао да му зову општинског писара.

Рачуне на селу водио је настојник. „Па шта је ту имала наука да ради?“ мислио је он у недоумици.

И он се вратио у своју осаму без товара знања која би могла дати правац мисли што је слободно шетала или узалудно дремала у глави његовој.

Па шта је он радио? Па наставио је цртати и даље слику својега живота. Он је у тој слици налазио, не без разлога, толико мудрости и поезије, што нећеш исцрпсти никад без књига и учености.

Кад је оставио службу и друштво, он је почео друкчије решавати задатак својега живовања, премисљао је са сваке стране о свом позиву и најзад је нашао, да се хоризонт његова рада и живота крије у њему самом.

Он је разумео, да је њему пала у део породична срећа и брига о имању. Дотле он није ни знао добро своје ствари: место њега бринуо се покашто Штолиц.

Он није добро знао ни колики му је доходак, ни колики трошак, никад није правио свој буџет.

Старац Обломов, како је примио имање од оца, тако га је и предао својему сину. И ако је сав свој век провео на селу, он није измишљао ништа необично, није лупао главу око разних предузећа, као што то чине данашњи људи: да би пронашао какве нове изворе земаљске производње, или да би проширио и појачао старе итд. Како се и шта сејало на њивама, док је дед био жив, и какви су тад били путови за промет ратарских производа, таки су остали и за живота његова.

У осталом старац је бивао врло задовољан, ако добра летина или повишена цена донесе дохотка више него лане: он је то називао благословом Божјим. Он само није волео тећи новце помоћу проналазака и напора.

— Наши оцеви и дедови нису били глупљи од нас, одговарао је он ма на какве савете, који су по његову мишљењу били штетни, — па су проживели свој век срећно; проживећемо и ми: даће Бог, бићемо сити.

Кад би добио, без икаквих лукавих доскочица, толико дохотка с имања, колико му је било потребно, да сваки дан руча и вечера без мере, с породицом и разним гостима, он је захваљивао Богу и сматрао да је грехота старати се да добије више.

Ако му настојник донесе две хиљаде, стрпавши трећу себи у џеп, и кроз сузе стане се жалити на град, сушу и неродицу, старац Обломов прекрстио би се, па би и он кроз сузе рекао: — Божја воља; с Богом се не можеш парничити! Треба захвалити Господу и на овом, што је.

Од како су стари помрли, домаћи послови на селу не само да нису пошли на боље, него су, као што се види из писма настојникова, окренули на горе. Јасно је, да је требало да Илија Илић лично оде тамо и да на месту изнађе узрок, зашто се дохоци поступно смањују.

И он се канио да то учини, али је једнако одгађао, у неколико и зато, што је тај пут био за њ корак, готово нов и непознат.

Он је у свом веку свега једанпут путовао, на једним истим коњма, међу перинама, кутијама, сандуцима, шункама, колачима и свакојаком печеном и куваном стоком и живином, а у пратњи неколико слугу.

Тако је он пропутовао тај једини пут од својега села до Москве, и тај је пут сматрао као норму сваког у опште путовања. А сад, слушао је, да се тако не путује: него се мора јурити да врат сломиш!

Па онда Илија Илић одгађао је свој пут и зато, што се није, како ваља, спремио да ради своје послове.

Он није био ни као његов отац ни као дед. Он се школовао, живео у свету, и то га је доводило до разних њима незнатих погледа. Он је увидео да тециво не само није грех, него да је сваки грађанин дужан поштеним радом потпомоћи опште благостање.

Зато је већи део оне слике његова живота, коју је цртао у својој самоћи, заузео нов, свеж план за уређење имања и за управу над сељацима, план који се слаже са савременим потребама.

Основна идеја плана, распоред и главни делови — све је то било одавно готово у његовој глави; остале су само појединости, прорачуни и цифре.

Има већ неколико година како он неуморно ради око тог плана, мисли, премисља и кад хода, и кад лежи, и кад је међу људима; час допуњава, час мења разне тачке, час обнавља у памети оно што је јуче смислио и преко ноћ заборавио; а кашто на један мах, као муња, севне нова, неочекивана мисао и узаври у његовој глави — и почне рад.

Није он какав худи извршилац туђе, готове мисли; он је сам творац и сам извршилац својих идеја.

Чим изјутра устане из постеље и попије чај, он одмах легне на диван, подупре главу рукама и, не штедећи себе, мисли дотле, док се најзад глава не умори од тешкога рада и док савест не рекне: доста је данас урађено за опште добро.

И тек тад одлучи се да одахне од посла и да брижну позу замени другом, мање посленом и мање озбиљном, а угоднијом за маштање и уживање.

Кад се отресе бриге о пословима, Обломов је волео повући се у самога себе и живети у свету, који је он створио.

Он је познавао ону насладу у узвишеним мислима, њему нису били непознати општи човечански јади. Он је по некад у дубини душе горко плакао над невољама човечанства, сносио непознате, неисказане патње и тугу, и осећао како тежи некуд далеко, онамо, по свој прилици, у онај свет, куд га је пре мамио Штолц...

И слатке сузе потеку му низ образе...

А дешава се и то, кад он буде пун презирања спрема људскога порока, лажи, клевете и зла раширенога по свету, кад се распламти у њему жеља да прстом покаже човеку ране његове, и кад на једанпут плану у њему мисли, те јуре и набујају, као таласи на мору, па се претворе у намере, запале сву крв у њему, његови мишићи заиграју, жиле се напрегну, намере се претварају у тежње: и он, покренут моралном снагом, за један минут брзо промени две три позе, очи му стану севати, придигне се до пола на постељи, пружи руку и одушевљено се обазре око себе... А да се тежња оствари, а да се претвори у дело... и онда, Господе! Каква би се чудеса, какве добре последице могле очекивати од таквог узвишеног напора!

Али кад погледаш, јутро прође, дан се већ примиче вечеру, а с њим се примиче одмору и уморена снага Обломовљева: бура и узбуђење стиша се у души његовој, глава се отрезни од мисли, крв почне спорије тећи у жилама. Обломов се лагано, замишљен окрене налеђице, па упревши свој сетан поглед кроз прозор у небо, тужно прати очима сунце, које величанствено седа иза нечије четвороспратне куће.

И колико је и колико пута тако пратио сунчев заход!

Сутрадан опет живот, опет узбуђења, маште! Он је волео замислити по неки пут да је некакав непобедив војвода, према кому не само Наполеон, него ни Јеруслан Лазаревић¹ није ништа; измисли рат

¹ Јунак у руским народним бајкама. (Опширније о њему има на страни 142).

и његов узрок: на пример, јурну му народи из Африке у Европу, или удеси нове крсташке ратове, па ратује, решава судбину народа, руши градове, поштеђује, кажњава, чини добра и великодушна дела.

Или избере арену каквог мислиоца, великог уметника: сви му се клањају; он жње ловоре; светина јури за њим, кличући: — Погледајте, погледајте, ето иде Обломов, наш славни Илија Илић!

А кад му дођу горки тренуци, кад га стану мучити бриге, он се онда преврће и тамо и амо, леже ничице, кашто се чак сасвим изгуби; тад се придигне с постеље на колена, и почне се молити Богу топло, од срца, да отклони какогод буру која му прети.

И кад тако старање о својој судбини преда Промислу, он постане спокојан и равнодушан спрам свега на свету, а бура нек чини што јој драго.

Тако је напрезао своју моралну снагу, тако се узнемиривао често по читаве дане, и пренуо би се, с дубоким уздахом, из чаробне маште или из тешке брига тек онда, кад се дан клони вечеру, и кад се сунце као огромна лопта стане величанствено спуштати за ону четвороспратну кућу.

Тад га он опет прати замишљеним погледом и сетним осмехом, и мирно се одмара од узбуђења.

Нико није знао нити видео овај унутрашњи живот Илије Илића: сви су мислили, да Обломов живи онако, само лежи, једе, и да се од њега ништа више очекивати не може; да се мучно и зачну мисли у глави његовој. Тако су о њему говорили свуд, где су га год знали.

Његове подобности, онај унутрашњи вулкански рад запаљиве главе, хуманог срца познавао је добро и могао би посведочити Штолц, али Штолца готово никад није било у Петрограду.

Једини Захар, који је сав свој век провео уз својега господина, знао је још боље сав његов душевни живот; али је био убеђен, да он и његов господин раде и живе нормално, као што треба, и да не ваља живети друкчије.

VII.

Захару је било око педесет година. Он већ није био прави потомак оних руских Калеба¹, што беху јунаци лакејских соба, што се нису гонили на послушност нити заслуживали прекоре, што су били пуни оданости својим господарима, што су се одликовали свима врлинама и нису имали никаквих порока.

Овај је јунак и нагођен на послушност и заслуживао је прекоре. Он је припадао двома епохама, и обе су удариле на њ свој печат. Од једне епохе прешла је на њ, наслеђем, безгранична оданост дому Обломовљевоу, а од друге, позније епохе, наследио је препреденост и поквареност.

Он је страшно одан господину, па опет ретко прође који дан а да га у чем било не слаже. Слуга старогатова задржавао је некад господина од расипања и неумерености, а Захар је и сам волео попити коју с пријатељима на господинов рачун; пређашњи слуга био је поштен, као евнух, а овај је једнако трчкарао некој познаници сумњиве природе. Онај је чувао господинове паре боље од сваке касе, а Захар вреба како ће при каквој исплати откинути од господина који гривењик², и одмах смота бакрену гривну или петак, ако се нађе на столу. Исто тако ако Илија Илић заборава заискати од Захара кусур, тај му се већ никад неће вратити.

Он није крао већих сума, може бити зато што је своје потребе подмиривао гривнама и гривењацима, или што се бојао да га не ухвате, тек свакако није од сувишнога поштења.

Старински Калеб пре ће црћи, као ваљано дресиран ловачки кер, над јелом које му се повери на

¹ Калеб било је име једном од оних дванаест људи, које је Мојсије послао да уходе земљу Хананску. Овде Калеб значи: стари верни слуга.

Пр.

² Гривењик је сребрни новац од 10 копјејака (40 парадинарских), бакрена гривна вреди исто толико, а петак је бакрен новац од 5 копјејака.

Пр.

чување, него што ће га дирнути; а овај баш гледа како би појео и попио и оно, што му не поверавају на чување: онај се бринуо само о том да господин једе што више, и било би му жао, кад не једе; а овоме је жао, кад господин поједе до дна све, што му се год метне на тањир.

Осем тога Захар је и опадач. У кухини, у бакалници, на лонцама пред вратима, он се сваки дан жали, како већ живети не може, како такога господина није још нико ни чуо ни видео: и ћудљив је, и циција, и љут, и како му не можеш ни у чем угодити, и како је, једном речи, боље умрети него живети код њега.

То Захар није чинио из пакости нити што би желео наудити господину, него онако, по навици, коју је наследио од својега деда и оца да оговара господина у свакој згодној прилици.

Он по неки пут, или што му буде досадно, или што нема материјала за разговор, или да би више заинтересовао публику која га слуша, на један мах пусти за свог господина какву било измишљотину.

— Мој се господин навадио па једнако иде оној удовици, зашпиштао би он тихо и поверљиво; јуче јој је писао и писамце.

Или огласи, како је његов господин такав карташ и пијаница, какав се на свету није још никад родио; како сваку ноћ једнако до зоре игра карата и пије непрестано.

А међутим од свега тога није ништа било: Илија Илић не иде удовици, ноћу мирно спава, карте и не узима у руке.

Захар је прљав. Брије се ретко и ма да умива руке и лице, ипак, рекао би, више се гради, као да се умива; а и не можеш га умити никаквим сапуном. Кад оде у купало те се окупа, његове црне руке буду само два сахата црвене, па онда опет црне.

Он је врло неспретан: кад почне отворати капију или врата, једно крило отвори, друго се затвара, он полети да ово отвори, а затвори се оно.

Он никад неће од једанпут подићи с пода мараму или другу какву ствар, него се увек сагне трипут

као да је хвата, и тек ако је четврти пут подигне, па и тад је покашто упусти.

Кад понесе преко собе гомилу посуђа или других ствари, тад чим корачи почну ствари с врха падати на под. Најпре полети једна: он се на један мах доцкан и узалудно маши да је задржи да не падне, па упусти још две. И тад зине од чуда, па гледа оне ствари што падају, а не оне што су му у рукама, и у том нагне послужавник, а ствари наставе падати, — и тако он по неки пут донесе на други крај собе само једну чашицу или тањир, а по некад сам баци, уз псовку и клетву, и оно што му је још остало у рукама.

Кад иде по соби, он запне час ногом, час боком за сто, или за столицу, не погоди увек право на отворено крило врата, него удари раменом о друго крило, па тад опсује оба крила, или газду од куће или столара, који их је начинио.

У кабинету Обломовљеви беху готово све ствари које изломљене које разбијене, особито ситне, које су захтевале да се пажљиво с њима поступа, — и то све добротом Захаровом. Он своју умешност при узимању какве ствари у руке примењује на све подједнако, не чинећи никакве разлике у начину поступања с овом или оном ствари.

На пример, заповеди му се, да усекне свећу или да налије у чашу воде: он на то употреби толико снаге, колико би му требало да отвори врата.

А да вас Бог сачува, кад у Захара букне ревност да угоди господину, па науми да све успреми, почисти, намести, и да живо и од једанпут дотера све у ред! Тад није било краја којекаким несрећама и штетама: мучно би и непријатељски војник, кад упадне у кућу, начинио толико квара. Настане лом, падање разних ствари, разбијање посуђа, претурање столица, и све се сврши тим, што га морају истерати из собе, или он сам оде, псујући и кунући.

Срећом у њега се врло ретко распаљивала така ревност.

А то је све долазило, по свој прилици, отуд што се он васпитао и научио понашању не у тескоби и у

оном сумраку по раскошним, вештачки намештеним кабинетима и будоарима, где ђаво би га знао шта није патрпано, него у селу, у миру, у просторији и на слободном ваздуху.

Тамо се он, не ограничавајући ничим своје покрете, навикао служити око масивних ствари: имао је највише посла с јаким и солидним справама, као с лопатом, полугом, с гвозденим алкама на вратима и с таким столицама, да их с места померити не можеш.

Нека ствар, као светњак, лампа, транспаран, преспапје, стоји по три четири године на једном месту — па ништа; а чим је он узме, док си погледао — сломила се.

— Их, рекне он кашто у такој прилици Обломову, чудећи се. — Гледните, господине, ово је заиста чудо: само што узех у руке ево ову стварчицу, а она прште!

Или не рекне сасвим ништа, или кришом брзо метне ствар опет на своје место, па после уверава господина, да је то он сам разбио. А некад се, као што смо видели у почетку овога причања, правда тиме, што и свакој ствари мора једном доћи њен крај, и што она не може трајати до века, па макар била и гвоздена.

У прва два случаја човек се још и могао с њим препирати, али кад се он, у невољи, наоружа овим последњим аргументом, онда је већ свако супротење било узалудно, и он је имао право без апелате.

Захар је једном за свагда обележио себи одређен круг рада, из којег никад није добровољно излазио.

Он је изјутра настављао самовар, чистио чизме и ону хаљину коју је господин заискао, а никако не ону коју није заискао, па макар она десет година висила.

После тога мео је — али не сваки дан — средину собе, не дотичући се углова, и брисао прашину само с онога стола, на ком ништа није било, да не би морао скидати ствари.

Затим је већ сматрао да има права дремати на лежанци, или брбљати с Анисом у кухини и с полугом пред вратима, не бринући се ни о чем.

Ако му заповеде да осем тога што уради, он изврши заповест нерадо, после препирке и доказивања да је заповест некорисна или да се не може извршити.

Никаким начином није било могућно нагнати га, да у круг послова, који је себи обележио, унесе нову сталну тачку.

Ако му нареде да очисти, опере какву ствар, или да ово однесе, оно донесе, он је, по обичају, с гунђањем извршавао заповест; али ако би ко хтео, да он после ради то исто редовно, то већ није било могућно постићи.

Сутрадан, прекосутра и тако даље, морало би се заповедати то исто наново, и наново улазити у непријатна објашњења с њим.

Али при свем том, то јест, што је Захар волео напити се, оговарати, што је придизао Обломову петаке и двогрошке, што је ломио и разбијао разне ствари и леновао, он је ипак био слуга веома одан својему господину.

Он би без премишљања скочио за њ и у ватру и у воду, а не би то рачунао као јунаштво, вредно дивљења или каквих награда. Он је то сматрао као ствар природну, која друкчије бити не може, или боље рећи није никако ни сматрао, него је тако радио, без икака умовања.

Он није имао никаквих теорија о том предмету. Њему никад није падало на ум да анализира своје осећаје и везе спрам Илије Илића; он их није измислио сам; наследио их је од оца, деда, браће и од послуге, у којој се родио и васпитао, и оне су се претвориле у тело и крв његову.

Захар би умро место својега господина, сматрајући то као своју неизбежну и природну дужност, па чак и не сматрајући ништа, него би без околишења полетео у смрт, исто онако, као кер, који, кад се сукоби са звером у шуми, полети на њ, не размишљајући, зашто мора полетети он, а не његов господар.

Али зато, ако би затребало, на пример, да преседи сву ноћ крај постеље господинове, не склапајући

очи, па макар од тога зависило здравље, или чак и живот господинов, Захар би извесно заспао.

Он не само што није показивао виднога поштовања према господину, него је шта више био груб и фамилијаран у понашању с њим, љутио се озбиљно на њ за сваку ситницу, и чак, као што рекосмо, оговарао га пред вратима; али при свем том тим се само за време заслоњало, а никако се није умањавало његово крвно, родбинско осећање оданости не према Илији Илићу лично, него према свему што носи име Обломовљево, што је њему блиско, мило и драго.

Може бити, то се осећање није чак ни слагало с личним погледом Захаровим на личност Обломовљеву, може бити да је проучавање карактера господинова улевало Захару друкчије уверење. Кад би му ко почео објашњавати колико је одан Илији Илићу, он би то јамачно стао порицати.

Захар је волео Обломовку, као мачка свој таван, као коњ — коњушницу, као псето — ћумез, у ком се окотило и одрасло. У сфери те оданости стварали су се у њега своји засебити, лични упечатци.

На пример, Обломовскога кочијаша волео је више него куvara, чобаницу Варвару више од њих обојице, а Илију Илића мање од њих свих; али је ипак Обломовски кувар био њему бољи и већи од свих осталих куvara на свету, а Илија Илић већи од свих спахија.

Он није могао очима гледати Тараску, бифетника¹; али тог Тараску не би променио ни за најбољег човека на читавом свету, само зато, што је Тараска био Обломовски.

Он се понашао фамилијарно и грубо с Обломовом, као год што се шаман² понаша грубо и фамилијарно са својим идолом: и обрише га, и упусти, а можда по некад и удари у љутини, али при свем том у његовој души борави непрестано свест о надмоћности тога идола над њим.

¹ Бифетник је онај слуга, што служи јелом и пићем при столу. Пр.

² Шаман је свештеник у сибирских незнабожаца. Пр.

Најмањи повод био је довољан, да се из дна душе Захарове изазове то осећање и да се он примора да са страхопоштовањем гледа господина, а кашто да удари чак и у плач, толико га то гане. Сачувај, Боже, да би он ценно другог каквог господина, не само више, него подједнако са својим! Сачувај, Боже, кад би то поумио да учини и други ко!

Сву осталу господу и госте, који су долазили Обломову, гледао је Захар малко с висине и послуживао их, давао им чај итд., с неким снисхођењем, као да им је хтео дати да осете почаст, које су се удостојили, находећи се код његова господина. Одбијао их је грубо: — Господин спава, рекне он, погледавши надувено од главе до пете оног што је дошао.

Неки пут, место измишљотина и оговарања, он на један мах узме претерано хвалити Илију Илића по бакалницама и на лонцама пред вратима, и тад није било краја његову усхићењу. Он на једанпут почне набрајати добре стране господинове, памет, љубазност, дарежљивост, доброту; а ако у његова господина није било довољно особина за похвалу, он их је позајмљивао у других и пришивао му славу, богатство или необичну моћ.

Ако је било потребно да се заплаши покућар, који надгледа кућу, па чак и сам газда, он их је свакад плашио својим господином: — Та чекај само, рекао би претећи, — казаћу ја господину, па ћеш већ памтити! — Он није ни слутио да има на свету јачега ауторитета.

Али видно понашање Обломовљево са Захаром било је свакад некако непријатељско. Живећи у двоје, они су постали досадни један другому. Поверљиво, свакодневно зближавање човека са човеком не прође јевтино ни једнога ни другог: и с једне и с друге стране треба много искуства у животу, логике и срдачне топлине, па да уживају само у својим врлинама, а да се не заједају и не свађају због узајамних мана.

Илија Илић знао је већ једну огромну врлину Захарову — његову оданост према њему, и навикао се на њу, сматрајући такође од своје стране, да то не може и

не треба да буде друкчије; а почем се навикао на ту врлину једном за свагда, он већ није уживао у њој, а међутим, и ако је био равнодушан према свему, није могао трпљиво сносити безброј ситних мана Захарових.

Ако се Захар, гајећи у дубини душе оданост према господину, којом су се одликовале старинске слуге, разликовао од њих савременим манама, и Илија Илић, од своје стране, ценећи у души његову оданост, већ није имао према њему оне пријатељске, готово родбинске наклоности, коју су пређашњи господари гајили према својим слугама. Он се покаштво упуштао у крупну свађу са Захаром.

И он је Захару такође досадио. Пошто је одслужио у младости лакејску службу у господарском дому, Захар је био одређен да буде чувар детету Илији Илићу, и од тада је он почео сматрати себе само као предмет раскоши, као аристократску својину онога дома, која је одређена да припомогне богатству и сјају старинске породице, а не као предмет преке потребе. Зато он, пошто изјутра обуче господарића и у вече свуче, за све остало време није баш ништа радио.

Лен од природе, био је лен још и по свом лакејском васпитању. Градио се важан међу млађима, није се трудио ни да настави самовар, нити да помете подове. Он је или дремао у предсобљу, или одлазио у послужитељску собу или у кухину да тамо брбља; а ако то не ради, он је, скрстивши руке, стојао по читаве сахате пред вратима и са сањивом замишљеношћу погледао на све стране.

И после такога живота на један мах навалише на њ тежак терет, да на својим леђима носи службу читаве куће! Он и да услужи господина, и да мете, и да чисти, и да трчкара на све стране! Због свега тога у његову се душу усели суморност, а у нарави изби грубост и суровост; зато је он гунђао сваки пут, кад га год глас господинов нагна да остави лежанку.

Али опет, поред те видне суморности и суровости, Захар је био доста мека и добра срца. Он је волео чак забављати се с дечицом. Напољу, пред вратима, виђали су га често с гомилом деце. Он их мири,

дражи, удешава им игре, или онако седи с њима, узевши једно на једно колено, друго на друго, а још какав несташко иза леђа обавије му руке око врата или га вуче за записке.

И тако је Обломов сметао Захару да живи тим, што је сваки час тражио његове услуге и да се нађе код њега онда, кад су срце, дружевна нарав, љубав према нераду и вечита, никад претржна потреба да жваће вукли Захара час куми, час у кухину, час у бакалницу, час пред врата.

Они су одавно познавали један другог и одавно су живели у двоје. Захар је носио малога Обломова на рукама, а Обломов памти њега као млада, окретна, халацљива и лукава момка.

Старинска веза међу њима није се могла уништити. Као год што Илија Илић није умео ни устати, ни лећи да спава, ни очешљати се, ни обући, ни ручати без помоћи Захарове, тако ни Захар није умео замислити себи другог господина, осем Илије Илића, ни другог живота, већ да га обуче, нахрани, да се понаша с њим грубо, да га вара, лаже, а у исти мах да га у души обожава.

VIII.

Затворивши врата за Таранћевом и Алексијевом кад су отишли, Захар није сео на лежанку; он се надао, да ће га господин одмах зовнути, јер је чуо, како се спремао да пише. У кабинету Обломовљеву беше све мирно, као у гробу.

Захар провири кроз пукотину, да види шта ради? Илија Илић лежао је на дивану, наслонивши главу на длан; пред њим беше књига. Захар отвори врата.

— Шта, ви опет лежите? упита он.

— Не сметај; видиш да читам! рече Обломов испрекидано.

— Време је да се умијете и да пишете, рече салељиви Захар.

— Да, збиља, време је, прену се Илија Илић. — Сад ћу ја, иди ти. Хоћу да промислим.

— И кад је то уграбио да опет легне! гунђао је Захар, скочивши на лежанку. — Како је на то брз!

Обломов је ипак доспео да прочита ону већ пожутелу страну, на којој је прекинуо читање од прилике пре месец дана. Он остави књигу на своје место и зевну, па се онда удуби у досадну мисао о „две-ма невољама“.

— Да грдне досаде! шаптао је, час пружајући час скупљајући ноге.

Њега је нешто вукло на угодност и маштање; он је погледао у небо, тражио своје омиљено светлило, али оно беше на самом зениту, и само обасјаваше ослепљивим блеском окречени зид оне куће, иза које је у вече залазило пред погледом његовим. „Не, не; пре свега посао“, помисли он одсечно, „па онда...“

Сеоско јутро беше давно прошло, а петроградско већ на измаку. До Илије Илића допирала је споља дрека људских и нељудских гласова: певање вештака што се скитају од места до места, које већином прати лавез паса. Наилазили су неки што показују и некаку морску животињу, доносили су се и нудили на разне гласове свакојаки производи.

Он леже налеђице и затури обе руке под главу. Поче разрађивати план за уређење својега имања. Брзо је прешао у памети неколико озбиљних, главних тачака о давању земље под закуп и на изор, измислио је нову, строжу меру против нерадних сељака и скитница, и прешао на уређивање свог живовања на седу.

Поче се занимати зидањем дома на његовој баштини; он се са задовољством заустави неколико минута код распореда соба, одреди дужину и ширину трпезарије и собе за билијар, промисли и о том, на коју ће страну бити окренути прозори његова кабинета; чак се сети и намештаја и сагова.

После тога распоредио је кућна крила, одмерио број гостију, колико је наумио примати, одредио место за коњушнице, стаје, собе за млађе и за разне друге потребе.

На послетку пређе к врту: одлучи да остави све старе липе и растове тако како су, а јабукe и крушке

да посече и на њихово место да посади багрене; хтеде промислити и о парку, али кад у памети срачуни од прилике трошкове, нађе да је скупо, па остави то за други пут, а пређе на цветњаке и оранжерије¹.

Примамљива помисао на воће, што ће га имати, сену му ту тако живо, да се на један мах пренесе за неколико година унапред у село, кад је имаће већ уређено по том његову плану и кад он борави тамо не мичући се никуд.

Њему се причини, као да седи лети пред вече на тераси, за чајним столом, под густим гранама, кроз које сунце не пробија, с дугачким чибукком, и лено вуче дим у се, замишљен ужива у изгледу што је пукао иза дрвета, у хладовини и у тишини; а далеко онамо жуте се њиве, сунце се спушта за познати брезик и обасипа руменилом гладак, као огледало, рибњак; с њива се диже пара; захлађује, хвата се сутон; сељаци се у гомилама враћају кући.

Беспослена чељад седи пред вратима; тамо се чују весели гласови, кикот, балалајка², девојке играју горјелке³; ско њега се јуре дечица, пењу му се на колена, вешају му се око врата; за самоваром седи... царица свега што га окружава, његово божанство... женска глава! жена његова! А међутим у трпезарији, која је намештена лепо а просто, јасно засветлише примамљиви пламенови, и постављаше се велики округли сто; Захар, који је већ постављен за мајордома и у ког су залисци сасвим седи, поставља сто, с пријатним звецкањем ређа стаклад и сребрно посуђе, упуштајући сваки час на под ђа чашу, ђа виљушку; седају за богату вечеру; ту је друг његов из детињства, његов верни пријатељ, Штолц, и остале све познате личности: после одлазе да спавају...

И лице Обломовљево обли на једанпут румен блаженства; његова машта била је тако јасна, жива, поетична, да се за часак окрете лицем на јастук. Он

¹ Оранжерија се зове у нас „стаклена башта“. Пр.

² Балалајка, руски народни инструмент, налик на гитар, с две или три жице, у које се удара прстима. Пр.

³ Горјелка, народна игра, слична нашем „шанцу-лапцу“. Пр.

је на један мах осетио нејасно жељење љубави, мирне среће, на једанпут је зажудео за пољима и брдима својега завичаја, за својом кућом, женом и децом...

Пошто је полежао ничице пет минута, он се лагано окрете опет налеђице. Његово лице светлило се од слатког, дирљивог осећања: био је срећан.

Он с уживањем испружи лагано ноге, од чега му се панталоне засукаше мало навише, али он није ни опазио тај мајушни неред. Услужна машта носила га је, нежно и слободно, далеко по будућности.

Сад га занесе омиљена мисао: мислио је о малој колонији пријатеља, што ће се населити по сеоцима и мајурима, за петнаест или двадесет врста око његова села, како ће сваки дан наизменце одлазити пријатељ пријатељу у госте, ручати, вечерати, играти; он већ види све саме ведре дане, ведре лица, без брига и бора, насмејана, округла, румена, с двоstrukим подвољком и апетитом, који се никад не губи; биће вечито лето, вечито весеље, слатка гозба и слатко леновање...

— Боже, Боже! изговори он пун среће и прену се.

А у том се чу споља вика у пет гласова: — Хајде кромпира! Песка, хоћете песка? Угља! Угља!... Приложите, милосрдна господо, на зидање храма Господњег! — А из суседне куће, што се изнова гради, разлеже се луна секира и вика радника.

— Ох! уздахну тужно на глас Илија Илић: „Кав ми је ово живот! Ала је гадна ова хука у престоници! Кад ли ће настати рајско, жељено живовање? Кад ли ћу у поља, у гајеве својега завичаја?“ помисли у себи. „Да ми је сад да лежим на трави, под каквим дрветом, да гледам сунце кроз грање и да бројим колико је птичица на гранама. Па ти ту на траву донесе било ручак, било доручак каква слушкињица румених образа, с голим, облим и меким лактовима и с препланулим вратом; обори, обешеница, очи преда се и осмешкује се... Кад ли ће настати тај час?...

А план! А настојник, а стан? сену на један мах у памети његовој.

— Да, да! убрза Илија Илић: — ево одмах, овога часа!

Он се брзо диже и седе на дивану, затим спусти ноге на под, погоди од једанпут у обе папуче и поседе тако мало; потом устаде сасвим и постоја замишљено два минута.

— Захаре, Захаре! викну јако, погледајући на сто и дивит.

— Шта ли је сад опет? чу се заједно са скоком. Како ме већ и ове ноге носе? додаде Захар промуклим шапатом.

— Захаре! понови Илија Илић замишљено, не скидајући очију са стола. — Видиш, брајко... поче он, показујући руком на дивит, али не доврши реченицу, него се занесе опет у премисљање.

И у том се руке његове стадоше истезати на више, колена савијати, он се поче теглити, зевати...

— Нама је тамо, поче испрекидано и теглећи се једнако, — остало сира, и... донеси мадере; дуго је до ручка, хоћу мало да доручкујем...

— А где је то остало сира? рече Захар: — није остало ништа...

— Како да није остало; прекиде га Илија Илић. — Ја се врло добро сећам: било је ево оволико парче...

— Није, није! Није било никаког парчета! упорно тврди Захар.

— Било је! рече Илија Илић.

— Није било, одговори Захар.

— А ти онда купи.

— Дајте новаца.

— Ето тамо ситнине, узми.

— Па овде је само рубља и четрдесет копјејака, а треба рубља и шездесет.

— Ту је било још бакра.

— Ја нисам видео! рече Захар, променивши ногу у месту. — Било је сребра, и ево га, а бакра није било!

— Било је; синоћ је баш мени у руке дао писмоноша.

— Дао је преда мном, рече Захар: — видео сам кад је дао ситнину, али бакра нисам видео...

„Та да не буде узео Таранћев?“ помисли Илија Илић двоумећи. „Али није, тај би придигао и ову ситнину.“

— Ваљда тамо има још што за јело? упита он.

— Ништа није остало. Морам упитати Анису, да нема што од синоћне шунке, рече Захар. — Да донесем?

— Донеси, што има. Али како то да није остало?

— Тако, није остало! рече Захар и оде. А Илија Илић ходаше лагано и замишљено по кабинету.

— Да, много бригѧ, рече тихо. Ето и на самом плану — треба још сила рада!... Та остало је сира, додаде замишљено. — Али појео овај Захар, па вели да није остало! И куд се то затурио тај бакар? рече, пипајући руком по столу.

После четврт сахата Захар отвори врата послужавником, који држаше у обема рукама, и улазећи у собу хтеде ногом притворити врата, али промаши и удари напразно: паде чаша, а с њом још запушач с боце и једна земичка.

— Без тога ни крочити! рече Илија Илић. — Па барем да дигне што је упустио; а он још стоји и гледа с уживањем!

Захар се, онако с послужавником у рукама, као саже да дигне земичку, али кад је чучнуо, тек онда виде, да су му заузеле обе руке и да не може узети.

— Дела, дигни! рече Илија Илић посмевајући му се. — Што не дигнеш? Шта ти смета?

— О, не било те, проклетињо! развика се љутит Захар на упуштене ствари. — Где је то још било доручковати пред сами ручак?

И оставивши послужавник на сто, диже с пода што је упустио; кад узе земичку, он дуну на њу и метну је на сто.

Илија Илић поче доручковати, а Захар стаде мало даље од њега, погледајући га попреко и, као што се видело, спремајући се да му нешто каже.

Али Обломов доручкује, не обрћући на њ ни мало пажње.

Захар се накашља двапут.

Обломов ама баш ништа.

— Настојниџ опет мало час слао, поче најзад Захар бојажљиво: — предузимач био код њега, пита, би ли могао разгледати наш стан? Због преправке...

Илија Илић једе, не одговара ни речи.

— Илија Илићу, рече Захар још тише, поћу-тавши мало.

Илија Илић чини се да не чује.

— Поручују да се оне недеље селимо, прошишта Захар.

Обломов пони чашу вина и ћути.

— Па шта да радимо, Илија Илићу? упита Захар готово шапатам.

— Ама ја сам теби забранио да ми о том не говориш! рече оштро Илија Илић и уставши пође Захару.

Овај се стаде измицати испред њега.

— Баш си ти, Захаре, отров од човека! додаде Обломов осетљиво.

Захар се нађе увређен.

— Ето, рече он: — отров! Какав отров? Ја никог нисам убио.

— Како да ниси отров! понови Илија Илић: — ти трујеш мој живот.

— Ја нисам отров! уверава Захар.

— Што си ме окунио с тим станом?

— Шта ћу да чиним?

— А шта ћу ја да чиним?

— Па ви сте хтели писати кућном газди?

— Е па писаћу; причекај: не може се то тако очас!

— Могли бисте ето сад написати.

— Сад, сад! Имам ја још и пречега посла. Ти мислиш, то је као цепати дрва, туп — тап, па готово? Ето, рече Обломов, окрећући суво перо у дивиту, — ни мастила нема! Како ћу писати?

— Ево ја ћу одмах квасом¹ размутити, рече Захар, па узе дивит и брзо изиде у предсобље, а Обломов поче тражити хартије.

— Као да ни хартије нема! рече сам себи, претурајући по фиоци и липајући по столу. — Јест, доиста нема! Ах, овај Захар, од њега живети не можеш!

— Е па како да ниси отров од човека? рече Илија Илић Захару који уђе. — Не пазиш ни на што? Зар сме бити да у кући нема хартије?

— Каква је то грдња, Илија Илићу! Ја сам хришћанин: зашто ви мене називате отровом? Допало вам се: отров! Ја сам се код старог господина родио и одрастао, он ме је изволевао и штенетом називати и за уши ме вукао, али таке речи нисам чуо, ником није ни падала на ум! А зар је тешко погрешити? Ево хартије, изволите.

Он узе с полице и даде му по табака плаве хартије.

— Зар се на овом може писати? упита Обломов, бацивши хартију. — Ја сам тим ноћу покривао чашу, да не упадне што... отровно.

Захар окрете главу и гледаше у зид.

— Него што му драго: дај овамо, ја ћу саставити, а Алексијев ће већ преписати.

Илија Илић седе за сто и брзо написа: „Милостиви господине!“...

— Ала је гадно мастило! рече Обломов. — Други пут, Захаре, отвори добро уши, па ради свој посао како треба!

Он се промисли мало, па поче писати:

„Стан, који ја држим на другом спрату дома, који сте наумили у неколико преправљати, потпуно одговара мојему начину живота и навици стеченој услед дугог наставања у овом дому. Известивши се преко мог слуге, Захара Трофимова, како сте наредили да ми се саопшти, да мој стан...“

Обломов застаде и прочита шта је написао.

— Не ваља, рече: овде је двапут узастопце „да“, а горе двапут „који“.

¹ Квас — руско пиће, нека врста пива, гради се од брашна, обично ржаног, са сладом.

Пошапута мало и испремешта речи: сад излази да се „који“ тиче спрата — опет не ваља. Једва то удеси, па поче мислити, како би се избегло оно двапут „да“.

Час пребрише, час опет напише реч. Тринут је премештао „да“, па је све излазило или бесмислица или ублизу друго „да“.

— И не можеш се отрести овог другог „да“! рече он нестрпљиво. — Е, па нека ђаво носи и то писмо! Зар да лупам главу још и око таквих ситница! Одвикао сам писати писма. А ево већ је три сахата.

— Ево ти, Захаре, на! — Он исцепа писмо на четворо и баци на под. Јеси видео? упита.

— Видео сам, одговори Захар, купећи парчета хартије.

— Онда ми не досађуј више са станом. А шта ти је то?

— Па рачуни.

— Јао, Господе! Па ти ћеш мене сасвим уморити! Де, колико има, говори брже!

— Па ево, месару 86 рубаља и 54 копјејке.

Илија Илић пљесну рукама.

— Јеси ли ти сишао с ума? Зар само месару толика гомила новаца?

— Кад нисмо платили три месеца, онда мора бити гомила! Ево ту је записано, није нико украо!

— Е, па како да ниси отров? рече Обломов. — Купио говеђине за толике грдне паре! Али шта то тебе стаје? Нек само буде сувишка.

— Ја појео нисам! одговори Захар пакосно.

— Ниси! Ниси јео?

— Зашто ви мене прекоревате хлебом? Ево, па видите!

И пружи му рачуне.

— Кому још? упита Илија Илић, одгурнувши зловољно измашћене свешчице.

— Још хлебару и пиљару 121 рубаља и 18 копјејака.

— Та то је убиство! То је већ превршило сваку меру! развика се Обломов, дошавши готово ван себе. — Јеси ли ти говече, шта ли, те толику зелен пожваћеш...

— Нисам! Ја сам отров! одговори Захар с болом, окренувши се сасвим искосице према господину. — Да ви не пуштате за сто Михеја Андрејића, био би тај рачун мањи! додаде он.

— Па колико ће то бити свега, израчунај! рече Илија Илић, па и он поче рачунати.

Захар стаде рачунати на прсте.

— Баво ће га знати, како ово излази: сваки пут друкчије! рече Обломов. — Де, колико излази у тебе? Двеста, је ли?

— Ево, почекајте, дајте ми мало времена! одговори Захар, па зажмури и поче мрмљати. — Осам десетака¹, и десет десетака — осамнаест, и два десетака...

— Па ти тако нећеш никад свршити! рече Илија Илић. — Иди, а рачуне ми донеси сутра, и постарај се за хартију и мастило... Толика гомила новаца! Говорио сам ја да се то плаћа по мало — аја, навали све на једанпут... трага ниједна!

— Двеста и пет рубаља и седамдесет и две копјејке, рече Захар израчунавши. — Молим, дајте паре.

— Шта, одмах! Причекај још, сутра ћу прегледати...

— Ваша воља, Илија Илићу, али они ишту....

— Де, де, окани се! рекао сам сутра, па ћеш сутра и добити. Иди, хоћу да радим: имам ја пречу бригу.

Илија Илић седе на столицу, прикупи ноге пода се и таман да почне мислити, а зазвони звонце.

Уђе омален човек, с осредњим трбушчићем, бела лица, румених образа и са ћелом, коју је с потиљка поткитила црна густа коса као ресе. Бела беше округла, чиста и тако се лаштила као да је источена од слонове кости. На лицу овога госта виђаше се израз марљиве пажње према свему на што год погледа, поглед му беше уздржљив, осмех умерен, а држање просто и уљудно.

На њему беше простран фрак, који се готово од самога додира отварао тако широко и пространо, као

¹ Десетак има 10 копјејака (40 пара динарских); у једну рубљу иде 10 десетака.

вратнице. Рубина на њему блистала се белином, као год и његова ћела. На кажипуту десне руке беше му велики масиван прстен с некаквим тамним каменом.

— Докторе! Откуд ви? узвикну Обломов пружајући једну руку госту, а другом помичући столицу.

— Већ ми се досади чекати, ви једнако здрави, не зовете ме, па свратих сам, одговори доктор шалећи се. — Није то, додаде затим озбиљно: — него био сам горе код вашег суседа, па свратих да и вас обиђем.

— Хвала вам! А како је суседу?

— Како? Издржаће три четири недеље, а може бити и до јесени, па онда... водена болест: извесно ће свршити. А како ви?

Обломов тужно климну главом.

— Рђаво, докторе. Баш сам помишљао да се по-саветујем с вама. Не знам, шта да радим. Желудац ми готово не вари, под лажицом тишти ме, горупица ме мори, тешко дишем... пожали се Обломов с невеселом мином.

— Дајте руку, рече доктор, прихвати му било и зажмури за часак. — А кашљете ли? упита га.

— Ноћу, нарочито кад вечерам.

— Хм! Имате ли лупање срца? Боли ли вас глава?

И доктор учини још неколико сличних питања, па саже своју ћелу и дубоко се замисли. После два минута он на један мах диже главу и одлучним гласом рече:

— Ако ви још две три године живите у овом климату, и ако будете једнако лежали и јели масна и тешка јела — вас ће ударити капља.

Обломов задрхта.

— Па шта ћу да радим? Тако вам Бога, научите ме! упита.

— Па то што раде и други: ићи ћете на страну.

— На страну! понови Обломов упрепашћен.

— Да; па шта је?

— За име Бога, докторе, на страну! Како је то могућно?

— Зашто није могућно?

Обломов, ћутећи премери очима себе, па онда свој кабинет, и махинално понови:

— На страну!

— А шта вам смета?

— Како шта? Све.

— Како све? Ваљда немате новаца?

— Јест, јест, ето баш новаца немам, поче живо Обломов, обрадовавши се тој најприроднијој сметњи, за коју се могао заклонити колики је год. — Да ви видите, шта мени пише настојник... Где ли је то писмо, куд сам га део? Захаре!

— Добро, добро, убрза доктор: — то се мене не тиче; моја је дужност да вам кажем, да морате променити начин живота, место, ваздух, занимање — све, све.

— Добро, промислићу, рече Обломов. — А куд треба да идем и шта да радим? упита он.

— Идите у Кисинген или у Емс, поче доктор: — тамо пробавите јун и јул; пијте воду; потом отидите у Швајцарску или у Тиролску, да се лечите гро-жђем. Тамо ћете пробавити септембар и октобар...

— До ђавола у Тиролску! прошапута Илија Илић, да се једва чуло.

— Па онда куд у какво суво место, макар у Мисир... „Ето ти сад!“ помисли Обломов.

— Клоните се брите и једа...

— Ласно је вама говорити, рече Обломов: — ви не добивате од настојника таквих писама...

— Треба да се клоните и мисли, настави доктор.

— Мисли?

— Да, умнога напрезања.

— А план о уређењу имања? За име Бога, зар сам ја каква клада?

— Е, па како вам воља. Моја је дужност да вас само опоменем. Треба да се чувате и од страсти: оне шкоде лечењу. Треба гледати да се разгалите јахањем, играњем, умереним кретањем на чистом ваздуху, пријатним разговором, нарочито с дамама, како би срце куцало лагано и само од пријатнога осећања.

Обломов га је слушао, оборивши главу.

— Па онда? упита он.

— Па онда клоните се читања, писања! Узмите вилу, окренуту прозорима на југ, нек буде повише цвећа, па нек буде у близини музике и женскиња...

— А какву храну?

— Храну масну и у опште животињску избегавајте, брашненице и питије такође. Можете јести лак бујон, зелен; само чувајте се: сад има колере готово свуд, па треба бити опрезнији... Ходати можете осам сахата на дан. Набавите пушку...

— Господе!... уздахну Обломов.

— И најзад, заврши доктор, — кад настане зима, отидите у Париз, и тамо, у вихору живота, забављајте се, а немојте ни о чем мислити: из позоришта на бал, на маскараду, у походе ван града, нека буду око вас пријатељи, хука, смех...

— Да ли неће требати још што? упита Обломов, невешто кријући своју љутину.

Доктор се замисли.

— Већ ако да употребљавате за неко време морски ваздух: седите у Енглеској на пароброд, па се провозајте до Америке...

Он устаде и поче се опраштати.

— Ако све то тачно извршите... заусте он.

— Добро, добро, извршићу зацело, одговори Обломов јетко, испраћајући га.

Доктор оде, а остави Обломова у најжалоснијем положају. Он зажмури, ухвати се обема рукама за главу, сави се на столици у клупче и тако је седео, не гледајући никуд, не осећајући ништа.

Иза његових леђа чу се плашљив глас:

— Илија Илићу!

— А? одазва се он.

— Шта ћу казати настојнику?

— За што?

— Па за оно, што се тиче сеобе?

— Ти опет то? упита Обломов зачуђено.

— Али шта ћу да чиним, баћушка Илија Илићу? Помислите сами: и онако ми је живот горак, једном сам ногом већ у гробу...

— А не; како видим, ти мене хоћеш да отераш у гроб том твојом сеобом, рече Обломов. — Да ти чујеш, шта вели доктор!

Захар не умеде ништа рећи, само уздахну тако да му затреперише на грудима крајеви вратне мараме.

— Ти си наумио да ме умориш, шта ли? упита опет Обломов. — Ја сам ти досадио, а? Де, говори!

— Бог с вама! Нек сте ви живи и здрави! Ко вама жели зла? промрмља Захар сасвим збуњен трагичним обртом који поче узимати разговор.

— Ти! рече Илија Илић. — Ја сам ти запретио да ми не спомињеш сеобу, а ти, нема дана, да ми по пет пута не споменеш: та то мене узнемирује — разумеј ти. Моје здравље и онако ништа не ваља.

— Ја сам мислио, господару, да... мислио сам, као велим, што да се не преселимо? одговори Захар, а глас му је дрхтао од душевног узбуђења.

— Што да се не преселимо! И ти тако олако судиш о том! рече Обломов, окрећући се заједно с наслоњачом према Захару. — А да ли си ти добро појмио, шта значи селити се, а? Јамачно ниси појмио?

— Е па нисам појмио! одговори смерно Захар, готов да се у свему слаже с господином, само да ствар не дође до патетичних сцена, које су му биле ужасно додијале.

— Кад ниси појмио, а ти чуј, па размисли, је ли могућно селити се или није. Шта значи селити се? То значи: отиди ти, господине, од куће на цео дан, и тако како си обучен из јутра тумарај...

— А што, па и да одете? рече Захар. — Зашто не бисте изишли на цео дан? Та нездраво је седети једнако код куће. Ето како сте ослабили! Пре сте били као краставчић, а сад, од како седите једнако код куће, Бог би га знао на што сте налик. Требало би да се прошетате по улицама, да гледате мало свет, или друго што...

— Немој лупати глупости, него слушај! рече Обломов. — Да ходам по улицама!

— Одиста велим, настави Захар с великом топлином. — Ено, кажү, донето некако нечувено чудо-

виште: могли бисте га видети. Могли бисте отићи у театор или на маскараду, а овде бисмо се без вас преселили.

— Не трабуњај! Дивно се ти стараш о господинову миру! Ти би хтео да ја тумарам читав дан — тебе се не тиче што ћу ја ручати Бог зна где и како, и што нећу прилећи после ручка?... Они ће овде без мене пренети! Немој надгледати, па ће пренети — саме рбаке. Знам ја, настави Обломов са све већом уверљивошћу: — шта то значи пренос ствари! То је лом, дупа; све се ствари стоваре у гомилу на под: ту је и путничка торба, и наслон од дивана, и слике, и чибуци, и којекаки стаклићи, које други пут не можеш нигде наћи, а ту, ђаво ће их знати, откуд искрсну! Па онда мораш пазити на свашто, да се не погуби, да се не поломи... половина ствари ту, друга половина на колима, или у новом стану: хтео би да пушиш, узмеш лулу, а дуван већ однели... Хоћеш да седнеш, а немаш на што; до чега се год дотакнеш — упрљаш се; све прашљиво; немаш се чим умити, него идеш, ето с таким рукама, као што су те твоје...

— У мене су руке чисте, рече Захар, показујући место руку некаква два ђона.

— Де, само немој показивати! рече Илија Илић, окрећући главу да не види. — Па хтео би да пијеш, настави даље: — узео си боцу, а нема чаше...

— Може се и из боце пити! додаде Захар доброћудно.

— Ето ви све тако: може се и не мести, и прашина не брисати, и сагови не истресати... Па у новом стану, настави Илија Илић, занесен сликом сеобе, која му се живо створи пред очима: — не могу се ствари за три дана разместити, ништа није на своме месту: слике уза зид и на поду, каљаче на постељи, чизме у једном свежњу са чајем и с помадом. И док се осврнеш, час нога у столице сломљена, час стакло на слици разбијено, или диван умрљан. Што год заиштеш — нема, нико не зна где је, или је изгубљено, или забрављено у старом стану: па потеци тамо...

— По некад трчиш тамо и амо и по десет пута, прекиде га Захар.

— Ето видиш! настави Обломов. — Па кад устанеш ујутру у новом стану, каква незгода! Нема ни воде, ни угља, па зими се тако наузмеш хладноће, охладе се собе, а дрва нема; па потеци, узајмљуј...

— И још на какве се суседе човек намери, упаде Захар у реч: — од неких не можеш искамчити ни кову воде, а камо ли нарамак дрва.

— Јест, јест! рече Илија Илић. — Преселио си се — и мислиш до пред вече биће крај бригаама: аја, још се мучиш две недеље. Рекао би, све је намештено... а кад погледаш, тек остало по нешто: треба сторе обесити, сличице прикуцати — да ти душа изиђе, живот ти омрзне... Па трошкови, трошкови...

— Прошли пут, пре осам година, стало нас је двеста рубаља — сећам се, као да је сад било, потврди Захар.

— Видиш, па зар је то шала! рече Илија Илић. — Па како је тек изнајпре необично живети у новом стану! И да ли ћеш се брзо навићи? Та ја пет ноћи нећу заспати на другом месту; мене ће изести мука, кад устанем па видим, тамо преко пута, место оне узве токарове друго што, или ако на онај прозор тамо не извири пред ручак она ошишана баба, мени је досадно... Видиш ли сад сам, до чега си доводио господина, а? упита прекорно Илија Илић.

— Видим, прошапута Захар смерно.

— Па зашто си ми говорио да се седим? Може ли то све жив човек издржати?

— Ја сам мислио, да други, као велим, нису гори од нас, па се селе, па бисмо могли и ми... рече Захар.

— Шта? Шта? упита на један мах запрепашћено Илија Илић, дижући се с наслоњаче. — Шта си рекао?

Захар се на једанпут збуни, не знајући чим је могао дати господину повода за тај патетички узвик и гест. Он је ћутао.

— Други нису гори! с ужасом понови Илија Илић.

— И то си ти изговорио! Сад ћу бар знати, да сам ја теби оно исто што и „други“!

Обломов се поклони иронично Захару и начини веома увређено лице.

— Молим вас, Илија Илићу, зар ја вас једначим с неким?

— Одлази ми испред очију! рече заповеднички Обломов, показујући руком врата. — Не могу да те гледам. А! „други“? Лепо!

Захар уздахну дубоко и оде.

— Па не реци, да ово није чемеран живот! гунђао је он, седајући на лежанку.

— Боже мој! уздисао је такође Обломов. — Ето хтео сам ово јутро провести у стварном раду, па ето узнемирише ме за цео дан! И ко? Мој сопствени слуга, веран, опробан, па шта рече! И како је могао то рећи?

Обломов се за дуго није могао смирити; легао је, устајао, ходао по соби и опет легао. Он је у том, што га је Захар обадно на ступањ „других“, видео повреду својега права на то, да Захар мора без поговора претпостављати особу својега господина свима и свакому.

Он је улазио у дубину тога једначења и трудио се да протумачи, шта су то „други“, а шта је он сам, у колико је могућна и умесна та паралела и колико је тешка увреда, коју му је нанео Захар, то јест, да ли је он био тврдо уверен да је Илија Илић оно исто што и „други“ или му се то омакло с језика онако, без размишљања. Све је то дирнуло у самољубље Обломовљево и он се одлучи да покаже Захару разлику међу њим и онима, које је Захар разумео под именом „други“, и да му даде да осети сву гнусобу његова поступка.

— Захаре! зовну он отегнуто и свечано.

Захар, чувши то звање, не скочи по обичају с лежанке нити дупну ногама, не загунђа, него лагано спузи с банка и, закачујући за свашто и рукама и бокovima, пође тихо, без воље, као пас, који по гласу господарева осећа да је ухваћен у штети, па га зову да му суде.

Захар ошкрину врата, али се не одважи да уђе.

— Уђи! рече Илија Илић.

И ако су се врата отварала лако, Захар их отвори тако, као год да се није могло на њих проћи, и зато само застаде на вратима, а не уђе.

Обломов сеђаше на крају постеље.

— Оди овамо! рече он оштро.

Захар се с муком опрости врата, али их одмах затвори за собом и прислони се уз њих леђима.

— Овамо! рече Илија Илић, показујући прстом место до себе. Захар крочи пола корака, па стаде два хвата далеко од показаног места.

— Ближе! рече Оломов.

Захар као тобоже крочи, а у истини само се мрдну, тупну ногом и оста на месту.

Илија Илић, видећи да овај пут никако не може примамити Захара ближе, остави га онде где је стајао и гледаше га неко време ћутећи, с прекором.

Захар, осећајући неугодност од тога немога посматрања његове особе, чињаше се, да не види господина и стајаше више него икад искосице према њему, и чак није у том тренутку бацио ни свој једностранни поглед на Илију Илића.

Он упорно стаде гледати лево на другу страну, и тамо виде одавно познати му предмет — ројте паучине око слика, а у науку — живи прекор за свој нерад.

— Захаре! тихо и с достојанством рече Илија Илић.

Захар не одговори; он је, рекао би, мислио: „Де, шта хоћеш? Ваљда другог Захара, шта ли? Та ето ја сам ту“, и пренесе свој поглед, мимо господина, с лева на десно; тамо га опет подсети на њ самог огледало покривено густом прашином, као велом: кроз њу, као из магле, гледаше на њ необично, намргођено, његов рођени, мрачни и ружни лик.

Он зловољно окрете поглед од тог суморнога, и сувише познатог му предмета, и реши се да га за тренут заустави на Илији Илићу. Погледи њихови сретоше се.

Захар не може поднети прекор, који беше исписан у очима господиновим, и обори своје очи на ниже,

преда се: ту опет, на сагу пуном прашине и мрља, прочита жалосну сведоџбу своје усрдности у господарској служби.

— Захаре! понови осетљиво Илија Илић.

— Шта заповедате? прошапта Захар да се једва чуло и готово задрхта, слутећи патетичну придику.

— Дај ми кваса! рече Илија Илић.

Захару се свали сињи терет са срца; радостан као дете, брже полете у орман и донесе кваса.

— Дакле, како велиш? упита благо Илија Илић, отпивши мало из чаше и држећи је у руци. — Је ли да није лепо?

Суровост на лицу Захарову за тренут се ублажи зраком кајања, што блесну у његовим цртама. Захар осети прве знаке страхопоштовања према господину, које се пробуди у његовим грудима и примаче к срцу, и он му на једанпут стаде гледати право у очи.

— Осећаш ли ти своју кривицу? упита Илија Илић.

„Каква је то „кривица“? помисли Захар с болом: „нешто жалостиво; та и нехотице заплачеш, чим те стане овако прекоревати.“

— Па ја, Илија Илићу, поче Захар најнижом нотом својега дијапазона: — нисам рекао ништа, осем то, да, као велим...

— Не, не; чекај мало! прекиде га Обломов. — Знаш ли ти, шта си учинио? На, остави ову чашу на сто, па одговарај!

Захар не одговори ништа и сасвим није знао шта је учинио, али му то није сметало да са страхопоштовањем погледа господина; он чак обори малко главу, као да увиђа своју кривицу.

— Па како да ниси отров од човека? рече Обломов.

Захар је једнако ћутао, само трепну крупно трипут.

— Ти си увредио господина! изговори Илија Илић реч по реч и упре поглед у Захара, сладећи се његовом забуном.

Захар не знађаше, куд ће од јада.

— Јеси ли увредио? упита Илија Илић.

— Увредио сам! прошапта Захар, збунивши се сасвим од те нове жалостиве речи. Он је бацао погледе десно, лево и право, тражећи спаса у чем год, и опет заигра пред њим и паучина и прашина, и његово рођено огледање, и лице господиново.

„Да ми је у земљу пропасти! Хеј, што смрти нема!“ помисли он, видећи да не може побећи од патетичне сцене, па ма како се увијао. И тако он осети, како трепће све брже и брже, и како тек што није бризнуо у плач.

Најзад одговори господину познатом песмом, само у прози.

— А чим сам ја вас увредио, Илија Илићу! рече, готово плачући.

— Чим? понови Обломов. — А јеси ли ти помислио шта је то „други“?

Он стаде и настави гледати Захара.

— Хоћеш да ти кажем шта је?

Захар се окрете на другу страну, као медвед на свом легалу, и уздахну тако да је одјекнула сва соба.

— Тај „други“ — кога ти мислиш — то је худа рита, груб, необразован човек, који живи прљаво, јадно, на тавану; он се испава на ћебету где год у дворишту. И шта такому буде? Ништа. Ждере он кромпир и харингу. Невоља га тера из једнога краја у други и он трчи по вас дуги дан. Ништа не мари, ако се и пресељава у нови стан. Погледаш, Љагајев узео лењир под пазухо, и две кошуље у цепну мараму, па иде... „Куда ћеш“? питаш га. — „Селим се“, одговори ти. Ето и то је „други“! А ја сам, по твом мишљењу „други“, је ли?

Захар погледа господина, промени ногу у месту и ћуташе.

— Шта је „други“? настави Обломов. — Други је таки човек, који сам себи ципеле чисти, сам се облачи; а ако се по некад и гради да је господин, лаже, он и не зна шта је послуга; нема кога послати — сам потрчи, ако што му треба: и дрва у пећ сам тури, покашто и прашину обрише...

— Међу Швабама има много таквих, рече Захар мрачно.

— Је ли, је ли! А ја? По твоје мишљењу, ја сам „други“?

— Ви сте сасвим други! рече тужно Захар, који још никако није могао разумети, шта хоће господин да каже.

— Бог би га знао, шта вам је сад пало на памет...

— Ја сам сасвим други, а? Стани, да видиш шта си рекао! Размисли ти како „други“ живи? „Други“ ради без одмора, трчи, тумара, настави Обломов: — ако не ради, онда нема шта јести. „Други“ се клања, „други“ моли, понижава се... А ја? Деде, пресуди: како мислиш, јесам ли ја „други“, а?

— Та доста сте ме, баћушка, мучили жалостивим речима! мољаше Захар. — Ох, Господе!

— Ја „други“! А зар ја јурим, зар радим тежак рад? Мало једем, шта ли? Изгледам ли мршав или јадан? Зар ме ни нешто недостаје? Чини ми се, има ко и да ми дода и да уради! Ја, хвала Богу, нисам ни једанпут сам обоо чаране, од како сам жив! Хоћу ли се ја узнемиривати? И због чега? И кому ја ово говорим? Зар ме ти ниси од детињства чувао? Ти то све знаш, видео си, да сам васпитан нежно, да нисам никад трпео ни зиму ни глад, невоље нисам знао, нисам себи хлеба зарађивао и у опште нисам радио тежак рад. Па како си онда имао душе да ме једначиш с другима? Зар је моје здравље онако као у тих „других“? Зар ја могу све то радити и издржати?

Захар сасвим изгуби сваку подобност да разуме придику Обломовљевој; али му се усне напеше од унутрашњег узбуђења; патетична сцена грмела је, као олуја, над главом његовом. Он је ћутао.

— Захаре! понови Илија Илић.

— Шта заповедате? зашишта Захар, да се је-два чуло.

— Дај још кваса.

Захар га послужи квасом, и кад се Илија Илић напи, па му врати чашу, он брже боље пође да оде.

— Не, не, чекај! повика Обломов. — Питам ја тебе: како си ти могао тако љуто увредити господина,

кога си као дете носио на рукама, кога служиш од како си, и који је твој добротвор?

Захар не могаше више издржати: реч добротвор лено га уби! Он поче трептати све ситније. Што је мање разумевао што му је говорио Илија Илић у патетичној беседи, то му је било теже.

— Погрешио сам, Илија Илићу, поче он шиштати покајнички: — то сам ја из глупости, извесно из глупости...

И Захар, не знајући шта је учинио, не знаде какав ће глагол употребити на крају својега говора.

— А ја се још бринем и дан и ноћ, настави Обломов гласом увређенога човека, чије се врлине не цене: — трудим се, по некад ми глава бучи, срце се стеже, ноћу не спаваш, преврћеш се, једнако мислиш како би било боље... а кому? За кога? Све за вас, за сељаке; дакле, и за тебе. Кад ме видиш, како се кашто покријем јорганом сасвим и по глави, ти може бити мислиш, да ја лежим као пањ, и спавам; не, не спавам ја, него се једнако носим с дубоком мишљу, да моји сељаци не трпе ни у чем оскудице, да не позавиде туђим сељацима; да се не пожале на ме Господу Богу на страшном суду, него да се моле за ме и да ме по добру спомену. Незахвалници! заврши Обломов с горким прекором.

Захара већ сасвим дирнуше ове последње жалостиве речи. Он поче помало јецати; његово шиштање и кркљање стопи се сад у једну ноту, коју није могао издати никакав инструменат, већ ако само какав кинески гонг или инђијски там-там¹.

— Баћушка, Илија Илићу! поче он молити. — Престаните! За име Бога, шта ви то говорите! Јао, Мајко Света Богородице! Каква се то несрећа на једанпут скрха изненада...

— И тебе није било стид изустити! настави Обломов, не слушајући га. — Ето какву сам змију одгајио у недрима!

— Змија! учини Захар, плеснувши рукама, и удари у плач тако, као да је двадесет бумбарева уле-

¹ Гонг је метална плоча, у коју се удара као у бубањ. Там-там је округао металац инструменат, удара се у њега маљцом.

тело и зазујало по соби. — А кад сам ја споменуо змију? рече он руљајући. — Та ја њу, поганицу, ни у сну не сним!

Они обојица већ нису више разумевали један другог, па ни сами себе.

— И како си ти то на језику брз? настави Илија Илић. — А ја му у свом плану још наменио засебиту кућу, градину, храну, одредио му плату! Ти си и мој управитељ, и мајордом, и деловођ! Клањају ти се мужици; сви око тебе: Захаре Трофимићу, па Захаре Трофимићу! И он још није задовољан, изволео ме убројати у „друге“! То ми је награда! Дивно ти поштујеш својега господина!

Захар настави јецати, а и Илија Илић беше узбуђен. Прекоревајући Захара, у њему се у том тренутку створи дубоко уверење о добротинствима, која је починио својим сељацима, те ове последње прекоре изговори потресеним гласом и са сузама у очима.

— А сад иди с Богом! рече помирљивим тоном Захару. — Али стани, дај ми још кваса! Грло ми се сасвим осушило: требало би да се сам сетим — чујеш ли, како је господин промукао? Ето до чега си ме довео!

— Надам се да си сад појмио своју кривицу, рече Илија Илић, кад га Захар послужи квасом: и да од сад нећеш једначити својега господина с другима. А да загладиш своју погрешку, удеси с газдом како год, да се не селим. Ето како ти пазиш на спокојство господиново: сасвим си ме узнемирио и лишио ме какве нове, корисне мисли. А кога си тим оштетио? Па самога себе; ја сам се сав заложно за вас, због вас сам дао оставку и вас ради седим овако као затворен... Него иди с Богом! Ето избија три сахата! До ручка само два, шта ћеш стићи да урадиш за два сахата? — Ништа. А послова читава гомила. Него што му драго, писмо ћу оставити до друге поште, а план ћу нацртати сутра. А сад ћу малко прилећи: сасвим сам се уморио, ти спусти сторе и добро ме затвори да ме не узнемири ко; може бити, ја ћу проспавати од прилике један сахат; кад буде четири и по, ти ме пробуди.

Захар поче затварати господина у његову кабинету; најпре га покри и утутка добро јорган око њега, па онда спусти сторе, позатвара добро сва врата и оде.

— Да хоћеш црћи, љеши¹ ниједан! гунђао је он бришући трагове од суза и пењући се на лежанку. — Баш је прави љеши! Засебита кућа, градина, плата! говорио је Захар, појмивши само ове речи. — Уме он говорити жалостиве речи: да ти срце пара као год ножем... Ето ту је и моја кућа, и моја градина, ту ћу ја и папке отегнути! говорио је он, ударајући љутито по лежанци. — Плата! Да не склониш за се двогрошке и грошеве, не би имао за што ни дувана купити, не би имао чим ни куму почастити! Да Бог да те не било! И кад помислиш, ни те смрти нема!

Илија Илић леже налећице, али не заспа одмах. Он је мислио, мислио, узнемиривао се, узнемиривао...

— Две невоље на једашпут! рече завијајући се у јорган сав с главом заједно. — Хајде нека ко то издржи!

Али у самој ствари, те две невоље, то јест, злогласно писмо настојниково и сеоба у нови стан, престале су узнемиривати Обломова, и већ су прелазиле у ред непријатних успомена.

„До несреће, којом прети настојник, још је далеко,“ мислио је он: „дотле се може много што шта изменити: еда се од кише опорави жито; може бити, настојник ће наплатити што није наплаћено; одбегле мужике „вратиће у место становања“, као што он пише.“

„И куд су то отишли ти мужици?“ мислио је он и улазио све дубље у вештачко разматрање тога до-

¹ Љеши — то је, по народном руском веровању, шумски дух, који пресрета путнике и шумаре, те им помета пут да залутају. Од тог се може путник сачувати, кад преврне на себи хаљине. Љеши иде гологлав, коса му је зачешљана на лево, огртачем се огрће на десно; он нема ни обрва ни трепавица. Љеши не говори, али пева (без речи), лупа у дланове, звижди, урла, кикоће се, плаче, промеће се у мужика, у вука, у јеину. Кад види где наложену ватру, он прилази да се огреје, али крије лице. Он је господар над зверињем, а нарочито над зечевима. Кад се карта са својим друговима (љешима), он у зечевима плаћа губитак.

Пр.

гађаја. „Биће, можда, да су отишли ноћу, по влази, без хлеба. Па где ће спавати? Зар у шуми? Не седи им се код куће! Ма и заударало у кући, бар је топло...“

„И што да се узнемирујем?“ мислио је даље. „План ће скоро бити свршен — чега да се плашим још сад? Их, баш сам...“

Мисао о сеоби узнемиривала га је мало више. То је била скорашња, најпознија невоља; али је за умирљиву нарав Обломовљеву и тај факт прелазно већ у историју. И ако је брижно предвиђао да се мора селити, тим пре, што се у то умешао Таранћев, он је ипак у мислима отклонио тај непријатан догађај својега живота бар за недељу дана, и ето већ му је добивена читава недеља спокојства!

„А, може бити, Захар ће се још постарати да тако удеси, како никако неће бити ни потребно селити се, можда ће и газда наћи какав начин! одгодиће преправку за до године или сасвим одустати од ње: та удесиће како год! Донста не може се... селити!“...

Тако се он наизменце узбуђивао и умиривао, и најзад у тим умирљивим речима „можда“, „може бити“ и „како год“ нађе Обломов и сад, као што је налазио и свакад, читав ковчег нада и утехе, као у ковчегу завета наших отаца, па се њима за сад ограда од двеју невоља.

Већ га поче обузимати благ и пријатан дремеж и тек да замагли сном чула његова, као што први, слаби мразеви замагле површину вода; још један тренут — па би свест отишла Бог зна куд, али се Илија Илић на једанпут трже и отвори очи.

— Па ја се нисам умио! Како то? И ништа нисам урадио, прошапута он. — Хтео сам изложити план на хартију и нисам га изложио, начелнику нисам писао, гувернатору такође, газди кућном почео сам писмо, а нисам довршио, рачуне нисам прегледао нити сам новце дао — јутро изгубљено онако!

Он се замисли...

„Шта је ово? И зар би „други“ све то урадио?“ сени му у глави. „Други, други... А шта је то други?“

Он се удуби у поређење себе с „другим“. Поче мислити, мислити: и сад се у њега створи идеја о „другом“ сасвим супротна оној, коју је дао Захару.

Мораде признати, да би „други“ написао сва писма, тако да се „који“ и „да“ не би ни једанпут сукобило међу собом, „други“ би се преселио и у нов стан, и план би довршио, и у село би отишао...

„Па и ја бих могао то све...“ помисли он: „та ја умет, чини ми се, и писати; писао сам ја некад не писма, него и потеже ствари! Па куд се све то дело? И шта ми је то преселити се? Треба само хтети! „Други“ ни халат никад не облачи, додаде још карактеристици другога; „други“... ту он зевну... „готово и не спава... други проводи живот весело, одлази свуд, све види, све га занима... А ја! ја... нисам „други“! рече већ тужно и дубоко се замисли. Он чак извуче главу испод јоргана.

Настаде један од ведрих свесних тренутака из живота Обломовљева.

Како му страшно би, кад се у његовој души на једанпут појави жива и јасна представа о човечијој судбини и правцу у животу, и кад сењу паралела међу тим правцем и његовим сопственим животом, кад се у глави пробудише, једно за другим, разна животна питања, па у нареду плашљиво прнуше као птице, пробуђене изненадним сунчаним зраком у мрачној развалини.

Њему би жао и тешко што се није развио, што му је морална снага престала расти, што му у свему смета тромост; и завист га је јела, што други живе тако у изобиљу и слободно, а њему као год да је бачен тежак камен на узану и јадну стазу његова живота.

У његовој бојажљивој души створи се мучно са знање, да се многе особине његове природе нису сасвим пробудиле, да су неке биле тек једва дирнуте, а ни једна није разрађена до краја.

А међутим он је с болом осећао, да је у њему, као у гробу, закопано некако добро, светло начело, које је, може бити, сад већ мртво, или лежи, као злато

у недрима каквога брда, и да би одавно било време да то злато буде човац у промету.

Али је благо дубоко и тешко затрпано ђубретом и шљамом. Као год да је неко украо и закопао у његову сопствену душу благо, које му дадоше на дар свет и живот. Њему нешто није дало, да се баци на поље живота и да лети по њему свом снагом ума и воље своје. Некакав потајни непријатељ ставио је у почетку пута на њега своју тешку руку и одгурнуо га далеко од правог човечијег позива.

И он се већ, како изгледа, не може искобељати из чёсте и дивљине на праву стазу. Око њега је шума, а у души све гушће и тамније; стаза зараста све више и више; светло познање буди се све ређе, и само за тренут буди успавану снагу. Ум и воља одавно су парализовани, и то, канда, за навек.

Догађаји његова живота смањили су се до микроскопских размера, али ни с тим догађајима неће изићи на крај; он не прелази од једнога другому, него се подаје да га они пребацују, као с таласа на талас; он није кадар да једному стави у супрот еластичност воље, или да се разумом поведе за другим.

Њему би горка ова тајна исповест пред самим собом. Узалудно жаљење за прошлошћу, и љути прекори савести боли су га као игле, и он се трудио свом снагом да збаци са себе терет тих прекора, да нађе кривца осем себе и да на њега окоми њихову жаоку. Али на кога ће?..

— То је све... Захар! прошапта он.

Обломов се сети појединости из оне сцене са Захаром и лице његово букну од читавог пламена стида.

„А шта би било да је ко то чуо?...“ помисли он, кочећи се од те помисли. „Хвала Богу, те Захар неће умети испричати никому; а неће му ни веровати; хвала Богу!“

Он је уздисао, проклињао себе, превртао се с бока на бок, тражио кривца и није га нашао. Његови јауци и уздаси допреше чак до ушију Захарових.

— Е гле ти како га је квас ухватио! гунђао је срдито Захар.

„Али зашто сам ја овакав?“ упита се Обломов готово кроз плач и опет завуче главу под јорган: „зашто?“

И пошто је узалудно тражио непријатељско начело, „које му смета да живи како треба, како живе други“, он уздахну, склопи очи и, после неколико минута, поче опет дремеж по мало окивати његова чула.

— И ја бих такође... хтео... рече он, једва трепћући: — тако што... Зар је мени природа већ толико на жао учинила... Али није, хвала Богу... не могу се пожалити...

Затим се чу умирљив уздах. Он је из узбуђења прелазио у нормално своје стање, у спокојство и апатију.

— Види се већ да ми је таква судбина... Па шта ја могу ту?... једва прошапта, јер га сан освајаше.

„Две хиљаде мањедохотка...“ викну он на једанпут у бунилу. — „Сад, сад, причекај...“ и прену се у пола.

— При свем том... волео бих знати... зашто сам... овакав?... рече опет шапатам. Трепавице његове склопише се сасвим. — Јест, зашто?... Мора бити... то је... зато... трудио се он да искаже, али не исказа.

И тако није пронашао узрок; језик и усне у тренутку засталоше на половини речи и осташе онако полуотворене. Место речи, чу се још уздах, па одмах за тим поче се разлегати једноставно хркање човека, који мирно спава.

Сан је зауставио спори и лени ток његових мисли и у тренутку га пренео у другу епоху, другим људима, у друго место, куд ћемо се пренети и ми заједно са читаоцем у овој глави што иде.

IX.

САН ОБЛОМОВЉЕВ

Где смо ми? У какав нас благословени кутак на земљи пренесе Обломовљев сан? Какав диван крај!

Ту, истина, нема мора, нема високих брда, литица и провалија, ни густих шума — нема ничега грандиознога, дивљега, ни суморнога.

А и шта ће то што је дивље и грандиозно? На пример, море? Нек иде с Богом! Оно навлачи само тугу на човека: кад га човек гледа, плаче му се. Срце стрепи пред недогледном воденом површином, и нема се ни на чем одморити поглед, уморен једноликошћу бескрајне слике.

Рика и поамни трескови валова не годе слабому слуху: они једнако понављају, од како је света, једну и исту песму, мрачне и нерастумачене садржине; и једнако се чује у њој једно и исто јецање, једна и иста тужњава као неког чудовишта на муке осуђенога, и нечији пискави, злогласни гласови. Не цвркућу птице у наоколо; само неми галебови, као осуђени, невесело полећу крај обаде и шестаре над водом.

Слабачка је рика звера пред тим уздасима природним, ништаван је и глас човеков, па и сам човек, тако мален и слаб, неосетно се губи у ситним појединостима те простране слике! Зато му је, може бити, и тешко гледати море.

Нек иде море с милим Богом! Баш она тишина и непомичност његова не буде у души веселога осећања: у једва осетном колебању водене масе види човек непретржно ону исту неизмерну, ма и успавану снагу, која се кашто тако љуто наруга његовој поноситој вољи и тако дубоко сахрани његове одважне намере, све његове бриге и муке.

Брда и провалије такође нису створена на уживање човеку. Она су грозна и страшна, као нокти и зуби дивљега звера помољени и окомљени на њ; она нас и сувише живо подсећају на наш трошни састав и држе нас у страховању и бризи за наш живот. И само небо над кршевима и провалијама изгледа тако далеко и домовашно, као да се отпадило од људи.

Није таки мирни кутак, где се на једанпут обрео наш јунак.

Напротив, тамо се небо, рекао би, угиба ближе к земљи, али не зато да је јаче бије громовима, него зато да је побоље с љубављу обгрли: оно се раширило тако ниско над главом, као родитељски мирни кров, да би, рекао би, заштитило избрани кутак од сваке незгоде.

Тамо сунце сија јасно и топло скоро по године, па се онда не удаљава отуда на једанпут, него чисто преко воље, као год да се ђсврће назад, да још једном или дванут погледа омиљено место и да му дарује у јесен, кад је кишно време, ведар, топал дан.

Тамо су брда као год модели оних страшних брда, што се негде уздижу и ужасавају човека, кад их замисли. То је низ стрмих хумова, с којих је пријатно спазати се на леђима, шале ради, или, седећи на њима, гледати замишљено како сунце залази.

Река тече весело, врагујући и играјући; час се разлије у широко језеро, час појури као брзи конач, или се умири, као да се замисли, и једва пузи преко камичака, пуштајући из себе с обе стране несташне поточиће, уз чије се жуборење слатко задрема.

Сав тај кутак, на петнаест до двадесет врста у наоколо, беше један низ живописних слика, веселих, примамљивих пејзажа. Песковите и стрме обале бистре речице, ситан шевар што се спушта са хума до воде, искривудана јаруга с поточићем на дну и брезов гај — све то беше као навлаш понамештано једно по једно и мајсторски нацртано.

Срце, које је изнурено потресима или их никако и не зна, баш тражи да се склони у тај заборављени кутак и да проводи у срећи, никому незнаној. Тамо све обећава миран, дуг живот, док коса сасвим не оседи, и неосетну, сну сличну смрт.

Тамо годишња времена долазе и пролазе правилно и непометено.

По календарском упуству, настане пролеће у марту, потеку мутни потоци с хумова, открави се земља и задими од топле паре; скине сељак кратки кожух, изиде у самој кошуљи напоље и, наткривши руком очи, не може сит да се нагледа сунца, и задовољно слеже раменима; затим, спремајући се на обичне радове, потегне изврнуте таљиге час за једну час за другу рукуницу, или погледа и удари ногом ралицу, што залудно стоји под стрехом.

У пролеће се не враћају изненадне мећаве, не завејавају њиве и не ломе снегом дрвета.

Зима, као охоло, хладна лепотица, очува свој карактер баш до утврђенога времена за топлоту; не дражи човека неочекиваним отопљавањем нити га мучи не чувеним мразевима; све иде обичним, општим редом, који је природа одредила.

У новембру почне снег и мраз, који око Богојављења буде тако јак, да се сељак, кад изиде за часак из куће, врати неминовно с ињем на бради; а у фебруару осетљив нос већ осећа у ваздуху благ поветарац блискога пролећа.

Али лето, лето нарочито опија човека у том крају. Тамо треба тражити свежег, сувог ваздуха, напојенога — не лимуном ни ловором, него просто мирисом пелена, бора и цремже; тамо треба тражити ведре дане, сунчане зраке, који лагано греју а не жегу, и небо на ком не буде облака готово по три месеца.

Кад настану ведри дани, они трају по три четири недеље; тамо је и вече топло, и ноћ миром мирисе. Звезде тако умиљато, тако пријатељски намигују с небеса.

А кад удари киша — каква благодетна летња киша! Лине нагло, обилато, весело пљушти, исто као крупне и вреле сузе у изненадно обрадованог човека; а чим престане — сунце већ опет са светлим осмехом љубави гледа и суши поља и брежуљке: и сав се крај смеши срећан у одговор сунцу.

Радосно сељак кишу поздравља: — Кишица окваси, сунашце осуши! вели он, подмећући с уживањем под топли пљусак лице, рамена и леђа.

Тамо громови нису страшни, него само благодетни: пуцају увек у једно и исто одређено време, не заборављају готово никад Илин дан, као тек зато да се очува познато предање у народу.¹ И број и јачина громова сваке године, рекао би човек, један је и исти, као год да се из неке ризнице издаје на годину за сав тај крај извесна мера електрине.

¹ По руском народном веровању Свети Илија држи муње и громове. На Илин дан мора ма где бити пожара од грома. На тај дан не сме се пластити сено ни денути жито, јер хоће гром да удари у стог.

У том крају не чују се ни страшне буре, ни пустоши.

Нико није ни једанпут прочитао у новинама штогод слично о том од Бога благословеном кутићу. И никад се ништа не би ни печатало, нити бисмо чули за тај крај, да није једна сељанка, удовица Марина Куљкова, у 28 години, родила у један мах четири детета, што се већ никако није могло прећутати.

На тај крај није Господ пуштао ни мисирске, ни обичне напасти. Нико од становника није видео нити памти каква небеска знамења, ни огњене лопте, ни изненадну таму; тамо нема отровних гуја; скакавци ту не налећу; нема ни лавова да ричу, ни тигрова да урлају, нема чак ни медведа ни вукова, јер нема шума. По пољима и по селу ходи само изобила крава што пасу, оваца што блеје и кокошију што се ракоље.

Бог зна, би ли се песник или сањалица задовољио природом овог мирнога кутка. Као што је познато, ти људи воле гледати дуго у луну и слушати прижељкивање славуја. Они воле луну кокету, која би се нагиздала у жуте облаке, па тајанствено провиривала кроз грање или сипала млазеве сребрних зракова у очи својим обожаваоцима.

А у том крају нико није ни знао, шта је то луна, њу су сви звали месецом. Она је некако доброћудно, свим лицем гледала на село и поље, и врло је личила на бакрен, очишћен леген.

Узалуд би њу песник гледао усхићеним очима: та она би онако исто простодушно гледала песника, као што сеоска лепотица, округла лица, гледа место одговора на страсне и депореке погледе каквога левенте из града.

Ни славуја не можеш чути у том крају, може бити зато што тамо нема ни густог шевара, ни ружа; али зато како изобиље препелица! Лети, кад се срећује жито, дечаци их рукама хватају.

Али немојте мислити, да су тамо препелице предмет гастрономске раскоши — не, такав разврат није продјро у обичаје становника тога краја: препелица је — птица, која се по правилу не једе. Она тамо наслађава људски слух певањем: зато готово у сва-

кој кући виси под стрехом препелица у кавезу од жице.

Песник и сневалица не би се задовољили чак ни општим изгледом тог скромног и простог места. Они тамо не би могли видети какво вече у швајцарском или скотском укусу, кад сва природа — и шума, и вода, и зидови кућни, и пешчани хумови — све гори као год у руменом пожару; кад се на том руменом фону оштро осенчи кавалкада мушкараца, који иду по несковитом искривуданом путу, а који су пратили какву леди у шетњи до мрачне развалине, па сад хитају у тврди замак, где их чека прича о „рату двеју ружа“¹, коју ће им испричати дед, дивља коза за вечеру и балада што ће је отпевати млада мис уз лауту — слике којима је тако богато населило нашу машту перо Валтера Скота².

Не, тог ничега није било у овом нашем крају. Како ли је све тихо, све мирно у она три четири сеоца, што су у том кутку! Она нису била далеко једно од другог, рекао би човек, бацила их је ту случајно нека дивовска рука, те су попадала на разне стране, па како су ту пала, тако су и остала.

Како је једна кућица пала на ивицу јаруге, тако ту и виси од памтивека, једна јој половина стоји у ваздуху и подупрта је с три подупорња. Три четири појаса провела су у њој свој век тихо и срећно.

Рекао би човек, не би смела ни кокош ући у њу, а ту живи са женом Онисим Суслов, крупна људина, који не може ни да се исправи сав у својој кући.

Не уме сваки ни ући у кућу Онисимову; већ ако би је гост замолио, да му сама окрене врата.

Стубе висе над јаругом, и да би човек стао на њих ногом, мора се једном руком ухватити за траву, а другом за кров кућни, па онда корачити правце на стубе.

¹ Рат двеју ружа — то је чувени у енглеској историји рат између династије Ленкестрове и династије Јоркове око престола, почет је 1455, а свршен 1485 године. Пр.

² Валтер Скот — чувени енглески романописец (1771 до 1832). Пр.

Друга кућица прицела се уз брежуљак, као ластино гнездо; тамо су се случајно обреле три једна до друге, а две су на самом дну јаруге.

Све је у селу тихо и мирно: неме кућице широм отворене; не види се ни жива душа; само муве ројевима лете и зује у загушљивости.

Кад уђеш у кућу, залуд ћеш викати на сав глас: мртва тишина биће ти одговор, а ретко у којој кући одазваће се болесничким јечањем или загушеним кашљем старица, што довршује свој век на бэнку, или ће се појавити иза преграде босо, дугокосо детење од три године у самој кошуљици, ћутећи, забленути се у тебе, па се опет плашљиво сакрити.

Исто је тако дубока тишина и мир и по пољима; само гдешто миче се, као мрав, на црној њиви орач, кога пече жега, а он полеже по ралици и купа се у зноју.

Тишина и непомућено спокојство влада и у обичајима људским у том крају. Тамо се нису дешавале ни пљачке, ни убиства, нити икакви страшни догађаји; те људе нису узбуђивале ни јаке страсти, ни одважна предузећа.

А и какве би страсти и предузећа могла њих узбудити? Тамо је сваки гледао само себе. Становници тога краја живели су удаљено од осталих људи. Најближа села и окружни град беху на двадесет и пет до тридесет врста далеко.

Сељаци су у извесно доба године носили жито на најближе пристаниште на Волзи, које беше њихова Колхида¹ и Херкулови Ступови², и једанпут у години одлазили су неки од њих на панађур, и нису више ни с ким имали никаквих веза.

Њихови интереси били су усредсређени на њих саме, нису се укрштали нити додиривали ни са чијим интересима.

¹ Колхида — земља између Кавказа, Јерменске и Црнога Мора, позната у митологији јелинској због златнога руна, које су Јелини ишли да траже. Пр.

² Херкулови Ступови — тако су стари народи звали вис Кали на европској страни и вис Абилу на страни афричкој поред Гибралтара, и веровали су да је ту крај свету. Пр.

Они су знали, да је на осамдесет врста од њих „гувернија“, то јест, главни град у гувернији, али је ретко ко одлазио тамо; па су знали, да је онамо даље Саратов или Нижњи; слушали су да има град Москва и Пићер¹ и да онамо иза Пићера живе Французи или Немци, а онамо даље већ је за њих, као у старих народа, настајао тамни свет, непознате земље, где бораве чудовишта, људи двоглави, дивови; а даље онамо настајао је мрак — и најзад се све завршивало оном рибом, што на себи земљу држи.

И како кроз њихов кутак није готово нико пролазио, тако и нису имали откуд добивати најновије извештаје о оном што се чини у белом свету: рабације, што терају дрвено посуђе, боравили су само на двадесет врста далеко и знали су новости толико исто као и они. Они чак нису имали са чим поредити своје живовање да би знали: живе ли добро, или не; јесу ли богати, или спромаси; да ли се може желети још што, чега има у других.

Ти срећни људи живели су, мислећи да друкчије нити треба нити може бити, уверени да и сви остали живе тако исто и да је грехота живети — друкчије.

Они не би ни веровали, кад би им ко рекао, да други некако друкчије ору, сеју, жњу, продају. Па какве су онда страсти и узбуђења и могла бити у њих?

Они, као и сви људи, имали су и својих брига и слабости, плаћање порезе и спахији на земљу, били су лени и спавачи; али их је то све пролазило јевтино, а да им не узаври крв.

За последњих пет година, од неколико стотина душа није умро нико, не да рекнеш насилном него чак ни природном смрћу.

А ако ко од старости или од какве застареле болести и почине вечним сном, тамо се после тога задуго нису могли довољно да начуде такomu необичном случају.

¹ Пићер — тако прост народ у Русији зове Петроград.
Пр.

Међутим њима се ни мало није учинило чудно, што се, на пример, ковач Тарас умало није сâм угушио од врућине у земуници, те су га морали поливати водом.

Од преступа био је само један у јеку, а то је: крађа граха, мркве и репе по градинама, и једанпут изненадно нестане два прасета и кокош — догађај који је узбунио сву околину и који је једногласно приписан рабаџијама, што су у очи тог дана прошли туда, терајући дрвено посуђе на панађур. Иначе су тамо случајности биле у опште врло ретке.

У осталом, једанпут је нађен и неки човек где лежи изван атара, у ендеку код моста, јамачно заостао од дружине што је туд прошла и отишла у град.

Прво су га смотрили дечаци и с ужасом дотрчали у село да јаве како некакав страшан змај или вампир лежи у ендеку, додавши, како је појурio за њима и умало није изео Кузму.

Мужици, који беху одважнији, наоружаше се вилама и секирама и у гомили пођоше к ендеку.

— Куд сте кренули? устављају их старци. — Или вас сврби шија? Шта ћете? Не дирајте, нико вас не гони.

Али мужици одоше и, кад бише на педесет хвати до онога места, почеше звати чудовиште на разне гласове: не одазва им се; они застадоше; потом се опет кренуше.

У ендеку је лежао мужик, главом наслоњен уз брдо; поред њега беше торба и штап, и на штапу окачени двоји опанци.

Мужици се не одважише ни да приђу близу, ни да га дирну.

— Хеј! Ти, брате! викали су наизменце, чешкајући се ко иза врата, ко по леђима. — Како ти је име? Хеј, ти! Шта радиш ту?

Путник се маче као да дигне главу, али не може: по изгледу, био је нешто слаб или врло уморан.

Један се хтеде усудити да га дирне вилама.

— Не дирај! Не дирај! повикаше многи. — Ко зна какав је: видиш, како не одговара ништа; може бити да је некакав онако... Не дирајте га, децо!

— Хајдемо, говораху неки. — Одиста хајдемо: шта нам је он, ни род ни помози Бог! Само да на-граишемо с њим!

И сви се вратише у село и испричаше старцима, како тамо лежи некакав јабанац, ништа не одговара, и Бог би га знао шта ће ту...

— Кад је јабанац, онда га не дирајте! говораху старци, седећи на заваљинци¹ и наслонивши лактове на колена: — нека га! Нисте имали рашта ни ићи тамо!

Ето такав је био тај кутић, куд се на један мах пренео у сну Обломов.

Од три или четири тамо растркана села, једно је била Сосновка, а друго Вавиловка, по једну врсту далеко једно од другог.

Сосновка и Вавиловка беху наследна баштина породице Обломовљеве, и зато беху познате под општим именом Обломовка.

У Сосновци беше господарски двор и резиденција. На пет врста од Сосновке беше сеоце Верхљево, које је такође било некад својина породице Обломовљеве, па одавно прешло у друге руке, и још неколико сељачких кућа, растрканих овде онде, које су се прибројавале томе сеоцу.

Село је припадало богатому спахији, који никад није долазио на своје имање: имањем је управљао управитељ Шваба.

Ето то је и сва географија тога кутића.

Илија Илић пробуди се узјутра у својој малој постели. Тек му је седам година. Лак је, весео.

Па како је леп, па румен, па пуначак! Обрашчићи тако округли, други несташко да се навлаш напиње, не може таке надувати.

Дадиља га чека, док се пробуди. Почиње му навлачити чарapiце; он се не дâ, не мирује, млата ногама; дадиља га хвата и обоје се кикоћу.

Напоследку, успела је да га дигне из постеле; она га умива, чешља и води мајци.

¹ Заваљинка или заваљина — зове се насип око сељачких кућа, подигнут уза сами зид.

Обломов, кад виде своју мајку, која је давно умрла, и у сну устрепта од радости и од превелике љубави према њој: и у њега, онако успавана, завртише се латано испод трепавица и ту застадоше две топле сузе.

Мати га обасу пољупцима материнске милоште, потом га прегледа жељно и брижљиво да му нису мутне очице, и упита да га не боли што, па онда стаде питати дадиљу: је ли мирно спавао, да се није ноћу будио, да се није превртао у сну, да није имао ватру? Затим га узе за руку и приведе икони.

Ту клече и загрли га једном руком, па му казиваше реч по реч да се Богу моли.

Дечко је расејано понављао речи, гледећи на прозор, на који је запахивала у собу хладовина и мирис од јоргована.

— Ми ћемо, мамице, ићи данас у шетњу? упита он на једанпут усред молитве.

— Ићи ћемо, душице, рече она брзо, не скидајући очију с иконе и хитајући да до краја изговори свете речи.

Дечко их је млако понављао, а мати је улагала у њих сву душу своју.

Потом одоше оцу, па онда на чај.

За чајним столом виде Обломов врло стару тетку што живи код њих, беше јој осамдесет година; она је непрекидно гунђала на своју слушкињу, којој се глава тресла од старости, а која је послуживала тетку, стојећи иза њене столице. Ту су и три девојке већ у годинама, даљне рођаке његова оца, и мало суманути девер његове мајке, и спахија од седам душа, Чекемев, који беше у гостима код њих, и још некаке старице и старчићи.

Сва та чељад и свита дома Обломовљева докопаше Илију Илића и стадоше га обасипати миловањем и похваљивањем: он је једва стизао да обрише трагове нетражених пољубаца.

После тога почеше га хранити колачима, суварцима, пџваком.

Затим га мати помилова још малко, па га пусти да трчкара по вотњаку, по дворишту, по ливади, а

дадиљи оштро припрети, да не оставља дете само, да му не да прилазити близу коњма, псу и јарцу, да се не одмиче далеко од куће, а што је главно, да га не пушта у јаругу, као најстрашније место у околини, које је стекло ружан глас.

Ту су једном нашли псето, за које се рекло да је бесно, само зато што је нагло бежати од људи, кад су пошли на њ с вилама и секирама, и нестало га негде иза брда; у ту јаругу одвлачили су стрвине; веровало се да у тој јарузи има и разбојника, и вукова, и разних других створова, којих није било у том крају, или их није било никако на свету.

Илија Илић није дочекао напомене материне: он је већ био у дворишту.

С радосним изненађењем, као да му је то првина, разгледа он и оптрча у наоколо родитељски дом с искривљеним на страну вратима, с кровом од клиса, који се на средини улегао и на ком расте ситна зелена маховина, с расклиматаним стубама, разним доградама и доправкама и са запуштеним вртом.

Њега је нешто силно вукло да истрчи на галерију, што беше око целе куће, те да озго гледа речницу; али је галерија стара, једва се држи, и допуштено је само „млађима“ да по њој иду, а господа не иду.

Он није слушао забрану мајчину и већ беше пошао примамљивим стубама, али се на вратима појави дадиља и једва га ухвати.

Он се отрже од ње и појури сенари, с намером да се попне горе уз стрме лествице; и таман она стиже до сенаре, а већ јој је ваљало похитати да му не да попети се на голубињак, увући се у обор код стоке и, сачувај Боже! — сићи у јаругу.

— Јао, Господе, како је ово дете неко спадало! Та хоћеш ли ти бити миран, господару? Срамота! говорила је дадиља.

И читав дан, и сваки дан и сваку ноћ дадиља је проводила само у бризи и трци: час је мучила брига, час жива радост због детета, час је страховала да не падне и не разбије нос, час би је до срца гануло његово непретворно детињско умиљавање или би је обу-

зела мрачна брига за његову далеку будућност: и само је за то и куцало срце у те старице, само се тим узбуђењима загревала крв њезина и одржавао којекако њен троми живот, који би се, можда, давно и давно угасио да тога није било.

Али ипак дечко није увек несташан: он се по неки пут смири, седећи крај дадиље, и гледа све тако непомично. Његова детиња памет пази на све појаве, што се пред њим дешавају; оне падају дубоко у душу његову, потом расту и зру заједно с њим.

Јутро дивно; напољу хладовина; сунце још није оскочило. Од куће, од дрвета, и од голубињака, и од галерије — од свега пружице се на далеко дугачке сенке. У врту и у дворишту има кутова с хладовином, који маме човека на занос и спавање. Само њива с ражи чисто огњем гори, и речица тако блешти и одсјахује на сунцу, да је не можеш гледати.

— Зашто је, дадо, овде мрачно, а онамо светло, и хоће ли бити и онде светло? пита дечко.

— Зато, баћушка, што сунце иде у сусрет месецу и не види га, па се мргоди; а чим га угледа издалека, одмах засија.

Замисли се дечко и једнако гледа у наоколо: види како Антип оде на воду, а по земљи, упоредо с њим, иде други Антип, десет пута већи од истинскога Антипа, и буре му изгледа велико као кућа, а сенка од коња прекрила сву ливаду, сенка крочи само два пут преко ливаде, па тек замаче за брдо, а Антип још не беше стигао ни да из дворишта изиде.

И дечко крочи двалут, још један корак — па ће и он замаћи за брдо.

Нешто га је вукло да оде на брдо и да види, куд се део коњ. Таман он на врата, а с прозора се чу глас материн:

— Дадо! Зар не видиш, да је дете истрчало на сунце! Води га у хлад; болеће га главица од припеке, биће му зло, неће моћи да једе. Он ће ти тако и у јаругу отићи.

— Их! мазо! гунђа на њ тихо дадиља, вукући га на врата.

Гледа дечко и мотри оштрим и пажљивим погледом, како и шта раде маторци, у чем они проводе јутро.

Ни једна ситница, ни једна црта не може да измакне радозналој пажњи детињој; неизгладиво се урезује у његову душу слика домаћег живовања; нежан ум храни се живим примерима, па и не знајући обележавати програм својега живота према животу, што је око њега.

Не може се рећи, да је у дому Обломовљевоу пролазило јутро узалуд. Чак се до села чула лупа ножева, што секу котлете и зелен у кухини.

Из куће, у којој борави послуга, чуло се зврјање вретена и тих, танушан глас женски: тешко беше распознавати, да ли преља плаче, или импровизира тужну песму без речи.

А напољу, чим се Антип вратио с буретом воде, помилеше из разних кутова жене и кочијаши с ведрима, коритима и крчазима.

А онамо, баба пронесе из амбара у кухину чинију брашна и гомилу јаја; тамо кувар изненада плусне воду кроз прозорић и полије Арапку, која све јутро пиљи у прозор, улагивачки машући репом и облизујући се.

Па чак и старац Обломов није без посла. Он све јутро седи крај прозора и једнако мотри све, што се ради напољу.

— Хеј, Игнашка! Шта то носиш, лудаче? пита момка, што иде преко дворишта.

— Носим ножеве у послужитељску кућу да наоштрим, одговори овај, не погледавши господара.

— Е, носи, носи; па, гледај, добро наоштри!

Потом заустави жену:

— Хеј, снахо! Снахо! Куд си ти кренула?

— У подрум, баћушка, одговори она, па стане мало и, наткривши очи руком, погледа на прозор: — да донесем млека за ручак.

— Е, иди, иди! одговори господин: — али пази, немој млеко просути. — А ти, Захарка, обешечаће, куд опет трчиш? вијне затим. — Та даћу ја теби трке! Гледам, ово је већ трећи пут како трчкараш. Одлази натраг, у предсобље!

И Захарка оде опет да дрема у предсобљу.

Кад дођу краве с поља, старац се први постара да их напоје; смотри ли с прозора да нсето јури кокош, одмах предузме строге мере против нереда.

И жена је његова јако заузета послом: три сакхата договара се с кројачем Аверком, како ће од мужевљева грудњака сашити Илици хаљиницу, сама обежава кредом и пази да Аверка не украде чохе; потом оде у девојачку собу и закаже свакој девојци, колико ће исплести за дан чипке; па онда позове Настасију Ивановну или Степаниду Агаповну, или другу коју од своје свите, да се прошета с њом по врту у практичној намери: да види како зру јабуке, да није опала она јучерашња што је већ сазрела; да овде привеже, онде подреже итд.

Али главна брига беше кухина и ручак. Сва је кућа већала, шта ће се готовити за ручак; и престара тетка звата је на веће. Свак је предлагао своје јело: неко чорбу са цревцима, неко резанце или шкембе, неко дроб, неко црвен, неко бео сос.

Сваки се предлог узимао у обзир, свестрано се претресао, па се онда примао или одбацивао према коначној пресуди домаћичиној.

У кухину су се слале непрестано час Настасија Петровна, час Степанида Ивановна, да ово напомену, оно додаду, или ово измене, да однесу шећера, меда, вина, што треба за готовљење јела, и да припазе, да ли ће кувар све метнути, што му је дато.

Брига о храни беше прва и главна животна брига у Обломовци. Каква су се телад товила тамо за велике празнике! Каква се живина гајила! Колико fine обазривости, колико посла и бриге око надгледања! Турке и пилиће, намењене за имендане и друге свечанике, кљукали су орасима; гуске су чували од узбуђења, вешали су их у торби да тако стоје непомично неколико дана до пред празник, те да се добро угоје. Па шта је ту чуда кувана, усољена, печена смока! Па каква се медовина, какав квас правио, какви ли се пирози¹ пекли у Обломовци!

¹ Пирог је нека врста колача, наливеног месом или другим каким зачином, налик мало на наш бурек. Пр.

И тако до подне је све тумарало и бринуло се, све је живело тако пуним, мравијим, тако видним животом.

Ни у недељне ни у празничне дане нису се смињивали ти вредни мрави: тад се лупа ножева у кухини чула чешће и јаче; она жена путовала је неколико пута од амбара до кухине с двогубом количином брашна и јаја; у дворишту, где је живина, било је више дреке и крвопролића. Пекли су огроман пирог, који су чак и господа јела још и сутрадан; трећега и четвртога дана долазили су остаци у девојачку собу; пирог је трајао до петка, а тад је један сасвим тврд окрајак, без икаква надева, допадао, као особита милост, Антипу, који се прекрсти, па с праском неустрашиво смрви ту занимљиву окаменотину, сладећи се више тим што зна да је то господски пирог, него савим пирогом, као год археолог који с насладом пије цеварику из рбака каквог хиљадугодишњег суда.

И дечко је све гледао и све мотрио својом дечињом памећу, која ништа не пропушта. Он је видео, како, после корисно и вредно проведеног јутра, настаје подне и ручак.

У подне је жега; на небу ни облачка. Сунце стоји непомично над главом и жеже траву. Ваздух је престао треперити и стоји мирно. Ни дрво ни вода ни да се макне; над селом и пољем нема тишина — све је, рекао би, изумрло. Човеков глас одлеже јасно и далеко по тој празнини. На двадесетхвати чује се кад пролети и прозуји буба, и у густој трави нешто једнако хрче, као да се ту неко извалио, па слатко спава.

И у дому је завладала мртва тишина. Настао је час општег спавања после ручка.

Дете види, како се и отац, и мати, и стара тетка, и свита — сви разидоше по својим кутовима; а ко није имао својега кута, тај је ишао на сенару, други у врт, трећи је тражио хладовине у предсобљу, а неки је, сакривши од мува марамом лице, заспао онде где га је савладала врућина и оборио огромни ручак. И вртар се пружио под жбуном, у врту, поред својега орања, и кочијаш је спавао у коњушници.

Илија Илић завири у кућу за млађе: ту беху сви редом полегали, по клупама, по поду и по ходницима, оставивши дечицу саму; дечица пузе по дворишту и чепркају по песку. И пси се далеко завукли у ћумезе, добро те се није имало на кога лајати.

Могло је човек проћи по свој кући скроз, па да не сретне ни живе душе; ласно се могло покрасти све што је год ту, па одвући из дворишта на колима: нико не би сметао, само да је било лопова у том крају.

То беше некакав сан, што све прогута и што се ничим не може савладати, права сличност смрти. Све је мртво, само се из свих кута чује разнолико хркање од сваке руке и топа.

Како неко тек на једанпут дигне сањив главу, погледа несвесно, зачуђено, на обе стране, и окрене се на другу страну, или, не отварајући очи, пљуне онако буновно, па, пошто промљешће уснама или прогунђа нешто сам себи, опет заспи.

А други брзо, без икакве претходне спреме, скочи на обе ноге са својега легала, као бојећи се да не изгуби драгоцене тренутке, докопа бокал с квасом, духне на муве што у њему пливају тако да их то претера у други крај, од чега се муве, које су дотле биле непомичне, стану јако копрцати у нади да ће им се положај окренути на боље, и окваси грло, па онда опет пада на легало, као из пушке погођен.

А дечко све мотри и мотри.

Он је с дадиљом после ручка опет изишао напоље. Али, поред све строге заповести госпођине и своје сопствене воље, није се ни дадиља могла опирати чаробности сна. И њу је заразила та заразна болест, што је владала у Обломовци.

Она је испрва будно пазила на дечка, није га пуштала далеко од себе, оштро је гунђала на његов немпр, а после, осећајући симптоме заразе, што се приближавала, поче га молити да не излази на вратнице, да не задиркује јарца и да се не пење на голубињак.

А она је села гдегод у хлад: пред вратима, на подрумски праг или онако на траву; бајаги да плете

чарапе и пази на дете. Али га у брзо поче лено уми-
ривати, клањајући главом.

„Ах, попеће се, док се окренеш, попеће се то
спадало на галерију“, мислила је она готово спава-
јући: „или још... ако у јаругу...“

И глава у старице клону сад ка коленима, ча-
рапа испале из руку; она изгуби дете из вида и, отво-
ривши мало уста, поче лагано хркати.

А дечко једва дочека тај тренутак, од којег се
почињао његов самосталан живот.

Он је тад био као самац у читавом свету; на
прстима је побегао од дадиље, па загледао све ко где
спава; застане и пажљиво гледа, кад се ко прене,
пљуне и промрмља што у сну; затим је, са зебњом у
срцу, истрчао на галерију, оптрчао у наоколо по шкри-
павим даскама, пео се на голубињак, залазио далеко
у врт, слушао како зуји буба, и далеко пратио очима
њено летење у ваздуху; ослушкивао је како нешто све
цврчи у трави, тражио је и хватао рушиоце те тишине;
ухвати вилинскога коњица, стекне му крила и мотри
шта ће бити с њим, или протне кроз њега сламчицу,
па гледа, како лети с тим додатком; с уживањем, готово
не дишући, посматра паука, како сише крв ухваћеној
муви, како се јадна жртва отима и зуји у његовим шапа-
ма. Дечко учини крај тим што убије и жртву и мучитеља.

Затим се спусти у ендек, чепрка, нађе некако
корење, ољушти га и једе у сласт, слађе него јабуке
и компот, што му даде мамица.

Он истрчи и на вратнице: хтео би у брезик;
чини му се тако близу, да би за пет минута стигао
до њега, не у наоколо путем, него право преко ендека,
плотова и рупчага; али се боји: јер, веде, тамо има
и разбојника, и љеших, и страшних зверова.

Хтео би отрчати и у јаругу: она је свега педесет
хвати од врта; дечко већ дотрча до ње, зажмури,
хтеде загледати, као у вулкански кратер... али се на
један мах појавише пред њим све приче и веровања
о тој јарузи: њега обузе ужас, и он, ни жив ни мр-
тав, побеже натраг и дршћући од страха допаде до
дадиље и разбуди старицу.

Она се прену иза сна, поправи на глави повезачу, утутну под њу прстом прамичак седе косе и, чинећи се као да није ни спавала никако, сумњиво погледа Илицу, па онда на господарске прозоре, и поче дрхтавим прстима удевати једну у другу игле у чарапе, што јој стојаше на коленима.

Међутим је врућина почела помало попуштати; у природи беше све живље; сунце се већ примакло шуми.

И у кући се мало по мало поче нарушавати тишина: у једном куту скрипнуше негде врата; по дворишту се чуше нечији кораци; на сенари неко кину.

Одмах затим пронесе слуга из кухине огроман самовар, погнувши се од терета. Почеше се искупљати на чај: у неког лице као изгужвано, а очи пуне суза; овај се нажуљио и начинио црвену пегу на образу и слепом оку; онај бунован говори неким туђим гласом. Све то шиче, хукће, зева, чешка главу и миче се, једва долазећи к себи.

Ручак и спавање изазива неутољиву жеђ. Жеђ запече грло; попије се по дванаест чаша чаја, али то не помаже: чује се хукање, стењање; лаћају се брусичине и крушкове водњике, кваса, а неки и лекарије, само да би оквасили грло.

Сви су се трудили да се ослободе жеђи као какве кастиге Божје; сви се устумарали, сви се муче, као год караван путника у арапијској пустињи, кад не може да нађе нигде извора.

Дечко је ту, поред мамице: он пажљиво гледа чудна лица око себе, слуша њихов бунован и тром разговор. Њему је мило слушати их, свака глупост коју рекну изгледа му занимљива.

После чаја сви се занимају чим било: неко оде до речице, па тихо шета обалом, отискујући ногом камичке у воду; други седне крај прозора, па очима хвата сваки појав напољу: протрчи ли мачка преко дворишта, пролети ли чавка, посматрач прати и једну и другу погледом и вршком својега носа, окрећући главу ђа десно, ђа лево. Тако пси воле кашто чучати по читаве дане на прозору, сунчајући се и пажљиво загледајући свакога што прође.

Мати узме главу Иличину, наслони је себи на крило и лагано му рашчешљава косу, ужива како му је коса мека, па гони и Настасију Ивановну и Степаниду Тихоновну да и оне уживају, и разговара с њима о Иличиној будућности, гради га јунаком какве сјајне епонеје, коју је она створила. Оне му обричу златна брда.

Али ето почиње се смркавати. У кухини опет пламти ватра, опет се чује непрекидана лупа ножева; спрема се вечера.

Послуга се искупила пред вратима: тамо се чује балалајка, кикот. Момци се играју горјелке.

А сунце се већ спуштало за шуму; оно је бацало неколико једва топлих зракова, што су пробили кроз сву шуму као огњено платно, позлађујући јасно врхове у борова. Затим су се зраци гасили један по један; последњи зрак држао се дуго; као танка игла беше се забо у густо грање; али се и тај угаси.

Предмети су губили свој облик: све се слевало најпре у плаву, па онда у тамну масу. Птичије певање поступно је малаксавало; брзо су птице сасвим умукле, осем једне, неке јогунице, која је, као у пркос свима, усред опште тишине, црвкутала сама монотонно на прекид, али све ређе и ређе, па и она најзад цвркутну слабо, потмуло, последњи пут, залепрша се, покренувши малко лишће око себе... па заспа.

Све је умукло. Само попси цврче јаче, као да се надмећу. Од земље се диже бела пара и рашири преко ливаде и поврх реке. И река се беше утишала; мало затим, и у њој се нешто брчну још последњи пут, па и она поста непомична.

Запахну влага. Све је бивало тамније и тамније. Дрвета се згомилаше као у нека чудовишта; у шуми беше страшно: нешто у њој наједанпут зашкрипа, као год да се једно од оних чудовишта премешта с једнога места на друго, па, рекао би, сува гранчица пуца под његовом ногом.

На небу јасно засија, као живо око, прва звезда, а кроз кућне прозоре засветлише свеће.

Наступише тренуци опште, свечане тишине у природи, они тренуци кад творачки ум јаче ради и кад

топлије бујају поетске мисли, кад у срцу живље букне страст или љуће тишти туга, кад у опакој души безбрижније и јаче сазрева зрно зликовачке помисли, и кад.... у Обломовци сви спавају тако тврдо и спокојно.

— Хајдемо, мама, да се шетамо, вели Илица.

— Бог с тобом, шта говориш! Каква шетња сад, одговара она: — влага је, озепшће ти ножице; па и страшно је: сад по шуми хода љеши, он носи малу децу.

— Куд их носи? Какав је он? Где живи? пита дете. И мати је давала слободу својој разузданој фантазији.

Дечко је слушао, отварајући и склапајући очи, докле га најпосле сасвим не савлада сан. Тад дође дадиља и, узевши га с материна крила, однесе га у постељу онако сањива, с клонулом главом преко њена рамена.

— Ето прође и овај дан, хвала Богу! говорили су Обломовчани, лежући у постељу, стењући и крстећи се. — Провели смо га срећно; дај, Боже, и сутра тако! Хвала ти, Господе! Хвала ти, Господе!

Затим Обломову дође на сну друго доба: он се у дуго зимско вече плашљиво привија уз дадиљу, а она му прича о некакој незнаној земљи, где нема ни ноћи, ни хладноће, где се једнако творе чудеса, где теку реке меда и млека, где нико ништа преко године не ради, и где се по вас дуги дан само проводе све добри младићи таки, као Илија Илић, и лепотице да их не можеш ни у причи испричати ни пером описати.

Тамо има и добра вила, што се код нас појављује кашто у облику штуке: она избере себи каквог љубимца, мирног, који не уме никог увредити, другим речима каквог ленивца, ког сви вређају, па га обаспе, ни зашто ни крошто, разним добром, а он само једе и гизда се у готово руво, па се потом ожени каквом нечувеном лепотицом, Милитрисом Кирбићевном¹.

Дечко отворио и уши и очи, па се страсно заносио у причу.

¹ Кћи баснословнога цара Кирбита.

Дадиља, или традиција клонила се у причи свега што одиста постоји, тако вешто да су се машта и ум прожмали измишљотином, па јој остали робови већ до старости. Дадиља је доброћудно причала причу о Лудом Јемељи¹, ту љуту и пакосну сатиру на наше прадедове, а може бити и на нас саме.

Ако одрасли Илија Илић после и дозна, да нема медених ни млечних река, да нема добрих вила, ако се и посмева с осмехом причама дадиљиним, ипак тај осмех није искрен, њега прати потајни уздах: прича се у њега помешала са животом, он нехотице зажали кашто, што прича није живот, а живот није прича.

Он нехотице машта о Милитриси Кирбићевној; њега нешто једнако вуче у ту земљу, где се само проводе, где нема ни бриге ни туге; у њега остаје занавек воља да полешкари крај пећи, да се проводи у готовом незарађеном руву и да се наједе о трошку добре виле.

И старац Обломов и дед слушали су у детињству те исте приче, које су у стереотипном издању старине прошле, у устима дадиља и чика, кроз читаве векове и колена.

Дадиља међутим већ црта другу слику машти детињој.

Она му прича о витешким делима наших Ахила и Улиса, о јунаштву Илије Муромца, Добриње Никитића, Аљоше Поповића, о витезу Полкану, о Каљечишту скитачу², о том како су они

¹ Луди Јемеља био је најмлађи син једнога сељака, сулудаст и страшно лен. Једанпут зими отерају га снахе на воду да им донесе воде. Он пробије лед на реци, захити воде, па угледа штуку и ухвати је. Штука га стане молити да је пусти, а она ће га за то срећним учинити. Он је пусти и она му каже да ће му се свака жеља очас испунити, чим изговори ове речи: »по штучијој вољи, и по мојој жељи хоћу да буде то и то«. Луди Јемеља служио се изнајпре том басмом у обичним домаћим пословима и у својим лудачким делима. Кад је видео да му се одиста испуни свака жеља, чим изговори оне речи, он онда почне желети и крупније ствари, и најзад зажели да се у њега заљуби краљева кћи. Жеља му се испуни и Луди Јемеља ожени се краљевом ћерком, па је онда живео у сваком изобиљу и господству.

Пр.

² Илија Муромец — представник руског народа, идеал снаге и јунаштва. Добриња Никитић — представник плем-

путовали по Русији, тукли небројене чете поганика, како су се надметали, ко ће на душак попити пехар ракије и не ракнути; па је после причала о злим разбојницима, о успаваним царевим кћерима, окамењеним градовима и људима; на послетку је прелазила на нашу демонологију, на мртваце, утворе и вампире.

Она је с Хомировом простотом и безазленошћу, с оном истом живом верношћу у појединостима и рељефности, идеал уљудности, племенитости и образованости, писмен и речит. Аљоша Поповић — представник духовништва, идеал дрскости и лукавства. — Илија је најбољи јунак. Ослободио је град Чернигов од небројених неверничких чета, победио страшнога Славуја разбојника, убио дива Идолину поганого, убио дива Жидовина (Јудетину). Кад је див Жидовин позвао на мегдан руске витезове, они изберу Добрињу Никитића за својега заточника, и он изиде у поље. Жидовин полети на њега тако силно, да се »црна земља заљуљала, из језера вода испљуснула, а коњ под Добрињом на колена пао«. Добриња се уплаши и побегне. Тад изиде Жидовину на мегдан Илија Муромец. Дуго су се тукли и нису могли један другог савладати. На једанпут Илија посрне и падне, Жидовин га очас притисне и потегне нож да га распори. Илија је знао да му није суђено да погине на мегдану; он у тај мах добије тројином јачу снагу, те баци Жидовина у вис, осече му главу, набије на коње, донесе својим друговима и бацивши је пред њих рекне: »Има тридесет година како делим мегдане, и на овако чудо нисам наишао.« — По јунаштву иде одмах за њим Добриња Никитић. Он је убио Змаја Горинића (Огњевића). Једном се Добриња купао у Израју реци, ту га мастица дохвати и унесе у пећину Змаја Горинића. Змај полети да га спали огњем, али му Добриња баци песак у очи, те га збуну, па га онда убије кијаком, извуче на обалу и обеси о јасици. Потом се врати у пећину, нађе змајевиће и поубија их, покупи силно злато и сребро, и пусти змајево робље у слободу. — Аљоша Поповић учинио је, сâм на своју руку, само једно јунаштво, које му је стекло места међу витезовима. Прерушивши се у туцака, он је на превару убио дива Тугарина Змајевића. — Ова три витеза починила су заједнички много јуначких дела. Последње њихово дело био је њихов бој с Татарима на реци Сафату. Ордија татарска била је тако велика, да је »добар јунак није могао на коњу објездити, ни сури вук оптрчати, ни врани гавран облетети«. И њих тројица ударили су на толику силу, сву је сатрали и толико се понели својом победом, да је Аљоша Поповић рекао: »Дајте нам и небеску војску, ми ћемо, витези, и с њом мегдан поделити.« Чим он то изусту, искренуше два небеска војника и рекоше: »Па хајдете, витези, да с нама бој бијете.« И палете на њих Аљоша Поповић и расече их изамаушке на двоје, начинише се четворица и сви осташе живи. Донаде Добриња Никитић и расече их изамаушке на пола, начинише се

шћу у сликама, улевала у детињу успомену и машту Илијаду рускога живота, коју су створили наши Хомириди из оних магловитих времена, кад се човек још није слагао с опасностима и тајнама у природи и у животу, кад је стрепио и од вампира, и од љешега, и тражио у Аљоше Поповића заштите од невоља што га окружују, кад су и у ваздуху, и у води, и у шуми, и у пољу владала чуда.

Страшан је и непоуздан био живот у тадашњег човека; за њега је било опасно крочити преко прага

осморица и сви беху живи. Долете Илија Муромец и расече их изамаушке на двоје, начини их се двапут толико и сви осташе живи. И сва три витеза навалише сећи и коњма газити ту војску. Али што је они више секу и коњма газе, сила расте све више и више. И бише бој три дана, и три сахата, и три тренутка. Малаксаше витезима деснице, посусташе коњи добри, иступише се мачеви бритки. А сила расте све више и више. И уплашише се витези и побегоше у брда камена и у пећине мрачне. И чим утече први витез у брдо, тамо се окамени; чим утече други, и он се окамени; чим утече трећи, и он се окамени. И од тад нема више витезова у светој Русији. — Витез Полкан броји се такође у добре јунаке; њега народна песма пева као „млађега“ и представља га као крманаша код Илије Муромца и код кнеза Владимира. Полкан је налик на кентавра из јелинске митологије. Он је трипут ударао с големом војском на кинескога цара и тражио од њега кћер Лаоту; али га је сва три пута разбио витез Иван Сељачки Син, и у трећем боју убио га. — Скитач Каљечиште у народним песмама значи: витез који се преруши као просјак („каљека“), па скита по свету и узгред дели мегдане. — Јеруслан Лазаревић, витез, брат од стрица цару Киркоусу. Он је, заједнички са својим побратимом, витезом Ивашком, трипут разбио силну војску кнеза Данила Белота, који је ударао на цара Киркоуса. Затим је Јеруслан избавио од троглаве аждахе кћер цара инђијскога и њом се оженио. Једном је запита: има ли ко од ње лепши, а ко од њега јуначнији. Она му каже да има у Сунчеву Граду царева кћи 77 пута од ње лепша, али да нема над њим јунака. Кад Јеруслан то чује, он остави своју жену бремену, па оде у Сунчев Град, тамо се ожени царевом ћерком и остане много година код ње. У том дорасте његов син, па пође да тражи оца. Дође до Сунчева Града и стане звати Јеруслана. Овај помисли да је то неки витез што га зазива на мегдан, па изиде у поље и побије се са својим сином. Кад је оборио сина с коња и смотрио прстен на његовој руци, он га тек тад позна. Син прекори Јеруслана што је оставио своју жену, и Јеруслан се тако врати својој кући. Он је опет наставио своја витешка дела: делио је многе мегдане и разбијао читаве војске.

Пр.

кућног: док се окренеш, звер та разбуца, разбојник закоље, опаки Татарин отме му све, или се човек изгуби без икака гласа и трага.

Па тек на једанпут се појаве небеска знамења, огњени ступови и лопте; а онамо, над скорошњим гробом, пламе пламен, или се шета неко по шуми, као с фењером, и страшно се кикоће и сева очима у мраку.

Па и самом човеку дешавале су се толике непојамне ствари: човек живи и живи дуго и лепо — ништа му није, па тек на једанпут почне говорити тако непристојно, или стане викати неким изврнутим гласом, или лупати ноћу у сну; неки опет, ни зашто ни крошто, почне се грчити и трескати се о земљу. А баш пред тим, кад ће се то десити, прокукурекала је кокош као петао, и изнад куће програктао гавран.

Слаби човек није умео да се нађе, он се с ужасом освртао у животу, и тражио у својој машти кључ за тајне оне природе, што је око њега, и природе своје сопствене.

И може бити да су сан, вечита тишина трмога живота и осуство кретања и сваког збиљског страха, догађаја и опасности и нагонили човека, да, усред природнога света, ствара други, ванприродан, и да у њему тражи насладе и забаве својему беспосленому уображењу, да тражи објашњења обичному сплету прилика, и да тражи узроке појаву ван самога појава.

Јадни преци наши живели су пипањем: нити су они давали полета својој вољи, нити су је уздржавали, а после су се наивно чудили или ужасавали од незгоде, зла, и тражили узроке у немим нејасним јероглифима природиним.

У њих се смрт дешавала зато, што је пре тога изнесен из куће мртавац, окренут напоље главом а не ногама; пожар — зато што је псето три ноћи урликало под прозором; и они су се старали, да се мртавац износи окренут ногама напоље, а јели су једнако оно исто и онолико колико и пре, и спавали на голој трави као и пре; псето кад заурличе, тукли су или терали из дворишта, а варнице од луча ипак су стресали у пукотину трулога пода.

Рус и данас, кад га окружава озбиљна стварност, у којој нема измишљотине, воли веровати примамљивим гаткама из старине, и може бити неће се још за дуго отрести тог веровања.

Слушајући од дадиље приче о нашем златном руну — Птици Жераву¹, о преградама и тамницама у чаробном двору, дечко се час јуначио, замисљајући да је он херој тог витешкога дела, што се казује у причи — и мравци су га подилазили, час му је бивало тешко, кад се јунак пађе у невољи.

Прича је текла за причом. Дадиља је приповедала ватрено, живописно, са заносом, местимице одушевљено, јер је и она у пола веровала причама. Очи у старице севале су огњем; глава се тресла од узбуђења; глас се повишавао до необичних нота.

Дечко, обузет нечувеним страхом, привијао се уз њу са сузама у очима.

А кад се поведе реч о мртвацима, што се у глуво доба дижу из гробова, или о жртвама, што се море у ропству код каквога чудовишта, или о медведу с дрвеном ногом, који иде по селима и засеоцима, те тражи природну ногу што му је осечена — тад се дечку диже коса на глави од ужаса; детињско уображење час се хладило, час кипело; он је трпео мучан процес од којег је осећао слатак бол; живци су се напрезали као жице.

Кад је дадиља потмуло изговорила речи медведове: „Шкрипај, шкрипај, ного липова; по селима сам ишао, засеоке прошао, све бабе спавају, једна баба не спава, на мојој кожи седи, моје месо кува, моју чупу преде“ итд, и кад је медвед, на послетку, ушао у кућу и почео се спремати да докопа отмичара своје ноге, — дечко није могао више издржати: сав устрептао и с вриском баци се дадиљи на руке; њему лете сузе од страха и у исти мах кикоће се од радости, што није зверу у канцама, него на лежанци поред дадиље.

Машта дечкова напунила се чудним тлапњама; у његовој души угнездила се плашња и стрепња за

¹ Жерав-Птица, у руским бајкама, има перје што се сија као жеравица.

дуже време, а може бити за навек. Он се тужно обзире око себе и једнако види у животу квар и јад, и све једнако снева о оној чаробној земљи, где нема ни зла, ни бриге, ни туге, где борави Милитриса Кирбићевна, и где тако добро хране и одевају бадава...

Бајка у Обломовци не влада само над децом, него и над матрима, док су год живи. Сви у кући и у селу, почињући од господина и његове жене, па до снажнога ковача Тараса — стрепе од нечега, кад се у вече смрачи: кад се свако дрво претвара у дива, а сваки жбун — у разбојничку пећину.

И мушко, и женско, и деца, све то пребледи, кад дупну канци на прозорима и кад завије ветар у димњаку. На Богојављење после десет сахата ноћу нико неће изићи сам из куће; на Васкрс не сме нико ући ноћу у коњушницу, јер се боји да не затече тамо домовога¹.

У Обломовци су веровали у свашта: и у вукодлаке, и у вампире. Нек им ко приповеди како се пласт сена шетао по пољу — они ће без двоумљења поверовати; пусти ли ко глас, да ево ово није ован него нешто друго, или да је та и та Марта или Степанида — вештица, они ће се плашити и овна и Марте: њима неће ни пасти на ум да упитају, зашто ован није више ован, и зашто је Марта постала вештица, него ће још напасти и онога, кому би пало на ум да у то посумња — тако је у Обломовци јако веровање у све што је необично!

Илија Илић видеће позније, да је свет просто удешен, да мртви не устају из гробова, да дивове, чим се нађу, одмах стрпају у кавез, те показују свету, а разбојнике у тамницу; али ако се и изгуби вера у

¹ Домовој (домаћи, кућевни) — то је, по народном веровању, дух што чува кућу. Он тумара ноћу по кући, луна, несташан је, хоће шале ради да гњави човека у сну, а некад га глади својом чулавом руком. Најволи баратати око коња; ког коња заводи, њему оплете гриву, а ког мрзи њега јури докле га пена не попадне. Домовој се може видети на Васкрс ноћу у коњушници. Зна се само да је чулав; више од његова изгледа не може се запамтити, јер он одузме памћење човеку, који га види.

утворе, опет остаје као неки талог страха и необјашњиве стрепње.

Сазнао је Илија Илић да несреће не долазе од чудовишта, а каквих несрећа има — тешко да зна, и на сваком кораку све очекује нешто страшно и боји се. И сад још, кад остане у мрачној соби или кад види мртваца, он устренти од злослутне зебње, што му се у детињству уселила у душу; он се у јутру смеје својој плашњи, а у вече опет бледи од ње.

Даље, Илија Илић на једанпут виде себе као дечака од тринаест или четрнаест година.

Он већ иде у школу у селу Верхљеву, пет врста од Обломовке, код тамошњег управника над имањем, Немца Штолца, који је отворио мали пансион за децу околних племића.

Код њега је био у школи његов син Андреја, готово вршњак Обломовљев, и још су му дали једнога дечка, који готово никад није учио, него махом боловао од скрофула, и који је проводио све детињство с повезаним очима или ушима и све плакао крадом, што није код своје бакице, него у туђој кући, међу зликовцима, и што ето нема ко да га помиљује нити да му омиљени пирошчић испече.

Осем те деце, друге у пансиону још није било.

Отац и мати нису имали куд, него су посадили мазу Илицу за књигу. То је стало суза, плача, ћудања. Најзад су га одвели.

Немац је био човек радан и строг, као готово сви Немци. Може бити, да би се Илица код њега и научио чему како ваља, да је Обломовка била пет стотина врста далеко од Верхљева. А овако како ће да се научи? Чар Обломовске атмосфере, начина живота и навика обузимала је и Верхљево; и тамо је све, осем куће Штолцове, дисало истом исконском леношћу, простотом обичаја, тишином и непомичношћу.

Ум и срце дечаково беху напуњени свима сликама, сценама и обичајима тога живота пре, него је и угледао прву књигу. Та ко зна, кад се почиње развијати умна клица у детињем мозгу? Како да се прати рађање првих појмова и упечатака у детињој души?

Може бити, док је дете још једва изговарало речи, а може бити док их још није никако ни изговарало, па чак ни проходило, него само гледало све оним заблутим немим детињим погледом, што га маторци називљу глупим, оно је већ видело и погађало значај и везу појава у сфери која га окружава, али само то није признавало ни себи ни другима.

Може бити, Илица већ одавно опажа и разуме, шта говоре и раде пред њим: како његов татица, у кадивеним панталонама и у мрколастој чохањој памуклији, по вас дуги дан само шета из угла у угао, затуривши руке остраг, шмрче бурмут и усекњује се, а мамица прелази од кафе к чају и од чаја ручку; како његову родитељу никад и не пада на ум да прегледа колико је пластова укошено или стогова најњевено, па да казни ако је што занемарено, а немој му брзо додати цепну мараму, он ће дићи вику како је перед и сву ће кућу преврнути.

Може бити, да је његов детињи ум давно одлучио, да треба тако живети, као што живе око њега маторци, а не друкчије. Па и како ћете му заповедити да друкчије одлучи? Та како живе у Обломовци одрасни људи?

Јесу ли они кад питали себе: што ће им живот? Бог зна. И како су одговарали на то? Јамачно никако: то се њима чинило врло обично и јасно.

Они нису чули за тако звани мучни живот, за људе што носе у грудима тешке бриге, што јуре за нечим по свим крајевима по свету, или троше живот на вечити рад кому краја нема.

Обломовчани су слабо веровали и душевним немирима, нису сматрали да је коловрат вечитих тежња некуда и за нечим — живот; бојали су се страсти, као огња; и док је на другом месту тело у људи сагоревало од вулканскога рада унутрашње, душевне ватре, дотле се у Обломовчана душа губила мирно, без сметње у меком телу.

Није живот њих обележио, као остале људе, ни превременим борама, ни моралним ударима, ни болестима што сруше човека.

Ти добри људи нису разумевали живот друкчије, него као идеал мира и нерада, који овда онда нарушавају разне непријатне случајности, као: болести, штете, свађе и између осталог рад.

Они су трпели рад као казну, натурену још на наше праоце, али га нису могли волети, и где се год деси прилика, свакад су се извлачили од рада, находећи да то може бити и да тако треба.

Они се никад нису узнемиривали каквим магловитим умним или моралним питањима: зато су увек бујали здрављем и весељем, зато су тамо дуго живели; људи од четрдесет година изгледали су као младићи; старци се нису борили с тешком мучном смрћу, него су, доживевши дубоку старост, умирали чисто крадом, тихо се охладе и неосетно испусте последњи дах. Зато се и каже, да је свет био пре јачи.

Јест, одиста је био јачи: пре се нису журили да растумаче детету значај живота и да га припреме за њ, као за нешто тешко и озбиљно; нису га морили књигама, које производе у глави безброј питања, а питања подгризају ум и срце и скраћују век.

Њихова норма живота била је готова и њу су им предали њихови родитељи, а ови су је примили, такође готову, од деда, а дед од прадеда, са заветом да чувају њену целину и неприкосновеност, као огањ Вестин¹. Како се шта радило за живота дедова и праотаца, тако се радило и док је отац Илије Илића био жив, а тако се, може бити, ради још и сад у Обломовци.

Та и о чем су имали да мисле и чим да се узнемирују, шта да дознавају, какве циљеве да постижу?

Ништа њима није требало: живот као тиха река текао је мимо њих; њима је само остало то да седе на обали те реке и да посматрају неминовне појаве, који су редом, без позивања, излазили пред свакога од њих.

И ето Илији Илићу почеше се, такође редом, појављивати у сну, као живе слике, најпре три главна акта из живота, што су се одигравала како у његовој по-

¹ Веста, кћи Јупитерова, божица огња; на њену олтару непрекидно је горела ватра.

родици тако и у рођака и познаника: рођење, свадба, сахрана.

Затим се отеже шарена процесија веселих и тужних подраздела: крштења, имендани, породични празници, покладе, омршаји, велики ручкови, родбински скупови, примања, честитке, обавезне сузе и осмеси.

Све се то вршило с таквом тачношћу, тако озбиљно и свечано.

Он је видео чак познате личности и њихове мине при разним церемонијама, њихов мар и журбу. Дајте им какву хоћете тугаљиву прошевину, какву хоћете свечану свадбу или имендан — они ће то удесити по свим правилима, без најмањег пропуста. Кога треба где посадити, шта ће се и кад послужити, ко ће с ким ићи на церемонији, одржавати ред — у свем том нико није никада учинио ни најмање погрешке у Обломовци.

Па зар да не умеју тамо одгајити дете? Ваља само погледати какве румене и замашне Купидоне носе и са собом воде тамошње матере. Оне се највише старају, да им деца буду пуначка, бела и здрава.

Они ће се одрећи пролећа, неће хтети ни да чују за њ, ако не пеку шеве¹, кад оно настане. Како би смело бити да то не знају и да не ураде?

Ето у том је сав њихов живот и наука, у том су сви њихови јади и радост: зато они и терају од себе сваку другу бригу и тугу и не знају за друге радости; њихов живот кицтио је једино тим вајкадашњим и неизбежним догађајима, који су давали бескрајну храну њихову уму и срцу.

Њима је срце играло од радости, кад су чекали обред, гозбу, церемонију, а после, кад крсте, ожене или сахране човека, заборављали су и човека и његову судбину и тонули у обичну апатију, из које их је изводио нов такав случај — имендан, свадба итд.

Чим се дете роди, родитељима је била прва брига да што је могућно тачније, без најмањих пропуста, изврше над њим све обреде, које захтева уобичајени

¹ Шеве — колачићи у облику птичица, месе се на Младенце, деветога марта, у нас се зову: „младенчићи“. Пр.

ред, то јест, да после крштења даду гозбу: затим се почињало брижљиво надгледање детета.

Мати је стављала себи и дадиљи у задатак: да одгаје здраво дете, да га чувају од назеба, од уроковљивих очију и других злих прилика. Својски су се старале, да дете буде свакад весело и да једе много.

А чим подигну на ноге младића, то јест, кад му дадиља постане непотребна, одмах се у срце материно поткрада потајна жеља да му нађе невесту — такође што здравију, што руменју.

Опет настаје епоха обреда, гозби, и најзад свадба; у том се усредсређавао сав пѣтос њихова живота.

Потом су се већ почињала понављања: рађање деце, обреди, гозбе, док сахрана не измени декорације, али не за дуго: једне личности уступају место другима, деца постају младићи и у исти мах младожење, жене се, рађају себи сличне — тако се по том програму пружа живот као непрекидно једнолико ткиво, и откида се неосетно код самога гроба.

Истина, њих су кашто сналазиле и друге бриге, али су их Обломовчани дочекивали махом са стоичком мирноћом, и бриге су, пошто прошестаре над њиховим главама, пролазиле мимо њих, као птице што долете до глаткога зида, па кад не нађу местанце где би пале, потрепећу узалудно крилима око тврдога камена, па одлете даље.

Тако на пример једанпут се одвалио један део галерије с једне стране на кући и сахранио под својим развалинама квочку с пилићима: то би постигло и Аксињу, жену Антипову, која се беше наместила под галеријом с преслицом, али својом срећом беше у тај мах отишла по повесма.

У кући се диже читав урнебес: сви дотрчаше, и мало и велико, и ужаснуше се, кад помислише, да се ту, место квочке с пилићима, могла у онај мах шетати госпођа с Илијом Илићем.

Сви јаокнуше и стадоше прекоревати једно друго, како да то одавно није пало па ум: једному — да напомене, другому — да заповеди да се оправи, а трећему — да оправи.

Сви су се чудили, што се галерија срушила, а у очи тога дана чудили су се, како се тако дуго држи!

Настаде брига и договарање, како да се поправи ствар; жалише мало за квочком с пилићима, па се најлак разидоше сваки на своју страну, запретивши оштро да се Илија Илић не пушта близу галерије.

Потом, пошто су прошле три недеље, заповеђено је Андрушки, Петрушки и Васки да одвуку даске и ограду уз стају, да не стоје на путу. А тамо су већ лежале до пролећа.

Кад их год угледа с прозора старац Обломов, сваки пут падне му на ум мисао о оправци: зовне столара, почне се с њим саветовати, како ће бити боље да се уради, да ли да начини нову галерију или да сруши и оно што је остало, па га онда пусти да иде кући, рекавши: — Иди ти, а ја ћу се промислити.

То је трајало све дотле, док није Васка, или Мићка, јавио господину, да су се, ето, кад се он, Мићка, јутрос пео на остатак галерије, углови сасвим одвојили од зида и да се могу сваки час опет срушити.

Тад је столар позван на коначан договор, на ком је решено да се остали део галерије што није пао подупре за време старим одломцима, што је и учињено при крају тог истог месеца.

— Е! Па галерија ће још послужити као нова! рече старац жени. — Погле, како је Федот лепо разредио греде, исто као ступови у куће нашега вођа¹! Ето сад је добро, опет ће дуго трајати.

Неко му напомену, да би сад узгред требало и вратнице исправити и стубе оправити, јер се, вели, провлаче између стуба не само мачке него и свиње и улазе у подрум.

— Јест, јест, треба, одговори забринута Илија Ивановић и оде одмах да прегледа стубе.

— Одиста, гледај како се то сасвим расклимало, рече он, љуљајући ногама стубе као колевку.

— Па оне су се љуљале и онда, кад су начињене, рече неко.

¹ Вођ племства у том округу.

— Па шта је с тим, ако су се љуљале? одговори стари Обломов. — Ето нису се распале, зар је то мало што служе шеснаест година без оправке. Красно је то онда Лука начинио!... Ето то је био столар па столар... умро је — Бог да га прости! Сад су се искварили: тако неће начинити.

И он је окренуо очи на другу страну, а стубе, кажу, љуљају се и дан дањи и још се нису никако развалиле.

Одиста се види, да је ваљан био столар тај Лука.

У осталом треба господарима признати што је право: неки пут у невољи, или у неприлици, они се веома узнемире, чак дођу у ватру и расрде се.

Како је, вели, могућно запустити или оставити ово и оно? Треба одмах предузети мере. И говоре само о том, како би се поправио мостић, шта ли, преко ендека, или како би се оградио на једном месту врт, да марва не квари дрвета, јер је плот онде сасвим лежао на земљи.

Илија Иванович отерао је у својој брижљивости чак дотле, да је једанпут, шетајући се по врту, својом рођеном руком подигао плот, стењући и хучући, и заповедио вртару да што пре удари два подупорња: благодарећи тој наредби старог Обломова, плот је стајао тако све лето, и тек у зиму снег га је опет обалио.

Најзад је дошло чак дотле, да су мостић поподили с три нове даске одмах чим је Антип пао с њега заједно с коњем и буретом у ендек. Он још није ни оздравио од убоја, а мостић је већ био оправљен.

Краве и козе такође су малко закачиле врт, пошто је плот наново пао: појеле су само жбунове огроза и почеле глодати десету липу, до јабука нису ни дошле, а већ је издата наредба, да се плот удари како треба, па чак да се опкопа и ендечићем.

А повукле су добро и две краве и коза што су ухваћене на делу: жестоко су их излемали!

Илији Илићу дође још на сну велика мрачна гостинска соба у родитељском дому, с јасеновим старинским наслоњачама, што су вечито покривене на-

влакама, с огромним, незграпним и тврдим диваном, што је постављен излизаним и измрљаним плавим барканом¹, и с једном великом кожаном наслоњачом.

Настаје дуго зимско вече.

Мати седи на дивану, прикупивши ноге пода се, и лено плете детињу чаралу, зевајући и чешкајући се овда онда плетићом иглом по глави.

Поред ње седе Настасија Ивановна и Пелагија Игњатијевна, заболе нос у посао, па марљиво шију нешто за празник Илици, или његову оцу, или себи самима.

Отац затурио руке остраг, па хода по соби тамо и амо, потпуно задовољан, или седне у наслоњачу, па, поседивши мало, почне опет ходати ослушкујући пажљиво бахат својих корака. Потом шмркне бурмута, усекне се, па опет шмркне.

У соби шкиљи једна лојана свећа, па и то се допуштало само у зимске и јесенске вечери. А док траје лето сви су се старали да лежу и устају без свеће, за вида.

То се чинило нешто из навике, нешто из економије. Обломовчани су до крајности тврдили са сваком ствари, која се није израђивала код куће, него се куповала.

Они драге воље закољу најбољу ћурку или туце пилића кад им гост дође, али неће у јело метнути ни зрнце сувога грожђа више него што треба, и пребледиће, ако тај исти гост поуми да сâм себи насне чашу вина.

У осталом такав се разврат није тамо готово ни дешавао: то чини ваљда какав раскалашник, по општем мишљењу изгубљен човек; таког госта неће пустити ни у двориште.

Не, нису тако обичаји били тамо: тамо се гост неће ни за што машити, док се трипут не понуди. Он врло добро зна, да је у првој понуди чешће молба да одбије понуђено јело или вино, него да га окуси.

Неће за сваког запалити ни две свеће: свеће су се куповале у граду за паре и чувале се, као и све

¹ Баркан је материја од длаке неких малоазијских коза.

куповне ствари, под кључем у саме домаћице. Парчета од догорелих свећа пребројавала су се и остављала.

У опште тамо нису волели трошити новце, и ма како да је била ствар потребна, новци су се за њу издавали свакад с великим сажаљевањем, и то ако је издатак био мали. А велики трошак праћен је уздасима, плачем и псовком.

Обломовчани су волели трпети свакојаке незгоде, чак су се волели навићи да их и не сматрају као незгоде, него трошити паре.

Зато је и диван у гостинској соби одавно сав у мрљама, зато се кожанна наслоњача Илије Ивановића само зове кожаном, а у истини она — нити је кожанна нити дрвена: коже је остало само једно парче на наслону, а остало има већ пет година како се подерало и спало; зато су, може бити, и вратнице криве и стубе се љуљају. Платити за нешто, па макар то било и најпотребније, двеста, триста, пет стотина рубаља, њима се то чинило готово као самоубиство.

Кад је стари Обломов чуо, да је неки од околних младих спахија ишао у Москву и тамо платио за туце кошуља триста рубаља, за чизме двадесет и пет рубаља и четрдесет рубаља за прсник за женидбу, он се прекрстио и с ужасом брзо изговорио, да „таког момка треба затворити у тамницу“.

У опште они су били глуви спрам политичко-економских истина да је потребан брз и жив обрт капитала, да треба појачати производњу и размену производа. Они су у својој простоти знали за једину употребу капитала и вршили су је — држали су га под кључем.

По наслоњачама у гостинској соби седе у разним положајима и шичу кућани или обични похођани.

Међу њима влада већином дубоко ћутање: сви се виђају сваки дан један с другим; умне ризнице узајамно су исцрпане и познате, а споља се мало новости добива.

Тишина је; само се чују кораци тешких, од домаће израде чизама Илије Ивановића, уз то сахат што виси у својој кутији о зиду потмуло куцка шеталицом,

и конач који га овда онда прекине руком или зубима Пелагија Игњатијевна или Настасија Ивановна наруши дубоку тишину.

Тако по неки пут прође по сахата, тек по неко зевне гласно и прекрсти се, прошапутавши: — Ваиме оца!

За њим зевне онај до њега, па онда други, лагано, као по команди, отвори уста, и тако даље, различна игра ваздуха у плућима обиђе све, и при том ударе некому и сузе.

Или Илија Ивановић приђе прозору, погледа напоље и рекне мало зачуђено:

— Тек пет сахата, а како се већ смркло напољу.

— Јест, одговори когод: — у ово се доба свакад смркава; настају дуге вечери.

А у пролеће се чуде и радују, што настају дуги дани. А да их запитате на што ће им ти дуги дани, они ни сами не знају.

И опет ућуте.

Узме неко да усекне свећу и на један мах је угаси — сви се тргну. — Изненадни гост! рећи ће ко пеминвно.

Кашто се о том заподене читав разговор.

— Који би то гост могао бити? рекне домаћица. — Да не буде Настасија Фађејевна? Ох, дај Боже! Али није; она неће доћи пре празника. Ала би то била радост! Ала бих се с њом изгрлила и наплакала! И на јутрење и на службу ишле бисмо заједно... Али куд ћу ја с њом! Залуд ми је што сам млађа, не могу толико издржати?

— А кад оно оде она од нас? упита Илија Ивановић. — Чини ми се, после Илина-дне?

— Шта ти говориш, Илија Ивановићу! Ти увек збркаш! Она није ни Семик¹ дочекала, поправи га жена.

— Та она је, чини ми се, била овде уз Петров пост, супроти Илија Ивановић.

— Ти увек тако! вели жена с прекором. — Препиреш се, само се срамотиш...

¹ Семик — то је седми четвртак од Васкрса, у тај дан чини се помен мртвима.

— Али како да није била уз Петров пост? Па тад смо пекли пироге све с печуркама: она то воли.

— Ама то је била Марија Онисимовна: она воли пироге с печуркама — како то не памтиш! Па ни Марија Онисимовна није гостовала до Илина-дне, него до Прохора и Никанора¹.

Они су рачунали време по празницима, по годишњим временима, по разним породичним и домаћим догађајима, а никад се нису ослањали ни на месеце ни на датуме. Може бити, то је долазило у неколико и отуд, што су, осем старог Обломова, сви остали бркали и имена месеца и ред датума.

Умукне побеђени Илија Ивановић и опет све друштво падне у дремеж. Илица се завалио мајци иза леђа, па и он дрема, а кашто баш и спава.

— Ја, рекне потом ко од гостију с дубоким уздахом: — ето муж Марије Онисимовне, покојни Василије Томић, како беше здрав, Бог да га прости, па умре! Није живео ни шездесет година, а онакав човек требало је да живи сто година!

— Сви ћемо помрети, кад кога стигне воља Божја! рекне Пелагија Игњатијевна с уздахом. — Неко мре, а ено код Хлопових не могу стићи да накрштавају: кажу, да је Ана Андрејевна опет родила — то је већ шесто!

— Зар је сама Ана Андрејевна! вели домаћица. — Ето чим јој ожене брата, навалиће опет деца — шта ће ту још бриге бити! И младеж дораста и стиже за женидбу; а овамо ваља удавати кћери, а где ћеш им наћи овде младожење? Данас, видиш, сви хоће мираз, па све у новцу...

— О чем то разговарате? упита Илија Ивановић, пришавши овима што се разговарају.

— Па ето разговарамо...

И понове му шта је говорено.

— Такав ти је живот човечији! изговори Илија Ивановић поучно. — Један мре, други се рађа, трећи се жени, а ми ево све више старимо: не само да нам није налик година на годину, него није ни дан на

¹ Прохор и Никанор пада 28 јула.

дан! Зашто је то тако? Друкчије би то било, кад би сваки дан био као јуче, а јуче као сутра!... Туга те обузме, кад помислиш...

— Остарина стари, а омладина расте! рече неко из угла буновним гласом.

— Треба се више молити Богу, и не мислити ни о чем! напомену домаћица озбиљно.

— Зацело, зацело, додаде брзо и плашљиво Илија Ивановић, који као хоћаше да профилософише, па стаде опет ходати тамо и амо.

Опет за дуго ћуте; само швикте конци што се продевају иглом. Неки пут домаћица прекине ћутање:

— Ја, напољу је мрак, рекне она. — Ето, ако Бог да, кад дочекамо Свеце¹, доћи ће нам у госте родбина, па ће већ бити веселије, неће се ни опазити, како пролазе вечери. Кад би нешто дошла Меланија Петровна, ту би већ било весеља! Шта тек тој не падне на ум! И олово лије, и восак топи, и на вратнице истрчава; све ми девојке збуни. Измисли разне игре... право спадало!

— Да, светска дама! рече неко. — Пре три године пало јој на ум да се плаза на плазаљци, ето још се познаје у Луке Савића како је обрву расекао...

Сви се на једанпут тргоше, погледаше Луку Савића и прснуше у смех.

— Како је то било, Лука Савићу? Дела испричај, вели Илија Ивановић и да пукне од смеха.

И сви се опет кикоћу, и Илица се пробудио, и он се кикоће.

— А шта да причам! вели збуњен Лука Савић. — Све је то измислио Алексије Наумић: а није било баш ништа.

— Е! узвикнуше сви у глас. — Како да није било ништа? Ваљда ми то не знамо?... А чело, чело, то и сад се познаје ожиљак...

И прснуше у смех.

— А што се ви смејете? покушава Лука Савић да рекне у прекидима смеха. — Ја... оно то се не би

¹ Свеци — тако се зову дани од Божића до Богојављења.
Пр.

десило... Али Васка, зликовац... подметнуо ми старе саонице... па прскоше пода мнош... и ја тако...

Општи кикот заглуши његов глас. Узалуд се он упињао да исприча до краја како је пао: кикот се раширио по свем друштву, допро је до предсобља и до девојачке собе, и обузео сву кућу, сви су се сетили занимљивог случаја, и сви се кикоћу дуго, слошки, непсказано, као олимпијски богови. Тек ућуте, а неко почне опет — и опет све удари у смех.

На послетку се једва, с муком, умирише.

— А хоћеш ли се сад о Свецима плазати, Лука Савићу? упита Илија Ивановић поћутавши.

Опет настаде општи кикот, који је трајао десет минута.

— Како би било да заповедимо Антипки да још уз пост начини плазаљку? почне опет стари Обломов. — Лука Савић, вели, веома воли плазати се, не може да чека...

Кикот целе дружине не даде му да искаже до краја.

— Ама да ли су читаве оне... саонице? рече неко једва од смеха.

Опет смејање.

Дуго су се смејали сви, најзад се стадоше мало по мало стишавати: један је брисао сузе, други се ушмркивао, трећи кашљао горопадно и пљувао, једва изговарајући:

— Јао, Господе! Баш ме угуши кашаљ... Ала је онда изгледао смешан, јест Бога ми! Такав белај! На једанпут леђа на више, а пешеви од капута тамо и амо...

И ту се захори последњи, најдужи кикот, па све умуче. Један уздахну, други зевну гласно, и све ућута.

Чуло се као и пре само куцкање шеталице, бахат чизама Обломовљевих, и слаби звук одгриженог конца.

На један мах Илија Ивановић стаде насред собе узнемирен, држећи се за вршак носа.

— Каква је ово несрећа? Пазите! рече он. — Неко ће умрети: једнако ме сврби вршак носа...

— Ох, Господе! рече жена плеснувши рукама. — Откуд ће неко умрети, кад сврби вршак? Умреће —

кад сврби носни рбат. Е, Бог те видео, Илија Ивану, ти баш ништа не памтиш! Ето тако ћеш рећи кад међу људима или пред гостима и — осрамотићеш се.

— Па шта значи кад сврби вршак? упита Илија Ивановић збуњен.

— Значи, завирити у чашу. Откуд би то значило, да ће неко умрети!

— Увек побркам! рече Илија Ивановић. — Ко ће то упамтити, час те нос засврби са стране, час на врху, час обрве...

— Кад засврби са стране, прихвати Пелагија Ивановна: — значи неки глас; ако обрве сврбе — значи сузе; чело — да ћеш се клањати; ако сврби с десне стране — клањаћеш се мушкарцу, ако с леве — жени; ако уши засврбе значи кишу, усне — да ћеш се љубити, бркови — јешћеш слаткиша, лакат — спаваћеш на другом месту, табани ако засврбе значи — пут...

— Е, браво, Пелагија Ивановна! рече Илија Ивановић. — И још кад ће масло да буде јевтино, онда сврби потиљак, шта ли...

Даме се почеше смејати и сашаптавати; неки од мушараца смешили су се; опет се спремаља експлозија кикота, али у том тренутку чу се у соби, у један исти мах, као режање пса и шиштање мачке, кад се спремају да кидишу једно на друго. То је почео избијати сахат.

— Е! па већ девет сахата! узвикну Илија Ивановић с радосним изненађењем. — Погле, молим те, човек и не осети, како му време прође. Еј, Васка! Вањка, Мићка!

Појавише се три буновне физиономије.

— А што ви не постављате сто? упита стари Обломов зачуђено и зловољно. — Зар не умете помислити и на господу? Де, што стојите? Брзо, ракије!..

— Ето зашто вас је сврбио вршак носа! рече брзо Пелагија Ивановна. — Пићете ракију и завирите у чашу.

После вечере пошто се исцмачу и прекрсте једно друго, разиђу се сви по својим постељама и сан за- влада безбрижним главама.

Види Илија Илић у сну не један, не два така вечера, него читаве недеље, месеце и године тако про- вођених дана и вечери.

Ништа није кварило једноликоост овога живота, па ни самим Обломовчанима није он био тежак, јер ни- су ни замишљали друкчијега живовања; а кад би га и могли замислити, они би се с ужасом окренули од њега.

Другога живота нису они ни хтели, а не би га ни волели. Њима би жао било, кад би прилике унеле у њихов живот промене, па ма какве оне биле. Њих ће тиштати туга, ако сутра не буде налик на данас, а прекосутра на сутра.

Што ће њима разноликоост, промене и случајности, за којима теже други? Нека други испијају ту чашу, а њима, Обломовчанима, није ни за чим стало. Нека други живе, како им драго.

Та случајности, па макар оне биле и од какве користи, узнемирују човека: оне ишту много главо- боље, бриге, трке; не можеш се скрасити на једном месту, него послуј, или пиши, једном речи, обрћи се на сто страна, а то није пала!

Обломовчани су по читаве десетине година ши- кали, дремали и зевали, или се зацењивали од до- бродушнога смеха сеоскоме хумору, или су се скуп- љали, те причали шта је ко видео ноћу у сну.

Ако је сан био страшан — сви би се замислили и страховали озбиљно; ако је пророчки — сви су се од срца радовали или се жалостили, према томе како се шта уснило, жалосно или утешно. Ако је сан за- хтевао да се пази на какав год знак, одмах су се зато предузимале озбиљне мере.

А кад тога нема, онда играју дурака, брзака, а празником с гостима бостона, или размећу гран- пасјанс, бацају карте на црвенога краља и на макову даму, те проричу удају.

Некад дође каква Наталија Фађејевна у госте на недељу две дана. Најпре старице претресу сву око-

лину, како ко живи, шта ко ради; оне прозру не само у породични, закулисни живот, него и у скривене помисли и намере свакога, уђу у душу, покарају и осуде недостојне, а највише неверне мужеве, потом преброје разне случајеве: имендане, крштења, рођендане, какву је ко гозбу давао, кога је звао, кога није.

Кад се уморе од тога, онда почну показивати чим су се поновиле: хаљине, бунде, па чак сукње и чарапе. Домаћица се похвали каквим год платном, концима, чипкама домаће израде.

Али се и то исцрпе. Тад се забављају кафом, чајем, компотима. Потом већ прелазе у ћутање.

Дуго седе, гледајући једна другу, и овда онда тешко уздахну за нечим. Кашто нека од њих и заплаче.

— Шта ти је, друго моја? упита је узнемирено она друга.

— Ох, тешко ми је, голубице! одговара гошћа с дубоким уздахом. — Грешни смо ти ми, расрдили смо Господа Бога. Неће бити добро.

— Јао, немој ме плашити, рођена друго! прекине је домаћица.

— Јест, јест, наставља она. — Дошли су последњи дани: устаће народ на народ, царство на царство... настаће пропаст света! изговори најзад Наталија Фађејевна и обе се горео заплачу.

Такому мишљењу Наталије Фађејевне није било никака разлога, нико није ни на кога устајао; чак ни комете није било у то доба, али бабе имају показно мрачне слутње.

Ретко се кад то провођење времена поремети каквим изненадним случајем, кад на пример сви у кући, и мало и велико, добију угар¹.

За друге болести ниси готово могао чути ни у кући ни у селу; осем ако се ко напара у мраку на какав колац, или се отисне са сенаре, или падне с крова даска, те удари кога по глави.

Али то се све дешавало ретко и против таквих изненадних случајева употребљавала су се домаћа оку-

¹ Угар — она главобоља што се добије од угља. Пр.

шана средства: повређено место истрљају сунђером или селеном, даду човеку да се напије свете водице, или прђбају — па све прође.

Али се угар дешавао често. Тад се сви редом ваљају по постељама; чује се јаукање, стењање; један обложи главу краставцима и повеже се марамом, други метне кљукве у уши и мирише рен, трећи изиде на мраз у самој кошуљи, четврти се ваља онако обезнањен по поду.

То се дешавало периодички једанпут или двапут у месecu, зато што нису волели пуштати узалуд топлоту кроз димњак, па су затварали пећи, док у њима још пламте онаки пламенови, као у Роберту Баволу¹. Ни до једне лежанке ни до једног банка ниси могао принети руку: док се окренеш скочи плик.

Једноликост њихова живота побркала се само једанпут и то баш правим изненадним догађајем.

Кад су се једном одморили после тешкога ручка, па се сви искупили на чај, дође Обломовски мужик што се беше вратио из града, па стаде пипати и пипати по недрима и најзад једва извади згужвано писмо, адресовано Илији Ивановићу Обломову.

Сви се окаменише; домаћица се чак промени малко у лицу; сви упреше очи и пружише носове онамо к писму.

— Какво је то чудо! Од кога је то? рече на послетку домаћица дошавши к себи.

Стари Обломов узе писмо и у недоумици стаде га окретати у рукама, не знајући шта да ради с њим.

— А где си га добио? упита мужика. — Ко ти га даде?

— Па у механи онде, где сам одсео у граду, одговори мужик: — чујем, долазили двапут с поште те питали да нема Обломовских мужика: има, вели, писмо за господина.

— Па?...

— Па ја сам се у први мах прикрио, и писмоноша је отишао с писмом. Али ме виде верхњевски цркве-

¹ Роберт Баво — опера у којој има једна сцена у паклу, где се појављују плави пламенови. Пр.

њак, па каза. Дође по други пут. Чим дође по други пут, стаде се псовати и даде ми писмо, још ми узе петак. Ја упитах, шта ћу, велим, да радим с њим, куд ћу да га денем? И тако ми рече да га предам вашој милости.

— Није требало да га узимаш, рече госпођа срдито.

— Нисам га ја ни узео. Што ће мени, велим, писмо, — мени не треба. Нису ми, велим, заповедили да узимам писма, — ја не смем: идите ви с тим писмом! Али се писмоноша стаде страшно псовати: хтео је да се жали власти; и ја сам узео.

— Лудаче! рече госпођа.

— Од кога ли је то? рече замишљено Обломов, разгледајући адресу. — Рука ми као позната, јест заиста!

И писмо пође од руке до руке. Отпоче се нагађање, погађање: од кога је и шта ли у њему пише? На послетку сви су се збунили.

Илија Ивановић заповеди да му се нађу наочари: тражили су их сахат и по. Он их натаче и већ хтеде да отвори писмо.

— Стани, не распечаћавај, Илија Иванићу, застави га жена плашљиво: — ко зна какво је то писмо! Може бити, да је и страшно, каква несрећа. Та видиш ти какав је свет данас! Сутра или преко-сутра отворићеш га — неће ти побећи.

И писмо с наочарима остави се под кључ. Сви се забавише око чаја. Писмо би лежало тамо годинама, да није било и сувише необичан појав и да није узнемирило умове у Обломовчана. И за чајем и сутрадан сви су само разговарали о писму.

На послетку нису могли отрпети, и кад би четврти дан, они се искупише у гомилу и са зебњом га распечатише. Обломов погледа потпис.

— „Радишчев“, прошанута он. — Е! Па ово је од Филипа Матвејића!

— А! Е! Ето од кога је! диже се граја са свих страна. — Па зар је он још жив? Где ти, још није умро! Е, хвала Богу! Шта пише?

Обломов стаде читати на глас. Филип Матвејић моли да му пошљу рецепт за варење пива, које су особито добро варили у Обломовци.

— Да му се пошље, да му се пошље! повикаше сви. — Треба му написати писамце.

Тако је прошло две недеље.

— Треба, треба писати! говорио је Илија Ивановић жени. — Где ли је тај рецепт?

— Где је? одговори жена. — Ваља га потражити. Али причекај, што се журиш? Ето, ако Бог да, дочекаћемо празник, омрсићемо се, па ћеш онда и писати; неће ти побећи...

— Одиста, боље ће бити да о празнику напишем, рече Илија Ивановић.

Кад дође празник опет се поведе говор о писму. Илија Ивановић спреми се баш да пише. Он се уклони у кабинет, натаче наочари и седе за сто.

У кући завлада дубока тишина; слугама нису дали тупкати и дизати хуку. — Господин пише! говорили су сви тако плашљивим и пуним поштовања гласом, каквим се говори, кад је у кући мртавац.

Тек беше исписао: „Милостиви господине“, лагано, криво, несигурном руком и с таквом опрезношћу, као да је радио неки опасан посао, а дође му жена.

— Тражила сам и тражила, па рецепта нема! рече она. — Још да потражим у спаваћој соби у орману. А како ћеш послати писмо?

— Поштом треба послати, одговори Илија Ивановић.

— А шта стаје поштом?

Обломов нађе стари календар.

— Четрдесет копјејака, рече.

— Ето бацити четрдесет копјејака ни у шта! рећи ће она. — Боље да причекамо, неће ли се десити каква прилика отуд из града.

— Заиста, боље ће бити по прилици, одговори Илија Ивановић, па отресе перо о сто, забодје га у дивит и скиде наочари.

— Одиста, боље ће бити, заврши он: — неће побећи, имаћемо кад послати.

Не зна се, је ли Филип Матвејић дочекао кадгод тај рецепт.

Илија Ивановић узме кашто и књигу у руке — њему је све једно, какву му драго. Он није ни слутио да у читању има какве стварне потребе, него је то сматрао као раскош, као таки посао, без кога се ласно може и бити, исто онако као што човек може имати слику на зиду, а може и не имати, може изићи у шетњу а може и не изићи: зато је њему и било све једно, ма каква књига била; он је њу сматрао као ствар, одређену да разгали човека у чами и доколици.

— Одавно нисам читао, рекне он или неки пут промени реченицу. — Дај да читам мало, рекне или онако узгред случајно угледа гомилицу књига што их је наследио од брата, па извади, не бирајући, што му падне под руку. Падне ли му под руку Гољиков Најновији Сановник, Херасковљева Русијада¹, или трагедије Сумароковљеве², или најзад прекланске новине — он чита све с једнаким задовољством, узвикујући овда онда:

— Видиш, шта је измислио! Ала је то неки разбојник! О, не било те!

Ови узвици тицали су се писаца — занимање које у његовим очима није имало никакве вредности; он је чак примио и оно полупрезирање спрема писаца, које су гајили према њима људи старог кова. Он је, као и многи у оно доба, сматрао писца само као весељака, скитницу, пијаницу и шаљивчину, као неку врсту комендијаша.

Неки пут он прочита из прекланских новина, и то на глас да сви чују, или им онако исприча новости.

— Ево пишу из Хага, рекне им, — да је његово величанство краљ изволео вратити се срећно с

¹ Михаил Матвејевић Херасков (1733—1807), песник, од њега се рачуна почетак руског еп. Задуго су га сматрали као руског Хомира. »Русијада« се зове његов најбољи еп.

Пр.

² Александар Петровић Сумароков (1718—1777), драмски писац, оснивач и први управитељ руског позоришта. Осим многих драма и комедија писао је и сатиричне песме, приповетке, разне чланке итд.

Пр.

кратког путовања у двор, и уз то погледа преко наочари све слушаоце.

Или:

— У Бечу је тај и тај посланик предао своја кредитивна писма.

— А где пишу, чита он даље, да су дела госпође Жанлис¹ превели на руски језик.

— То се, канда, све зато преводи, да од нас племића измаме паре, рекне на то неко од слушалаца, какав ситнији спахија.

А весели Илица иде те иде у школу код Штолца. Чим се у понедељник пробуди, одмах га спонадне зебња. Чује оштри глас Васкин, који виче с врата:

— Антипка! Упрегни шарца: да се господарић одвезе Шваби!

Срце му се стегне. Он ожалосћен прилази мајци. Она зна шта му је, и стане му заслађивати горку пицулу, а овамо крадом уздише и она што се растаје с њим за читаву недељу дана.

И већ не знају чим ће да га нахране то јутро, напеку му колачића и переца, пошљу с њим усољених, печених, куваних јестива, разних пастида и осталих свакојакних сувих и течних слаткиша, па чак и смока. Све се то слало што се мислило, да се код Немца сувотује.

— Нећеш се тамо прејести, говорили су Обломовчани: — за ручак ти даду супу и печења и кромпира, уз чај масла, а вечераћеш морген фри — нос утри².

У осталом Илији Илићу долазе у сну махом они понедељници, кад он не чује глас Васкин, како заповеда да се упрегне шарац, и кад га мати дочека за чајем с осмехом и пријатном новошћу:

— Данас нећеш ићи; у четвртак је велики празник: па вреди ли ићи тамо и амо за три дана?

¹ Грофица од Жанлиса (de Genlis), чувена у своје време француска књижевница (1746—1830). Од многих њених радова данас се могу још читати: »Фелисијини Мемоари« и »Госпођица од Клермона«.

² То јест, вечере нема, не падај јој се.

Или му некад изненадно каже, како је данас задуш-на недеља. — Није сад до учења, уштипке ћемо пећи.

А кад то није, онда се мати изјутра у понедељник добро загледа у њега, па тек рекне:

— Данас су ти очи нешто мутне. Јеси ли здрав? и махне главом.

Лукави малиша здрав је, али ћути.

— Седи ти ову недељу дана код куће, рекне она: — па после како Бог да.

И сви су у кући били тврдо уверени, да учење у школи и задушнице никако не треба да падају заједно, или да је то што празник пада у четвртак — неодољива сметња учењу преко целе недеље.

Само што по неки пут слуга или слушкиња, кад извуку грдњу због господарића, прогунђају:

— Их, мазо! Хоћеш ли се већ једном торњати твој Шваби?

Неки пут тек дође Немцу Антипка, на познатом шарцу, у средини или у почетку недеље, да води Илију Илића.

— Дошла, вели, Марија Савишна или Наталија Фађејевна у госте, или Кузовкови с децом, па изводите кући!

И Илија гостује код куће три недеље, а у том, кад погледаш, ту је већ и Велика Недеља, па онда Васкрс, а уз то когод у породици однекуд реши, да се Томине Недеље не иде у школу; тако до лета остају две недеље — не вреди ићи, а лети се и сам Шваба одмара, па онда боље да се одгоди до јесени.

И кад погледаш, Илија Илић одмара се по пола године, па како порасте за то време! Како се испуни! Како ли слатко спава! У кући не могу сити да га се нагледају, а напротив онајају да је дечко мршав и блед, кад се суботом врати од Швабе.

— Како се лако може десити несрећа! говорили су отац и мати. — Школа неће побећи, а здравље не можеш купити; здравље је скупље од свега у животу. Видиш, он се врати из школе као из болнице: сав опадне, омрша... па и немиран је: све би хтео да трчкара!

— Јест, дода отац: — наука није човеку пријатељ; она ће ма кога смирити!

И нежни родитељи тражили су и даље изговоре да задржавају сина код куће. За изговоре, и осем празника, није запињало. Кад је зима, изговарали су се на хладноћу, лети по врућини такође није добро ићи, а кашто удари и киша, у јесен смета лапавица. Неки пут Антипка изгледа некако сумњив: пијан, не пијан, али некако чудно гледа: бојати се несреће, може се где заглибити, или преврнути.

Обломовљеви су се старали, у осталом, да што је могућно више оправдају те изговоре у својим очима, а нарочито у очима Штолца, који за тако мажење није штедео донерветере¹ ни у очи ни иза леђа.

Времена Простакових и Скотињиних² давно су прошла. Пословица: учење је светлост, а неучење мрак већ је ишла по седима и засеоцима заједно с књигама, које су разносили књижари.

Старци су увиђали корист од просвете, али само спољашњу корист. Они су видели, да су већ сви¹ почели градити каријеру, то јест добивати чинове, ордене и новце само помоћу науке; да је старим подјачима, што су печени радници у служби, остарели у давнашњим навикама, закачкама и заплетима, пошло рђаво.

Почеше се проносити злокобни гласови да је потребно не само знати писати, него ваља знати и друге науке, за које се до сад није чуло у тој служби. Међу титуларним саветником и колешким асесором³ отворила се читава провалија, преко које је мост некака диплома.

Поче нестајати старих чиновника, чеда навике и питомаца мита. Многе, који нису доспели да умру, истерали су због непоузданости, неке су дали под суд; најсрећнији били су они, који су се, махнувши

¹ Немачка псовка: громове му!

² Простакови и Скотињини — особе из чувене у своје време комедије Фонвизинове: »Малолетник«. То су представници грубога незнања и невоспитања, заклету непријатељи сваке науке, који неће ни да чују за школовање. Пр.

³ Титуларни саветник — чиновник 9 класе, а колешки асесор 8 класе. Пр.

руком на нов ред ствари, склонили здрави и читави у кутове поштено стечене.

Обломовљеви су то увидели и појмили корист од образовања, али само ту видну корист. О унутрашњој потреби науке они су имали још мутан и нејасан појам, па су зато и хтели уграбити за својега Илицу за сад извесне претеге.

Они су маштали и о везеном мундиру његову, замишљали су га као саветника у гувернији, а мати га је замишљала чак и као гувернатора; али све то хтели би да постигну како јевтиније, разним доскочицама, да крадом обиђу камење и преграде што су набацане по путу просвете и почасте, не трудећи се да прескачу преко њих, то јест, да се, на пример, школа учи полако, да се не умара душа и тело, да се не изгуби благословена пуноћа што је добивена у детињству, него да се учи тако, колико би се само одржала прописана форма и добила како сведоџба, у којој би се казало, да је Илица прешао све науке и вештине.

Сва ова Обломовска система васпитања наишла је на јаку опозицију у системи Штолцовој. Борба је била упорна с обе стране. Штолц је баш отворено и постојано тукао противнике, а они су се бранили од удараца горе поменутих и другим доскочицама.

Победа се није никако решила; може бити, да би немачка сталност и надвладала јогунство и тврдоглавост Обломовчана, али је Немац наишао на тегибу на својој сопственој страни, те није било суђено да се победа реши ни на ову, ни на ону страну. А то је било због тога, што је Штолцов син пазио Обломова, час му је пришаптавао лекције, час му је израђивао преводе.

Илија Илић јасно гледа и домаће своје живовање и живовање код Штолца.

Чим се пробуди код своје куће, већ крај његове постеље стоји Захарка, после чувени његов коморник Захар Трофимић.

Као оно пре дадиља, тако му Захар сад обува чарапе, назува папуче, а Илица, већ дечко од својих

четрнаест година, само му пружа, онако лежећи, час једну час другу ногу; а чим му се учини да што није тако, он удари Захарку ногом у нос.

Ако незадовољном Захарки падне на ум да се жали, он добије од старијих још и штап по глави.

После Захарка чеше главу, облачи Илији Илићу капутић, пажљиво му провлачи руке кроз рукаве, да га не би сувише узнемирио, и напомиње му како ваља урадити ово, оно: кад устане ујутру, умити се итд.

Зажели ли што Илија Илић, треба само да на-мигне — па већ три четири слуге полете да му жељу испуне; упусти ли што, или му затреба да нађе какву ствар, па не може да је нађе, — или му затреба да донесе што, или да отрчи по нешто: он би по неки пут, као жив дечко, хтео и да потрчи и да сâм све уради, али тад на једанпут отац и мати и три тетке у пет гласова повичу:

— Шта ћеш? Куда ћеш? А на што је Васка, Вањка и Захарка? Хеј! Васка! Вањка! Захарка! Шта гледате, звекани? Сад ћу ја вас!...

И никако се не да Илији Илићу да уради што-год сам за себе.

После је он нашао да је тако и много згодније, па се и сам научио подвикивати: — Хеј, Васка! Вањка! донеси то, дај оно! Нећу оно, хоћу ово! Трчи, донеси!

Покашто му је родитељска нежна брига била и досадна.

Ако потрчи низ стубе или по дворишту, на један мах за њим повиче по десетина очајних гласова: — Јао, јао! Придржите га, зауставите! Пашће, убиће се... стани, стани!

Помисли ли да истрчи зими у предсобље или да отвори прозорић — опет вика: — Еј, куда? Како би то радио? Не трчи, не ходај, не отварај, убићеш се, озепаћеш...

И Илица је с тугом остајао код куће, где је негован као екзотични цветак у топлици¹, и где је тако исто, као тај цветак под стаклом, растао споро

¹ Топлица је оранжерија, у нас се то зове „стаклена башта“.

и тромо. Снага, која је тежила да избије напоље, окренула се унутра и клонула, венући.

А по неки пут он се пробуди тако ведар, свеж, весео; осећа како у њему нешто игра, ври, као год да се уселио у њега какав ђаволак, који га све дражи, час да се погне на кров, час да узјаше алата, па да одјури до ливаде, где сено косе, или да узјаше на плот, или да дражи сеоске псе; или на једанпут зажели да појури трком по селу, па у поље, по рупчагама, у брезик, па у три скока да слети на дно јаруге, или да се натури за дечацима, те да се грудва с њима, да окуша своју снагу.

Ђаволак га све боцка: он се уздржава, уздржава, па најзад не може да отрпи, и на једанпут излети у двориште, гологлав, зими, а одатле на вратнице, заграби у обе руке по грудву снега, па јури гомили дечака.

Хладан ветар све га бије по лицу, уши му штина мраз, у уста и у грло замахне га хладноћа, груди се испуне радошћу — он јури, колико га ноге носе, па сам поцикује и сам се кикоће.

Ето стиже до дечака: баци се снегом — промаши: рука му невешта; таман хтеде заграбити још снега, а огромна грудва залепи му све лице: он паде; и боли га, јер се није на то навикао, и мило му, и кикоће се, и сузе му удариле...

А у кући тутањ: — Нема Илице! Вика, хука. Излете напоље Захарка, за њим Васка, Мићка, Вањка — сви трче, као ван себе по дворишту.

За њима полетеше два пса, хватајући их за пете, јер, као што је познато, пси не могу мирно гледати човека кад трчи.

Слуге вичући и јаучући, а пси лајући, јуре по селу.

Најзад, набасаше на дечаке и стадоше им судити: некога за косу, некога за уши, некому шамар; попретише и оцевима њиховим.

Потом већ ухватише господарића, завише га у кожух који су понели, па онда у очеву бунду, па у два јоргана, и свечано га донеше на рукама кући.

Код куће беху већ изгубили наду да ће га видети, рачунали су да је пропао; али кад га угледаше жива и читава — радост родитељска беше неописана. Заблагодарише Господу Богу, па га онда напојише наном, па зовом, а у вече још и малином, па су га држали у постељи три дана, а њему би само једно могло бити од користи: да се опет грудва...

Х.

Чим је хркање Илије Илића допрло до ушију Захарових, он је одмах пажљиво и без лупе скочио с лежанке, изишао на прстима у предсобље, закључао господина, па изишао пред кућу.

— А, Захаре Трофимићу, добро дошли! Одавно се не виђате! повикаше разним гласовима кочијаши, лакеји, жене и дечаци пред вратима.

— Шта ради ваш? Је ли отишао од куће? упита покућар.

— Чмава, рече Захар мрко.

— Зашто? упита кочијаш. — У ово доба, рекао бих, да је рано... јамачно је слаб?

— Е, како слаб! Нашљемао се! рече Захар таким гласом, као да је и сам био уверен у том. — Хоћете ли веровати? Попио је сам он боцу и по мадере, два стаклета кваса, и ено сад се извалио.

— Их! рече завидљиво кочијаш.

— А зашто се он сад почео тако опијати? упита једна од жена.

— Ама није то само сад, Таћана Ивановна, одговори Захар, бацивши на њу свој поглед искосице: — он сасвим није никуд пристао — жао је човеку и говорити о том!

— Као год она моја! рече жена с уздахом.

— Је ли, Таћана Ивановна, хоће ли она куд ићи данас? упита кочијаш. — Ја бих отишао мало ево овде близу.

— А куд да иде! одговори Таћана. — Седи са својим лучетом, и не могу већ да се сити нагледају једно другога.

— Он вам често долази, рече покућар: — до-
сади ноћу, проклетник, већ сви оду и сви дођу, а он
увек последњи, па се још псује, зашто су, вели,
врата затворена... Сад ћу ја њему за љубав чувати
врата!

— Ала је то будала, браћо, рече Таћана: — да
такога нећете наћи! Шта јој и шта тај не доноси.
Она се нагизда, као пауница, и иде тако поносито;
а кад би ко завирио, какве сукње и какве чаране
носи, срамота и погледати! По две недеље не опере
врат, а лице маже... Кашто згрешиш и баш помислиш:
„Јао, несрећо! требало би да повежеш марамом главу,
па да идеш у манастир, да се Богу молиш“...

Сви се насмејаше, осем Захара.

— Нуто Таћане Ивановне, она баш не пропу-
шта! рекоше неки одобравајући јој.

— Јест одиста! настави Таћана. — Како го-
спода трпе код себе таку?...

— Куда сте се ви то кренули? упита је неко.
— Какав вам је то завежљај?

— Носим хаљину кројачици; послала моја ги-
здуша: бајаги јој широко! А кад јој ја и Дуњаша
станемо стезати трупину, не можемо после по три
дана ништа рукама прихватити! Него мени ваља ићи.
Остајте с Богом!

— С Богом, с Богом! рекоше неки.

— С Богом, Таћана Ивановна, рече кочијаш. —
Дођите до вече.

— Не знам хоћу ли моћи; можда ћу доћи, већ
ако... али с Богом!

— Па, с Богом! рекоше сви.

— С Богом... остајте у здрављу! одговори она
одлазећи.

— С Богом, Таћана Ивановна! викну кочијаш
за њом.

— С Богом! одговори она гласно издалека.

Кад је она отишла, Захар као да је очекивао
свој ред да говори. Он седе на гвоздени ступић пред
вратима и поче млатати ногама, гледећи намргођено
и расејано људе што пролазе и иду улицом.

— Па како данас ваш, Захаре Трофимићу? упита покућар.

— Као и увек: бесни од добра, рече Захар: — и све због тебе, твојом добротом, поднео сам доста јада: све због стана! Праска, никако му се не сели...

— Што сам ја крив? рече покућар. — По мени нека станује ту и до века; ваљда сам ја газда? Мени наређују... Кад бих ја био газда, али кад нисам газда...

— Па шта вели, псује се, је ли? упита нечији кочијаш.

— Ама тако се псује, да већ не знаш како ти Бог даје снаге да издржиш!

— Па шта је с тим? То је добар господин, кад се једнако псује! рече један лакеј, отварајући латано са шкрипањем округлу бурмутицу, и руке целе дружине, осим Захарових, машише се за бурмут. Поче опште шмркање, кијање и цљување.

— Боље је кад се псује, настави лакеј: — и што се горе псује, толико је боље: барем неће ударити, ако псује. А ето ја сам био код једнога: ти и не знаш зашто, а он, док си тренуо, већ те шчепао за косе.

Захар је презриво чекао, док овај сврши свој говор, па се окрете кочијашу и настави:

— Тако ће ти осрамотити човека ни зашто ни крошто — то му је тако јевтино!

— Зацело је неко закерало? упита покућар.

— Ух! прошишта Захар значајно, зажмуривши. — Тако закерало, да је права напаст! И ово није овако, и оно није онако, и ходити му не умеш, и не сетиш се да му додаш, и све разбијаш, и не чистиш, и крадеш, и једеш... Пих, да га ђаво носи!... Данас се навезао — срамота слушати! А зашто? Остало још од оне недеље парченце сира — стидно би било и псету бацити, а човеку и да не падне на ум да поједе! Упита „да није остало“, па осу: „Тебе, вели, треба обесити, тебе, вели, треба скувати у врелој смоли, и усијаним клештима кидати; у тебе, вели, треба боров колац укуцати!“ А све се више љути,

све више љути... Шта бисте ви рекли, браћо? Пре неки дан опарим му ја — ко ће га знати како — ногу врелом водом, па како је заурлао! Да нисам одскочио, он би ме грунуо песницом у прси... једва чека таку прилику! Би ме зацело грунуо...

Кочијаш махну главом, а покућар рече: — Гле ти, како је то опак господин, тај не да тамо амо!

— Па кад још псује, онда је то ваљан господин! рече флегматично онај исти лакеј. — Други је гори, кад се не псује: гледа, гледа, па на једанпут зграби те за косу, а ти се још ни сетио ниси зашто!

— Али при свем том, рече Захар, не обративши опет никакве пажње на речи тога лакеја, што му упаде у реч: — нога му још није зарасла: једнако је маже машћу; нека га!

— Особит неки господин! рече покућар.

— И не дај Боже! настави Захар: — он ће кад било убити човека; убиће га, Бога ми, на мртво! Та он за сваку тричарију одмах назива човека ћелавим... већ не марим ни казивати. А данас је опет измислио нешто ново: вели „отров!“ У том је он брз на језику!

— Па шта је с тим? рече онај исти лакеј. — Ако се псује, онда реци хвала Богу, Бог дао здравље такому господину! Али кад једнако ћути; ти пролазиш поред њега, а он гледа, гледа, па те на једанпут зграби, као онај код кога сам ја био. А кад се псује, то ништа не мари...

— Тако ти и треба, одговори му Захар јетко на његове нетражене приговоре: — ја бих тебе још горе.

— А којим те „ћелавим“ назива, Захаре Трофимићу, упита један момчић од својих петнаест година: — је ли ђаволом?

Захар полако окрете главу према њему и погледа га мутним погледом.

— Пази се ти! рече затим јетко. — Млад си, брацо, а умеш ујести! Нећу ја гледати што си ти генералов: ја ћу тебе за кике! Одлази на своје место!

Момчић остуни за два корака, па стаде и гледаше Захара, смешећи се.

— Шта се кезиш? гневно зашишта Захар. — А чекај ти, пашћеш ти мени шака, извући ћу ја теби једанпут уши: кезићеш се ти мени друкчије!

У тај мах истрча на једна врата огроман лакеј у раскопчаној ливреји, с рамењацима и у ципелама. Он приђе момчићу, најпре га ошамари, па га онда назва звеканом.

— Зашто ме бијете, Матвеју Мосејићу? рече изненађен и збуњен момчић, држећи се за образ и ситно трепћући.

— А! И ти још питаш? одговори лакеј. — Тражим те свуд по кући, а ти овде!

И зграби га једном руком за косу, саже му главу, па га удари трипут методички, подједнако и одмерено, песницом за врат.

— Господин је пет пута звонио, додаде он у облику поуке: — и мене грде због тебе, штенета једног! Одлази!

И он му заповеднички показа руком стубе. Момчић постоја од прилике минут у некој недоумици, трепну двапут, погледа у лакеја, па видећи да од њега не може ништа више очекивати осем да се понови то исто што је већ било, тресну косом и оде уза стубе, као да није ништа ни било.

Како је Захар био радостан!

— Опали ти њега добро, Матвеју Мосејићу, опали! Још, још! узвикивао је, радујући се пакосно. — Их, мало је то! Тако уме Матвеј Мосејић! Бог да прости! А уме ујести... Ето ти „ћелавог ђавола“! Хоћеш ли се још кезити?

Послуга се кикотала, слошки држећи страну и лакеју што је истукао момчића и Захару што се пакосно тому радовао. Само момчићу нико није држао страну.

— Ето, ето тако исто, ни зашто ни крошто, мој пређашњи господин, поче опет онај лакеј што је упадао Захару у реч: — ти некад помислиш како би се провеселио, а он на једанпут, као год да је погодио шта си помислио, прође поред тебе, па те зграби ето тако, као Матвеј Мосејић Андрицу. А шта мари, ако се

само псује! Чудна ми чуда, ако те назове „ћелавим ђаволом“!

— Тебе би, можда, зграбио и његов господин, одговори му кочијаш показујући на Захара: — где колики ти је навиљак на глави! А за што ће ухватити Захара Трофимића? Глава му као год тиква... Већ ако да га ухвати за те две браде на вилицама: ту већ има за што!

Сви прснуше у смех, а Захару би као да га удари капља од те посмевке кочијашеве, а он се дотле само с њим пријатељски разговарао.

— Ама док ја кажем господину, поче он љуто шиштати на кочијаша: — наћи ће он за што ће и тебе зграбити: прочешљаће он теби браду, и онако ти је сва у клиповима!

— Ала ми је и твој господин красан, ако стане туђим кочијашима чешљати браду! Стеците ви прво своје кочијаше, па њима чешљајте браду, а овако се много размећете!

— Зар да узмемо тебе, таког кесароша, за кочијаша? зашишта Захар. — Та ти ниси вредан ни да тебе самог мој господин упрегне!

— Господин, већ нема! рече заједљиво кочијаш. — Где ли си га таког ишчепркао?

И на то прснуше у смех он и покућар, и берберин, и лакеј, бранилац системе псовања.

— Смејте се, смејте, али ћу ја казати господину! крклао је Захар.

— А ти, рече покућару, требало би да уклониш ове разбојнике, а не да се смејеш. Зашто си ти намештен овде? Да одржаваш ред. А ти шта радиш? Та казаћу ја господину; чекај, добићеш ти твоје!

— Та, доста, доста, Захаре Трофимићу! рече покућар, трудећи се да га умири: — шта ти је он урадио?

— Како он сме тако говорити за мог господина? викну Захар љутито, показујући на кочијаша. — А зна ли он ко је мој господин? упита с поштовањем. — Та ти нећеш ни у сну видети таког господина, настави окренувши се кочијашу: добар је, паметан, леп!

А твој као год изгладнело кљусе! Стид је човека и погледати, кад се извезете из дворишта на доратастој кобили: као год просјаци! Једете роткву с квасом. Ето та цока на теби: не можеш пребројати рупе на њој!

Треба напоменути, да је цока кочијашева била сасвим без рупа.

— Али оваке нећеш наћи, прекиде га кочијаш и брзо извуче сасвим напоље парче кошуље што је вирило Захару под пазухом.

— Доста, престаните! повика покућар, пруживши руке међу њих.

— А! Ти ми цепаш хаљину! викну Захар, извлачећи још више кошуљу напоље. — Чекај, показаћу ја ово господину! Ево, браћо, гледајте шта је учинио: поцепао ми хаљину!...

— Зар ја! рече кочијаш мало поплашен. — Јамачно му господин поцепао...

— Да поцепа онаки господин! рече Захар: — Онака добра душа; та то је злато — а није господин, Бог му дао здравља! Ја сам код њега као у рају: никакве оскудице не знам, од како сам се родио није ме назвао звеканом; живим у добру, у миру, једем с његова стола, идем куд хоћу — ето тако је то!... Па на селу имам засебиту кућу, засебиту градину, имам храну; сви ми се мужици клањају! Ја сам и управитељ и мајордом! А ти код твог господина...

Од љутине поче га глас издавати, те не може коначно уништити својега противника. Он престаде за часац, да би прибрао снагу и измислио какву пакосну реч, али је не измисли, јер жуч у њему беше већ прекипела.

— Ама стани ти, ти ћеш још и за ову хаљину давати рачуна: показатељемо ми теби како се цепа!... рече он на послетку.

Дирнувши у његова господина, дирнули су и Захара у живац. Уздрмали су му и честољубље и самољубље: његова оданост пробудила се и показала у свој својој јачини. Он је био готов да излије жучни отров не само на својега противника, него и на његова го-

сподина и на родбину тога господина, који чак није знао ни да ли је има, и на познанике његове. Ту он с необичном тачношћу понови све клевете и оговарање госпoде, које је поцрпао из пређашњих разговора с кочијашем.

— А ти и твој господин, ви сте худи голаћи, Чивути, гори од Швабе! говораше он. — Знам ја, ко вам је био и дед: калфица старударов. Кад су синоћ гости изишли од вас, помислио сам да нису какви допови што су се ушуњали у кућу: жалосно их је било и погледати! Па и мати му је продавала на старударском тргу крадене и старе хаљине.

— Доста, оканите се!... умириваше покућар.

— Да како! настави Захар. — А мој је господин, хвала Богу, коленовић; његови су пријатељи генерали, грофови и кнезови. Још неће свакога грофа ни пустити да седне с њим: по неки дође, па се настоји у предсобљу... Долазе му све сами списатељи...

— Шта су то, брате, списатељи? упита покућар желећи да прекине свађу. — Јесу ли то какви чиновници?

— Нису, то су господа што сами измишљају оно што им затреба, објасни Захар.

— Па шта они раде код вас? упита покућар.

— Шта? Један заиште чибук, други ксереса... рече Захар, па стаде, видевши да се готово сви подругљиво смеше.

— Па ви сте сви гадови, колико вас је год! рече он брзо и погледа их све попреко. — Научићемо ми тебе како се дере туђа хаљина! Идем ја да кажем господину! додаде он и брзо пође у кућу.

— Та махни се! Стани, чекај! викну покућар. — Захаре Трофимићу! Хајдемо у пивницу, учини љубав, хајдемо...

Захар стаде, брзо се осврте и, не гледајући на послугу, још брже јурну на улицу. Не осврћући се ни на кога, он дође до врата пивнице, која беше преко пута; ту се окрете, мрачно погледа све друштво и још мрачније махну руком свима, да иду за њим, па уђе унутра.

И сви остали разиђоше се: неко у пивницу, неко кући; остаде само сам лакеј.

— Па шта ће бити, ако и каже господину? говораше он сам флегматично, размишљајући и отварајући полагано бурмутицу. — По свему се види, да је господин добар, само ће изгрдити! Па шта ми је то, ако изгрди? А други гледа, гледа, па тек за косу...

XI.

У почетку летога сахата Захар опрезно, без лупе, отвори предсобље и на прстима уђе у своју собу; ту приђе вратима господинова кабинета и прво прислони на њих уво, затим се саже и провири кроз кључаницу.

У кабинету се чуло одмерено хркање.

— Спава, прошапута он: — треба га пробудити, скоро је четири и по сахата.

Он се накашља и уђе у кабинет.

— Илија Илићу! Илија Илићу! поче тихо стојећи крај узглавља Обломова.

Хркање се наставља.

— Их, ала спава! рече Захар: — као зидар.

— Илија Илићу!

Захар повуче лагано Обломова за рукав.

— Устајте, четири и по сахата.

Илија Илић само пројеча у одговор на то, али се не пробуди.

— Та устајте, Илија Илићу! зове Захар, дрмајући господина за рукав.

Обломов окрете мало главу и једва отвори једно око, које укочено погледа Захара.

— Ко је то? упита он промуклим гласом.

— Ја сам. Устајте.

— Одлази! прогунђа Илија Илић и занесе се опет у тврд сан. Место хркања поче шиштање кроз нос. Захар га повуче за скут.

— Шта ћеш? упита љутито Обломов, отворивши на једанпут оба ока.

— Заповедили сте да вас пробудим.

— Знам. Испунио си своју дужност, па одлази! Остало је моја ствар...

— Нећу да идем, рече Захар вукући га опет за рукав.

— Но де, не дирај ме! рече благо Илија Илић, па гурну главу у јастук и поче хркати.

— Не може да буде, Илија Илићу, вели Захар: ја бих од свег срца, али никако не може да буде!

И опет дрмну господина.

— Та учини доброту, не узнемируј ме, рече Обломов, отварајући очи.

— Јест, да вам учиним доброту, а после ћете се љутити, што вас нисам разбудило...

— Ох, Боже мој! какав је ово човек! вели Обломов. — Но пусти ме да тренем бар један минут; та шта је један минут! Ја знам и сам...

И Илија Илић одмах ућута, освоји га на једанпут сан.

— Знаш ти чмавати! рече Захар, уверен да га господин не чује. — Гле како чмава, сушти јасиков пањ! Зашто си се родио на овај Божји свет?

— Та устај, кад ти се каже... заурла Захар.

— Шта? шта? повика оштро Обломов, придижући главу.

— Што, велим, господару, не устајете? одговори Захар благо.

— Али како ти оно рече, а? Како ти смеш тако, а?

— Како?

— Грубо говорити?

— То се вама у сну причинило... Бога ми, у сну.

— Ти мислиш, ја спавам? Не спавам ја, све ја чујем...

А овамо већ опет заспа.

— Хеј, мој јадниче! рече Захар у очајању. — Зашто лежиш као влада? Знаш ли, да је жао човеку и да те погледа. Гледајте, добри људи!... Пих!

— Устајте, устајте! поче он на једанпут поплашеним гласом. — Илија Илићу! Погледајте, шта се ради око нас...

Обломов брзо подиже главу, погледа у наоколо, па опет леже, уздахнувши дубоко.

— Остави ме на миру! рече озбиљно. — Заповедио сам ти да ме пробудиш, а сад одустајем од заповести — јеси ли чуо? Ја ћу се сам пробудити, кад ми буде воља.

Неки пут Захар се и окани, рекавши: — Па чмавај, ђаво те однео! А неки пут не попушта никакo, па ни сад није попустио.

— Устајте, устајте! повика он из свега грла и докопа Обломова обема рукама за скут и за рукав. Обломов, на један мах, изненадно ћипи и јурну на Захара.

— Та стани да те научим, како се узнемирује господин, кад хоће да се одмори! подвикну он.

Захар наже бежати од њега, али се Обломов на трећем кораку разабра сасвим иза сна и поче се теглити, зевајући.

— Дај... кваса!... рече између зезова.

У том се неко иза леђа Захарових зацену од гласног смеха. Обојица се осврнуше.

— Штолц! Штолц! узвикну радостан Обломов, полетевши госту.

— Андреја Иванић! рече Захар, клибећи се.

Штолц се још тресао од смеха: он је гледао сву ову сцену.

I.

Штолц је био само у пола Немац, по оцу, мати му је била Русиња; био је вере православне; његов природни говор беше руски; научио га је од мајке и из књига, у универзитетској аудиторији и у играма са сеоским децама, у разговорима с њиховим оцима и по московским базарима. А немачки језик наследио је од оца, и из књига.

Штолц је одрастао и васпитао се у селу Верхљеву, где је његов отац био управитељ. Већ у осмој години седео је он с оцем за географском картом, срицао Хердера¹, Виланда², библијске стихове и сводио суме на рачунима неписмених сељака, мештана и фабричких радника, а с мајком је читао свештену историју, учио басне Криловљеве³ и срицао Телемака.

А чим се одвоји од казањке, трчао је да разваљује с децама птичија гнезда, и често се усред часа, или док се чита молитва у школи, чула из његова цена писка чавчића.

¹ Јован Готфрид Хердер, немачки књижевник, философ, критичар и историк (1744—1803). Пр.

² Кристоф Мартин Виланд, немачки песник и књижевник, чувен му је спев »Оберон« (1733—1813). Пр.

³ Иван Андрејевић Крилов, руски књижевник. Између осталих радова његових чувене су му »Басне« (1768—1844). Пр.

Дешавало се и то, отац седи после ручка под дрветом у врту и пуши лулу, а мати плете какав грудњак или везе по канви: на једанпут се чује с улице хука и вика, и читава гомила људи појури у кућу.

— Шта је то? упита поклашена мати.

— Јамачно опет воде Андреју, вели отац хладнокрвно.

Отворе се врата и гомила мужика, жена и дечака упадне у врт. Доиста су довели Андреју — али каквог: без ципела, с подераном хаљином и разбијеним носом, или његовим или у другог ког дечака.

Мати је свакад била у бризи, кад Андрице нестане по читав дан из куће, и само да јој није отац изречно забранио да му то не брани, она би га држала крај себе.

Она га умије, промени му рубину, хаљину и Андрица ваздан иде као врло чист, лепо васпитан дечко, а пред вече, кашто и ујутру, довуче га опет когод укаљана, исцепана, да га ни познати не можеш, или га мужици доведу на возу сена, или дође с рибарима на чамцу, спавајући на мрежи.

Мати у плач, а отац ништа, још се смеје.

— Биће добар бурш, добар бурш! рекне неки пут.

— Али за Бога, Иване Богданићу, жали се она: — не прође дан, а да се не врати с модрицом, а ономад је нос раскрвавио.

— Какво је то дете, ако ни једанпут није разбило нос себи или другому? вели отац и смеје се.

Мати плаче, плаче, па седне за клавир и забави се око Херца¹: суза за сузом капље на дирке. У том дође Андрица, или га доведу; стане причати тако вешто, тако живо, да је насмеје, а уз то је тако бистар! Он је брзо почео читати Телемака, као и она, и свирати с њом у четири руке.

Једном се беше изгубио за читаву недељу дана: мати да очи исплаче, а отац ни у уво — хода по врту и пуши.

¹ Хенрик Херц, немачки пијанист, композитор и фабрикант клавира, рођен 1806.

— Да се изгубио Обломовљев син, одговори он жени, кад му она рече да иде да потражи Андреју: — ја бих дигао на ноге све село и окружну полицију, а Андреја ће доћи. О, добар је то бурш!

Сутрадан нађоше Андреју, како сасвим мирно спава у својој постељи, а под креветом лежи нечија пушка и фунта барута и сачма.

— Где си био? Где си узео ту пушку? осу мати питати. — Што ћутиш?

— Тако! беше сав одговор.

Упита га отац: је ли му готов превод из Корнелија Непота на немачки језик.

— Није, одговори он.

Отац га узе једном руком за јаку, изведе га на врата, натуче му на главу капу, па га удари ногом остраг тако, да је пао.

— Одлази, одакле си дошао, рече му, и да се вратиш с преводом двеју глава место једне, и да мајци научиш улогу из француске комедије, што ти је задала: без тога не иди ми на очи!

Андреја се вратио после недељу дана, и донео превод и научио улогу.

Кад је одрастао, онда га је отац посађивао са собом на кочије, давао му вођице и заповедао да тера у фабрику, па онда на њиве, па у град, трговцима, у суд, па онда да иде да види глину, коју узме на прст, помирише, а некад и лазне, па пружи сину да и он помирише, и објасни му, каква је то глина и зашто је добра. Или оду да виде како се вади поташа, или како се пече катран, топи лој.

Кад је дечку било четрнаест петнаест година, он је често одлазио сам на кочијама, или на коњу, с торбом о седлу, с наруцбинама очевим у град, и никад се није догодило, да што заборави, промени, превиди или пропусти.

— *Recht gut, mein lieber Junge!* рекне му отац, саслушавши га кад даје рачуна о свему, па, тапшући га широким дланом по рамену, даде му две три рубље, према важности поруке.

А мати после дуго пере гар, блато, глину и маст с Андрице.

Њој се није много допадало то трудно, практично васпитање. Она се бојала, да јој син не постане онакав немачки биргер, из каквих је изишао његов отац. Она је сву немачку нацију сматрала као гомилу патентованих ђивта, није волела ону грубост, самосталност и надувеност, с којом немачка маса истиче свуд своја кроз хиљаду година стечена права, као крива своје рогае, не умејући их склонити кад треба.

По њеном мишљењу у свој немачкој нацији није било нити је могло бити ни једног центлмена. Она пије опажала у немачком карактеру никакве благости, деликатности, снисходљивости, ничега оног од чега је живот тако пријатан у отменом свету и чим се може обићи какво му драго правило, преступити општи обичај, не покорити се уредби.

Аја, те незнајше само се држе чврсто и не одступају од оног што је у њих усађено, што уселе себи у главу, они су готови и зид пробити челом, само да би поступили по правилима.

Она је била гувернанта у богатој кући и имала прилике да оде на страну, прошла је сву Германију, па је трпала све Немце у једну гомилу, у којој су само калфе што пуше кратке лулице и пљуцкају кроза зубе, мајстори, трговци, прави као палица официри са солдатским, и чиновници — с тежатним лицима, што су кадри радити само тежак рад, зарађивати трудбом новце, одржавати застарели ред, досадну правилност у животу и педантски вршити обавезе: сви они биргери, с неспретним манирима, с крупним грубим рукама, с ђифтинском свежином на лицу и с грубим говором.

„Накити Немца ма како“, мислила је она, „нека обуче ма како танку и белу кошуљу, нека обује лаковане ципеле, па чак нек навуче жуте рукавице, он ће увек изгледати као скројен од коже обућарске; из белих маншета увек стрче храпаве и црвене руке, а из господског одела вири, ако не пекар, а оно бифетник. И те храпаве руке само моле да се лате шила, или највише — гудала у оркестру.“

А у сину је привиђала идеал господина, макар и скоројевића, од просте крви, од оца биргера, али ипак

сина руске племићке, белогa красног дечка, с тако мајушним рукама и ногама, са чистим лицем, јасним, оштрим погледом, онаког дечка, каквих се нагледала у руском богатом дому, а и на страни, разуме се, не у Немаца.

И он сад на једанпут мал' те неће сам окретати витлове у воденици, враћати се кући из фабрике и с њива, као и отац му: мастан, у ђубрету, са црвеним, прљавим, огрубелим рукама и с вучјим апетитом!

Она је трчала да сече Андрици нокте, да му кудрави косу, да му шије лене јаке и шмизете; наручивала му у граду капутиће; учила га да слуша сетне звуке Херцове, певала му о цвећу, о поезији у животу, шептала му о сјајном позиву, час као војника, час као писца, маштала с њим о узвишеној улози, која пада некима у део...

И зар сву ту перспективу да сруши свођење рачуна, прегледање масних признаница мужичких и мешање с фабричким радницима!

Она је омрзнула чак и оне кочије, на којима се Андрица возио у град, и огртач од мушеме који му је поклатио отац, и зелене рукавице од јеленске коже — све те грубе атрибуте радничкога живота.

На пакост, Андрица се одлично учио, и отац га је поставио за репетитора у својем малом пансиону.

Па хајде што га је поставио; али му је одредио и плату, као занатлији, сасвим немачки: по десет рубаља на месец, и нагнао га да записује у књигу кад прима.

Утеши се, добра мајко: твој је син одрастао на руској земљи — а не у радничкој гомили, с биргерским крављим роговима, с рукама, што обрћу витлове. Близу је Обломовка: тамо је вечити празник! Тамо сваљују с рамена рад, као јарам; тамо господин не устаје са зором и не иде по фабрикама, око точкова и скакавица намазаних лојем и машћу.

Па и у самом Верхљеву има дом, који је већином преко године празан и затворен, али се у њега често увуче несташни дечко и види дугачке дворнице и ходнике, тамне портрете по зидовима, у којих нема грубе

свежине нити храпавих крупних руку, — види чежњиве плаве очи, напудровану косу, бела, нежна лица, обле груди, нежне руке с плавим жилицама, у сјајним маншетама, поносито наслоњене на држак мача; види читав низ покољења у златотканицама, кадиви и чинкама што су провела свој век господски, залудно у сваком добру.

Он у тим особама прође историју славних времена, битака и имена; чита у њима причу о старини, не оцакву какву му је сто пута причао отац, пљуцкајући преко луле, о животу у Саксонији, међу раштиком и кромпиром, међу пијацом и градином...

Једанпут у три године пуни се тај замак светом, и тад узаври у њему живот, настану свечаности, балови; по дугим галеријама светле ноћу свеће.

Дође кнез и кнегиња с породицом; кнез, сед старац, с прецветалим пергаментским лицем, мутним буљавим очима и великим ђелавим челом, с трима звездама, са златном бурмутицом, са штапом с јабуком од сафира, у кадивеним ципелама; кнегиња — по лепоти, расту и крупноћи величанствена жена, којој, рекао би, никад нико није приступао близу, нити је загрлио, ни пољубио, па чак ни кнез, ма да је имала петоро деце.

Она се градила да је изнад овога света, у који је слазила једанпут у три године; ни с ким није говорила, никуд није излазила, него је седела у зеленој соби на углу с трима старицама, у цркву је ишла пешке преко врта, покривеним ходником, и седела у столу иза заслона.

Зато је, осем кнеза и кнегиње, био у кући читав, тако весео и жив свет, да је Андрица својим детињским зеленим очицама посматрао на један мах три или четири разне сфере, и својим бистрим умом жудно и заносно пратио типове те разнолике гомиле, као шарену маскараду.

Ту су били кнежевићи Пјер и Мишел, од којих је први одмах показао Андрици, како се свира на устајање у коњици и пешадији, какве су сабље и мамузе у хусара, а какве у драгона, какве су длаке коњи у

сваком пуку и куд ваља ступити после учења, да се не би човек осрамио.

Други, Мишел, чим се познао с Андрицом, одмах га је наместио на белегу и почео изводити необичне нападе песницама, ударајући Андрицу час у нос, час у трбух, а после му је казао, да је то енглески бој.

После три дана Андреја је, само на основу сеоске једрине и помоћу мускулозних руку, разбио њему нос и на енглески и на руски начин, без икакве науке, и стекао ауторитета код оба кнежевића.

Биле су још две кнегињице, девојчице од својих једанаест и дванаест година, високе, стасите, нагиздане, које нису говориле ни с ким, никога нису поздрављале и бојале се мужика.

Била је њихова гувернанта, m-lle Ernestine, која је одлазила на кафу мајци Андричиној и научила је да му кудрави косу. Она би му по неки пут узела главу, метула је на крило, па му завијала косу хартицама, док га већ не заболи, потом би га узела белим рукама за оба образа и љубила тако од срца!

Па онда био је Немац, који је точио бурмутице и дугмета на свом точку, па учитељ музике, који се опијао од недеље до недеље, па читава чета собарица, и најзад читав чопор паса и штенади.

Све је то пунило кућу и село хуком, грајом, лупом, виком и музиком.

С једне стране Обломовка, а с друге кнежев замак, с големим обиљем господскога живота, сукобили су се с немачким елементом, и од Андреје није изишао добар бурш, па чак ни филистар.

Отац Андричин био је агроном, технолог и учитељ. Од свога оца, фермера, примио је практичне поуке из агрономије, у саксонским фабрикама научио је технологију, и на најближем универзитету, где је било око четрдесет професора, добио је позив да предаје оно што му је којекако могло растумачити четрдесет мудараца.

Даље није ишао, него је упорно окренуо натраг, одлучивши да се ваља латити рада, и вратио се оцу. Отац му даде сто талира и нову торбу, па га пусти у свет.

Од тада Иван Богдановић није видео ни завичаја, ни оца. Пробавио је шест година по Швајцарској, Аустрији, а има двадесет година како живи у Русији и благосиља своју судбину.

Он је био на универзитету и одлучио је да и његов син мора ићи на универзитет — а ништа не мари, што то неће бити немачки универзитет, ништа не мари, што ће руски универзитет морати начинити преврат у животу његова сина и далеко га одвести од онога колосека, који је отац замишљао у животу његовом.

И он је то учинио врло просто: примио колосек од својега деда, па га наставио, као по лењиру, до својега унука, који ће тек доћи, и био је спокојан, а није ни слутио да ће варијације Херцове, маште и приче материне, галерија и будоар у кнежеву замку претворити узан немачки колосек у тако широк пут, какав није ни сневао његов дед, ни отац, па ни он сам.

У осталом, он у том погледу није био педант и не би наваљивао да се одржи његова воља: он само не би умео нацртати у својој памети друкчији пут сину.

Он се мало бринуо за то. Кад му се син вратио с универзитета и провео три месеца код куће, рекао му је да више нема никака посла у Верхљеву, да су ено Обломова већ послали у Петроград, и да, наравно, треба да и он иде.

А зашто он мора у Петроград, зашто није могао остати у Верхљеву и помагати у управљању имањем — то старац није себе питао; он се само сећао, како је њега отац послао од себе, кад је довршио школу.

И он је послао сина — тако је обичај у Германији. Мајке није било на свету, и нико се није могао противити.

На дан поласка Иван Богдановић даде сину сто рубаља у новчаницама, и рече му:

— Ићи ћеш на коњу до гувернијскога града. Тамо ћеш добити од Каљиникова триста педесет рубаља, а коња остави код њега. Ако га не буде код куће, продај коња; тамо ће скоро бити панађур, даће

четири стотине рубаља и онај ко није љубитељ коња. Док дођеш до Москве, стаће те четрдесет рубаља; оданде до Петрограда — седамдесет и пет; остаће ти доста. После — како ти драго. Ти си радио са мнош, и јамачно знаш да имам нешто капитала; али пре моје смрти не рачунај на њ, а ја ћу, по свој прилици, живети још двадесет година, већ ако падне какав камен, те ме убије. Кандило гори јасно, много је уља у њему. Ти си добро образован, теби су отворене све каријере: можеш се примити службе, трговати, па можда бити и књижевник — не знам шта ћеш изабрати, за што осећаш више воље...

— Па видећу, да ли ће се моћи све на једанпут, рече Андреја.

Отац се грохотом насмеја и стаде дупкати сина по рамену тако јако, да ни коњ не би издржао. А Андреја ни у уво.

— А ако не будеш вешт, не умеднеш сам погодити одмах свој пут, те ти устреба савета, да упиташ кога — отиди Рајнхолду, он ће те научити. О! додаде он, подигнувши прсте у вис и тресући главом: — то је... то је... (хтеде да похвали па не нађе речи). Ја сам дошао с њим заједно из Саксоније. Он има кућу на четири спрата. Казаћу ти његову адресу...

— Није потребно, немој ми казивати, рече Андреја: — отићи ћу му, кад и ја имаднем кућу на четири спрата, а сад ћу се помоћи и без њега...

Опет дупкање по рамену.

Андреја скочи на коња. О седло беху привезане две торбе; у једној беше огртач од мушеме и виђаху се дебеле чизме потковане клинцима и неколико кошуља од верхљевског платна, ствари купљене и узете по вољи очевој; у другој беше леп фрак од fine чохе, читав палто, туце финих кошуља и ципеле, поручене у Москви, у спомен материних поука.

— Но! рече отац.

— Но! рече син.

— Све? упита отац.

— Све! одговори син.

Погледаше се ћутећи, као да су скроз пробијали један другога погледом.

Међутим се беше искупила око њих гомилица радозналих суседа, који беху зинули да виде, како ће управитељ испратити сина у туђ свет.

Отац и син руковаше се. Андреја потера крупним кораком.

— Ала је то штене, ни сузе! говораху суседи.
— Ено баш су две вроне пале на плот и гачу: на-гакаће оне њему — чекај само!...

— Красан је и тај матори безбожник! рећи ће једна мати. — Избаци га на улицу као год маче: нити га загрли, нити заплака!

— Стој! Стој! Андреја! викну старац.

Андреја устави коња.

— А! Проговори срце! рекоше у гомили, одобравајући.

— Но? упита Андреја.

— Колан лабав, треба притегнути.

— Кад дођем до Шамшевке, сам ћу притегнути. Не треба дангубити, ваља стићи за вида.

— Но! рече отац махнувши руком.

— Но! понови син и климну главом, па се поже мало, таман хтеде мамузнути коња.

— Ах, пси, заиста пси! Као год да су туђини! говораху суседи.

А на једанпут се у гомили чу гласан плач: некака жена није могла издржати.

— Баћушка, срце моје! говораше она, бришући очи крајем од своје повезаче. — Јадна сиротице! Ти немаш мајке своје, нема те ко ни благословити... Ходи да те бар ја прекрстим, лепото моја!...

Андреја јој приђе, скочи с коња, загрли старицу, па хтеде да пође — и на једанпут се заплака, док га је она благосиљала и љубила. У њеним топлим речима њему се причу глас материн и појави се за тренут њен нежни лик.

Он још једном снажно загрли старицу, брзо утр сузе, па скочи на коња. Ошину га с обе стране, па га

неста у облаку прашине: за њим се очајно зелетеше с обе стране у потеру три пса и нададоше лајати.

II.

Штолц је вршњак Обломову: и њему је већ око тридесет година. Он је био у служби, дао оставку, па се бавио својим пословима и одиста је стекао кућу и новаца. Он је члан некаке компаније што шаље робу у иностранство.

Он је непрестано на ногама: ако затреба компанији да пошље агента у Белгију или Енглеску — шаљу њега; ако треба написати какав пројект или нову идеју применити на дело — изберу њега. Међу тим он иде и у друштво и чита: а кад то стигне — Бог би га знао.

Он је сав од костију, мускула и живаца, као коњ чистог енглеског соја. Сувоњав је; у њега готово и нема никако образа, то јест, има костију и мускула, али ни трага гојазне обiline; боја лица једноставна, препланула и нема никакве румени; очи су изразите, и ако су мало зеленкасте.

У њега није било излишних покрета. Кад седи, он седи мирно, а кад ради, он употреби толико мимике, колико је потребно.

Као год што у његовом организму није било ништа излишно, тако је он и у моралним пословима својега живота тражио равнотежу између практичних страна и финих захтева духа. Обе стране ишле су паралелно, нису се укрштале ни преплетале на путу, и никад се нису замрсивале у тешке, нераздрешљиве узлове.

Он се држао чврсто, срчано; живео је по буџету, трудећи се да троши сваки дан, као и сваку рубљу, под непрекидном и увек будном контролом утрошенога времена, рада и снаге умне и срдачне.

Рекао би човек он управља и жалостима и радостима као покретима руке, као корачањем ногу, или као што се понаша с рђавим и лепим временом.

Док иде киша, он држи разалет штит, то јест, пати док траје жалост, али је патио без плашљиве

покорности, него већином са срџбом, с поносом, и сносио је трпљиво само зато, што је узрок сваке патње приписивао самому себи, а није га вешао, као хаљину, о туђ клин.

А радошћу се сладио као узабраним уз пут цветићем, док још није увео у рукама, не испијајући никад чашу до оне горке капљице, што се налази на крају сваке насладе.

Прост, то јест, прави, истински поглед на живот — то је ~~ето~~ био његов стални задатак, и долазећи поступно до његовог решења, он је разумео сву тежину његову и био у души поносит и срећан сваки пут, кад му се дешавало да опази кривину на свом путу и да право корачи.

„Тешко је и мучно живети просто!“ говорио је он често себи и журним погледима мотрио, где је криво, где ли косо, и где се конач у врнци живота почиње завезивати у неправилан, замршен узао.

Он се највише бојао уображења, тог дволичног пратиоца, с пријатељским лицем на једној и непријатељским на другој страни, тог пријатеља — што му мање верујеш, а непријатеља — кад поверљиво заспиш уз његов сладак шапат.

Он се бојао сваке маште, или, ако је улазио у њезину област, он је улазио тако, као што се улази у шпилу с натписом: *ma solitude, mon hermitage, mon heros*, знајући сахат и минут, кад ћеш изићи отуда.

Машти и ономе што је загонетно и тајанствено није било места у души његовој. Оно што се није подвргло анализи опита, практичне истине, било је у његовим очима оптичка варка, овако или онако одбијање зракова и боја на мрежи органа за гледање, или најзад факт, до којег још није дошао опит на ред.

У њега није било ни онога дилетантизма што воли пројурити по области чуда, или продонкихотовати на пољу нагађања и проналазака за хиљаду година унапред. Он се упорно заустављао на прагу тајне, не показујући ни детиње веровање ни сумњу каквог лудака, него је чекао да се појави закон, а с њим и кључ за тајну.

А као год на уображење, тако исто фино и опрезно пазно је и на срце. Ту је, одричући се често, морао признати, да му је сфера срдачних функција била још *terra incognita*.

Он је топло захваљивао судбини, ако му је у тој непознатој области пошло за руком да за времена разликује нарумењену лаж од бледе истине; њему већ није било жао, кад је оступао испред варке вештачки прикривене бојама, а није падао, кад му је срце лупало само грозничаво и убрзано, и био је веома радостан, ако се није оно крвавило, ако по челу није избијао хладан зној и ако се после није за дуго спустила сенка на живот његов.

Он се сматрао срећан већ и зато, што се могао држати на једној висини и, трчећи на коњицу осећања, не претрчати ону танку црту, што раздваја свет осећања од света лажи и сентименталности, свет истине од света смешнога, или, трчећи назад, да се не затрчи на песковиту, суву земљу бездушности, мудровања, неповерења, ситничарства, обогаљивања срца...

Он је и у заносу осећао земљу под ногама и довољно снаге у себи, да се, ако дође до крајности, отргне и буде слободан. Њега није заслепљивала лепота и зато није заборављао ни понижавао достојанство мушкарца, није био роб, није „падао пред ноге“ лепотицама, ма да није окусио ватрене радости.

Он није имао идола, зато је и сачувао душевну снагу и телесну крепост, зато је и био чедно поносит; из њега је била нека свежина и снага, пред којом се и нехотице збуњивало и оно женскиње, што се не снебива.

Он је знао колико вреде те ретке и скупоцене особине и тако их је штедљиво трошио, да су га назвали егоистом и човеком без осећања. Свет га је осуђивао што се уздржава од страсти, што уме не изићи ван граница природног, слободног стања душевног, и у исти мах, кашто са завишћу и дивљењем, правдао другога, који свом снагом лети у блато и руши и свој и туђ опстанак.

— Страсти, страсти правдају све, говорила му је околина: — а ви у својем егоизму чувате само себе, видећемо за кога.

— Па чувам за неког, рекне он замишљено, као да гледа у даљину, па и даље није веровао у поезију страсти, није се узбуђивао од њихових бурних појава ни разорљивих трагова, него је вазда хтео гледати идеал егзистенције и тежње човекове у строгом схватању живота и његових функција.

И што су му више то оспоравали, у толико је он даље терао у својем упорству, а чак је падао, бар при препиркама, у пуритански фанатизам. Говорио је, да је „нормални задатак човеков — да проживи четири годишња времена, то јест, четири доби својега века, без скокова, и да суд живота донесе до последњег дана, не просувши ни једне капи узалудно, и да је равномерно и лагано горење ватре боље од бурних пожара, па ма каква поезија пламтела у њима.“ И на крају је додавао, да би он „био срећан, кад би могао потврдити на себи своје уверење, али се не нада да ће то постићи, јер је врло тешко.“

А међу тим је једнако ишао и ишао упорно изабраним путем. Нико није видео да он грозничаво и мучећи се разбија главу о чем год; као што се види, њега није прождирала грижа уморенога срца; њему није душа боловала и није се никад губио у замршеним, мучним или новим приликама, него им је приступао као старим знанцима, као да живи по други пут, па пролази позната места.

Нек се деси ма шта, он је то дочекивао одмах оним начином, какав је био потребан за тај појав, као год кључарка, кад из гомиле кључева, што јој висе о појасу, избере на једанпут баш онај, који је потребан за ова или она врата.

Он је највише ценио сталност у постизавању циљева: то је у његовим очима било обележје карактера, и свакад је поштовао људе с том сталношћу, па ма како да су били незнатни њихови циљеви.

— То су људи! говорио је он.

Не треба ни спомињати, да је он сам ишао к својему циљу, корачајући одважно преко свих препрека, и да је само онда одустајао од својега задатка, кад би на његовом путу искрснуо зид, или се отворио непрелазан бездан.

Он није био кадар наоружати се оном одважношћу, која ће, зажмутивши, скочити преко бездана или на срећу налетети на зид. Он ће измерити бездан или зид, па ако нема поуздана начина да сметњи одоли, он ће оступити, па ма шта о њему свет рекао.

Да би се развио такав карактер, може бити, били су потребни и тако мешовити елементи из којих је поникао Штолц. У нас су се одавно салевали трудбеници у пет шест стереотипних калуна, који су, гледећи лено и дремљиво око себе, метали руку на друштвену машину и дремајући гурали је обичним коло-секом, идући по трагу који им је оставио њихов претеча. Али гле, очи се пренуше од дремежа, чуше се снажни, крупни кораци, живи гласови... Колико и колико Штолцова треба да се појави под руским именима!

И како је могао такав човек бити мио Обломову, у којег је свака црта, сваки корак, сва егзистенција била вапајни протест против живота Штолцова? То је, канда, већ решено питање, да супротне крајности, ако нису узрок за симпатију, као што се мислило пре, оне јој и не сметају.

Уз то је њих везивало детињство и школа — две јаке споне, па онда руска, добра, издашна милошта, која се обилато излевала у породици Обломовљевој на немачког дечка, па онда улога снажнога, коју је Штолц играо код Обломова и у физичком и у моралном погледу, и најзад и више свега — у основи природе Обломовљеве било је чисто, светло и добро начело, испуњено симпатијама спрам свега што је добро и што се отварало и одзивало на звање тог простог, наивног и вечито поверљивог срца.

Ко је само случајно или навлаш завирио у ту светлу, детињску душу — па нека је он мрачан и зао — он му већ није могао одрећи пријатељство, или,

ако су прилике сметале пријатељству, барем добро и стално сећање.

Андрија је често, кад се отргне од послова, или из светске гомиле, с вечерње забаве, с бала, одлазио да поседи на широком дивану Обломовљевоу и да у леном разговору олакша и умири узнемирену или уморну душу, и свагда је осећао оно умирљиво осећање, које осећа човек, кад долази из сјајних сала под свој скромни кров, или кад се враћа од лепота јужне природе у брезов гај, где је ходао још као дете.

III.

— Здраво, Илија. Како ми је мило што те видим! Но, па како си? Јеси здрав? упита Штолц.

— Ох, не, рђаво, брате Андреја, рече Обломов уздахнувши: — какво здравље!

— Шта, болестан си? упита болећиво Штолц.

— Досадише ми јечмичци: тек је прошле недеље спао један с десног ока, а ево сад избио други. Штолц се насмеја.

— Само то? упита га. — То ти је од спавања.

— Како „само“, умори ме горушица. Да си ти чуо, шта је отоич рекао доктор. „Идите, вели, на страну, иначе зло: може бити капље.“

— Па шта ћеш да радиш?

— Нећу ићи.

— А зашто?

— Бог с тобом! Да си чуо само, шта ми је ту напричао: „да проведем гдегод у брдима, да идем у Мисир, или у Америку...“

— Па шта? рече Штолц хладнокрвно. — У Мисир ћеш стићи за две недеље, у Америку за три.

— Зар и ти, брате Андреја! Један једини паметан човек, па и он помери памећу. Ко да иде у Америку и у Мисир! Ако иду Енглези, њих је већ Господ Бог тако дао; а и немају где живети код куће. А ко ће од наших да иде? Већ ако ће какав очајник, кому је живот додијао.

— Јест доиста, тешка ствар : сести у кола, или на брод, дисати чистим ваздухом, гледати туђе земље, градове, обичаје, свака чуда... О, ти! Хајде казуј, како твоји послови, шта је у Обломовци?

— Ах!... учини Обломов, махнувши руком.

— Шта се десило?

— Шта, узнемирује ме живот!

— Е хвала Богу! рече Штолц.

— Како хвала Богу! Кад би једнако миловао човека по глави, али не, него салети, као што у школи салете убојице мирна ученика: час те уштине из по-таје, час те на једанпут нападне с лица и поспе песком... већ ме снага издала!

— Ти си већ и сувише — миран. А шта се то догодило? упита Штолц.

— Две несреће.

— А какве?

— Сасвим сам пропао.

— Како то?

— Ево прочитаћу ти шта ми пише настојник... где ли је то писмо? Захаре, Захаре!

Захар нађе писмо. Штолц га брзо прегледа, па се насмеја, јамачно настојникову стилу.

— Ала је лупеж тај настојник! рече он. — Распустио мужике, па се још жали! Боље је дати им паре, па их пустити нек иду куд је кому драго.

— Сачувај Боже, то би јамачно сви затражили, узвикну Обломов.

— Па пусти их! рече Штолц немарно. — Кому је добро и од користи онде, тај неће отићи; а кад њему није корисно, није ни теби корисно: па зашто га држати?

— Ето шта му пада на ум! рече Илија Илић.

— У Обломовци су мужици мирни, кућаници; зашто би се крпали?...

— А ти не знаш, прекиде га Штолц: — да ће се у Верхљеву начинити пристаниште и да се намерава просећи онуд насип, те ће тако и Обломовеа бити близу великога пута, а у граду ће се отворити панађур...

— Јао, Боже мој! рече Обломов. — Само је још то требало! Обломовка је била у таквој тишини, склоњена, а сад панађур, велики пут! Мужици ће се навадити да иду у град, нама ће се довлачити трговци — све је изгубљено! Несрећа!

Штолц се насмеја.

— А како да није несрећа? настави Обломов. — Мужици су били до сад и Боже помози, ништа се за њих није чуло, ни добро, ни рђаво, раде свој посао, ни за чим се не заносе; а сад ће се искварити! Почеће чај, кафа, кадивене панталоне, хармонике, намазане чизме... неће ту бити добра!

— Да, ако буде тако, онда ће наравно слабо бити добра, рече Штолц... А ти отвори школу у селу...

— Да не буде рано? рече Обломов. — Писменост је штетна по мужика: научи га књизи, он онда неће ни орати...

— Та мужици ће баш читати, како ваља орати, на страни човече! Него чуј, без све шале треба ти лично да будеш ове године у селу.

— Да, то је истина; само ми план није још сав... напомену Обломов бојажљиво.

— И не треба ти никакав план! рече Штолц. — Ти само отиди, па ћеш на месту видети шта треба радити. Ти нешто одавно петљаш с тим планом: и зар још ниси готов? Па шта радиш?

— Ох, брате! Канда је у мене брига само о имању. А друга невоља?

— Каква?

— Гоне ме из стана.

— Како гоне?

— Тако: веле, сели се, па крај.

— Па шта је с тим?

— Како шта је? Та ја сам ту одерао и леђа и кукове преврћући се од тих брига. Сам сам: а треба ово, па оно, онамо сведи рачуне, онде плати, овде плати, па сад и пренос ствари! Изда се новаца ужасно много, ни сам не знам куд! Док се осврнеш, останеш без гроша...

— Гле, како се човек разнежио, тешко му ислити се из стапа! рече Штолц чудећи се. — Кад је реч о новцима: имаш ли их много? Дај ми пет стотина рубаља, морам одмах послати: сутра ћу узети из нашег контоара...

— Чекај! Стани да се сетим... Скоро су ми послали из села хиљаду, а сад је остало... ево, чекај... Обломов поче преметати по фиокама.

— Ево овде... десет, двадесет, ево двеста рубаља... и ево двадесет. Још је ту било бакра... Захаре, Захаре!

Захар по пређашњем реду скочи с лежанке и уђе у собу.

— Камо овде две гривне, што су биле на столу? Ја сам синоћ метнуо...

— Какве две гривне, Илија Илићу! Ја сам вам већ казивао, да ту нису биле никакве две гривне...

— Шта нису биле! Враћен кусур од поморанџи...

— Дали сте кому, па заборавили, рече Захар, окрећући се вратима.

Штолц прену у смех.

— Ах, Обломовчани! прекоре их. — Не знају, колико им је новаца у џепу!

— Па какве сте новце дали отонч Михеју Андрејићу? подсети Захар.

— Ах, јест, Таранћев је узео још десет рубаља, рече живо Обломов Штолцу: — ја и заборавио.

— А зашто пушташ себи ту животињу? рече Штолц.

— Шта пушта! умеша се Захар. — Дође тај као год у своју кућу или у гостионицу. Узео господинову кошуљу и прсниџ, па ту и тутило! Мало пре изволео доћи по фрак: „дај да обучем!“ Кад би га бар ви, баћушка Андреја Иванићу, уклонили...

— То се тебе, Захаре, не тиче. Иди! оштро му рече Обломов.

— Дај ми табак поштанске хартије, заиска Штолц: — да напишем писамце.

— Захаре, дај хартије, треба Андреји Иванићу... рече Обломов.

— На нема хартије! Ви сте мало час тражили, одговори Захар из предсобља, па и не уђе у собу.

— Дај какво му драго парченце! иште Штолц. Обломов потражи на столу, нема ни парченцета.

— Дај барем визит-картицу.

— Одавно нема у мене визит-картица, рече Обломов.

— Шта је то с тобом? узвикну Штолц пронишно.

— А овамо се спремаш на посао, пишеш план. Кажи ми, молим те, идеш ли ти куд, где одлазиш? С ким се виђаш?

— Где да одлазим! Слабо где, једнако седим код куће: ето план ми не да мира, а уз то још стан... Хвала Богу, Таранћев је хтео да се побрине, да нађе...

— Долази ли ко теби?

— Долази... ето Таранћев и Алексијев. Мало пре свратио је доктор... Долазио је Пенкин, Суђбински, Волков...

— Ја ни књига не видим у тебе, рече Штолц.

— Ево књиге! одговори Обломов, показавши књигу на столу.

— Шта је то? упита Штолц, погледавши књигу.

— „Путовање по Африци.“ И страну на којој си стао попада плесан. Ни новина не видим... Читаш ли ти новине?

— Не, ситна слова, кваре очи... а није ми ни потребно: ако буде штогод ново, по ваздан слушах са свих страна само о том.

— Та за име Божје, Илија! рече Штолц, погледавши Обломова зачуђено. — Шта ти чиниш од себе? Замотао се ту као квасац, па лежиш.

— То је истина, Андреја, као квасац, одговори Обломов тужно.

— А зар је признање правдање?

— Није, то је само одговор на твоје речи; ја се не правдам, рече Обломов, уздахнувши.

— Та треба да се отмеш из тог дремежа.

— Покушавао сам пре, па ми није испало за руком, а сад... зашто? Ништа ме не изазива, душа се не отима, ум слава мирно! заврши он с једва осет-

ном горчином. — Доста о том... Боље кажи ми, одакле ти сад?

— Из Кијева. Кроз две недеље ићи ћу на страну. Хајде и ти...

— Добро; не браним... реши се Обломов.

— Онда седи напиши молбу и сутра да поднесеш...

— Већ сутра! поче Обломов, предомисливши се на један мах. — Ала се ти журиш, као да те неко јури! Да се промислимо, да се разговоримо, па онда како Бог да! Зар не би боље било најпре у село, па на страну... после...

— А зашто после? Та доктор ти је наредио? Збаци прво са себе сало, тежину телесну, па ће онда нестати и душевног дремежа. Теби треба и телесна и душевна гимнастика.

— Не, Андрија, то ће све мене уморити: здравље ми је рђаво. Не, не; боље ће бити да ти мене оставиш, иди ти сам...

Штолц погледа Обломова који лежаше. Обломов погледа њега.

Штолц климну главом, а Обломов уздахну.

— Чини ми се, тебе мрзи и живети? упита Штолц.

— Па и то је истина: мрзи, Андреја.

Андреја је претресао у глави питање, чим би га могао дирнути у живац и где му је живац, а међутим га је гледао ћутећи, па тек на једанпут прсну у смех.

— А зашто је на теби једна чарапа вунена, а друга памучна? рече, показујући на ноге Обломовљеве.

— Па и кошуљу си обукао извраћену?

Обломов погледа у ноге, па у кошуљу.

— Јест доиста, признаде збуњено. — Тог ми је Захара дао Бог за казну! Нећеш веровати, како сам се напатио с њим! Свађа се, груб је, а већ за посао и не питај!

— Хеј, Илија, Илија! рече Штолц. — Аја, нећу а тебе тако оставити. За недељу дана нећеш ти себе познати. Још вечерас казаћу ти потанко план, шта намеравам чинити и са собом и с тобом, а сад облачи

се. Чекај, ја ћу те продрмати. Захаре! зовну он. — Дај Илији Илићу да се обуче!

— Куда, молим те, шта ћеш? Сад ће доћи Таранћев с Алексијевом на ручак. После су хтели...

— Захаре, рече Штолиц, не слушајући га: — дај му да се обуче.

— Чујем, баћушка Андреја Иванићу, сво само да очистим ципеле, рече Захар услужно.

— Шта? Зар у тебе до пет сахата стоје неочишћене ципеле?

— Очишћене су, очишћене, још оне недеље, али господин није излазио, па су опет потамнеле...

— Па дај таке какве су. Моју путничку торбу унеси у гостинску собу; ја ћу становати код вас. Одмах ћу се обући, а и ти, Илија, буди готов. Ручаћемо где год узгред, после ћемо ићи у две три куће, и...

— Та ти... како то на једанпут... стани... дај да се промислим... видиш нисам обријан...

— Немаш се шта премишљати, ни чешкати иза врата... Обријаћеш се уз пут: ја ћу те одвести.

— И у какве ћемо то куће ићи? узвикну Обломов жалосно. — Непознатим људима? Шта ти је сад пало на ум! Боље ће бити да ја одем до Ивана Герасимовића; има три дана није ми долазио.

— Ко је тај Иван Герасимић?

— Онај што је пре служио са мном...

— А! онај седи егзекутор: шта си нашао код њега? Каква је то страст убијати време с тим звеканом!

— Бог би те знао, Андреја, како се ти по неки пут оштро изражаваш о људима. Та то је добар човек: само не носи холандске кошуље...

— Шта ти радиш код њега? О чем се разговараш с њим? упита Штолиц.

— Код њега је у кући, знаш, некако уредно, угодно. Собе малене, дивани тако дубоки: упаднеш сав, човек се и не види. Прозори сасвим затворени бршљаном и кактусима, канарина више од туцета, три пса, тако добра! Закуска се не скида са стола. На сликама све саме породичне сцене. Кад дођеш, не иде ти се. Седиш, не бринеш се, не мислиш ни о чем,

знаш да је с тобом човек... истина, не баш тако мудар, да мењаш с њим мисли, о том не треба ни говорити, али зато није лукав, него добар, предусретљив, без претензија, и неће те ујести иза леђа!

— А шта радите?

— Шта? Па ја дођем, седнемо један према другому на диване; он пуши...

— А ти?

— И ја пушим. Слушам како канарине певају. После Марфа донесе самовар.

— Таранћев, Иван Герасимић! рече Штолц слежући раменима. — Хајде, облачи се брже! пожури га. — А ти кажи Таранћеву кад дође, додаде окренувши се Захару: — да нећемо ручати код куће и да Илија Илић све лето неће ручавати код куће, и да ће у јесен имати много посла, па неће доспети да се с њим види...

— Казаћу, нећу заборавити, све ћу казати, рече Захар: — а шта ћу с ручком?

— Поједи га с ким и нек ти је на здравље.

— Разумем, господине.

После десет минута изиђе Штолц обучен, обријан, очешљан, а Обломов меланхолично сеђаше на постељи, закопчавајући полако кошуљу на грудима и не могући да погоди дугметом у рупицу. Пред њим беше приклекнуо на једно колено Захар с неочишћеном ципелом, као с каквим јелом, спремајући се да му обује и чекајући док господин сврши закопчавање.

— Ти још ни ципела ниси обуо! рече Штолц изненађено. — Хајде, Илија, брже, брже!

— Ама куд? И зашто? говорио је Обломов зловољно. — Шта има тамо за мене ново? Отуђио сам се, не марим...

— Брже, брже! пожури га Штолц.

IV.

И ако није било баш тако рано, они су ипак доспели да сврате негде послом, после је Штолц повео са собом на ручак некакога златара, потом су

отишли код овога на летњак да пију чај, и затекли тамо велико друштво, и Обломов се из потпуне самоће на једанпут нађе у гомили света. Вратили су се кући доцкан у ноћ.

Сутрадан, прекосутра опет, и читава недеља прође неосетно. Обломов је протествовао, жалио се, свађао, али га је Штолц вукао и он је пратио свуд својега пријатеља.

Једном, вративши се од некуд доцкан, он нарочито устаде против те журбе.

— По читаве дане не скидаш ципела, гунђао је Обломов, облачећи халат: ноге ти све бриде! Не допада се мени овај ваш петроградски живот! настави он, лежући на диван.

— А какав ти се живот допада? упита Штолц.

— Не овакав, као овај овде.

— Па шта је овде што ти се тако није допало?

— Све, вечита трка као у опкладу, вечита игра тричавих страсти, нарочито грамзивости, стајања једнога другому на пут, па опадање, оговарање, зврчке, то мерење од пете до главе: кад чујеш о чем се говори, мозак ти се заврти, да памећу помериш. Чини ти се, људи на око тако паметни, тако изгледају достојанствени, а овамо само чујеш: „Овоме дали то, онај добио закуп.“ — „По Богу, зашто?“ виче неко. — „Овај изгубио синоћ у клубу; онај добива триста хиљада!“ — Досада, досада, досада!... А камо ту човек? Где је његова целина? Куд се сакрио, како се разменио за сваку ситницу?

— Па нешто мора занимати свет и друштво, рече Штолц: — свако има својих интереса. За то је живот...

— Свет, друштво! Ти мене, Андреја, ваљда навлаш шаљеш у тај свет и друштво, да бих још више изгубио вољу да будем у њему. Живот: крајан живот! Шта ћу да тражим тамо? Је ли интересе ума, срца? Погледај ти, где је центар, око којег се то све окреће: нема га, нема ничега озбиљнога, што дира у живац. Све су то мртваца, успавани људи, гори од мене, ти чланови света и друштва! Шта њих води у животу? Ето они не леже, него тумарају сваки

дан, као муве, тамо и амо, па каква им корист? Уђеш у салу и не можеш се нагледати, како су гости симетрично размештени, како мирно и озбиљно седе — за картама. Нема разговора, диван задатак живота! Одличан пример за ум, који тражи кретања! Зар то нису мртваци? Зар они не преспавају сав свој век, седећи? Што сам ја гори од њих, кад лежим код своје куће и не пуним главу тројкама и пубовима?

— То је све старо, о том смо хиљаду пута говорили, рече Штолц. — Имаш ли ти што новије?

— А наша боља младеж, шта она ради? Зар не спава, ходећи, шетајући по Невском, играјући? Сваки дан проводе време напразно! А да их видиш, с каквом надувеношћу и нечувеним достојанством, с каквим одвратним погледом мотре, ко није одевен онако као они, ко нема њихова имена ни чина. И мисле јадници да су нешто више од осталог света: „ми тобоже служимо онде, где осем нас нико не служи; ми смо у првом реду седишта, ми смо на балу код кнеза Н, где само нас примају...“ А кад се састану, опију се и потуку, као год дивљаци! Зар су то живи људи, зар они не спавају? Па није сама младеж: погледај маторце. Скупљају се, госте један другог, а немају ни усрдности, ни доброте, ни узајамне наклоности! Скупљају се на ручак, на вечерњу забаву, као на дужност, без весела, хладно, да се похвале куваром, салоном, па после да се иза леђа посмевају и да подмећу ногу један другому. Пре три дана, за ручком, нисам знао куд ћу да гледам, да сам могао сакрио бих се под сто, кад почеше цепати репутације оних што не беху онде: „онај глуп, овај ништаван, други лопов, трећи смешан“ — права хајка! А док то говоре, гледају један другог тако да им из очију вири: „де изићи само на врата, па ће и тебе ово постићи...“ Па зашто се састају, кад су таки? Зашто тако снажно стежу један другому руку? Нити ту има искренога смеха, ни зрачка симпатије! Труде се да примаме велики чин, гласовито име. После се хвале: „код мене је био тај и тај, ја сам био код тог и тог“... Какав је то живот? Ја га нећу. Чему ћу се тамо научити, шта ли користити?

— Знаш шта, Илија? рече Штолц. — Ти судиш као човек из старине: ето тако су све писали у старим књигама. У осталом и то је добро: барем мислиш, не спаваш. Па шта даље? Настави.

— Шта да настављам? Погледај ти, како овде ни у кога нема светлог, здравог лица.

— Таква је клима, прекиде га Штолц. — Ето и у тебе је лице као исцеђено, а ти не трчиш, него једнако лежиш.

— Ни у кога нема ведрога, мирног погледа, настави Обломов: — сви се заражавају један од другог како год тешком бригом, тугом, грозничаво траже нешта. Па хајде да траже истине, добра себи и другима — аја, они побледе, ако њихов друг у чем има успеха. Један се брине, како ће сутра отићи у суд, већ је пета година како се парница повлачи, противна страна надвлађује, и он пет година носи у глави једну мисао, једну жељу: да обори другог и да на његовом паду подигне зграду својега благостања. Пет година одлазити, седети и уздисати пред судским вратима — то му је идеал и циљ живота! Други се кида, што је осуђен да иде сваки дан на дужност и да седи до пет сахата, а неки опет тешко уздише, што њему није пала у део така благодет...

— Ти си философ, Илија! рече Штолц. — Сви се брину, само теби ништа не треба!

— Ето, онај жути господин с наочарима, настави Обломов: — окупио ме питати: јесам ли читао беседу некакога скупштинара, и исколачи на ме очи, кад му рекох, да ја не читам новине. Па онда развеза говорити о Лују-Филипу¹, као год да му је рођени отац. Потом се наврзе питати ме, како ја мислим: зашто је француски посланик отишао из Рима? Шта, зар за цео век осудити себе да сваки дан пуниш главу

¹ Луј-Филип I, син Филипа названог »Егалите«, војводе од Орлеана (1773—1850), суделовао у великој револуцији, био је члан јакобинскога клуба, борио се храбро у много битака. За владе Наполеонове постао сумњив, и морао је живети у прогонству. Изабран је за краља францускога после јулске револуције 1830, а збачен с престола 24 фебруара 1848 године.

белосветским новостима, да вичеш по читаву недељу дана, док се не извичеш! Данас Мехмед-Алија¹ послао брод у Цариград, и он лупа себи главу: зашто? Сутрадан не испадне што за руком Дон-Карлосу² — он је страшно узнмирени. Онамо прокопавају канал, тамо послали једно одељење војске на Исток; помагајте, запалило се! сав се променио у лицу, јури и помаже, као год да се дигла војска на њега. Размишљају, претресају и уздуж и попречно, а овамо им досадно — то их не занима; кроз те узвике види се тврд сан! То је њима туђа ствар; они туђу бригу воде. Немају својега посла, па се распарчали на све стране, а нису се упутили ни на што. Под тим обухватањем свега крије се празнина, одсуство симпатије према свему! А изабрати скромну стазицу рада и ићи по њој, прокопавати дубок колосек — то је досадно, није видно, ту не помаже свезналост, и нема се кому сипати прах у очи.

— Та ја и ти, Илија, нисмо се распарчали. Па где је наша скромна стазица рада? упита Штолц.

Обломов на једанпут ућута.

— Па ево, док само свршим... план... рече он. — Него нек иду с Богом! додаде затим зловољно. — Ја њих не дирам, ништа од њих не тражим; само не видим у том нормалнога живота. Не, то није живот, него кварење норме, идеала животнога, који је природа одредила човеку као циљ...

— Па какав је то идеал, та норма живота?

Обломов не одговори.

— Хајде, кажи ми какав би ти живот себи нацртао? настави Штолц питати.

— Ја сам већ нацртао.

¹ Мехмед-Алија, рођен 1769 у Кавали у Маћедонији, постао кедив од Мисира у 1805 години. Пошто је уништио Мамелуке, уредио је своју државу по европски. Отео је Сирију од султана Махмуда II, али га је Европа приморала, те је вратио Турској ту покрајину, и Меку и Крит. Признат је за наследног кедива 1841; умро 1849.

Пр.

² Дон Карлос, син Карла IV, изгубио право на престо шпански 1830, више пута дизао буну да се докопа престола; од њега почиње карлистичка странка у Шпанији (1788—1855).

Пр.

— Како то? Кажи, молим те, како?

— Како? рече Обломов, окренувши се налеђице и гледећи у таван. — Ето како! Отишао бих на село.

— А шта ти смета да не одеш и сад?

— Није свршен план. После ја не бих отишао сам, него са женом...

— А! то ли је! Е па напред у име Божје! Шта чекаш? Још три четири године, па неће нико за те ни поћи...

— Шта ћу, није ми суђено! рече Обломов, уздахнувши. — Не допушта ми стање!

— Бог с тобом, а Обломовка? Триста душа!

— Па шта је то? Су чим ћу живети, још са женом?

— Су чим ћете живети, вас двоје?

— А кад буде деце?

— Децу ћеш васпитати, сама ће наћи себи хлеба; нека их ти само тако упутиш...

— Шта, зар од племића да стварам занатлије! прекиде га Обломов суво. — Па и да не буде деце, откуд ћемо бити двоје? То се само тако рекне, двоје, а у истини, чим се ожениш, напуни ти се кућа некаким женама. Завири у коју ти драго породицу: ту су рођаке, а има их које нису ни род ни помози Бог, па ако не бораве у кући, оне долазе сваки дан на кафу, на ручак... Па како да се нахрани с триста душа толики пансион?

— Е, добро; кад би ти дали, рецимо, још триста хиљада, шта би онда радио? упита Штолиц врло радознао.

— Одмах бих дао у какву банку, рече Обломов: — па живео од камате.

— Тамо је мала камата; а зашто не би дао где у компанију, ето макар у нашу?

— Не, Андреја, нећеш ме преварити.

— Шта; зар ти и мени не би поверио?

— Ни по што; не зато што ти не верујем, него може се свашта догодити: компанија пропадне, па тек ја останем без гроша. Друга је ствар дати у банку.

— Е, лепо; па шта би онда радио?

— Па, дошао бих у нову, угодно удешену кућу... У околини би боравили добри суседи, на пример, ти... Али не, ти се не можеш скрасити на једном месту...

— А зар би ти једнако седео на једном месту? Никуд не би ишао?

— Ни по што!

— А зашто се људи труде да граде свуд железнице, пароброде, кад је идеал живота — седети на једном месту? Хајде, Илија, да им предложимо нек престану градити; јер ми нећемо ићи никуд.

— Има их много и осем нас; зар је мало управитеља, трговачких помоћника, трговаца, чиновника, залудних путника, који немају свога крова? Нек путују они!

— А ко си ти?

Обломов је ћутао.

— У који ред друштва убрајаш себе?

— Питај Захара, рече Обломов.

Штолц буквално испуни жељу Обломовљевоу.

— Захаре! зовну он.

Дође Захар, очи му буновне.

— Ко је овај што лежи овде? упита Штолц.

Захар се на једанпут прену, па искосице, сумњиво погледа Штолца, па Обломова.

— Како, ко је? Зар не видите?

— Не видим, рече Штолц.

— Каково је сад то чудо? Па то је господар Илија Илић.

Он се насмеја.

— Добро, иди.

— Господар! понови Штолц и прсну у смех.

— Та, центлмен, поправи га зловољно Обломов.

— Не, не, ти си господар! настави Штолц, ки-коћући се.

— А каква је ту разлика? рече Обломов. — И центлмен је такав исти господар.

— Центлмен је такав господар, тумачи му Штолц: — који сам себи обува чарале и сам изува ципеле.

— Јест, то ради само Енглеz, јер у њих нема тако много слугу, али Рус...

— Па настави пртати ми идеал твојега живота... Дакле, у наоколо добри пријатељи; а шта још? Како би ти проводио време?

— Па ето, устао бих изјутра, поче Обломов, по-турајући руке испод потиљка, а по лицу му се развуче израз мира; он је замишљао да је већ у селу. — Време прекрасно, небо плаво, ни једног облачка, говораше он: једна страна куће, по мом плану, окренута је с балконом на исток, према врту, према пољима, а друга према селу. Чекајући док се пробуди жена, ја бих обукао домаћу хаљину и ходао по врту да дишем мало јутарњим ваздухом; тамо бих већ затекао вртара, залевали бисмо цвеће заједно, потресавали жбунове, дрвета. Ја наберем букет жени. Потом одем у каду или у реку те се окупам, вратим се — балкон већ отворен; жена у блузи, с танком капицом која се једва држи, чини ти се сад ће јој спасти с главе... Чека ме. „Готов је чај“, вели ми. Па какав пољубац! Какав чај! Каква угодна наслоњача! Седнем за сто; на њему суварци, повлака, јаковно масло...

— После?

— После, обући простран капут или какву блузу, обухватити жену око струка, па отићи с њом у бескрајну, мрачну алеју; ићи тихо, замишљено, ћутећи, или мислити гласно, маштати, бројати срећне тренутке, као куцање била; слушати како срце куца и трне; тражити саучешћа у природи... и неосетно отићи до реке, до њиве.. Река једва тече; класје се лелуја од ветрића, жега... сести у чун, жена крмани, једва подиже весло...

— Та ти си песник, Илија! прекиде га Штолц.

— Јест, песник у животу, јер је живот поезија. До воље стоји људима да га кваре!... После се може свратити у оранжерију, настави Обломов, опијајући се сам идеалом нацртане среће.

Он је извлачио из уображења готове слике, које је већ одавно нацртао, па је зато говорио одушевљено, не заустављајући се.

— Погледати брескве, виноград, настави даље: — рећи шта да се послужи о ручку, потом се вратити, мало доручковати, па чекати госте... У том час дође жени писамце од какве Марије Петровне, с књигом, с нотама, час послали на дар ананас, или код

тебе у бостану сазрела огромна лубеница — пошљеш доброму пријатељу за сутрашњи ручак, па и сам одеш тамо... А у кухини у то време само ври; кувар с белом као снег кецељом и капом жури се: једну шерпењу метне на ватру, другу скине, онде промеша, овде почне натирати тесто, тамо испљусне воду... ножеви само дупкају... ситни се зелен... онамо се врти сладолед... Човеку је пријатно завирити пре ручка у кухину, откlopити шерпењу, примирисати, гледати мало како се савијају пирошчићи, како се скида повлака. Потом навалити се на јастук; жена чита на глас штогод ново; прекинемо читање, препиремо се... У том долазе гости, на пример, ти са женом.

— Шта, ти и мене жениш?

— Да боме! Још два три пријатеља, све једне и исте особе. Почнемо синоћни, несвршени разговор; приметне се шала, или настане ћутање пуно израза, замишљеност — не зато што се изгубило какво место, не од каквог сенатског посла, него од пуноће задовољених жеља, замишљеност од насладе... Не чујеш филилику из запенушених уста за оним који није ту, не опажаш да је бачен на тебе поглед с обећањем да ће то и тебе постићи, чим изидеш на врата. Не претреса се ту кога не волиш, ко није добар, с ким не једеш соли и хлеба. У очима оних што говоре с тобом видиш симпатију, у шали искрен, а не пакостан смех... Све је ту искрено! Што је у очима и у речима, то је и на срцу! После ручка мока и хавана на тераси...

— Ти ми прташ оно исто, што је било у наших дедова и отаца.

— Не, није оно, рече Обломов готово увређен: — откуд је то оно? Зар би се моја жена мучила око кувања и око печурака? Зар би она бројала кануре и слагала сеоско платно? Зар би тукла слушкиње по образима? Ти си ме чуо: ноте, књиге, клавир, леп намештај?

— Лепо, а ти?

— И ја не бих читао ланске новине, не бих се возио у старим колима, не бих јео резанаца ни гуш-

чијег печења, него бих послао кувара да се научи у енглеском клубу или код посланика.

— Добро, а после?

— После, кад попусти жега, послали бисмо кола са самоваром, с десертом, у брезов гај, или ако не тамо, онда у ливаду, на покошену траву, прострли бисмо међу пластовима сагове, и тако уживали уз окрошку¹ и бифтек. Мужици иду из ливаде, с косама на раменима; онамо промили воз сена, поклопио сва кола и коња; горе на врху вири мужикова шапка, накићена цвећем, и детиња главица; тамо гомила босоногих жена, са срповима, певају... На једанпут угледале господу, ућутале, клањају се дубоко. Једна од њих с препланулим вратом, с голим лактовима, с плашљиво обореним, али лукавим очима, као тобоже, форме ради, брани се од господинова миловања, а овамо сва срећна... само пс!... да не види жена, сачувај Боже!

И Обломов и Штолц прснуше у смех.

— На ливади већ влага, смркава се, заврши Обломов: — магла се навалила као море поврх ражи: коњи се стресају и бију копитима: време је да се иде кући. У кући већ осветљено; у кухини лупкају ножеви: у тигању печурке, котлети, јагоде... Ту ти је и музика... *Casta diva!*...² *Casta diva!* запева Обломов. — Не могу хладно да се сетим ове песме, рече кад от-

¹ Окрошка — хладна чорба начињена од кваса, ситно исецканог меса, лука и других зачина. Пр.

² У опери »Норми«² врховна свештеница Норма, страхујући за живот својега љубавника, Полија Севера, римског намесника у Галији, умирује, у планини код храма бога Ирмина, побуњене Гале и одвраћа их да не ударају на Римљане, па се онда обраћа месецу овом молитвеном песмом:

*Casta diva che inargenti
Queste sacre antiche piante,
A noi vogli il bel sembiante
Senza nube e senza vel.*

Божице чиста што сребрниш
Ове свете старе биљке,
Окрени нам лепо лице
Необлачно, незастрто.

*Tempra, diva, de' cori ardenti,
Tempra ancor lo zelo audace,
Spargi in terra quella pace
Che regnar tu fai nel ciel.*

Божице, стисај срца врела,
Умери нам полет смели,
Даруј земљи оног мира
Што у твоме небу влада.

Пр.

пева почетак каватине. — Како тој жени плаче само срце! Каква је туга унесена у те звуке!... И нико од њене околине ништа не зна... Само она... Њу тишти тајна; она је поверава месецу...

— Ти волиш ту арију? То ми је веома мило; пева је прекрасно Олга Илинска. Упознаћу те — то је глас, то је певање! Па и она сама какво дивно дете! У осталом, може бити, ја судим пристрасно: волим је малко... Него, не удаљуј се, не удаљуј, додаде Штолц: — настави!

— А шта ћеш више? настави Обломов. — Па то ти је све!... Гости се разиђу по одељењима, по павиљонима, а сутра се растуре: неко да пеца рибу, неко с пушком у лов, а неко седи, онако...

— Само онако, а ништа у рукама? упита Штолц.

— А шта би ти? Ваљда, да држи ценну мараму. Зар ти не би волео тако живети? упита Обломов. — А? Зар то није живот?

— И цео век тако? упита Штолц.

— До седе косе, до мотике. То је живот!

— Не, то није живот!

— Како да није живот? Шта ту не достаје? Помисли, ти тад не би видео ни једног бледог, патничког лица, никакве бриге, ни једног питања о сенату, о берзи, о акцијама, о извештајима, о примању код министра, о чиновима, о додатку чиновничком. И све би разговори били искрени! Теби никад не би затребало да се селиш из стана — а већ само то колико вреди! Па зар то није живот?

— То није живот! понови упорно Штолц.

— Него шта је?

— То је... (ту се Штолц замисли и тражаше реч како ће назвати тај живст). То је некаква... обломовштина, рече најзад.

— Об-ло-мов-шти-на! изговори полагано Илија Илић, чудећи се тој необичној речи и делећи је на слоге: — Об-ло-мов-шти-на!

Он се необично и дуго загледа у Штолца.

— Па где је идеал живота по твој мишљењу? Шта није обломовштина? упита бојажљиво, без заноса.

— Зар не теже сви за овим, о чем ја сневам? додаде он слободније. — Зар сва ваша трка, страсти, ратови, трговина и политика не иду на то да се добије спокојство, зар то није тежња за идеалом изгубљенога раја?

— У тебе је и утопија Обломовска, рече Штолц.

— Сви траже мира и одмора, брани се Обломов.

— Не траже сви, па ни ти сам, пре десет година, ниси то тражио у животу.

— А шта сам тражио? упита Обломов у недоумици, прелазећи мислима у прошлост.

— Сети се, помисли. Где су ти књиге, преводи?

— Захар их негде оставио, одговори Обломов: — ту су гдегод у углу.

— У углу! рече Штолц прекорно. — Па у том су углу и твоје намере да „служиш, док те год снага држи, јер су Русији потребне руке и главе да обраде неисцрпне изворе (твоје речи); да радиш да би се слађе одмарао, а одмарати се — то ће рећи, живети другом, уметничком, лепом страном живота, живота којим живе уметници, песници.“ Је ли и све ове намере стрпао Захар у угао? Сећаш ли се, како си хтео после књига да обиђеш туђе крајеве, како би боље познао и водео свој? „Сав је живот мисао и рад“, говорио си ти тад: „рад макар незнан, незнатан, али непрекидан, и човек треба да умре свестан да је свршио свој посао.“ — А? У каквом ти је углу ово?

— Да... да... говораше Обломов, пратећи узнемирено сваку реч Штолцову: — сећам се, да сам управо ја... чини ми се... Да како, рече он, сетивши се на један мах прошлости: — па ми смо се, Андреја, спремали изнајпре да обиђемо Европу и уздуж и попреко, да прођемо пешице Швајцарску, да опечемо ноге на Везуву, да се спустимо у Херкуланум. У мало нисмо полудели! Толико лудорија!

— Лудорије! понови Штолц прекорно. — А зар ти ниси, гледајући гравире Рафаелове Мадоне, Корецове „Ноћи“ и Аполона Белведерског¹ кроз сузе

¹ Рафаел Санцио, сликар, највећи међу сликарима (1483—1520), између многих његових слика чувена му је Богородица (Мадона). — Антонио Корецо, славан талијански

говорио: „Боже мој! Зар пикад нећу дочекати да видим оригинале и да занемим од узбуђења што стојим пред творевинама Микел-Анцела¹, Тицијана и што газим земљу по Риму? Зар да проведем век гледајући ове мирте, кипарисе и неранце по оранжеријама, а да их не видим у њиховој постојбини? Зар да не дишем мало ваздуха Италије, да се не напајам плаветнилом онога неба!“ И колико си још величанствених ватромета пуштао из своје главе! А сад велиш — лудорије!

— Да, да, сећам се! рече Обломов, преневши се у прошлост. — Ти си ме још узео за руку и рекао: „Заверимо се да нећемо умрети, док то не видимо...“

— Сећам се, настави Штолц: — како си ми једанпут донео превод из Сеја², посвећен мени на имендан; превод је и сад читав код мене. Па како си се затворио с учитељем математике, и хтео на сваки начин да докучиш, зашто ти је потребно да знаш кругове и квадрате, па си на половини бацио, а ниси докучио? Почео си учити енглески... и ниси доучио! А кад сам ја скројио план да идем у иностранство, и кад сам те позвао да завириш у германске универзитете, ти си скочио, загрлио ме и пружио руку свечано: „твој сам, Андреја, свуд ћу с тобом!“ — ово су све твоје речи. Ти си увек био по мало глумац. Па шта би, Илија? Ја сам двапут одлазио на страну; после оног нашег мудровања седео сам мирно на ђачким скампијама у Бону, у Јени, у Ерлангену, потом сам проучио Европу као своје имање. Али рецимо, путовање је — раскош и нису сви у стању, нити морају послужити се тим средством; а Русија? Ја сам видео Русију и уздуж и попреко. Радим...

сликар (1494—1534), у најбоље његове радове броји се Рођење Христово познато под именом »Света Ноћ« или краће Корепова »Ноћ«. — Статуа бога Аполона у Ватикану у Риму, копија из времена првих римских царева, ископана 1495 године код Порто д' Анџија (старога Анџијума). Оригинал од мѣди био у Делфију у Грчкој.

Пр.

¹ Микел Анцело Буонароти, чувени скултор, сликар и немар талијански (1475—1564). — Тицијан, најчувенији сликар из школе млетачке (1477—1564).

Пр.

² Жан Батист Сеј (Jean Baptiste Say), француски економист, један од оснивача политичке економије (1767—1832). Пр.

- Па престаћеш кадгод радити, рече Обломов.
— Никад нећу престати. Зашто?
— Кад удвојиш свој капитал, рече Обломов,
— И кад га учетворим, ни тад нећу престати.
— Па зашто се онда мучиш, упита Обломов по-
ћутавши: — кад ти није циљ да осигураш себе за
увек, па да се уклониш у тишину, да одахнеш?...
— Сеоска обломовштина! рече Штолц.
— Или да службом стечеш гласа и положаја у
друштву, па после да се у часном недејству насла-
ђаваш заслуженим одмором...
— Петроградска обломовштина! узвикну Штолц.
— Па кад ће се онда живети? узвикну Обломов
јетко на приговоре Штолцове. — Зарад чега да се
мучи човек целог века?

— Само зарад рада, ни за што више. Рад је —
слика, садржина, стихија и циљ живота, бар мојега.
Ето ти си истерао рад из живота, па на што ти је
живот налик? Покушаћу да те дигнем, може бити, по-
следњи пут. Ако и после тога будеш седео овде с
Таранћевима и Алексијевима, онда ћеш сасвим про-
пасти, бићеш чак и себи на терету. Сад или никад!
заврши Штолц.

Обломов га је слушао, гледајући га узнемирено.
Као год да му је Штолц изненадно поднео огледало, па
се уплашио, кад је познао себе.

— Не карај ме, Андреја, него боље одиста по-
мози! поче он с уздахом. — Мене и сама то пече; и
да си ме видео и чуо макар данас, како сам себи
копам гроб и оплакујем самога себе, теби се не би
отео прекор с језика. Све ја знам, све разумем, али
немам снаге ни воље. Дај ми своје снаге и памети,
па ме води куд хоћеш. За тобом ћу, може бити, поћи,
а сам се нећу кренути с места. Ти говориш истину:
„Сад или никад више.“ Још годину — па ће бити доцкан!

— Јеси ли то ти, Илија? рече Андреја. — Та ја
те памтим, кад си био танак, жив момчић, кад си сваки
дан одлазио у Кудрино, кад си тамо, у вртићу... ти
ниси заборавио оне две сестре? Ниси заборавио како
си им носио Русоа, Шилера, Гетеа, Бајрона, а отимао

од њих романе госпође Котен¹ и госпође од Жанлиса...
правио се пред њима важан, хтео пречистити њихов
укус?...

Обломов скочи с постеље.

— Шта, ти се и тог сећаш, Андреја? Да како!
Ја сам с њима маштао, пришаптавао им наде на будућност, развијао планове, мисли, па... и осећаје, кришом од тебе, да ми се не би посмевао. Тамо је то све и изумрло, више се никад није поновило! Па и куд се то све дело — зашто се угасило? Непојамно! Та у мене није било ни бура, ни потреса; нисам ништа изгубио; никакав терет не тишти ми савест: она је чиста као стакло; никакав удар није убио самољубље у мени, па ипак, Бог зна зашто, све пропада!

Он уздахну.

— Ама знаш ли ти, Андреја, да се у мом животу никад није разбуктао никакав ни спасоносан, ни разорљив огањ? Живот ми није био налик на јутро, које поступно добива боје и жар, а које се потом претвара у дан, као у других људи, па пламти жарко, и све ври, и креће се док траје ведро подне, а после бива све тише и тише, све блеђе, и све се природно и поступно гаси пред вече. Не, живот се мој почео од гашења. Чудно је, али је тако! Од онога минута, кад сам себе познао, осетио сам, како се већ гасим. Почео сам се гасити над писањем актова у канцеларији; потом сам се гасио, сазнавајући из књига истине, с којима не знадох шта ћу у животу; гасио сам се с пријатељима, слушајући њихове разговоре, опадања, заједања, пакосно и хладно брбљање, празнину, и гледајући пријатељство, које се држи састанцима без циља, без симпатије; гасио сам се и губио снагу с Мином: плаћао сам јој више од половине својега дохотка и уображавао сам да је волим; гасио сам се у невеселом и тромом шетању по Невском Проспекту, усред јенотових² бунди и дабрових јака, — на ве-

¹ Госпођа Котен (Cottin), француска књижевница, писала романе (1770—1807).
Пр.

² Јенот је нека врста дивље мачке (*Viverra genetta*).
Пр.

черњим забавама, у дане примања, где сам дочекиван радо као младожења за невољу; гасио сам се и трошио сам живот и ум на ситнице, седећи се из града на летњак, с летњака у Горохову Улицу, обележавајући пролеће набавком каменица и морских рака, јесен и зиму — данима за примање, лето — шетњама, а сав живот — леним и спокојним дремежом, као и други свет... Па чак и то моје самољубље — на што се трошило? Да се поруче хаљине код чувеног кројача? Да се доспе у извесну кућу? Да ми кнез П* стисне руку? Та самољубље је — со живота! Куд је оно отишло? Или ја нисам разумео овај живот, или он није био ни за што, а ја ништа боље нисам знао, нисам видео, нико ми то није показао. Ти си се јављао и ишчезавао као комета, светло, брзо, и ја сам све то заборављао и гасио се...

Штолц већ није одговарао на говор Обломовљев немарним смешењем. Он је слушао и ћутао.

— Ти рече мало час, настави Обломов: — да ми лице није сасвим ведро, да је увело. Јест, ја сам одрпани, оветшали, изношени огртач, али не од климе, не од рада, него од тога што је дванаест година била у мени затворена светлост, која је тражила изласка, а само пакла своју тамницу, није се отела у слободу и угасила се. И тако је, драги мој Андреја, прошло дванаест година: па већ нисам ни хтео више да се будим.

— А зашто се ниси отимао, зашто ниси побегао куд, него си пропадао ћутећи? упита га Штолц нестрпљиво.

— Куд?

— Куд? Па макар са својим мужицима на Волгу: и тамо има више живота, има каквих год интереса, циља, рада. Ја бих отишао у Сибир, на Ситху.¹

— Ето ти све некакве јаке лекове преписујеш! рече Обломов сетно. — А зар сам ја сам? Погледај: Михайлов, Петров, Семенов, Алексијев, Степанов... пребројати нас не можеш: има нас читав легион!

¹ Ситха — острво у западном приморју Северне Америке, близу Аљаске којој и припада.

Штолц је још био под утицајем те исповести и ћутао је. Потом уздахну.

— Да, много је воде протекло! рече он. — Ја те нећу тако оставити, одвешћу те одавде, најпре на страну, после у село: малко ћеш омршавити, престаће ти та хипокондрија, а наћи ћемо већ и посла.

— Да, хајдемо куд било одавде! оте се у Обломова.

— Сутра ћемо се постарати да извадимо пасош за иностранство, после ћемо се спремати... Ја нећу попустити — чујеш ли, Илија?

— Ти све сутра! узвикну Обломов, као да паде из облака.

— А ти би хтео да се „не одгађа за сутра што се може урадити данас“? Како се журиш! Доцкан је сад, додаде Штолц: — али после две недеље бићемо далеко...

— Како то, брате, после две недеље, на једанпут!... рече Обломов. — Дај да се добро промислимо и спремимо... Ваља наћи каква путничка кола... барем после три месеца.

— Ето сад му падају на ум путничка кола! Ићи ћемо до границе на поштанским колима, или на пароброду до Либека, како нам буде згодније; а онамо већ има железник по многим местима.

— А стан, а Захар, а Обломовка? Та то све треба најпре довести у ред, брани се Обломов.

— Обломовштина, обломовштина! узвикну Штолц, смејући се, па узе свећу, рече Обломову „лаку ноћ“ и пође да спава. — Сад или никад — упамти! додаде, окренувши се Обломову и затварајући за собом врата.

V.

„Сад или никад!“ Ове страшне речи гласнуше се Обломову, чим се ујутру пробудио.

Он устаде с постеље, прохода трипут по соби, завири у гостинску собу: Штолц седи и пише.

— Захаре! зовну Обломов.

Не чу се скок с банка — не дође Захар: Штолц га послао на пошту.

Обломов приђе својему прашљивому столу, седе, узе перо, умочи га у дивит, али мастила не беше, потражи хартије — ни ње нема.

Он се замисли и машинално стаде шарати прстом по прабини, затим погледа шта је написао, и прочита: *Обломовштина*.

Он брже боље отр рукавом што беше написао. Ту је реч сневао ноћу, исписану пламеним словима на зиду, као на гозби Валтасаровој.¹

Дође Захар и, кад не затече Обломова у постељи, мутно погледа господина, чудећи се, што је на ногама. У том тупом погледу чуђења беше написано: „Обломовштина!“

„Једна само реч“, мишљаше Илија Илић, „па како је... љута!...“

Захар, по обичају, узе чешаљ, четку, убрус и пође да очешља Илију Илића.

— Иди до ђавола! рече Обломов љутито и изби из руку Захарових четку, а Захар је већ сам упустио и чешаљ на под.

— Да нећете опет легати? упита Захар. — Ја бих наместио постељу.

— Донеси ми мастила и хартије, одговори Обломов.

Обломов се замисли над речима: „сад или никад!“

Слушајући тај очајни поклич разума и снаге, он је увиђао да је у њега остао још неки остатак воље и мерпо је куд ће понети, у што ће уложити тај сиromашки остатак.

После мучне мисли, он зграби перо, извади из угла књигу и хтеде за један сахат прочитати, написати и претрести у памети све, што није прочитао, ни написао, ни претресао за десет година.

¹ Валтасар, последњи вавилонски цар (554—538 пре Христа); кад је једном давао гозбу, појаве се на зиду у његову двору речи: „мене, текел, фарес“; пророк Данило протумачи му, да те речи казују његову пропаст. Тако је и било. Кир цар персијски удари на Валтасара, победи га и убије. Пр.

Шта да ради сад? Да иде напред или да одустане? Ово Обломовско питање било је за њега теже од Хамлетовог. Ићи напред то значи збацити на једанпут широки халат не само с леђа, него и с душе, с ума; значи збрисати, заједно с прашином и паучином са зидова, паучину с очију и прогледати!

Али како да се учини први корак? Чим да се почне? Не знам, не могу... не, не... претварам се, знам и... А и Штолц је ту, уза ме; он ће сад казати.

А шта ће казати? „Треба, казаће, за недељу дана написати на брзу руку опширно упуство поверенику и послати га у село, Обломовку заложити, докупити земље, послати план за зграде, стан предати, узети пасош и отићи на по године у иностранство, скинути сувишну дебљину, збацити тромост, освежити душу оним ваздухом, о ком је некад сневао с пријатељем, живети без халата, без Захара и Таранћева, сам обувати чарапе и изувати чизме, спавати само ноћу, ићи куд сви иду, железником, на пароброду, па онда... Па онда... настанити се у Обломовци, знати шта је усев и вршај, зашто мужик бива сиромас и богат; ићи у поље, одлазити на изборе, у фабрику, у млинове, на пристаниште. У исти мах читати новине, књиге, бринут се о том, зашто су Енглези послали брод на Исток“...

Ето, шта ће он казати! А то значи ићи напред... И тако целог века! С Богом, песнички идеале живота! Ово је некаква ковачница, није живот; ту је вечити пламен, лупа, врућина, хука... а кад ће да се поживи? Зар није боље одустати?

Одустати — значи облачити кошуљу наопако, слушати скок Захарових ногу с лежанке, ручавати с Таранћевом, мање мислити о свему, не дочитати до краја путовање по Африци, остарети мирно у стану код Таранћевљеве куме...

„Сад или никад!“ „Бити или не бити!“ Обломов се као подиже из наслоњаче, али не погоди од једанпут ногом у папучу, па седе опет.

После две недеље Штолц је већ отишао у Енглеску, узевши од Обломова реч да ће доћи право у Париз. У Илије Илића беше већ и пасош спрем-

љен, он је чак поручио себи путнички палто и купио путничку капу. Ето тако се ствар беше помакла напред.

Захар је већ мудрички доказивао, да је доста наручити и једне ципеле, а на друге ударити подлоге. Обломов је купио покривач, вунени грудњак, путнички несесер, хтео је купити и торбу за јестива, али му десет људи рече, да се у иностранству не носе јестива уза се.

Захар је тумарао по радионицама, по дућанима, сав у зноју, и ма да је стрпао себи у џеп много дво-грошака и грошева од кусура по дућанима, ипак је клео и Андрију Ивановића, и сваког ко је измислио путовање.

— Шта ће он радити тамо сам? говорио је Захар у бакалници. — Тамо, чујем, служе господу слушкиње? Како ће њему слушкиња изути ципеле? И како ће она обувати чарапе господину на голе ноге?...

Он се чак насмеја тако, да му се залисци размакоше у страну, и махну главом.

Обломов се није оденио, записао је шта ће понети са собом а шта оставити код куће. Таранћеву је наручено да намештај и остале ствари пренесе у стан код куме, у Виборски Крај, да их затвори у три собе и чува док се он не врати из иностранства.

Већ познаници Обломовљеви, једни с неверицом, други са смехом, а трећи с некаким страхом говораху: — Иде; помислите, Обломов се кренуо с места!

Али Обломов није отишао ни после месец дана, ни после три месеца.

Уочи поласка њему је ноћу отекала усна: — Ујела ме мува, не могу с оваком усном на море! рече он и стаде чекати други пароброд. Ето већ и август стиже, Штолц одавно у Паризу, пише му писма у којима диже на њ дрвље и камење, али одговора не добива.

А зашто? Јамачно, усахнуло мастило у дивиту и нема хартије? Или, може бити, зато, што се у Обломовском стилу често сукобе „који“ и „да“, или се најзад Илија Илић у страшном покличу: „сад или никад!“ зауставио на овом последњем, и забацио руке под главу, па га Захар узалудно буди.

Није; у њега је дивит пун мастила, на столу стоје писма, хартија, па чак и са жигом, и још исписана његовом руком.

Написао је неколико страна, а ни једном није метнуо двапут „који“; слог му је текао слободно и местимице изразито и лепореко, као „у оне дане“, кад је са Штолцом сањао о радном животу, о путовању.

Обломов устаје у седам сахата, чита, носи некуд књиге. На лицу његову нема ни сна, ни умора, ни чаме. Чак се појавила румен, у очима блесак, нешто као одважност или бар самопоуздање. Халата не можеш видети на њему: однео га Таранћев куми заједно с осталим стварима.

Обломов седи с књигом и пише у домаћој халини; на врату му лака марама; јака у кошуље висока и бели се као снег. Он излази у горњем капуту, прекрасно скројеном, с кицошким шеширом... Весео је, певуши... А зашто?...

Ето седи крај прозора својега летњака (он борава на летњаку, неколико врста од града), поред њега је букет цвећа. Он нешто хитно пише, а непрестано погледује кроз жбунове, на стазицу, па опет похита да пише.

На један мах зарушта песак на стазици под латинским корацима; Обломов баци перо, шчепа букет и притрча прозору.

— То сте ви, Олга Сергијевна? Сад, сад! рече он, докопа капут и штап, истрча на вратаоца, даде руку некој веома лепој жени и изгуби се с њом у гају, у сенци високих јела...

Захар изиде иза неког угла, погледа за њим, затвори собу, па оде у кухину.

— Отишао је! рече Аниси.

— А хоће ли ручати?

— Ко би га знао? одговори Захар буновно.

Захар је једнако онај исти: исти огромни записи, необријана брада, онај исти сури прсник и рупа на капуту, али се оженио Анисом, да ли зато што је прекинуо с кумом или онако што је био уверен да се

човек мора оженити; он се оженио, и у пркос пословици — није се променио.

Штолц је упознао Обломова с Олгом и њеном тетком. Кад је Штолц довео први пут Обломова у кућу Олгиној тетке, тамо су били гости. Обломову је било тешко и, по обичају, био је збуњен.

„Да ми је скинути рукавице“, мислио је он: „та у соби је врућина. Ала сам се одвикао од свега!“...

Штолц је сео поред Олге, која је седела сама, испод лампе, даље од чајнога стола, ослонивши се леђима на наслоњачу, и слабо се занимала оним што се око ње дешавало.

Она се веома обрадовала Штолцу; њене очи нису се засветлиле, образи се нису запламили руменилом, али се по свему лицу разлила једнака, мирна ведрина и појавио се осмех.

Она је њега звала пријатељем и волела га зато, што је он свакад насмеје и не да јој пасти у чаму, али га се малко и бојала, јер је осећала да је и сувише детињаста према њему.

Кад се у њеној памети појављивало питање или сумњање, она се није одмах одлучивала да му то повери: он је био и сувише далеко испред ње, сувише високо изнад ње, те је њено самољубље по кашто паатило од те недозрелости, од тог размака у њиховој памети и годинама.

И Штолц је њу гледао несебично као дивни створ, с миомирном свежином ума и осећаја. Она је била у његовим очима само прелепо дете, што даје велике наде.

Штолц је, при свем том, говорио с њом радије и чешће него с другим женскињем, јер је она и не знајући ишла обичним природним путем живота и, по срећној својој нарави, по здравом, непренагљеном васпитању, није се клонила природности, почевши од мисли, осећаја и воље, па чак до најмањег, једва осетног покрета очију, усана, руку.

Да ли она није, може бити, корачала тако поуздано тим путем зато, што је кашто слушала упоредо друге, још поузданије кораке „пријатеља“, кому је веровала, и према њима одмеравала свој корак?

Било како му драго, тек ретко ћеш у које девојке наћи таку простоту и природну слободу мишљења, речи, поступка. У ње нећеш никад прочитати у очима: „Сад ћу малко скупити усну и замислити се — то ми не стоји ружно. Погледаћу онамо и поплашити се, вриснућу лагано, одмах ће ми притрчати. Сешћу за клавир и пружити тек само вршак ноге“...

У ње није било ни усиљености, ни кокетерије, никакве лажи, никаквог вјарка, ни зле намере! Зато је њу и ценпо готово једини Штолц, зато је она одседела не једну мазурку, не кријући како јој је досадно; зато и најљубазнији младићи, кад је виде, нису били разговорни, јер нису знали шта ће и како ће јој казати...

Неки су је сматрали као просту, ограничену, краткоумну, зато што се с њенога језика нису просипале ни мудре сентенције о животу, о љубави, ни брзе, неочекиване и смеле реплике, ни читан или слушан суд о музици и књижевности: она је говорила мало, и то своје обичне ствари — и њу су обилазили мудри и вични „кавалери“, а невешти сматрали су је као и сувише мудру, па се малко и бојали. Једини Штолц говорио је с њом без прекида и засмејавао је.

Она је волела музику, али је певала често кришом, или Штолцу, или каквој другарици из пансиона; а по Штолцовом казивању она је певала како не пева ни једна девојка.

Чим је Штолц сео поред ње, одмах се у соби чуо смех, који је био тако звучан, тако срдачан и заразан, да се мора сваки ко га чује насмејати и сам, не знајући му узрока,

Али њу Штолц није једнако засмејавао: после пола сахата она га је слушала радознало, и с удвојеном радозналошћу погледала на Обломова, а Обломову је било од тих погледа тако — да би волео у земљу пропасти.

„Шта ли то они говоре о мени?“ мислио је он, погледајући узнемирен попреко на њих. Већ хтеде отићи, али га тетка Олгина позва за сто и посади до себе, под унакрсну ватру погледа свега друштва.

Он се бојажљиво окрете према Штолцу — њега већ не беше ту, погледа у Олгу и срете онај исти, на њ управљен, радознали поглед.

„Још једнако гледа!“ помисли он, загледајући збуњено своју хаљину.

Чак отр лице марамом, мислећи, да му није умрљан нос, попица вратну мараму да му није одрешена: то се њему кашто дешава; није, све је, рекао би, на свом месту, а она га гледа!

У том му слуга даде чашу чаја и послужавник с перецима. Он хтеде забашурити своју забуну и показати се слободан, па у тој слободи заграби толику гомилу суварака, бискита и переча, да је једна девојка што сеђаше до њега прснула у смех. Остали су погледали радознало на ту гомилу.

„Боже, и она гледа!“ мисли Обломов. „Шта ћу да чиним с овом гомилом?“

Он је и не гледајући видео, како је Олга устала са својега места и отишла у други угао. Њему лакну на срцу.

А девојка упрла очи у њега, чекајући, шта ће да учини са суварцима.

„Појешћу што брже“, помисли он и стаде нагло јести биските; срећом, они су се брзо топили у устима. Остадоше само два суварка; он дахну слободно и одважи се да погледа онамо, куд је отишла Олга...

Боже! Она стоји код бисте, ослонивши се на пједестал, и гледа га. Она је, рекао би, изишла из својега кута зато, да би га слободније могла гледати: опазила је његову неспретност са суварцима.

За вечером је седела на другом крају стола, говорила је и јела и као да није ни мало пазила на њ. Али чим би се Обломов бојажљиво окренуо на њену страну, надајући се да га ваљда не гледа, одмах је сретао њен поглед, пун радозналости, али у једно и тако добар...

После вечере Обломов похита да се опрости с тетком: она га позва за сутрадан на ручак и замоли га да и Штолцу испоручи позив. Илија Илић поклони се, па, не дижући очију, прође сву салу. Ту одмах

иза клавира беше заслон и врата. Он погледа — за клавиром седи Олга и гледа га с великом пажњом. Њему се учини, да се она смеши.

„Јамачно је Андреја испричао, како су ми синоћ биле на ногама две различите чарапе, или кошуља изврнута!“ помисли он у себи, па оде кући зловољан, нешто због те претпоставке а још више због позива на ручак на који је одговорио поклоном: то ће рећи, примио га.

Од тог тренутка непрестани поглед Олгин није излазио из главе Обломову. Узалуд је он легао колики је дуг налеђице, узалуд је узимао најленије и најмирније положаје — не спава му се, па крај. И халат му се чињаше одвратан, и Захар глуп и несносан, и праšину с паучином није могао трпети.

Он заповеди да се избаци напоље неколико тричавих слика, које му је наметнуо некакав заштитник сиромашних уметника; сам поправи један стор што се одавно није могао дићи, зовну Анису и заповеди јој да избрише прозоре, смахну паучину, па онда леже насатке и тако је мислио од прилике један сахат — о Олги.

Најпре се дуго занимао њеним изгледом, једнако је цртао у памети њену слику.

Узевши строго, Олга није била лепотица, то јест, у ње није било ни белине, ни живог колорита на образима и уснама, и очи нису гореле пламеном унутрашње ватре; нити су јој усне биле као корал, нити јој је био бисер у устима, нити је имала мајушне руке, као у детета од пет година, с прстима као зрнаца у грозда.

Али кад би се претворила у статуу, она би била статуа грације и хармоније. Њеном повисоком расту тачно је одговарала величина главе, величини главе — овал и размер лица; све то опет хармонирало је с раменима, рамена — са струком...

Ко је год сретне, па ма био и расејан човек, застаће за тренут пред тим, тако строго и смишљено, уметнички створеним створом.

Нос њен формирао је једва осетно испупчену, грациозну линију; усне танке и већином скупљене:

знак да јој је мисао непрекидно управљена на што било. Исто присуство речите мисли блистало се у пажљивом, вазда будном погледу угаситих плавих очију, погледу који ништа не пропушта. Обрве су давале очима нарочиту лепоту: биле су дугуљасте, нису се савијале изнад очију као два танка, прстом налепљена кончића — не, то су биле две плаве, густе, готово праве пруге, које су ретко стојале симетрично: једна је била за линију више од оне друге, зато је над њом била мајушна бора, из које је, рекао би, нешто говорило, да се ту скрива мисао.

Олга је ходила с погнутом мало напред главом, која је тако лепо, тако отмено стојала на танком, поноситом врату; она се кретала свим телом неусиљено, корачајући лако, готово неосетно...

„Зашто је она синоћ гледала онако непрестано у мене?“ мислио је Обломов. „Андреја се куне, да јој још није говорио о чарапама и о кошуљи, а већ причао је како ми је пријатељ, како смо заједно расли, учили школу — све, што је било добро, и међутим (и то је причао), како је Обломов несрећан, како пропада све што је у њега добро зато, што нема учешћа, што није усталац, како његов живот слабо светлуца и како...“

„Па чему ту да се смеје?“ настави Обломов мислити. „Ако у ње има ма колико срца, требало би да се згрози, да се облије крвљу од жалости, а она... нек иде с Богом! Нећу више да мислим! Отићи ћу само још данас на ручак — и више неће тамо моја нога крочити.“

Пролазио је дан по дан, а њему тамо — и обе ноге, и руке, и глава.

Једнога лепог јутра Таранћев пренесе све његово покућанство код своје куме, у некој слепој улици, у Выборском Крају, и Обломов је провео три дана, како одавно није проводио: без постеље, без дивана, а ручавао је код Олгине тетке.

На један мах се нађе један летњак спровођу њих празан. Обломов га је кришом узео под кирију и ту станује. Он је с Олгом од јутра до мрака; чита с њом,

шаље јој цвеће, вози се по језеру, иде по брдима... он, Обломов!

Шта ти неће бити на свету! А како се то могло догодити? Ево како.

Кад су он и Штолиц ручали код њене тетке, Обломов је за време ручка трпео оно исто мучење, као и уочи тог дана, жвакао је под њеним погледом и говорио, знајући, осећајући, како тај поглед стоји, као сунце, над њим, па га жеже, узнемирује, потреса му живце, крв. Једва једвице на балкону, са цигаром, с димом, могао се за тренут сакрити од тог немог, непрекидног погледа.

— Шта је ово? говорио је он, окрећући се на све стране. — Та ово је мучење! Јесам ли ја њој смењан, шта ли? Овако не гледа никог другог: не сме. Ја сам понајскромнији, па ето шта чини... Хоћу да говорим с њом! одлучи он: — и исказаћу јој боље сам речима то, што она тако вади очима из моје душе.

На један мах она се појави пред њим на прагу балконском; он јој даде столицу, и она седе поред њега.

— Је ли истина, да вас јако мори чама? упита га она.

— Истина је, одговори он, али ме не мори јако... Имам ја занимања.

— Андреја Иванић рече, да ви пишете некакав план?

— Јест, хоћу да идем у село да живим, па се по мало спремам.

— А хоћете ли ићи на страну?

— Да, свакако, чим се Андреја Иванић спреми.

— Ви радо путујете? упита она.

— Да, врло радо...

Он је погледа, а у ње се осмех прелива по лицу, час блесне у очима, час се расплине по образима, само усне скупљене, као увек. Он не имаде храбрости да мирно слаже.

— Ја сам мало... лен... рече он: — па...

Њему у исти мах би и мучно, што она тако ласно, готово ћутећи, измами од њега признање да

је лен. „Шта је она мени? Бојим ли се ја ње?“ мислио је он.

— Ви лени! узвикну она с једва осетним лукавством. — Може ли то бити? Мушкарац лен — ја то не разумем.

„Шта је ту неразумљиво?“ помисли он: „то је, рекао бих, проста ствар.“

— Ја већином седим код куће, па зато Андреја и мисли, да сам...

— Али јамачно много пишете, рече она: — читате. — Јесте ли читали...?

Она се загледа у њега.

— Не, нисам читао, оте му се на једанпут у страху, да га она не почне испитивати.

— Шта? упита она и насмеја се. И он се насмеја...

— Мишљах, ви ме хтедoste питати за какав роман: ја романе не читам.

— Нисте погодили; хтела сам вас питати за путовања...

Он је добро погледа: њој се смешило све лице, а усне не...

„О! па она... с њом ваља бити опрезан“... помисли Обломов.

— А шта ви читате? упита она радознало.

— Ја доиста волим већином путовања...

— У Африку? упита она лукаво и тихо.

Он поцрвене, помисливши, не без разлога, да је њој познато не само оно шта он чита, него и како чита.

— Ви сте музикални? упита она, да би га извела из забуне.

У тај мах приђе Штолц.

— Илија! Ја сам ето казао Олги Сергијевној, како ти страсно волиш музику, замолио сам је да отпева штогод... *Casta diva*.

— А зашто ти мени пришиваш што није? одговори Обломов. — Ја баш не волим страсно музику...

— Шта? прекиде га Штолц. — Он се као нашао увређен! Ја га препоручујем као човека уредна, а он хита да то порече на своју штету!

— Ја се само клоним улоге љубитеља: то је сумњива, а и тешка улога!

— А каква вам се музика више допада? упита Олга.

— Тешко је оговорити на то питање! Свака! Капшто са задовољством слушах вергло, какав мотив, који ми је остао у памети, а неки пут одем с половине опере; некад ме раздрага Мајербер; чак и песма с барке: како сам кад расположен! А некад и од Моцарта уши заптијем...

— То ће рећи, да ви одиста волите музику.

— Певајте штогод, Олга Сергијевна, замоли Штолц.

— А ако је господин Обломов сад тако расположен, да заптије уши? рече она, окрећући се њему.

— Ту треба рећи какав комплимент, одговори Обломов. — Ја то не умем, а и кад бих умео, не бих се одважио...

— А зашто?

— А ако рђаво отпевате! рече наивно Обломов.

— Ја бих онда био у великој забуни...

— Као синоћ са суварцима... оте јој се изненадно и она се зацрвене и Бог зна шта би дала да то није рекла. — Опростите... погреших!... рече она.

Обломов се никад тому није надао, па се збуни.

— То је пакосно издајство! рече он полугласно.

— Није, само мајушна освета, али, Бога ми, нехотична, зато што нисте имали ни комплимента за мене.

— Може бити, имаћу га, кад вас чујем.

— А ви хоћете да певам? упита она.

— Не, то он хоће, одговори Обломов, показујући на Штолца.

— А ви?

Обломов махну главом одречно.

— Ја не могу штети оно што не знам.

— Ти си грубијан, Илија! рече Штолц. — Ето шта је залежати се код куће и обувати чарапе...

— Али молим те, Андреја, прекиде га живо Обломов, не давши му да изговори: — мене ништа не стаје да рекнем: „Ах! мени ће бити веома мило, бићу

срећан, ви зацело певате одлично...“ настави он окрећући се Олги! „то ће ми прибавити“ итд. Ама је ли то потребно?

— Али могли сте бар пожелети да певам... макар из радозналости.

— Не смем, одговори он: — ви нисте глумица.

— Е, ја ћу вама певати, рече она Штолцу.

— Илија, спреми комплимент.

У том се беше смркло. Запалише лампу која је као месец сијала кроз бршљан. Сумрак сакри контуре лица и фигуре Олгине и као да набаци на њу танку копрену; њено лице беше у сенци: чуо се само мек, али снажан глас, с нервним треперењем осећања.

Она је певала много арија и романса, које јој је Штолиц напоменуо: у једнима се изражавала патња, с нејасном слутњом среће, у другима радост, али се у тим звуцима већ скривао заматак туге.

Од речи, од тонова, од тог чистог, снажног девојачког гласа куцало је у човеку срце, треперили су живци, очи севале и пуниле се сузама. У један исти тренут хтео би човек да умре, да се не буди из тонова, и у исти мах срце је опет жеднело за животом...

Обломов се запаљивао, малаксавао, једва је задржавао сузе а још теже му беше угушити радосни узвик, који хоћаше да му се отме из душе. Одавно није осећао такве одважности, такве снаге, која се, рекао би, покренула са дна душе, готова на борбу.

Он би у том тренутку отишао чак и у иностранство, кад би то било само сести на кола па отићи.

На свршетку она отпева *Casta diva*: сва узбуђења, мисли што лете као муње по глави, трепет што прође по свем телу — све је то поразило Обломова: он је изнемогао.

— Јесте ли данас мноме задовољни? упита Олга Штолца, преставши певати.

— Упитајте Обломова, шта ће он рећи? рече Штолиц.

— Ах! оте се Обломову.

Он на једанпут ухвати Олгу за руку, али је одмах пусти и веома се збуни.

— Опростите... промуца он.

— Чујете ли? рече јој Штолц. — Кажи по души, Илија, од кад ти се овако што није десило?

— То се могло десити јутрос, ако је поред прозора прошло шиштаво вергло... умеша се Олга с добротом, тако нежно, да је извадила жалац из сарказма. Он је погледа прекорно.

— Његови прозори нису сад с лица: не може чути шта се ради напољу, додаде Штолц. Обломов погледа Штолца прекорно.

Штолц узе руку Олгину...

— Не знам чему ћу приписати, што сте данас певали, како нисте певали никад, Олга Сергијевна, бар ја одавно нисам слушао. То вам је мој комплимент! рече, љубећи јој сваки прст.

Штолц пође. И Обломов се спреми да иде, али га Штолц и Олга задржаваху.

— Ја имам посла, рече му Штолц: — а ти ћеш отићи да лежиш... још је рано...

— Андреја! Андреја! рече Обломов, молећи. — Не, ја данас не могу остати, хоћу да идем! додаде и оде.

Он није заспао сву ноћ: невесео, замишљен ходао је тамо и амо по соби; у зору је изишао из куће, ходао поред Неве, по улицама, осећајући Бог зна шта, мислећи Бог зна о чем...

После три дана отишао је опет тамо и у вече, кад су остали гости сели за карте, обрео се код клавира, заједно с Олгом. Тетку је заболела глава; она је седела у кабинету и мирисала спирт.

— Хоћете ли да вам покажем колекцију слика, коју ми је донео из Одесе Андреја Иванић? упита Олга. — Он вам није показивао?

— Ви се, канда, трудите да ме забављате, по домаћичкој дужности? упита Обломов. — Узалуд!

— Зашто узалуд? Ја хоћу, да вам не буде досадно, да сте овде као код своје куће, да вам је угодно, слободно, лако, те да не одете... да лежите.

„Она је пакосно, заједљиво створење!“ помисли Обломов, гледајући и преко воље са задовољством сваки њен покрет.

— Ви хоћете да ми буде лако, слободно и да ми не буде досадно? понови он.

— Да, одговори она гледећи га као и јуче, али с већим изразом радозналости и доброте.

— Онда, прво и прво, немојте ме гледати тако, као сад и као што сте ме гледали пре неки дан...

Радозналост у њеним очима удвоји се.

— Ето, баш од тог погледа мени буде веома неугодно... Где ми је шешир?

— А зашто неугодно? упита она благо, и њен поглед изгуби израз радозналости. Беше само добар и љубазан.

— Не знам; само ми се чини, да ви тим погледом извлачите из мене све оно што не желим да знају други, особито ви...

— А зашто? Ви сте пријатељ Андреји Иванићу, а он је мени пријатељ, па дакле...

— Дакле, нема разлога да ви знате све о мени што зна Андреја Иванић, доврши он.

— Разлога нема, али има могућности...

— Благодарехи поверљивости мог пријатеља — рђава услуга од његове стране!

— Зар у вас има тајне? упита она. — Може бити, преступи? додаде, смејући се и одмичући се од њега.

— Може бити, одговори он, уздахнувши.

— Да, то је замашан преступ, рече она бојажљиво и тихо: — обувати различите чарале.

Обломов докопа шешир.

— Не могу више! рече јој. — И ви хоћете, да ми буде угодно! Ја ћу омрзнути Андреју... Зар вам је и то казао?

— Он ме је данас тим страшно насмејао, додаде Олга: — увек прича смешне ствари. Опростите, нећу, нећу, и постараћу се да вас и гледам друкчије...

Она ту начини лукаво озбиљну мину.

— То је још све оно „прво и прво“, настави она. — Па ево ја не гледам као пре, мора да вам је сад слободно, лако. А сад шта треба друго урадити, да вам не буде досадно?

Он је гледао право у њене плаве, умиљате очи.
— Ето баш ви мене гледате сад некако чудновато... рече она.

И доиста он је њу гледао не очима, него мишљу, свом својом вољом, као магнетизер, али је гледао нехотично, јер није био кадар да је не гледа.

„Боже мој, како је лепа! Па има оваких на свету!“ мислио је он, гледајући је готово плашљивим очима. „Ова белина, ове очи, у којима је као у пучини, тамно и у исти мах нешто блиста, зацело душа! Осмех се може читати као књига; па после осмеха ови зуби и сва глава... како нежно почива на раменима, управо њиха се, као цветак, миром мирише...“

„Јест, ја нешта добивам из ње“, мислио је у себи: „нешта прелази из ње у мене. Крај срца, ево овде, почиње као да ври и да се лепрша... Ту осећам нешта сувишно, чега, чини ми се, није било... Боже мој, ала је то срећа њу гледати! Чак ти и дисање стаје.“

Ове мисли јуриле су у његовој глави као вихор, и он је једнако у њу гледао, као што се гледа у бескрајну даљину, у бездану провалију, са забором самога себе, с насладом.

— Та доста, господине Обломове, како ви сад мене гледате! говорила му је она, окрећући главу збуњено, али радозналост освоји, и она не скидаше очију с његова лица.

Он ништа није чуо.

Он је доиста непрестано гледао и није чуо њене речи, и ћутећи је испитивао шта се у њему чини; достакао се главе — и у њој је нешто узбуркано, јури брзо. Он не може да ухвати мисли: оне су прнуле као јато птица, а крај срца, на левој страни, као да га боли.

— Та не гледајте ме тако необично, рече она: — и мени је неугодно... И ви, јамачно, хоћете да измамите штогод из моје душе...

— Шта ја могу измамити од вас? упита он машинално.

— И ја имам своје планове, почете а недочете, одговори она.

Он се трже од те напомене на његов несвршен план...

— Чудновато! рече он. — Ви сте пакосни, а поглед вам добар. Не каже се узалуд, да женскињу не треба веровати: оно лаже навалице језиком, и нехотице — погледом, осмехом, румењу, па чак и не-свестицом...

Она не даде да тај упечаток ојача, полако узе од њега шешир и седе на столицу.

— Нећу више, нећу, понови она живо. — О, опростите, овај досадни језик! Али, Бога ми, нисам се посмевала! изговори готово певајући, и у певушењу те реченице затрепери осећање.

Обломов се умири.

— И тај Андреја!... рече прекорно.

— Па кажите, друго и друго, шта ми ваља чинити да вам не буде досадно? упита она.

— Певајте! рече он.

— Ето комплимента који сам очекивала! прекиде га она, узвикинувши радосно. — Знате ли, додаде затим живо: — да нисте прекјуче, после мога певања, рекли „ах“, ја, чини ми се, не бих сву ноћ заспала, а може бити, и плакала бих.

— Зашто? упита Обломов зачуђено.

Она се замисли.

— Ни сама не знам, рече затим.

— Самољубиви сте; то је зато.

— Да, зацело зато, одговори она, замисливши се и прелазећи једном руком дирке: — али самољубља има свуд, и много га има. Андреја Иванић вели, да је то готово једини покретач, који управља вољом. Ето ви га јамачно немате, па зато све...

Она не доврши.

— Шта? упита он.

— Не, ништа, забашури она, па настави: — Ја волим Андреју Иванића, не зато само што ме он насмеје, он кашто говори а ја плачем, нити зато што он мене воли, него, чини ми се, зато... што он воли мене више од других: видите, куд се увукло самољубље!

— Ви волите Андреју? упита је Обломов и за-
гњури напрегнут, испитивачки поглед у њене очи.

— Да, наравно, кад он мене воли више од осталих,
и ја њега волим у толико више, одговори она озбиљно.

Обломов је гледао у њу ћутећи; она му одговори
обичним неким погледом.

— Он воли и Ану Васиљевну и Зинаиду Миха-
иловну, али никако не тако, настави она: — он неће
седети с њима по два сахата, неће их насмејати нити
им што приповедати од срца; он говори с њима о
пословима, о позоришту, о новостима, а са мном го-
вори као са сестром... не, као са ћерком, додаде брзо:
— кашто ме чак и покара, кад не разумем што од-
мах, или га не послушам, или се не сложим с њим.
А њих не кара, и ја га, чини ми се, зато волим још
више. Самољубље! додаде замишљено: — али ја не
знам како се оно увукло овамо, у моје певање? Одавно
ми говоре много лепо о мом певању, а ви нисте
хтели чак ни да ме слушате, вас су готово силом на-
морали. И да сте после тога отишли, не рекавши ми
ни речи, да на вашем лицу нисам опазила ништа... ја
бих се, чини ми се, разболела... да, заиста, то је само-
љубље! заврши она одлучно.

— А зар сте ви опазили што на мом лицу? у-
пита он.

— Сузе, ма да сте их крили; то је ружна прта
у мушкараца, што се стиде својега срца. И то је са-
мољубље, само лажно. Боље би било да се по некад
стиде своје памети: она им се чешће вара. Чак се и
Андреја Иванић стиди срца. Ја сам му то говорила,
и он се слаже са мном. А ви?

— Како да се не слаже човек, кад вас погледа!
рече он.

— Опет комплимент! И какав...

Она запе, тражећи реч.

— Отрцан! доврши јој реченицу Обломов, не ски-
дајући очију с ње.

Она осмехом потврди то, што та реч казује.

— Ето тога сам се ја и бојао, кад вас нисам
хтео молити да певате... Шта да кажеш, кад слушаш

први пут? А треба што казати. Тешко је то бити и паметан и искрен у један мах, особито у осећању, под утицајем онаког упечатка, као онда...

— Ја сам онда збиља певала, како нисам певала одавно, па и никад, чини ми се... Немојте ме молити да певам, ја већ више не могу певати онако... Чекајте, ипак ћу нешто отпевати... рече она и у том тренутку лице јој као набуја, очи се зажарише, она се спусти на столицу, снажно удари два три акорда и запева.

Боже, шта се чуло у том певању! Наде, нејасна зебња од бура, саме буре, наступи среће — све је то звучало не у песми, него у њеном гласу.

Она је певала дуго, погледајући га кашто и детињски питајући: — Је ли доста? Није, ево и ово, па је опет певала.

Њени образи и уши беху се заруменели од узбуђења; кашто на њеном здравом лицу блесну на једанпут муње из срца, севне зрак тако зреле страсти, као да је срцем прешла да живи далеко у будућности, па се опет на једанпут угаси тај тренутни зрак и њен глас опет добије чист и сребрн звук.

И у Обломову се јавио исти живот; њему се чинило, да живи и осећа то све — не сахат, не два, него читаве године...

Обоје је било споља непомично, а раздирала их је унутрашња ватра, дрхтали су једнаким трепетом; у очима њиховим биле су сузе, које је измамило једнако расположење. Све су то симптоми оних страсти, које, како изгледа, морају букнути некад у њеној младој души, која се сад још покоравала само тренутним, пролазним миговима и полетима животних снага, што још спавају.

Она заврши дугим звучним акордом, и глас јој се изгуби у њему. На једанпут стаде, спусти руке на колена, па и сама ганута, узбуђена, погледа у Обломова да види: шта ради он?

Њему на лицу сијала је зора пробужене среће, која је устала са дна душе; на њу беше управљен поглед пун суза.

Сад је она њега, као он пре њу, нехотице узела за руку.

— Шта вам је? упита га. — Како сте се променили у лицу! Зашто?

А она је знала зашто се он тако променио у лицу, и у себи се скромно радовала, гледајући задовољно тај израз своје јачине.

— Погледајте у огледало, настави она и смећећи се показа му у огледалу његово лице: — очи вам блистају, Боже мој, сузе у њима! Ала ви дубоко осећате музику!...

— Не, ја не осећам... музику... него... љубав! рече тихо Обломов.

Она одмах пусти његову руку и промени се у лицу. Њен се поглед сrete с његовим погледом, управљеним на њу: тај поглед беше непомичан, готово безуман; њим није гледао Обломов, него страст.

Олга разумеде, да се њему отела реч, да он није могао владати том речи, и да је она — истина.

Он се трже, узео шешир и истрча из собе, не осврнувши се. Она га већ није пратила радозналим погледом; дуго је стојала не мичући се, крај клавира, као статуа, и упорно гледала преда се: само јој се груди јако надимаху...

VI.

Усред ленога лежања у ленивачким позама, усред тупога дремежа и усред наступа одушевљења, Обломову се увек привиђало на првом месту женско као жена, а по некад — као љубавница.

Пред њим се у маштама узносио лик високе, статичке жене, с рукама мирно скрштеним на грудима, с благим али поноситим погледом, како немарно седи у бршљану у гајићу, како лако корача по сагу, по песку на алеји, с гипким струком, с грациозно намештеном на раменима главом, са замишљеним изразом — као идеал, као оличеност целог живота, пуног угодности и свечаног мира, као сам мир.

Он је испрва сневао њу сву у цвећу, пред олтаром с дугачким велом, потом крај узглавља младеначке постеље, са стидљиво обореним очима, и најзад као мајку усред гомиле деце.

Њему се привиђао осмех на њеним уснама, али не страстан, очи не влажне од жеља, осмех симпатичан према њему, мужу, а свисходљив према свима другима; поглед наклоњен само њему, а стидљив па чак и оштар према другима.

Он никад није хтео видети трепета у ње, слушати разбуктану машту, гледати изненадне сузе, мучење, изнемагање; па онда поамаман прелаз у радост. Не треба њему ни месец ни туга. Она не треба да изненадно пребледи, да пада у несвест, да трпи експлозије што потресају...

— Таке жене имају љубавника, говорио је он: — па и човек има много главобоље с њима: дај докторе, па бање и силенство разних каприса. Не можеш мирно тренути!

А код поносито стидљиве, мирне жене спава човек без бриге. Он заспи с уверењем, да ће, кад се пробуди, срести тај исти кротки, симпатични поглед. И после двадесет, тридесет година, он би својим топлим погледом срео у њеним очима тај исти кротки, благи зрак симпатије. И тако до гроба!

„Па зар то није тајни циљ свакога и сваке — наћи у свом другу непромењиву физиономију мира, вечну и једнаку матицу осећаја? Та то је норма љубави, и чим што оступи од ње, чим се промени, охлади — ми патимо: дакле, мој је идеал — општи идеал?“ мислио је он. „Зар то није круна савршенства, објашњења узајамних веза оба пола?“

Давати страсти законити излаз, одредити правац матици, као реци, зарад добра читаве околине, — то је општи човечански задатак, то је вршак прогреса, на који се пењу све те Жорж-Сандове¹, па залутају у страну. Кад се тај задатак реши, онда нема више ни

¹ Жорж-Сан (George Sand), псеудоним француске књижевнице Ороре Дипен (Aurore Dupin); њених радова има и у српском преводу (1804—1876).

неверства, ни охлађивања, него настаје вечито једнако куцање спокојног срећног срца, настаје дакле вечито пун живот, вечни сок живота, вечно морално здравље.

Има примера такога блага, али су ретки: на њих се прстом показује, као на феномен. Веле, да се треба родити зато. А Бог би га знао, да ли се треба васпитавати за то, да ли ваља ићи томе свесно?

Страст! То је лепо у стиховима и на позорници, где ходају глумци у огртачима, с ножевима, а после иду и убијени и убиљци заједно на вечеру...

Добро би то било, кад би се и страсти тако свршавале, него после њих остаје: дим, смрад, а среће нема! Успомене — једини само стид и чупање косе.

Најпосле, ако човека и стигне така несрећа — страст, то му је онда исто онако као кад би му се десило да се нађе на исквареном, врлетном, несносном путу, на ком и коњи падају и коњаник малаксава, а већ му је родно село на догледу: не треба да га губи из очију и треба да се брже, брже искобеља с опаснога места...

Да, страст треба ограничити, угушити и утопити у женидби...

Он би с ужасом побегао од жене, да га она на једанпут прожеже очима, или зајеца, падне му на раме са заклопљеним очима, па се тек прене и оба-вије му руке око врата, да га већ угуши... То је ватромет, експлозија буренцета с барутом; а шта буде после? Заглухнуле уши, засенуле се очи и опалила се коса!

Али да видимо, какво је женско Олга!

После онога дана, кад се у њега отело признање, они се дуго нису видели на само. Он се крио као ђачић, чим само угледа Олгу. И она се променила као и он, али није бежала, није била хладна, него је само постала замишљенија.

Њој је, рекао би, било жао што се догодило нешта, што јој смета да мучи Обломова управљеним на њ радозналим погледом и да га доброћудо пецка, посмевајући се његовом лежању, лености и његовој неспретности...

У њој се разигравао комизам, али је то био комизам матере, која не може отрпети да се не насмеје, гледећи смешно руво на сину. Штолц је отишао и њој је било досадно, што нема кому певати; њен клавир био је затворен — једном речи, на њих обоје навалио се притисак, окови, обома је било неугодно.

А како се беше лепо почело! Како су се просто познали! Како ли слободно здружили! Обломов је био простији од Штолца и доброћуднији од њега, ма да је није насмејавао, или је насмејавао самим собом, и тако јој ласно опраштао посмевке.

Па онда Штолц је на послетку завештао њој Обломова, молио је да пази на њ, да му не да седети код куће. И у њеној паметној лепушкастој главици већ се развио опширан план, како ће она одучити Обломова да не спава после ручка, па не само да не спава, него она му неће допустити ни да прилегне на дивану дању: узеће од њега тврду реч.

Она је замишљала, како ће му „заповедити да прочита књиге“, које је Штолц оставио, па онда да чита сваки дан новине и да јој прича новости, да пише у село писма, да доврши план за уређење имања, да се спреми да иде на страну — једном речи, он неће задремати код ње; она ће му показати циљ, нагнати га да заволи опет све, што је омрзнуо, и Штолц га неће познати, кад се врати.

И све то чудо учиниће она, тако бојажљива, ћутљива, коју до сад нико није слушао, која још није почела живети! Она да буде узрок толикога преврата!

Преврат се већ почео: чим је она запевала, Обломов већ није онај...

Он ће живети, радити, благосиљати живот и њу. Вратити човека у живот — колика слава доктору, кад спасе болесника, за ког није било више наде! А спасти ум, који морално пропада, спасти душу?...

Њу су жмарци пролазили од поносног, радосног трепета: она је то сматрала као задатак, који јој је Бог одредио. Она га је у мислима поставила за својега секретара, библиотекара.

И зар на једанпут да буде томе свему крај! Она није знала, како ће поступити, зато је и ћутала, кад се сретала с Обломовом.

Обломова је тиштало то, што је он њу поплашио, увредио, па је чекао муњевите погледе, хладну оштрину, и дрхтао је, кад је види, па се склањао у страну.

Међутим он се већ преселио на летњак и три дана ходио је сâм по брежуљцима преко рита, у шуму, или одлазио у село и беспослен седео пред сељачким вратима, гледећи, како трчкарају дечица и телад, како се патке брчкају у бари.

Око летњака беше језеро и огроман парк: он није смео ићи тамо, да не би срео Олгу саму.

„Наврати ме враг да бубнем!“ мислио је он, па се чак није ни питао, да ли се њему збиља отела истина, или је то био само тренутан учин музике на његове живце.

Осећање забуне, стида или, као што се он изражавао, „срама“ који је учинио, сметало му је да разазна, какав је то наступ био, и у опште да сазна, шта је за њ Олга? Он већ није разбيراо, да се његовом срцу додало нешто сувишно, некаква грудвица, које пре није било. Сва његова осећања сабила су се у једну грудву — стида.

А кад се тренутно јави она у његовом уображењу, онда се појављивала и она слика, онај идеал оличенога мира, среће у животу: и тај идеал беше сушта — Олга. Обе слике биле су сличне, и слевале су се у једну.

— Ах, шта сам учинио! говорио је он. — Све сам упропастио! Хвала Богу, те је Штолц отишао! није му могла казати, а да му је казала, ја бих у земљу пропао! Љубав, сузе — доликује ли то мени? И тетка Олгина не шаље, не зове ме: јамачно јој она казала... Боже мој!...

Тако је он мислио, залазећи дубље у парк, у споредну алеју.

Олгу је мучило само то, како ће се она срести с њим и како ће проћи тај догађај: да ли с ћутањем, као да ничега није ни било, или му треба рећи штогод?

А шта да му рекне? Хоће ли начинити сурову мину, погледати га поносито, или чак и не погледати, него му надувено и сурово навестити, да се она „никако није надала такomu поступку од њега: шта мисли он, ко је она, те је допустио себи таку дрскост?“... Тако је Соњичка рекла, играјући мазурку, некаком корнету, и ако се међутим трудила свом снагом, да му заврне мозак.

„Па шта је ту дрско?“ питала се она. „Ако он одиста осећа, зашто да не каже?... Али опет, како је то могло бити, тако на једанпут, једва смо се познали... То нико други не би казао за живу главу, кад види једно женско тек други, трећи пут; та нико не би ни осетио љубав тако брзо. То је само могао Обломов...“

Али се она сети, да је слушала и читала, како љубав долази по некад изненадно.

„И у њега је био наступ, занос; сад не сме ни жив да се покаже: стиди се; дакле то није дрскост. А ко је крив?“ мислила је она даље. „Андреја Иванић, јер ме је он нагнао да певам.“

Али Обломов изнајпре није хтео слушати — њој је било криво, и она се... трудила... Она јако поцрвене — јест, трудила се свом снагом да га узбуди.

Штолиц је рекао за њ, да је апатичан, да га ништа не занима, да се све у њему угасило... Па ето, она је хтела да види, је ли се угасило све, па је певала, певала... како никад није...

„Боже мој! па ја сам крива: замолићу га да ми опрости... А шта да ми опрости?“ упита се потом. „Зар да му кажем: господине Обломове, ја сам крива, ја сам вас занела... Да грдне срамоте! То није истина!“ рече она, планувши и лупнувши ногом. „Ко сме то помислити?... Зар сам ја знала, на што ће изићи? А да тога није било, да се њему није то отело... шта би онда било?“ упита она. „Не знам...“ рече у себи.

Од тога дана њој је некако необично на срцу... мора бити да је то веома вређа... чак добива ватру, на образима јој избиле две ружичасте пегице...

— Раздражење... мала грозница, рекао је доктор.

„И шта почини тај Обломов! О, њему треба дати лекцију, да то од сад не буде! Замолићу тетку да му откаже приступ у кућу: он не треба да се заборавља... Како је смео!“ мислила је она, идући по парку; очи су јој севале...

На један мах чу да неко иде.

„Неко иде...“ помисли Обломов.

И сусретоше се лице у лице.

— Олга Сергијевна! рече он, дршћући као јасиков лист.

— Илија Илићу! одговори она бојажљиво, и обоје стадоше.

— Здраво, рече он.

— Здраво, одговори она.

— Куд сте пошли? упита он.

— Па онако.... рече она, не дижући очи.

— Ја вам сметам?

— О, ни најмање... одговори она, погледавши га брзо и радознало.

— Могу ли и ја с вама? упита он на једанпут, погледавши је испитивачки.

Ишли су ћутећи стазицом. Ни од учитељева лењира, ни од обрва директорових, никад у животу није Обломову куцало срце тако, као сад. Он је хтео нешто рећи, усиђавао се, али речи неће с језика: само је срце лупало необично, као пред какву несрећу.

— Да нисте добили писмо од Андреје Иванића? упита она.

— Добио сам, одговори Обломов.

— Шта пише?

— Зове ме у Париз.

— А ви?

— Ићи ћу.

— Кад?

— Па... сутра... док се спреим.

— Зашто тако брзо? упита она.

Он је ћутао.

— Не допада вам се летњак, или... кажите, зашто хоћете да одете?

„Како је дрзак! још он хоће да оде!“ помисли она.

— Мени је нешто тешко, неугодно, жеже ме, прошапута Обломов, не гледајући је.

Она је ћутала, откиде гранчицу јергована и помириса је, заклонивши њом и лице и нос.

— Помиришите, како лепо мирише! рече она и заклони му и лице и нос.

— А ево ђурђевка! Чекајте, ја ћу набрати, рече он, сагнувши се: — ово лепше мирише; расте у пољима, и по гају; више је у њему природе. А јергован расте све око кућа, гране му и у прозоре допиру, мирис загушљив. Ено на ђурђевку још роса није усахнула.

Он јој даде неколико ђурђевака.

— А волите ли резеду? упита она.

— Не; мирише врло јако; не волим ни резеде, ни руже. Та ја у опште не волим цвеће; у пољу још и које-како, али у соби — толико посла с њим... ђубрета...

— А ви волите да је у собама чисто? упита она, погледајући га лукаво. — Не трпите ђубре!

— Да; али слуга ми је такав... промрмља он. „О, пакоснице!“ додаде у себи.

— Ви ћете ићи право у Париз? упита она.

— Да; Штолц ме одавно чека.

— Да му понесете писмо; ја ћу му писати, рече она.

— Онда дајте га још данас; сутра ћу се преселити у град.

— Сутра? упита она. — Зашто тако брзо? Као да вас неко гони.

— Па и гони...

— А ко?

— Стид... прошапута он.

— Стид! понови она машинално. „Е сад ћу му рећи: господине Обломова, никако се нисам надала...“

— Да, Олга Сергијевна, поче најзад, прибравши сву храброст: — ја мислим, ви се чудите... срдите се...

„Е сад треба.... ево згодна тренутка.“ И срце јој само лупа. „Не могу, Боже мој!“

Он се трудио да јој погледа у лице, да сазна шта ће му рећи; али је она мирисала ђурђевке и јергован и ни сама није знала, шта ће... шта да каже, шта да ради.

„Ах, Соњичка би се одмах досетила, а ја сам тако глупа! ништа не умем... то ме баш једи!“ мислила је она.

— Ја сам сасвим заборавила... рече му.

— Верујте ми, оно је било нехотице... нисам се могао уздржати... поче он брзо, ослободивши се малко.

— Да је онда ударио гром, да је камен пао на ме, ја бих опет казао. То се није могло уздржати никаком силом... Тако вам Бога, немојте мислити, да сам хотимице... Ја бих, после једног минута, дао Бог зна шта, да сам могао вратити непромишљену реч...

Она је ишла, оборивши главу и миришући цвеће.

— Па заборавите то, настави он: — заборавите у толико пре, што то није истина...

— Није истина? рече она на једанпут, па се исправи и испусти цвеће.

Очи јој се на један мах отворише широко и синуше изненађењем...

— Није истина? понови она још једном.

— Али, за име Бога, не љутите се и заборавите. Уверавам вас, да је то био само тренутан занос... од музике.

— Само од музике!

Она се измени у лицу: нестале оних двеју ружичастих пегица и очи јој се замрачише.

„Ето, и није ништа! Ето тргнуо је непромишљену реч, па није потребно ни љутити се!... И боље... сад је ето мир... Могу као и пре разговарати, шалити се...“ мишљаше она и снажно одломи узгред гранчицу с дрвета, откиде уснама један листак, па одмах баци и гранчицу и листак на стазу.

— Ви се не срдите? Заборавили сте? рече Обломов, нагињући се према њој.

— А шта то? О чем питате? одговори она узбуђено и готово зловољно, окренувши се од њега. — Све сам заборавила... имам слабо памћење!

Он ућута и није знао шта ће. Видео је само изненадну зловољу, а није видео узрока.

„Боже мој!“ мислила је она. „Ето све је опет у свом реду: као да није ни било оне сцене, хвала

Богу! Па шта... Ах, Боже мој! Шта је ово? Ах, Соњичка, Соњичка! Ала си ти срећна!“

— Идем ја кући, рече она на једанпут, убрзавајући кораке и скрећући у другу алеју.

Њу су гушиле сузе. Бојала се да не заплаче.

— Немојте туда, овуда је ближе, рече Обломов, па додаде у себи невесело: „Будало! требало ти је да се објашњаваш! Сад си је још горе увредио. Није требало спомињати: на том би прошло, заборавило би се само по себи. А сад, нема се куд, морам измолити опроштај.“

„Мени је, мора бити, зато било тешко“, мислила је она: „што нисам уграбила да му кажем: господине Обломове, ја се никако нисам надала, да бисте ви допустили себи... Он ме је претекао... „Није истина!“ Е видите, молим вас, он ме још лагао! Али како је смео?“

— Јесте ли доиста заборавили? упита он тихо.

— Заборавила сам, све сам заборавила! изговори она брзо, журећи се да иде кући.

— Дајте руку, у знак да се не љутите.

Она му пружи врхове прста, не гледајући га, и чим их се он дотаче, одмах трже руку к себи.

— Не, ви се срдите! рече он уздахнувши. — Како ћу вас уверити, да је оно био занос, и да ја не бих себи допустио да се заборавим?... Не, зацело, нећу више слушати ваше певање...

— Не уверавајте ме никако: не треба ми ваше уверавање... рече она живо. — Ја и онако нећу певати!

— Лепо, ћутаћу, рече он: — само, тако вам Бога, немојте отићи тако, јер ће ми на души остати сињи камен...

Она пође лакше и стаде пажљиво слушати његове речи.

— Ако је истина, да бисте ви заплакали, да нисте после вашег певања чули оно моје „ах“, онда ја сад, ако одете тако, ако се не осмехнете, ако ми не пружите руку пријатељски... смилујте се, Олга Сергијевна! Ја ћу се разболети, мени колена клецају, ја једва стојим...

— Зашто? упита на једанпут она, погледавши га.

— Ни сам не знам, рече он: — сад ме је стид прошао; више се не стидим своје речи... чини ми се, да је у њој...

Њему опет мравци пођоше по срцу; опет се појави нешто сувишно крај срца; опет га стаде жећи њен љубазан и радознао поглед. Она се тако грациозно окрете њему, и с великим неспокојством чекаше одговор.

— Шта је у њој? упита га нестрпљиво.

— Не, не смем казати: ви ћете се опет расрдити.

— Говорите! рече она заповеднички.

Он је ћутао.

— Дакле?

— Мени је опет тако, да бих плакао, кад вас гледам... Видите, ја немам самољубља, не стидим се срца...

— А зашто бисте плакали? упита она, и на образима њеним појавише се две ружичасте пегнице.

— Једнако чујем ваш глас... опет осећам...

— Шта? рече она и сузе јој одујмише од груди; чекала је напрегнута.

Дођоше до пред врата.

— Осећам... похита Обломов да искаже, па застаде.

Она се пела уза стубе лагано, као једва.

— Исту музику... оно исто... узбуђење... оно исто... осећ... опростите, опростите — не могу, Бога ми, да се савладам...

— Господине Обломове... поче она оштро, па јој се лице на једанпут обасја сјајем осмеха: — не срдим се, опраштам вам, додаде благо: — само унапред...

Она му, не осврћући се, пружи руку назад; он је докопа, пољуби је у длан; она му тихо стиште усне, па за трен ока прхну на стаклена врата, а он оста као укопан.

VII.

Он је дуго гледао за њом забленуто, дуго је колао погледом по жбуновима...

Прођоше неки људи, пролете птица. Некака жена прође поред њега и упита, треба ли му јагода — он је још стојао и бленуо.

Он опет пође лагано оном истом алејом и дође до половине, наиђе на ђурђевке, које је испустила Олга, и на гранчицу јергована, коју је откинула и зловољно бацила.

„Зашто је то она учинила?...“ стаде он размишљати, сећати се...

— Будало, будало! рече на једанпут гласно, узимајући ђурђевке и гранчицу, па готово трком наже алејом. — Ја сам је молио да ми опрости, а она... ах, да ли може бити?... Каква мисао!

Срећан, ведар, као да му „месец сија на челу“, што рекла дадиља, дошао је кући, сео у угао дивана и брзо нацртао по прабини на столу крупним словима „Олга“.

— Их, да грдне прашине! рече, тргнувши се из усхићења. — Захаре! Захаре! звао је дуго, јер је Захар седео с кочијашима пред вратима, окренутим у споредну улицицу.

— Хајде иди! рече Аниса озбиљним шапатам, вукући Захара за рукав. — Господар те одавно зове.

— Погле, Захаре, шта је ово? рече Илија Илић, али благо, доброћудо, јер се сад није могао распрдити. — Ти хоћеш и овде да буде онакав неред: прашина, паучина? Не; чујеш, ја то нећу допустити! И онако ми Олга Сергијевна не да маћи: „Ви, вели, волите ђубре.“

— Јест, лако је њој говорити; они имају петоро млађих, рече Захар, окрећући се вратима.

— Куда ћеш? Хајде обриши ово: овде се не може сести, ни налакити... Та ово је гад, ово је... обломовштина!

Захар се намргоди и погледа господина попреко.

„Ето сад!“ помисли у себи: „опет измислио некакву жалостиву реч. Па још познату!“

— Но, хајде обриши, што стојиш? рече Обломов.

— Шта да обришем? Брисао сам данас! одговори Захар упорно.

— А откуд прашина, кад си брисао? Погле, ено, ено! Нећу то да буде! Одмах да си обрисао!

— Ја сам брисао, уверава Захар: — не може се брисати по десет пута! А прашина се накупи с улице... овде је поље, летњак: на улици је много прашине.

— Па ти, Захаре Трофимићу, поче Аниса, изви-ривши на један мах из друге собе: — узалудно метеш најпре под, а после бришеш столове: прашина опет напада... Треба прво...

— Шта си дошла ти да показујеш? зашишта Захар љутито. — Иди на своје место!

— Ко је то још видео, мести прво под, па онда столове брисати?... Господар се зато и љути...

— Де, де, де! подвикну Захар, замахујући лактом, да је муне у груди.

Она се насмеја и сакри се. Обломов махну и Захару руком, да иде. Он леже главом на везен јастук, метну руку на срце и стаде слушати, како куца.

„Па ово је шткодљиво“, рече у себи. „Шта да радим? Ако питам доктора, он ће ме, можда, послати у Абисинију!“

Док се Захар и Аниса не беху узели, свако од њих радило је свој посао и није се мешало у туђ, то јест, Аниса је гледала пијак и кухину, а суделовала је у успремању соба само једанпут у години, кад је прала подове.

Али после свадбе њој је постао слободнији приступ у господинове собе. Она је помагала Захару и у собама је било чистије, и у опште примила је на се неке обавезе мужевље, нешто драговољно, а нешто зато што их је Захар деспотски њој натоварио.

— Ево на, истреси саг, зашишти он заповеднички, или јој рекне: — Требало би да претресеш оно што је тамо у углу натрпано, па што је излишно да изнесеш у кухину.

Тако је он благовао од прилике месец дана: у собама беше чисто, господин не врчи, не говори „жалостивих речи“, а он, Захар, ништа не ради. Али то благовање прође — а ево зашто.

Чим су он и Аниса почели заједнички пословати по господиновим собама, што год уради Захар, то буде глупо. Сваки његов корак — једнако није то и није тако. Педесет и пет година ходио је он по белом свету с уверењем, да све што год он уради, друкчије и боље не може бити урађено.

Па на један мах сад, за две недеље дана, Аниса му је доказада, да он — није ни за што, и уз то му она, то доказује с тако увредљивим снисхођењем, тако благо као што се ради само с децом, или с потпуним лудацима, па се још осмехује, гледећи га.

— Ти, Захаре Трофимићу, вели му она љубазно: — узалуд затвараш прво димњак, па после отвараш одушке: опет ћеш изладити собе.

— А како ти велиш? пита је он с мужевљом грубошћу: — кад их треба отворити?

— Па кад наложиш; ако ваздух баш и извуче, после се опет загреје, одговори она тихо.

— Ала си луда! вели он. — Ја сам двадесет година радио овако, па сад да мењам тебе ради...

Њему је на полици у орману стајао заједно чај, шећер, лимун, сребро, а уз то викс, четке и сапун.

Једном дође он и виде, да сапун стоји на сточићу за умивање, четке и викс у кухини на прозору, а чај и шећер у засебитој фиоци у орману.

— Ти ово мени све испремећеш по својој вољи, а? упита он оштро. — Ја сам нарочито сложио све у један угао, да буде на мети, а ти разбацала све којекуда?

— Па да чај не заудара на сапун, напомену она кротко.

Једанпут му показа две три рупе на господиновој хаљини, од мољца, па рече да треба једном у недељи дана истрести и очистити хаљине.

— Дај ја ћу то излупати метлицом, заврши она умиљато.

Он јој истрже из руку и метлицу и фрак, који беше узела, па га остави, где је и био.

Кад се он једанпут, по обичају, почео опет жалити на господина, како га грди узалудно због

буба-шваба, и правдати се како их „он није измислио“, Аниса је ћутећи покупила с полице комаде и мрве црнога хлеба, што су се ту од вајкада ваљале, ишчистила и опрала ормане и посуђе — и буба-шваба нестало је готово сасвим.

Захар још никако није добро разумео, у чем је ствар, и приписивао је то само њеној вредноћи. Али кад је једном понео послужавник са шољама и чашама, па разбио две чаше, и почео, по обичају, псовати и хтео бацити на под и сав послужавник, и кад му је она узела послужавник из руку, метнула друге чаше, па још кутију са шећером и хлеб, и тако наместила све, да се ни једна шоља није помакла, па му онда показала, како ваља узети послужавник једном руком, а другом га добро придржавати, па онда двапут прешла преко собе, машући послужавником лево и десно, а ни једна се кашичица није помакла на њему, — Захару је на једанпут било јасно, да је Аниса паметнија од њега!

Он јој је истргао послужавник из руку, просуо чаше и већ од тада није јој могао то опростити.

— Ето видиш, како треба носити! додала је још тихо.

Он је погледао у њу с неким тупим поносом, а она се смејала.

— Ах, ти жена, простакуша једна, па хоћеш да мудрујеш! А зар је у нас у Оломовци била овака кућа? Зар је све било спало на мене једнога? Та самих лакеја, са момчићима, било је на петнаестину душа! А ваше сорте, женскадије, није се већ ни броја знало... И ти ми ту... Ах, ти!...

— Та ја сам рада да буде добро, поче она.

— Де, де, де! зашишта он, замахнувши лактом да је муне у груди. — Одлази одавде из господинових соба, иди у кухину... гледај свој женски посао!

Она се насмеја, па оде, а он је мрачно, попреко гледао за њом.

Његов је понос пропадао, и он је грубо поступио са женом. Али опет кад се деси, те Илија Илић потражи кајву ствар, а ствар не може да се нађе или

се нађе разбијена, и у опште кад се деси какав неред у кући, те се над главом Захаровом стане спремати бура, праћена „жалостивим речима“, онда је Захар намигивао Аниси, махао главом на кабинет господинов и, показујући тамо палцем, заповедао јој шапћући: — Иди господину, види шта му треба!

Аниса је одлазила и бура се свакад отклањала простим објашњењем. Па и сам Захар, чим би почеле пролетати у говору Обломовљевоу „жалостиве речи“, рекне му да зове Анису.

И тако би се опет све запустило у собама Обломовљевим, да нема Анисе: она је већ рачунала себе у кућу Обломовљевоу, несвесно је делила чврсту везу својега мужа са животом, кућом и особом Илије Илића, и њено женско око и брижљива рука беху будни у запуштеним одајама.

Чим се Захар куд окрене, Аниса убрише прашину са столова, с дивана, отвори одушку, поправи сторе, склони ципеле бачене наспред собе и панталоне обешене о велику наслоњачу, претресе све хаљине, па чак и хартије, писаљке, ножић којим се сече хартија, пера на столу — и све лепо поређа; протресе угњечену постељу, намести јастуке — и то све док трипут махне; па онда брзо прегледа сву собу, помакне какву столицу, притвори у пола отворену фиоку орманску, скине сервијету са стола и брзо умакне у кухину, чим чује шкрипање Захарових чизама.

Она беше жива, окретна жена, око својих четрдесет и седам година; осмех јој беше брижан, очи су живо летеле на све стране, врат и груди снажне, и руке црвене, вредне, никад сустале.

У ње готово никако није било лица: само се видео нос; и ако није био велики, он је некако одвојио од лица, или је незгодно намештен, те је доњи део његов био заковрчен на више, и због тог се није иза њега видело лице; оно се беше тако запело, прецвало, да ћеш о носу њеном давно добити јасан појам, док међутим лице никако нећеш погледати.

Много је на свету таквих мужева, као што је Захар. Кашто дипломат немарно саслуша савет женин,

слегне раменима — па кришом напише по њеном савету.

Кашто администратор, звиждућући одговори гримасом сажаљевања на брбљање женино о некој важној ствари — па сутра озбиљно подноси министру то брбљање као свој извештај.

Ти људи поступају са својим женама тако исто мрачно, или олако, једва их удостоје разговора, сматрају их, ако не као женске главе, тако као Захар, а оно као цветке који су зато ту да разгале човека после радног, озбиљног живота...

Већ је подне, сунце одавно упекло по стазама у парку. Сви сеђаху у хладу, под наткровима од ланена платна; само дадиље с децом, на гомилице, одважно су ходиле и седеле на трави, на подневном сунцу.

Обломов је једнако лежао на дивану, верујући и не верујући смислу његовог јутрошњег разговора с Олгом.

„Она ме воли, у њој пламти осећање према мени. Је ли могућно? Она мисли о мени; мене ради певала је онако страсно, и музика нас је обоје заразила симпатијом.“

У њему се прену понос, засветли се живот и његова чаробна даљина, све боје и зраци, којих до скоро није још било. Он већ гледа како је отишао с њом у иностранство, како се воза по језерима у Швајцарској, како у Италији ходи по развалинама Рима, вози се на гондоли, па како се после губи у гомили света у Паризу, у Лондону, а после... после се појављује у својем земаљском рају — у Обломовци.

Она је — божанство, с тим милим тепањем, с тим леним, белим лишцем, танким, нежним вратом...

Сељаци нису никад видели ништа слично; они надају ничке пред тим анђелом. Она тихо корача по трави, иде с њим у брезик у хладовину; она му пева...

И он осећа живот, његов тихи ток, његове слатке струје, таласање... он пада у занос од задовољених жеља, од обиља среће.

На један мах лице му се помрачи.

„Не, то не може бити!“ рече гласно, уставши с дивана и ходећи по соби. „Зар да воли мене, овако

смешног, с буновним изгледом, с увелим образима?... Она ми се непрестано посмева...”

Он стаде пред огледалом и дуго се огледао, најпре као преко воље, а после се његов поглед разведри; он се чак и осмехну.

„Ја сам као лепши, здравији него што сам био у граду“, рече он: „очи ми нису тамне... Ето јечми-чак беше искочио, па га већ нема... Мора бити то је од овог ваздуха; много ходим, не пијем вина никако, не лежим... Не треба ићи у Мисир.“

Дође слуга Марије Михайловне, Олгине тетке, те га позва на ручак.

— Доћи ћу, доћи! рече Обломов.

Слуга пође.

— Стани! Ево ти.

Даде му новаца.

Весео је, лак. У природи тако ведро. Људи сви добри, сви уживају; у свих се види срећа на лицу. Само је Захар мрачан, он непрестано гледа господина искосице; али се зато Аниса осмешкује тако добро-ћудо. „Набавићу псето“, одлучи Обломов: „или мачка... боље мачка: мачкови се умиљавају, преду.“

Он похита Олги.

„Па ипак... Олга мене воли!“ мислио је путем. „То младо, живахно створење! Сад је њеном уображењу отворена најпоетичнија сфера живота: она сад зацело сневаладиће са црном косом стасите, високе, замишљене, са притајаном јачином, с одважношћу на лицу, с поноситим осмехом, с оном варницом у очима, што тоне и трепери у погледу и тако лако допире до срца; с благим и чистим гласом, који звучи као метална жица. Али на послетку могу се волети и они који нису младићи, којима се не огледа одважност на лицу, који нису вешти у мазурци, који не умеју трчати на коњу... Али, рецимо, Олга није обична девојка, којој могу бркови заголицати срце и куцкање сабље дирнути слух; али онда треба што друго... на пример, јак ум, пред којим би се жена покорила и оборила главу, пред којим би се и свет клањао... Или треба прослављен уметник... А шта

сам ја? Обломов — и ништа више. Ето Штолц — то је већ друга ствар: Штолц је ум, сила, уме владати собом, другима, судбином. Куд год дође, с ким се год састане — док погледаш, већ је освојио, титра се, као каквим инструментом!... А ја?... Ја не умем владати ни Захаром... па ни самим собом... ја сам — Обломов!... Штолц! Боже!... Та она воли њега!“ помисли он с ужасом: „сама је рекла: као пријатеља, вели; али то је, може бити, нехотична лаж... Међу мушкарцем и женским нема пријатељства...“

Он је ишао лакше, лакше, лакше, сумња га је освајала.

„А ако она кокетује са мном?... Ако само...“

И он застаде као уколан за тренут.

„А ако је ту лукавство, завера... И по чем сам ја закључио, да она мене воли? Она ми то није рекла: то је сатански шапат самољубља! Андреја! Да ли воли њега?... Не може бити: она је така, така... Ево каква је!“ рече на једанпут радосно, кад угледа Олгу, која му иђаше у сусрет.

Олга му с веселим смешењем пружи руку.

„Не, није она така, није варалица“, пресуди он: „варалице не гледају овако умиљато; у њих нема оваког искренога смеха... оне циче... Али... она, при свем том, није рекла да ме воли!“ помисли он опет у страху: то је он сам себи тако протумачио... „А откуд онда она зловоља?... Господе! у каку сам ја несрећу запао!“

— Шта вам је то у руци? упита она.

— Гранчица.

— Каква гранчица?

— Па видите: од јергована.

— Где сте је нашли? Овде нема јергована. Где сте ишли?

— То сте ви јутрос откинули и бацили.

— А зашто сте је ви узели?

— Тако, допада ми се, што сте је ви... зловољно бацили.

— Вама се допада зловоља — то је нешто ново! А зашто?

— Нећу вам казати.

— Кажите ми, ја вас молим...

— Ни по што, ни за које благо!

— Молим вас.

Он махну одречно главом.

— А ако певам?

— онда... може бити...

— Дакле на вас утиче само музика? рече она, намргодивши се. — Је ли тако?

— Да, музика, коју ви изводите...

— Добро, ја ћу певати... *Casta diva, casta di...* запева она молитву Нормину и стаде.

— Но, говорите сад! рече му.

Он се борио неко време сам са собом.

— Не, не! заврши он још одлучније него мало пре. — Ни по што... никад! Ако то не буде истина, ако ми се тако учинило?... Никад, никад!

— Али шта је то? Ту има нешто страшно, рече она, управивши мисао на то питање, а испитивачки поглед на њега.

Затим се њено лице испуњаваше поступно сазнањем; у сваку црту избијао је зрак мисли, досећања, и на једанпут се све лице озари сазнањем... Тако исто сунце по некад, излазећи из облака, осветљује руменилом понајлак један жбун, па други, па тек на једанпут обаспе светлошћу читав пејзаж. Она је већ знала мисао Обломовљеву.

— Не, не, мени се језик неће маћи... уверавао је Обломов: — немојте ме питати.

— Ја вас не питам, одговори она равнодушно.

— Како да ме не питате? Па сад сте...

— Хајдемо кући, рече она озбиљно, не слушајући га: — чека тетка.

Она пође напред, њега остави с тетком, па оде правце у своју собу.

VIII.

Сав тај дан био је дан поступног разочаравања Обломовљева. Он га је провео с тетком Олгином, женом

врло паметном, отменом, одевеном увек лепо, свакад у новој свиленој хаљини, која јој стоји изврсно, свакад с врло лепим јакама од чипке; капа јој такође укусно начињена и траке кокетно пристају уз њено готово педесетогодишње, али још живо лице. О верижици висн јој златан лорњет.

Њене позе и гестови пуни су достојанства; она се врло вешто заогрне скупоценим шалом, тако се згодно наслони лактом на везен јастук, тако се величанствено намести на дивану. Њу никад нећеш видети с радом: њеном лицу и достојанственој фигури не доликује да се сагиба, шије и занима ситницама. Она је и слугама и слушкињама заповедала немарним тоном, кратко и суво.

Она је кашто читала, никад није писала, али је говорила добро, у осталом, махом француски. Јамачно је одмах опазила, да Обломов не влада сасвим слободно француским језиком, па је већ сутрадан почела говорити руски.

Она се у разговору не заноси маштама и не мудричи; у ње је, рекао би човек, обележена у глави тачно црта, преко које ум никад није прелазио. По свему се видало, да осећање и свака симпатија, не изузимајући ни љубав, улазе или су улазиле у њен живот као год и остали елементи, док у других жена одмах видиш, да љубав, ако не на делу, а оно у речима, суделује у свима животним питањима, а да је све остало узгредно, у толико, у колико је остало места иза љубави.

У те жене било је на првом месту умење живети, владати собом, држати у равнотежи мисао с намером, намеру с извршењем. Њу нисте могли затећи неспремну, изненадно; она је као год опрезан непријатељ: ма кад га вребали, свакад ћете срести његов поглед, који је управљен на вас и који вас чека.

Њен је елемент био свет, и зато је у ње пред сваком мишљу, пред сваком речи и покретом ишао напред такт и опрезност.

Она никад ни пред ким не показује скривене покрете својега срца, никому не поверава душевне

тајне; с њом нећеш видети добру пријатељицу, какву старицу, с којом би она шапутала уз шољу кафе. Само с бароном фон-Лангвагеном остаје често на само, увече седи он по некад до поноћи, али готово свакад кад је и Олга ту; и тад они већином ћуте, али ћуте некако значајно и мудро, као да знају нешто, што други не знају, и ништа више.

Како се види, они воле бити заједно — то је цигли закључак, који се може извести, кад их човек гледа; она се понаша с њим као и с осталима: љубазно, доброћудно, али онако исто једнолико и мирно.

Зли језици послужили би се тим и почели би напомињати какво старинско пријатељство, заједничко путовање по иностранству; али у њеним везама према њему није провиривала ни сенка какве прикривене особите симпатије, иначе би то избило на видик.

Међутим он је био старатељ малог имања Олгиног, које је некако запало као кауција у једној набавци, па тако и остало.

Барон је терао парницу, то јест, нагонио некаког чиновника да пише актове, читао их на лорџет, потписивао и слао тог истог чиновника с њима у судове, а он је опет, помоћу својих веза у свету, давао тој парници повољан ток. Он је давао наду да ће се брзо и срећно свршити. То је стало на пут пакосном брбљању и свет се навикао да барона сматра у тој кући као рођака.

Њему је било близу педесет година, али је био врло једар, само је бојио бркове и нахрамао мало на једну ногу. Био је до крајности пристојан, никад није пушио пред дамама, није претурао ногу преко ноге и оштро је осуђивао оне младиће, који се у друштву извале у паслоњачи и дигну колено и ципеле као и нос. Он је и у соби седео у рукавицама, скидао их је само кад седне да руча.

Одевао се по последној моди и у рупици од фрака носио је много орденских трачица. Ишао је свакад на каруцама и необично чувао коње: кад хоће да седне у кола, он их прво обиђе у наоколо, прегледа амове, па чак и копита у коња, а некад извади

белу мараму, па протрља кође по плећима или по хрбату, да види јесу ли добро отимарени.

Познаника је предусретао наклоњено — уљудним осмехом, а непознатог — испрва хладно; али кад му га прикажу, хладноћу је такође замењивао осмех, и приказани могао је већ рачунати на њ увек.

Судио је о свему: и о врлини, и о скупоћи, и о наукама и о свету подједнако тачно; своје мишљење исказивао је у јасним и завршеним фразама, као да је говорио сентенције, већ готове, записане на каквом предавању, па пуштене у свет зарад општег управљања.

Везе Олгине спрам тетке биле су до сад врло обичне и мирне: у нежности нису никад прелазиле граница умерености, никад се није појавила међу њима ни сенка незадовољства.

То је долазило нешто од карактера Марије Михайловне, Олгине тетке, а нешто и отуд што за њих обе сасвим није било никаког узрока да се понашају друкчије. Тетки није ни на ум падало да захтева од Олге тако нешта, што би се јако супротило њеним жељама; Олга не би ни у сну уснила да не испуни теткине жеље, да не послуша њен савет.

А у чем су се јављале те жеље? У избору хаљине, у фризури, у том на пример, да ли да се иде у француско позориште или у оперу.

Олга је слушала толико, у колико је тетка изражавала жељу или исказивала савет, ни мало више — а она га је исказивала умерено већ до сувопарности, у колико су допуштала права једне тетке, никад више.

Те су везе биле тако без боје, да нисте могли никако решити, има ли у карактеру теткином какве год претензије на послушност Олгину, на њену особиту нежност, или да ли има у карактеру Олгином послушности и особите нежности према тетки.

Због тог се одмах, чим их човек види заједно, могло погодити да су оне — тетка и рођака, а не мати и кћи.

— Ја ћу да идем у трговину: треба ли теби што? упита тетка.

— Да, тетка, треба да променим љубичасту хаљину, вели Олга, и обе одлазе заједно, или Олга рекне: — Не треба, тетка, скоро сам била у трговини.

Тетка је узме с два прста за оба образа, пољуби је у чело, а она пољуби тетку у руку, ова оде, а она остане код куће.

— Ми ћемо опет узети исти летњак? рекне тетка, ни питајући ни потврђујући, него онако као да се сама премишља и не може сама да се реши.

— Да, тамо је врло лепо, рекне Олга.

И узму летњак.

А ако Олга рекне:

— Ох, тетка, зар вам се није досадила она шума и песак? Зар не би боље било да видимо на другом ком крају?

— Да видимо, рекне тетка.

— Хоћеш, Олгице, да идемо у позориште? вели тетка: — одавно хвале тај комад.

— Драге воље, одговори Олга, али без журне жеље да њој угоди, без израза покорности.

По неки пут оне су се мало и препирале.

— Та за Бога, ма *chère*, теби не стоје лепо зелене траке! рекне тетка. — Узми отворено жуте.

— Ах, тетка! већ је шести пут како узимам отворено жуте, најзад ће почети бости у очи.

— А ти узми *pensée*.

— А допадају ли вам се ове?

Тетка погледа и лагано одмахне главом.

— Како ти драго, ма *chère*, али бих ја, да сам тобом, узела *pensée* или отворено жуте.

— Не, не, тетка, боље ће бити да ја узмем ево ове, рекне Олга благо и узме што хоће.

Олга је искала од тетке савета, не као од ауторитета, чија би пресуда морала бити њој закон, него онако, као што би тражила савета од сваке друге жене, која је искуснија од ње.

— Ви сте, тетка, читали ову књигу — каква је? упита она.

— Ах, страшан гад! рекне тетка, одмичући али не кријући књигу и не употребљујући никакве мере, да је Олга не прочита.

И Олги никад не би пало на ум да је прочита. Ако њих две не би могле то оценити, онда се то исто питање упућивало барону фон-Лангвагену или Штолцу, кад је он ту, и књига се читала или се није читала, како већ они пресуде.

— Ма chère Олга! рекне неки пут тетка. — Синоћ су ми приповедали некаку луду причу о оном младићу, што ти често прилази код Завадских.

И ништа више. А Олга после како хоће: не се разговара с њим или не се не разговара.

Долазак Обломовљев у кућу није изазвао никаквих питања, никакве особите пажње ни код тетке ни код барона, па чак ни код Штолца. Штолиц је хтео да упозна својега пријатеља у такој кући, где је све било малко усиљено, где не само неће понудити човека да поспава после ручка, него где је чак неуљудно претурити ногу преко ноге, где ваља бити чисто одевен, пазити о чем говориш, једном речи, где не можеш ни задремати, ни клонути, и где се непрестано водио жив, сувремен разговор.

Па онда Штолиц је мислио, ако унесе у сањиви живот Обломовљев присуство младе, симпатичне, умне, живе и мало подругљиве женске — да ће то бити онако исто, као кад се унесе у мрачну собу лампа, од које се по свим мрачним угловима разаспе подједнака светлост, соба се загреје за неколико гради и буде веселија.

Ето то је сав резултат, који је он хтео постићи, кад је упознавао својега пријатеља с Олгом. Он није предвиђао да уноси ватромет, а Олга и Обломов ни толико.

Илија Илић преседео је с тетком два сахата уљудно, не претуривши ни једном ногу преко ноге; разговарао је с њом пристojно о свему; чак јој је двапут вешто примакнуо шамлицу под ноге.

Дође барон, уљудно се осмехну и пружи му љубазно руку.

Обломов се понашао још уљудније и сви троје били су задовољни једно другим, да боље бити не може.

На разговоре по угловима и на шетње Обломовљево с Олгом тетка је гледала... или, боље рећи, није никако ни гледала.

Да шета с каквим младићем, с кицошем — то би већ била друга ствар; али она ни тад не би рекла ништа, него би, с урођеним јој тактом, неосетно завела други ред: пошла би и она с њима једанпут или двапут или би послала ког трећег, и шетње би се саме по себи прекинуле.

Али шетати „с мосје Обломовом“, седети с њим у углу у великој дворници, на балкону... шта то мари? Њему је преко тридесет година: он јој неће говорити лудорије нити давати којекаке књиге... Та то није ником ни на ум падало.

Уз то је тетка чула, како је Штолиц пред полазак говорио Олги, да не да Обломову дремати, да му забрани да не спава, да га кињи, тиранише, да му даје различите налоге — на кратко, да њим располаже. И њу је молио да не пушта Обломова из вида, да га призива к себи чешће, да га извлачи у шетње, у излете, и да га на сваки начин растресе, ако не би отишао у иностранство.

Док је он седео с тетком, Олга се није показивала, и време је пролазило споро. Обломова је опет почела обузимати час ватра час хладноћа. Сад је већ нагађао узрок те промене Олгине. Та је промена била за њ однекуд тежа од оне пређашње.

Од пређашње погрешке било га је само страх и стид, а сад му је тешко, неугодно, хладно, на срцу невесело, као на облачну, кишовиту времену. Он јој је дао разумети, да је погодио да га она воли, и још је, може бити, погодио у незгодан тренут. Већ то била је одиста увреда, која ће се можда једва поправити. А да је и у згодан тренут, то је некако било незграпно! Он је заиста неотесан човек.

Могao је тим поплашити оно осећање, што бољажљиво закуца на младо, чедно срце, надне опрезно

и лако, као птичица на гранчицу: па чим се чује са стране какав звук, шушањ — оно одлети.

Он је са зебњом и трепетом чекао, кад ће Ольга доћи да руча, шта ће и како говорити, како ће га гледати...

Она дође — и он се не могаше начудити, кад је виде; једва је познао. У ње беше друго лице, па чак и глас други.

Младачки, наиван, готово детињски осмех не показа се ни једанпут на њеним уснама, ни једном није погледала онако широко и отворено очима, као кад се у њима огледало или питање, или недоумица, или простодушна радозналост; изгледало је као да већ нема за шта питати, да јој не треба ништа да дозна, и да се нема чему чудити!

Њен поглед није га пратио, као пре. Она га је гледала тако, као да га одавно познаје, као да га је проучила, најзад, као да је се он не тиче, све једно, као и барон, — једном речи, изгледало је, као год да је он није видео годину дана, па је за читаву годину зрелија.

Не беше оне суровости и синоћне јеткости, она се шалила, па чак и смејала, одговарала опширно на питања, на која пређе не би одговорила ништа. Видело се, како се решила да примора себе да ради онако, како раде друге, и како она пре није радила. Већ не беше у ње оне слободе и неусиљености, што јој је допуштала да каже све што јој је на уму. Куд се то све на један мах дело?

После ручка он јој приђе да је упита, хоће ли ићи у шетњу. Она му не одговори, него се окрете тетке и упита је:

— Хоћемо ли ми ићи у шетњу?

— Ако није далеко, рече тетка. — Нареди да ми се донесе сунцобран.

И пођоше сви. Ишли су тромо, гледали у даљину, на Петроград, дошли до шуме, па се вратили на балкон.

— Ви, чини ми се, висте вољни да певате данас? Не смем ни да вас молим, упита Обломов очекујући, неће ли бити крај тој усиљености, неће ли јој се

вратити веселост, неће ли сенути макар у једној речи, у осмеху, најзад у певању зрачак искренности, наивности, поверљивости.

— Врућина је! напомену тетка.

— Не мари, покушаћу, рече Олга и отпева једну романсу.

Он је слушао и није веровао својим ушима.

То није она: где је онај пређашњи, страсни звук?

Она је певала тако чисто, тако правилно и у исти мах тако... тако... како певају све девојке, кад их замоле у друштву да певају: без заноса. Она је извадила своју душу из певања, у слушаоцу се није покренуо ни један живац.

Да ли се гради лукава, претвара ли се, срд ли се? Не може се ништа погодити: она гледа љубазно, радо говори, али говори тако исто као што пева, као сви... Шта је то?

Обломов, не дочекавши чај, узе шешир, стаде се клањати.

— Дођите чешће, рече тетка: — радним даном увек смо саме, ако вам није досадно, а недељом свакад дође нам по неко — неће вам бити досадно.

Барон уљудно устаде и поклони му се.

Олга му климну главом, као добром знанцу, а кад је отишао, она се окрете прозору, гледала је напоље и равнодушно слушала, како се удаљују Обломовљеви кораци.

Ова два сахата и затим три четири дана, много је читава недеља, учинили су на њу дубок упечаток, покренули је далеко напред. Само се у женскиња може тако брзо расцветати снага и развити све душевне особине.

Она је рекао би учила школу живота не на дане, него на сахате. И сваки сахат најмањег, једва осетног огледа и случаја, који промакне као птица мушкарцу поред носа, ухвати девојка неисказано брзо: она прати његов лет у даљину и она крива линија што је тај лет начини, остаје у њеној успомени као неизгладив знак, упуство, поука.

Где се за мушкарца мора ударити као поред пута ступац с натписом, ту је њој довољан ветрић што зашуми и трепетни потрес ваздуха, који једва може уво опазити.

Откуд на једанпут и због каквих узрока да се на лицу младе девојке, која је још оне недеље била онако безбрижна, с онаким наивним и насмејаним лицем, на један мах нагнезди строга мисао? И каква је то мисао? О чем је? Изгледа, да је све у тој мисли, сва логика, сва практична и огледна философија једнога мушкарца, сва система живота!

Рођак, који је њу оставио недавно као девојчицу, довршио је школу, прикачио еполете, кад је види, потрчаће к њој весело, с намером да је, као и пре, потапше по рамену, да се ухвати с њом за руке и завитла мало, да скачу по столицама, по диванима... али на једанпут, кад је погледа добро у лице, он се застиди, оступи збуњен и види, како је он још — дете, а она — већ жена!

Откуд је то? Шта се догодило? Драма? Крупан догађај? Каква новост, за коју зна сав град?

Ни мама, ни *mon oncle*, ни *ma tante*, ни дадиља, ни слушкиња — нико ништа не зна. А није се ни имало кад десити: она је одиграла две мазурке, неколико контрданса, па је нешто глава заболела: није сву ноћ заспала...

А после је опет све прошло, само се на лицу додало нешто ново: друкчије гледа, не смеје се више онако гласно, не једе по читаву крушку од једанпут, не приповеда „како је код њих у пансиону“... И она је свршила школу.

Сутрадан и прекосутра Обломов, као год тај рођак, једва је познао Олгу и гледао је плашљиво, а она је њега гледала обично, без пређашње радозналости, без љубазности, него онако као што гледају и друге девојке.

„Шта је то с њом? Шта ли она сад мисли, осећа?“ мучио се он тим питањима. „Тако ми Бога, ништа не разумем!“

И откуд би могао он разумети да се с њом учинило оно, што се с мушкарцем чини за двадесет и

пет година, уз припомоћ двадесет и пет професора и библиотека, после тумарања по свету, а по некад и уз извештај губитак моралног аромата душе, свежине мисли и косе, то јест, да је она ступила у сферу познања. То је ступање стало њу јевтино и било је лако.

„Не, не, ово је тешко, досадно!“ рече он одсечно. „Преселићу се у Выборски Крај, радићу што, читати, отићи у Обломовку... Зар сам?“ додаде веома сетно. „Без ње! С Богом, мој рају, мој светли, тихи идеале живота!“

Он није отишао ни четврти, ни пети дан; није читао, није писао; пође као да се прошета, изиде на прашљив пут; ако ће даље, мора се пети на брдо.

„Шта ми се сад прохтело, да тумарам по овој врућини!“ рече сам себи, зевну и врати се, леже на диван и заспа тврдо, онако као што је некад спавао у Гороховој Улици, у прашљивој соби, са снуштеним сторима.

Сневао је врло замршене снове. Кад се пробудио — пред њим беше постављен сто, ботвиња¹ и туцкано месо. Захар стоји, гледа дремљиво на прозор; у другој соби Аниса звецка тањирима.

Он руча, па седе крај прозора. Досадно му, ружно, све је сам! Опет му се никуд не иде и ништа не мли!

— Ево погледајте, господине, донели су од суседа маче; хоћете ли? Тражили сте јуче, рече Аниса, мислећи да га разгали, и метну му маче на крило.

Он поче гладити маче, досадно му и с мачетом!

— Захаре! рече он.

— Шта заповедате? одазва се Захар лено.

— Ја ћу се, може бити, преселити у град, рече

Обломов.

— Куд у град? Нема стана.

— Па у Выборски Крај.

— Шта зар да се сељакамо с једнога летњака на други? одговори Захар. — Шта имате тамо да видите? Ваљда Михеја Андрејића?

— Па овде је неугодно...

¹ Ботвиња — нека врста хладне чорбе, начињена од кваса и свакојаког зеља.

Пр.

— Дакле опет да се селимо? Господе! Та спали смо с ногу док-смо се и овде преселили; и ето још не могу да нађем две шоље и четку за под; ако није однео онамо Михеј Андрејић, онда су се зацело погубиле.

Обломов је ћутао. Захар оде, па се одмах врати, вукући путнички сандук и путничку торбу.

— А куд ћемо ово? Како би било да продамо? рече, гурнувши ногом сандук.

— Јеси ли ти полудео? Ја ћу ово дана отпутовати на страну, прекиде га Обломов љутито.

— На страну! рече Захар, осмехнувши се. — Доста је што сте и рекли, а већ што ћете ви отпутовати на страну!

— А што је то теби тако чудно? Идем, па крај!... И пасош ми је готов, рече Обломов.

— А ко ће вам тамо ципеле изувати! напомену Захар иронично. — Ваљда слушкиње? Та ви ћете тамо пропасти без мене!

Он се опет насмеја, од чега му се залисци и обрве размакоше у страну.

— Ти увек говориш лудорије! Изнеси то и одлази! одговори Обломов јетко.

Сутрадан, чим се Обломов пробудио око десет сахата изјутра, Захар, послужујући га чајем, рече, да је, кад је ишао у пекарницу, видео тамо госпођицу.

— Какву госпођицу? упита Обломов.

— Какву? Па госпођицу Илинску, Олгу Сергијевну.

— Па? упита нестрпљиво Обломов.

— Па заповедила ми да вас поздравим, питала је јесте ли здрави, шта радите.

— А шта си ти казао?

— Казао сам да сте здрави; шта ће му, велим, фалити? одговори Захар.

— Ама зашто ти додајеш твоја луда мишљења? рече Обломов. — „Шта ће му фалити!“ А откуд ти знаш, да мени што фали? А шта је још питала?

— Питала је, где сте јуче ручали.

— А ти?...

— Казао сам, да сте ручали код куће, и вечерали сте, рекох јој, код куће. „А зар он вечерава?“ упита ме госпођица. — „Само је, рекох јој, изео два пилета“...

— Лу-да-че! викну Обломов.

— А што сам лудак! Зар то није истина? рече Захар. — Ено, ако хоћете, и кости ћу вам показати...

— Е баш си лудак! понови Обломов. — А шта она?

— Насмеја се, па рече: „А зашто тако мало?“

— Ето што ти је лудак! рече Обломов. — Добро те јој ниси још и то казао, како ми облачиш кошуљу наопако.

— Није питала, па јој нисам ни казао, одговори Захар.

— Шта је још питала?

— Питала је, шта сте радили ово дана.

— А ти?

— Ништа, велим, не ради, непрестано лежи.

— Их!... узвикну Обломов врло јетко, дигнувши песнице спрема слепих очију. — Вуци се напоље! додаде љутито. — Ако се икад усудиш казивати за мене такве лудорије, видећеш шта ћу с тобом учинити! Ала је отров — овај човек!

— Зар да лажем, шта ли, под старост? брани се Захар.

— Напоље! понови Илија Илић.

Захар није марио што га господин грди, само да не говори „жалостиве речи“.

— Ја сам казао, да ви хоћете да се селите у Виборски Крај, заврши Захар.

— Одлази! подвикну заповеднички Обломов.

Захар оде и уздахну тако да одјекну предсобље, а Обломов стаде пити чај.

Попио је чај и из огромне гомиле земичака и переца појео само једну земичку, бојећи се да се Захар опет не избрбља. Потом запали цигару и седе за сто, отвори некаку књигу, прочита лист, хтеде преврнути, кад књига неразрезана.

Обломов раздвоји листове прстом, те се по окрајцима листа начинише дроњци, а књига туђа, Штолцова, у којег је тако строг и несносан ред, особито што се тиче књига, да те Бог сачува! Хартије, писаљке, свака ситница — како он остави, тако хоће да му стоји.

Ваљало је узети коштани ножић, али га нема; могао се, најзад, заискати и столски, али Обломов воледе оставити књигу на своје место па се упутити к дивану; тек се упрло руком у везен јастук, како би се згодније наместио да легне, а уђе у собу Захар и јави:

— Па госпођица вас је молила да дођете у ... како се оно каже... ух!

— А што ниси казао мало час, пре два сахата? упита брзо Обломов.

— Па ви сте заповедили да идем, нисте ми дали да кажем све... одговори Захар.

— Ти мене убијаш, Захаре! рече Обломов патетично.

„Ето, канда ће опет оно своје!“ помисли Захар, окренувши господину леви зализак и гледећи у зид: „као оно пре... тек избаци речцу!“

— А куд да дођем? упита Обломов.

— Па ето у онај, како се то каже? У врт, шта ли је...

— У парк? упита Обломов.

— У парк, јест баш тако, „да шетамо, вели, ако му је по вољи; ја ћу бити тамо“...

— Дај да се обучем!

Обломов је пројурio свуд по парку, завиривао у одељке, у сенице — нема Олге. Он пође оном алејом, на којој су се објашњавали, и нађе је тамо, на клупи, близу оног места где је одломила и бацила ону гранчицу.

— Ја сам мислила да већ нећете ни доћи, рече му она љубазно.

— Ја вас одавно тражим по свем парку, одговори он.

— Знала сам ја, да ћете ме тражити, па сам навлаш села овде у овој алеји: мислила сам, да ћете неминовно проћи њом.

Он је хтеде упитати: „По чем сте то мислили?“ али је погледа, па не упита.

Њено лице беше друго, не оно пређашње, кад су шетали туда, него оно које је оставио последњи пут и које га је толико узнемирило. И љубазност њена беше некако уздржљива, сав израз лица тако усредсређен, тако одређен; он је видео, да се више не може упуштати с њом у нагађања, напомене и наивна питања, да се тај детињски, весели тренутак преживео.

Много штошта, што није све исказано, чему би се могло приступити с лукавим питањем, било је међу њима решено без речи, без објашњења, Бог би га знао како, па се већ није могло на то враћати.

— Што се ви не виђате тако дуго? упита она.

Он је ћутао. Хтео би опет, како околишно, да јој дâ разумети, да је тајна драж њихових веза ишчезнула, да њега тишти та прибраност, којом се она окружила као облаком, као год да се повукла у себе, те он не зна, како да се понаша, како да се држи спрема ње.

Али је осећао, да ће најмања напомена о том изазвати у ње поглед чуђења, па онда додати хладноће њену понашању, и да ће се, може бити, сасвим изгубити она искра саучешћа, коју је он тако несмотрено загасио у самом почетку. Треба је опет расприти, тихо и опрезно, али како — то никако није знао.

Он је с тугом разумео, да је она израсла и мало те није виша од њега, да од јако нема повратка к детињој поверљивости, да је пред њима Рубикон, и да је изгубљена срећа на другој обали: треба прекорачити.

А како? Шта ће бити, ако сам корачи?

Она је разумела јасније од њега, шта у њему бива, и зато је претег био на њеној страни. Она је отворено гледала у његову душу и видела како се рађало осећање на дну његове душе, како се распламтело и излазило на видик; видела је, да би према њему било излишно послужити се женском досетљивошћу, лукавством, кокетовањем — оружјем Соњичкиним, јер неће ни бити борбе.

Она је видела чак и то, да, не обзирајући се на њезину младост, њој припада прва и главна улога у овој симпатији, и да се од њега могао очекивати само дубок упечаток, страсна а трема покорност, и вечита хармонија са сваким куцањем њенога пулса, али никакав покрет воље, никака активна мисао.

Она је за трен ока измерила своју власт над њим и њој се допала та улога звезде водиље, зрака светлости, који ће она просути по устајалом језеру и огледати се у њему. Она је разнолико славila своје првенство у том двобоју.

У тој комедији, или трагедији, према приликама, обе активне особе појављују се готово свакад с једним карактером: као мучитељ или мучитељица и као жртва.

Олга, као и свако женско у главној улози, то јест, у улози мучитељице, истина, мање од осталих и нехотице, није се могла одрећи тог задовољства да се мало поигра с њим као мачка; кашто се у ње отме, као муња, као ненадни каприс, блесак осећања, па се после на једанпут опет концентрише, повуче у себе; али га је највише и најчешће гурала напред, даље, јер је знала да он сам неће крочити ни корака и да ће остати непомичан онде, где га она остави.

— Ви сте били у послу? упита га она, везући некако парче канве.

„Рекао бих јој да сам био у послу, да се није избрбљао тај Захар!“ јекну у његовим грудима.

— Да, читао сам нешто, одговори он немарно.

— Шта сте читали, роман? упита она и погледа га да види, какав ће бити у лицу, кад стане лагати.

— Не, ја романе готово и не читам, одговори он врло мирно: — читао сам Историју откривења и проналазака.

„Хвала Богу, прочитао сам данас летимично један лист те књиге“, помисли у себи.

— На руском? упита она.

— Не, на енглеском.

— А ви читате енглески?

— С муком, али читам. — А ви, да нисте били гдегод у граду? упита он више зато, да би забашурно разговор о књигама.

— Нисам, била сам све код куће. Ја једнако овде радим, у овој алеји.

— Увек овде?

— Да, мени се веома допада ова алеја, а вама сам захвална, што сте ми је показали: овуд готово нико не хода...

— Ја вам је нисам показао, прекиде је он. — Случајно смо се срели у њој, сећате ли се?

— Јест, доиста.

Ућуташе.

— Прошао вам јечмичак сасвим? упита она, гледајући му право у десно око.

Он поцрвене.

— Сад је прошао, хвала Богу, рече јој.

— Кад вас засврби око, оквасите га обичним вином, настави она: — па вам неће скочити јечмичак. То је мене дадиља научила.

„Ама што она непрестаће спомиње јечмичке?“ помисли Обломов.

— И немојте вечеравати, додаде она озбиљно.

„Захар!“ заигра му у грлу гневан узвик на Захара.

— Ваља се само добро навечерати, настави она, не дижући очију с рада: — па лежати три дана, особито на леђима, и јечмичак ће неминовно скочити.

„Лу-да-че!“ грмну Обломов у себи на Захара.

— Шта то везете? упита Олгу, да би се променио разговор.

— Врвцу за звонце барону, рече она, развијајући савијутак канве и показавши му узор. — Је ли лепо?

— Да, врло лепо, узор је веома допадљив. То је гранчица јергована?

— Изгледа... да, одговори она немарно. — Избрала сам насумце, какав му драго... додаде, па, поруменевши мало, брзо сави канву.

„Ама ово је досадно, ако се овако настави, ако се од ње ништа не могне докучити“, помисли он:

„Други — на пример, Штолц, докучио би, а ја не умам.“

Он се намргоди и сањиво гледаше око себе. Она га погледа, па метну рад у котарчицу.

— Хајдемо до гаја, рече, дајући му котарчицу да понесе, а она разапне сунцобран, поправи хаљину и пође.

— Зашто сте невесели? упита га.

— Не знам, Олга Сергијевна. А чим да се веселим? И како?

— Радите, мешајте се чешће с људима.

— Да радим! Радити се може, кад човек има свој циљ. А какав је у мене циљ? Нема га.

— Циљ — да се живи.

— Кад не знаш зашто живиш, онда живиш како му драго, од данас до сутра; радујеш се што је дан прошао, што је прошла ноћ, и утопиш у сан несносно питање о том, зашто си живео тај дан и зашто ћеш живети сутра.

Она га је слушала ћутећи, и оштро га гледала; у њеним набраним обрвама скривала се суровост, а у линији њених усана пузила је, као змија — или неповерљивост, или немарност...

— Зашто сте живели! понови она. — Зар може нечији живот бити непотребан?

— Може. На пример мој, рече он.

— Зар ви до сад нисте сазнали, где је циљ вашег живота? упита она, заставши. — Не верујем вам: ви опадате самога себе; иначе не бисте били вредни да живите.

— Ја сам већ прошао оно место, где је требало да буде живот, и даље напред нема ничега више.

Он уздахну, а она се осмехну.

— Нема ничега? понови она упитно, али тако живо, весело и са смехом, као да му не верује и да предвиђа да за њега ипак има нешто.

— Смејте се, настави он: — али тако је!

Она је ишла лагано напред, погнувши главу.

— За што ћу, за кога живети? говорио је он, идући за њом. — Шта да тражим, на што да окренем

мисао, намере? Цвет живота опао је, остали су само шипурци.

Ишли су лагано; она га је слушала расејано, одломи узгред гранчицу јергована, и не гледајући га пружи му је.

— Шта је ово? упита он изненађено.

— Видите, гранчица.

— Каква гранчица? рече он, бленући у њу.

— Од јергована.

— Знам... али шта значи?

— Цвет живота и...

Он стаде, и она такође.

— И?... понови он упитно.

— Моју зловољу, рече она, гледајући га право, концентрисаним погледом, и осмех јој казиваше, да зна шта чини.

Облак непробојности слете с ње. Њен је поглед говорио и био разумљив. Она је као навлаш отворила извесну страну књиге и допустила да се прочита тајно место.

— Дакле, ја се могу надати... рече он на једанпут, радостан.

— Сасвим Али...

Она ућута.

Он на један мах оживе. И она не могаше да позна Обломова: његово мрачно, сањиво лице за тренут се преобрази, очи се отворише; на образима избише боје; покретоше се мисли; у очима севну жеља и воља. И она је јасно прочитала у тој немој игри његова лица, да се у Обломова тренутно појавио циљ живота.

— Живот, живот ми се опет отвара, говораше он као у бунилу: — ето га, у вашим очима, у осмеху, у тој гранчици, у *Casta diva*... све је ту...

Она махну главом.

— Не, није све... половина.

— Боља.

— Може бити, рече она.

— А где је друга? Шта настаје после тога.

— Тражите.

— Зашто?

— Да не изгубите прву, рече она, пружи му руку и пођоше кући.

Он је час с усхићењем, крадом бацао поглед на њену главицу, стас, косу, час је стезао гранчицу.

„Ово је све моје! Моје!“ говорио је он замишљено и није веровао самому себи.

— Ви се нећете пресељавати у Выборски Крај? упита она, кад он пође кући.

Он се насмеја и чак не назва Захара лудаком.

IX.

Од тада у Олге није било изненадних промена. Кад је с тетком и у друштву, била је обична, мирна, а живела је и осећала да живи само кад је с Обломовом. Она већ није никогa питала, шта ће да чини, како да поступа, нити се позивала у себи на ауторитет Соњичкин.

Према томе, како су се развијале пред њом фазе живота, то јест осећања, она је оштро посматрала појаве, пажљиво ослушкивала глас својега инстинкта и то све полагано поредила с опим неколиким посматрањима, која је већ имала спремна, па је ишла опрезно, пипајући ногом земљу где јој је ваљало стати.

Није имала кога питати. Зар да пита тетку? Тетка претрчи преко таквих питања тако лако и вешто, да Олга никад није могла свести њене одговоре у какву год поуку и запамтити је. Штолца нема. Да пита Обломова? Та он је некака Галатеа, према којој она сама мора бити Пигмалион¹.

Њен се живот развио тако тихо и тако неосетно, да је у својој новој сфери живела без видних наступа и узбуђења, не будећи ничију пажњу. Она

¹ Пигмалион, краљ од Кипра, био се толико заљубио у статуу, коју је он сам израдио и наденуо јој име Галатеа, да је умолио божицу Афродиту, те је статуу оживела и он се њом оженио.

је радила оно исто што и пре, за све друге, али је радила све друкчије.

Ишла је и у француско позориште, али је садржина комада добивала неку везу с њеним животом; читала је књигу, и у књизи неминовно налазила врсте с искрама њена ума, местимице је светлуцао пламен њених осећаја, записане су биле речи које је рекла јуче, као год да је писац прислушкивао како у ње сад куца срце.

У шуми су она иста дрвета, али у њихову шумштању јавља се особито значење: међу њима и њом утврдила се жива слога. Птице не певају и не цвркућу обично, него се једнако разговарају нешто међу собом; и све у наоколо говори, све одговара њеном расположењу; цветак се развија и она чисто чује његово дисање.

У сновима се такође појавио живот своје врсте: њени снови беху пуни некаких привиђења, слика, с којима је она по неки пут гласно разговарала... они јој нешта причају, али тако нејасно, да их она не разуме, труди се да говори с њима, да их упита, па и сама говори нешта неразумљиво. Само јој Ката каже у јутру, шта је бунцала.

Њој је пало на ум Штолцово пророштво: он јој је често говорио, да она није још почела живети и она се кашто налазила увређена, што је он сматра као девојчицу, кад јој је већ двадесет година. А сад је разумела, да је право рекао, и да је она тек почела живети.

„Кад заиграју све снаге у вашем организму, тад ће заиграти живот и око вас, и ви ћете видети оно за што су вам сад очи затворене, чућете оно што сад не можете да чујете: засвираће музика живаца, чућете хуку сфера, прислушкиваћете како трава расте. Причекајте, не хитајте, доћи ће то само!“ претпо је он.

И дошло је.

„Мора бити, да ово играју снаге, организам се пробудио...“ говорила је она Штолцовим речима, слушајући пажљиво нечувени трепет, оштро и бојажљиво загледајући у сваки нов појав нове снаге што се буди.

Она се није давала у маштање, није се покоравала изненадному треперењу лишћа, ноћним привиђењима, тајанственому шапату, кад се ноћу као неко наднесе над њено уво па јој казује нешто нејасно и неразумљиво.

— Живци! понови она кашто с осмехом, кроз сузе, једва савлађујући страх и једва издржавајући борбу неочврсlih живаца са снагама што се буде. И устане с постеље, попије чашу воде, отвори прозор, прохлади лице марамом и отрезни се од бунила и на јави и у сну.

А Обломову, чим се пробуди изјутра, прва слика у уображењу то је — слика Олгина, у пуној величини, с гранчицом јергована у рукама. Он и кад је легао да спава, мислио је о њој; кад је ишао у шетњу, кад је читао — она му беше ту, па ту.

Он је у мислима водио с њом бескрајни разговор и дању и ноћу. Историји откривења и проналазакâ додавао је непрестано каква год нова откривења у спољашности или карактеру Олгину, проналазио је начин како ће се срести с њом изненадно, послати јој књигу, изненадити је каквим поклоном.

Кад се види и разговара с њом, он настави у памети разговор и код куће; кашто уђе Захар, а он му необично нежним и благим тоном, којим се у мислима разговара с Олгом, рекне: — Ти си ми, ћелави ђаволе, опет дао мало час неочишћене ципеле; пази, да не прекинемо ја и ти...

Али га је безбрижност оставила од онога часа, кад му је Олга први пут невала. Он већ није живео онако као пре, кад му је било све једно, лежи ли на леђице и гледа ли у зид, седи ли код њега Алексијев, или он седи код Ивана Герасимовића, као у оне дане, кад није очекивао никога и ништа, ни од дана, ни од ноћи.

Сад му је и дан и ноћ, и сваки сахат из јутра и у вече добивао своју слику и био или пун дугиних боја, или без боје и сумрачан, према томе, је ли се тај сахат испунио Олгиним присуством, или је прошао без ње, па, дакле, прошао тремо и досадно.

Све се то огледало у његовом бићу: у глави његовој беше читава мрежа свакодневних, свакотренутних мисли, нагађања, предвиђања, мучне неизвесности, а све због питања — да ли ће је видети или неће видети? Шта ће она рећи и учинити? Како ће погледати, какав му налог дати, за што упитати, хоће ли бити задовољна или неће? Све ове мисли постале су насушна питања живота његова.

„Ох, кад би човек осећао само ову топлину љубави, а не би трпео њене немире!“ мислио је он. „Али не, живот не да мира, куд год одеш, свуд те пече! И колико се новoga кретања и занимања на један мах увукло у њега! Љубав је веома тешка школа живота!“

Обломов је већ прочитао неколико књига. Олга га је замолила да јој исприповеда садржину и с нечувеним стрпљењем слушала је његово приповедање. Он је писао неколико писама у село, сменио настојника и, уз Штолцово посредовање, ступио у везе с једним од суседа. Он би отишао и у село, кад би сматрао да је могућно растати се од Олге.

Он није вечеравао и ево већ две недеље како не зна шта је прилећи дању.

За две три недеље обишли су сву петроградску околину. Тетка и Олга, барон и он ишли су на концерте у подграђу, на велике светковине. Поговарају да оду у Финску, на Иматру¹.

Што се тиче Обломова, он се не би никуд макнуо даље од парка, али Олга све измишља и чим он, кад га она позове да иду куд, запне с одговором, онда се извесно иде. И тад није било краја Олгину смешењу. На пет врста око летњака није било брдашца, на које се он није пео по неколико пута.

У том је њихова симпатија расла, развијала се и показивала по својим непроменитим правилима. Олга је цветала заједно с осећањем. У очима њеним било је више светлости, у покретима грације; њене груди развиле су се тако дивно, надимале тако одмерено.

— Ти си се, Олга, пролепшала на летњаку, говорила јој је тетка.

¹ Иматра — водопад у Финској.

У баронову осмеху изражавао се исти комплимент.

Олга би тад поруменела, наслонила главу тетки на раме; а ова би је од милости потапкала по образу.

— Олга, Олга! звао је опрезно, готово шапатам, једанпут Обломов Олгу испод брда, где му беше заказала да се састану па да иду у шетњу.

Не одазва се. Он погледа на сахат.

— Олга Сергијевна! зовну потом гласно. Ћутање.

Олга је седела на брду, слушала како је он зове и, уздржавајући смех, ћутала. Хтела је да га примора да се попне на брдо.

— Олга Сергијевна! зовну он, пошто се провуче кроз шевар до половине брда, извирујући на више. „Заказала је у пет и по“, рече у себи.

Она није могла више уздржавати смех.

— Олга, Олга! Ах, ту сте! рече и попе се на брдо. — Ух! Какво вам је то задовољство крити се по брду! додаде, седнувши до ње. — Да бисте намучили мене, мучите и себе.

— Одакле ви? Право од куће? упита га она.

— Не, свратио сам к вама; рекоше ми да сте отишли.

— Шта сте радили данас?

— Данас...

— Свађали сте се са Захаром? доврши она.

Он се насмеја томе као сасвим немогућној ствари.

— Не, читао сам *Revue*. Него чујте, Олга... поче он.

Али не каза ништа, само је седео поред ње и занео се у посматрање њенога профила, главе и покрета руке назад и напред, како је убадала иглу у канву и извлачила је. Он је навијао на њу поглед, као што се навија стакло којим се хоће што да запали, и није га могао од ње одвојити.

Он беше непомичан, само се његов поглед кретао час десно, час лево, час доле, како се већ кретала њена рука. А међутим је у њему све кипело: убрзан крвоток, удвојено ударање пулса и врење крај срца — све је то радило тако јако, да је он дисао

Све се то огледало у његовом бићу: у глави његовој беше читава мрежа свакодневних, свакотренутних мисли, нагађања, предвиђања, мучне неизвесности, а све због питања — да ли ће је видети или неће видети? Шта ће она рећи и учинити? Како ће погледати, какав му налог дати, за што упитати, хоће ли бити задовољна или неће? Све ове мисли постале су насушна питања живота његова.

„Ох, кад би човек осећао само ову топлину љубави, а не би трпео њене немире!“ мислио је он. „Али не, живот не да мира, куд год одеш, свуд те пече! И колико се новог кретања и занимања на један мах увукло у њега! Љубав је веома тешка школа живота!“

Обломов је већ прочитао неколико књига. Олга га је замолила да јој исприповеда садржину и с нечувеним стрпљењем слушала је његово приповедање. Он је писао неколико писама у село, сменио настојника и, уз Штолцово посредовање, ступио у везе с једним од суседа. Он би отишао и у село, кад би сматрао да је могућно растати се од Олге.

Он није вечеравао и ево већ две недеље како не зна шта је прилећи дању.

За две три недеље обишли су сву петроградску околину. Тетка и Олга, барон и он ишли су на концерте у подграђу, на велике светковине. Поговарају да оду у Финску, на Иматру¹.

Што се тиче Обломова, он се не би никуд макнуо даље од парка, али Олга све измишља и чим он, кад га она позове да иду куд, запне с одговором, онда се извесно иде. И тад није било краја Олгину смешењу. На пет врста око летњака није било брдашца, на које се он није пео по неколико пута.

У том је њихова симпатија расла, развијала се и показивала по својим непроменитим правилима. Олга је цветала заједно с осећањем. У очима њеним било је више светлости, у покретима грације; њене груди развиле су се тако дивно, надимале тако одмерено.

— Ти си се, Олга, пролепшала на летњаку, говорила јој је тетка.

¹ Иматра — водопад у Финској.

У баронову осмеху изражавао се исти комплимент.

Олга би тад поруменела, наслонила главу тетки на раме; а ова би је од милости потапкала по образу.

— Олга, Олга! звао је опрезно, готово шапатам, једанпут Обломов Олгу испод брда, где му беше заказала да се састану па да иду у шетњу.

Не одазва се. Он погледа на сахат.

— Олга Сергијевна! зовну потом гласно. Ћутање.

Олга је седела на брду, слушала како је он зове и, уздржавајући смех, ћутала. Хтела је да га примора да се попне на брдо.

— Олга Сергијевна! зовну он, пошто се провуче кроз шевар до половине брда, извирујући на више. „Заказала је у пет и по“, рече у себи.

Она није могла више уздржавати смех.

— Олга, Олга! Ах, ту сте! рече и попе се на брдо. — Ух! Какво вам је то задовољство крити се по брду! додаде, седнувши до ње. — Да бисте намучили мене, мучите и себе.

— Одакле ви? Право од куће? упита га она.

— Не, свратио сам к вама; рекоше ми да сте отишли.

— Шта сте радили данас?

— Данас...

— Свађали сте се са Захаром? доврши она.

Он се насмеја томе као сасвим немогућној ствари.

— Не, читао сам Revue. Него чујте, Олга... поче он.

Али не каза ништа, само је седео поред ње и занео се у посматрање њенога профила, главе и покрета руке назад и напред, како је убадала иглу у канву и извлачила је. Он је навијао на њу поглед, као што се навија стакло којим се хоће што да запали, и није га могао од ње одвојити.

Он беше непомичан, само се његов поглед кретао час десно, час лево, час доле, како се већ кретала њена рука. А међутим је у њему све кипело: убрзан крвоток, удвојено ударање пулса и врење крај срца — све је то радило тако јако, да је он дисао

испрекидано и тешко, као што дише човек пред казном или у часу највеће душевне насладе.

Он је био нем и није се могао маћи, само су његове очи, које беху влажне од милине, биле једнако управљене на њу.

Она ја кашто бацала на њ дубок поглед, читала неизвештачен израз, нацртан на његову лицу, и помишљала у себи: „Боже мој! Како ме воли! Како је нежан, како нежан!“ И с уживањем је гледала, дичила се тим човеком, ког је њена јачина оборила пред ноге њене!

Момент симболичних напомена, значајних осмеха, јергованских гранчица прошао је и неће се никад вратити. Љубав је постала оштрија, строжа, почела се претварати у неку обавезу; појавила су се узајамна права. Обе стране бивале су све отвореније: несугласице и сумње ишчезавале су, или уступале место јаснијим и позитивнијим питањима.

Она је њега непрестано пецкала лаким сарказмима због година што су му прошле узалуд, изрицала оштру пресуду, кажњавала његову апатију жешће и јаче, него и Штолц; после, кад се боље опријатељила с њим, није га више заједала због његова трмог и увелог живота, него је почела истицати своју деснотску вољу, одважно му напоменула циљ живота и обавезе и строго захтевала да се креће, непрекидно је изазивала на видик његов ум, час га заплећући у фино, животно, познато јој питање, час му сама приступајући с питањем о чем год, што јој је нејасно и неприступачно.

И он се мучио, лупао главу, испетљавао се, да не би ниско пао у очима њеним, или да би јој помогао размрсити какав чвор, а ако се не може — онда га јуначки пресећи.

Сва њена женска тактика беше прожета нежном симпатијом; сва његова тежња да прати кретање њенога ума дисала је страшћу.

Али је он чешће малаксавао, легао крај њених ногу, метао руку на срце и слушао како куца, не скидајући с ње непомичан, удивљен, усхићен поглед.

„Како ме волш!“ говорила је она у тим тренуцима, гледајући га с уживањем. А ако по некад опази у души Обломовљевој — а она је умела дубоко завирити у њу — притајане пређашње црте, најмањи умор, једва осетан дремеж у животу, тад су се на њ осипали прекори, којима се кашто придруживала горчина кајања, страховање од погрешке.

Неки пут, чим се он спреми да зевне и отвори уста — порази га зачуђен поглед: он очас склопи уста тако брзо, да му зуби шклоцну. Она је пратила најмању сенку сањивости чак и на његовом лицу. Питала га је не само шта ради, него и шта ће радити.

А кад би он опазио да од његова умора сустаје и она, да постаје немарна и хладна, то је будило у њему живост јаче, него њена корба. Тад се у њему појављивао с грозничавом брзином живот, снага, вредноћа, и сенка је опет ишчезавала, и симпатија је опет била јаким и бистрим кључем.

Али све те бриге нису још излазиле из мађичког круга љубави; његова је вредноћа била негативна: он не спава, чита, кашто помишља и да план пише, много ходи, много јаше. А најдаљи правац, суштина живота, дело — остаје још у намерама.

— Какав још живот и вредноћу хоће Андреја? говорио је Обломов, бечећи очи после ручка, да не заспи. — Зар ово није живот? Зар љубав није служба? Да ми је да он покуша! Сваки дан — десет врста пешице! Јуче сам ноћио у граду, у прљавој гостионици, обучен, само сам изуо ципеле, ни Захара није било — све због њених порука!

Њему је било најмучније, кад му Олга стави какво специјално питање и затражи од њега, као од каквог професора, потпунога обавештења; а то је она често чинила, никако не из педантизма, него једино што је жедела да зна у чем је ствар. Она је чак заборављала често своје намере према Обломову, па се заносила самим питањем.

— Зашто нас не уче томе! рекла би она замисљено и зловољно, по некад са жудњом и испрекидано,

кад слуша разговор о нечем, што је свет навикао сматрати да није потребно женској глави.

Једном му она изненадно приђе с питањем о двојним звездама¹; он је био тако несмотрен да се позвао на Хершела² и послан је у град, морао је прочитати књигу и приповедати јој, док се није задовољила.

Други пут, опет из несмотрености, измакоше му се, у разговору с бароном, две речи о школама у сликарству — и опет ето му посла за читаву недељу дана: да чита, да казује; па су после отишли и у ермитаж³, те је и тамо морао да јој делом потврди оно што је прочитао.

Ако он каже што насумце, она то одмах позна, па салети да јој се то објасни.

И онда је он морао по недељу дана ићи по дућанима и тражити гравире од најбољих слика.

Јадни Обломов час је понављао оно што је научио, час јурио у књижарнице по нова дела, а по некад није спавао по сву ноћ, него ровио по књигама и читао, како би сутрадан, тобоже изненадно, одговорио на јучерашње питање знањем, извађеним из архива памћења.

Она му је стављала та питања не из женске расејаности нити из тренутног каприса да дозна ово или оно, него неоступно, нестрпљиво, и ако Обломов ћути — казнила га је дугим, испитивачким погледом. Како ли је он strepio од тога погледа!

— Што ви не говорите ништа, што ћутите? упита она. — Могло би се помислити, да вам је досадно.

— Ах! изусти он, као да се враћа к себи из несвестице. — Како вас волим!

— Одиста? А да вас нисам питала, не би ништа ни било, рече она.

¹ Двојне звезде — тако се зову у астрономији две, три или више звезда, које су у вези међу собом, а изгледају као једна звезда, кад се гледају голим оком. Пр.

² Фридрих Виљем Хершел (1738—1822), астроном, поред осталог свог рада пронашао двојне звезде и објаснио их. Пр.

³ Ермитаж — тако се зове у царском двору збирка реткости и драгоцености, коју је основала Катарина II. Пр.

— Ама зар ви не осећате шта се у мени дешава? поче он. — Видите, мени је чак и говорити тешко. Ево овде... дајте руку, нешта ме тишти, рекао бих лежи нешто тешко, као год камен, као што бива у големој тузи, и међу тим, чудновато, и у тузи и у срећи, у организму један исти процес: човеку је тешко, готово једва дише, плаче му се! Кад бих заплакао, мени би лакнуло од суза исто онако као и у тузи...

Она га погледа ћутећи, као да је испитивала његове речи, као да их је поредила с оним што му је било исписано на лицу, и осмехну се: испитивање је испало повољно. По лицу њеном беше се разасуо дах среће, али среће мирне, коју, чини ти се, не можеш ничим помутити. Видело се, да њој не беше тешко на срцу, него само добро, као што беше тога тихога јутра у природи.

— Шта је ово са мном? упита као себе Обломов у недоумици.

— Да кажем шта је?

— Кажите.

— Ви сте... заљубљени.

— Да, зацело, потврди он, отргнувши њену руку од канве, али је не пољуби, него само снажно притиште њене прсте на своје усне и хоћаше, рекао би, да их тако дуго држи.

Она покуша да лагано отме руку, али је он држаше чврсто.

— Та пустите, доста, рече му.

— А ви? упита је он. — Ви... нисте заљубљени?...

— Заљубена, не... ја то не волим: ја вас волим! рече она и погледа га дуго, као да је и себе испитивала, да ли га одиста воли.

— „Во...лим“! изговори Обломов. — Али волети се може мати, отац, дадиља, чак и псетанце: све се то покрије општим, заједничким појмом „волим“, као старим...

— Халатом? рече она, насмејавши се. — А про-
ros, где је ваш халат?

— Какав халат? Ја нисам имао никаког.

Она га погледа с прекорним осмехом.

— Па ви то питате за стари халат! рече он. — Ја чекам, душа трне у мени од нестрпљења да чујем, како ће из вашег срца букнути осећање, каквим ћете именом назвати тај пламен, а ви... Бог с вама, Олга! Јест, ја сам заљубљен у вас и кажем, да без тога нема ни истинске љубави: не заљубљује се човек ни у оца, ни у мајку, ни у дадиљу, него их воли.

— Не знам, рече она замишљено, као удубљујући се у себе и трудећи се да ухвати шта се у њој догађа. — Не знам, јесам ли заљубљена у вас; ако нисам, онда, може бити, није још настао тај тренут; знам само то, да овако нисам водела ни оца, ни мајку, ни дадиљу...

— А каква је разлика? Осећате ли штогод особито?... трудио се он да дозна.

— А ви бисте хтели да знате? упита она лукаво.

— Да, да, да! Зар вама није потребно да се изјасните?

— А зашто хоћете да знате?

— Да бих свакога тренутка живео тим: данас, сву ноћ, сутра — до новог виђења... Ја тим само и живим.

— Ето видите, вама је потребно да обнављате сваки дан ризницу ваше нежности! Ето у чем је разлика међу заљубљеним и оним који воли. Ја...

— Ви?... упита он, чекајући нестрпљиво одговор.

— Ја волим друкчије, рече она, наслањајући се леђима на клупу и лутајући очима по облацима што се небом погоне. — Мени је без вас досадно; кад се растајем с вама не за дуго — жао ми је, а за дуго — тешко ми је. Ја сам једанпут за свагда дознала, увидела и верујем да ви мене волите — и срећна сам, па макар ми ви никад не поновили, да ме волите. Ја више ни боље не умем волети.

„Ово су речи... као Корделијине¹“, помисли Обломов, гледећи Олгу страсно...

¹ Корделија — најмлађа кћи краља Лира у Шекспировој трагедији „Краљ Лир“.

— Кад ви... умрете, настави она запињући: — ја ћу носити довека црнину за вама и никад више у свом веку нећу се насмејати. Ако заволите другу — нећу викати ни клети, него ћу вам у себи пожелети среће... За мене је ова љубав — исто што и... живот, а живот је...

Она је тражила израз.

— Па шта је живот, по вашем мишљењу? упита Обломов.

— Живот је — дужност, обавеза, дакле, и љубав је — такође дужност: мени је њу када Бог послао, доврши она погледавши у небо: — и заповедио ми да волим.

— Корделија! изговори Обломов гласно. — И њој је двадесет и једна година!... Дакле, то је љубав по вашем мишљењу! додаде он замишљено.

— Да, и чини ми се, имаћу снаге да живим и волим целога века...

„Ко ли јој је то улио!“ мислио је Обломов, гледећи је готово са страхопоштовањем. „Није она путем огледа, напора, огња и дима дошла до овог јасног и простог појма живота и љубави.“

— Али има живе радости, има страсти, поче он.

— Не знам, рече она: — нисам окушала и не разумем, шта је то.

— О, како ја сад разумем!

— Може бити, да ћу и ја временом окусити, може бити, да ће и у мене бити ти исти наступи, као и у вас, да ћу вас тако исто гледати кад се састанемо и нећу веровати, да ли сте баш ви преда мном... А то ће зацело бити врло смешно! додаде она весело. — Како ви по некад гледате: мислим, тетка то опажа.

— Па у чем је, по вашем мишљењу, срећа у љубави, упита он: — кад немате ни ове живе радости, коју ја осећам?...

— У чем? Ево у чем! рече она, показујући њега, себе, самоћу око њих. — Зар ово није срећа, зар сам ја живела кадгод овако? Пре не бих седела овде ни четврт сахата сама, без књиге, без музике, међу овим

дрветима. Било ми је досадно говорити с мушкарцем, осем Андреје Иванића, и нисам имала шта говорити: све сам мислила, како бих остала сама... А сад... и ћутати у двоје весело је!

Она поведе очима у наоколо, по дрветима, по трави, па их устави на њему, осмехну се и пружи му руку.

— А зар мени неће бити тешко, кад будете отишли? додаде она. — Зар ја нећу хитати да легнем што пре, не бих ли заспала да не дочекам досадне ноћи? Зар сутра изјутра нећу послати кога до вас? Зар...

На свако „зар“ лице Обломовљево све се више ведрило, поглед бивао све сјајнији.

— Да, да, понови он: — и ја чекам јутро, и мени је досадна ноћ, и ја шаљем к вама изјутра не послом, него да чујем како се изговара ваше име, да дознам од млађих какву год ситницу о вама, да им позавидим што су вас већ видели... Ја и ви мислимо, чекамо, живимо и надамо се подједнако. Опростите, Олга, мојој сумњи: ја желим да се уверим, да ви волите мене, како нисте волели ни оца, ни тетку, ни....

— Псетанце, рече она и насмеја се, па настави: — Али верујте ви мени, као што ја верујем вама, и немојте сумњати, не узнемирујте празном сумњом ову срећу, иначе ће одлетети. Што ја једанпут назовем својим, то више не дам, већ ако ми отму силом. Знам ја то, не бојте се, и ако сам млада, па... знате ли ви, рече она поузданим гласом: — да сам ја за овај месец дана, од како сам се познала с вама, много мислила и искусила, као да сам прочитала велику књигу, онако, у себи, по мало... Па немојте сумњати...

— Не могу да не сумњам, прекиде је он: — не захтевајте то. Сад, кад сам код вас, верујем у све: ваш поглед, глас, све казује. Ви ме гледате, као да велите: мени не требају речи, ја умет читати ваше погледе. Али кад вас нема, настаје врло мучна игра сумње, питања, и ја опет морам трчати вама, опет погледати на вас, без тог не верујем. Шта је то?

— А ја вама верујем, а зашто? упита она.

— Таман још да ми не верујете! Пред вама је човек суманут, заражен страшћу! Ја мислим, да ви видите себе у мојим очима, као у огледалу. Уз то вама је двадесет година; погледајте се: може ли муш-карац, кад вас види, да вам не плати данак див-љења... макар погледом? А познавати вас, слушати, гледати вас дуго, волети — о, та ту се мора полу-дети! А ви сте тако мирни, спокојни; и ако прође дан, два, а ја не чујем од вас „волим“... овде настаје немир...

Он показа на срце.

— Волим вас, волим, волим — ето вам доста за три дана! рече она, устајући с клупе.

— Ви се све шалите, а не знате како је мени! рече он уздахнувши, слазећи с њом с брда.

Тако се чуо међу њима увек исти мотив у раз-ноликим варијацијама. Састанци, разговори — све то беше једна песма, једни звуци, једна светлост, која је светлила јасно а само се њени зраци преламали и ситнили у ружичасте, у зелене, у љубичасте, и тре-перили у атмосфери која их је окружавала. Сваки дан и час доносио је нове звуке и нове зраке, али је свет-лост светлила једна, мотив се чуо све исти.

И он и она слушали су те звуке, па кад их по-хватају хитали су да отпевају једно другому оно што је које чуло, не слутећи, да ће сутра зазвучати други звуци и појавити се други зраци, и заборављајући су-традан, да је јуче било друкчије певање.

Она је облачила своје изливе срца у оне боје, којима је светлило њено уображење у садашњем тре-нутку, и веровала је да су природне, па је, у невиној и нехотичној кокетерији, хитала да се у прекрасном накиту покаже пред очима својега пријатеља.

Он је веровао још више у те мађијске звуке, у чаробну светлост и хитао је да изиде пред њу пот-пуно наоружан страшћу и да јој покаже сав блесак и сву јачину ватре која је прождирала његову душу.

Они нису лагали ни себе, ни једно друго: они су износили оно што је говорило срце, а његов глас пролазио је кроз уображење.

Обломову је одиста било све једно, да ли би се Олга појавила као Корделија и остала верна тој слици, или би пошла новом стазом и претворила се у друго привиђење, само нек се она појављује у тим истим бојама и зрацима, у којим је живела у срцу његовом, само нек њему буде добро.

Ни Олга није разбирала, би ли страсни пријатељ дигао њену рукавицу кад би је бацила лаву у шапу и да ли би ње ради скочио у бездан, само нек она види симптоме те страсти, само нек он остане веран идеалу мушкарца, и уз то мушкарца који се буди због ње у живот, само нек од зрака њенога погледа и од њенога осмеха гори у њему ватра храбрости и нек не престаје гледати у њој циљ живота.

И зато се у слици Корделије, која је блеснула у ватри Обломовљеве страсти, огледао само један тренутак, један ефемерни дах љубави, једно њено јутро, један раскошан узор. А сутра, сутра ће блеснути већ друго што, може бити, тако исто прекрасно, али тек нешто друго...

Х.

Обломов се находило у онаком стању као човек, кад испрати очима залазак летњег сунца, па се наслађава његовим руменим трагом, не одвајајући погледа од вечерњег руменила и не обзирући се назад одакле долази ноћ, него мислећи само како ће се сутра вратити опет топлота и светлост.

Он је лежао на леђима и наслађавао се последњим траговима синоћнога састанка. „Волим вас, волим, волим“ треперило је још у његовим ушима боље од сваког певања Олгина; на њему су још почивали последњи зраци њеног дубокога погледа. Дочитавао је у њему значај, одређивао ступањ њене љубави и као почео се заносити у сан, док на једанпут...

Сутра у јутру устаде Обломов блед и мрачан; на лицу му трагови несна; чело све у борама; у очима нема ватре, нема жеља. Понос, весео, будан поглед,

умерена, свесна брзина кретања заузетог човека — све је пропало.

Он тромо попи чај, не дирну ни једну књигу, не седе за сто, замишљен запали цигару, па седе на диван. Пре би он легао, али се сад одвикао и није га чак ни вукла жеља к јастуку; али се ипак наслони лактом на њ — знак, који је подсећао на пређашње наклоности.

Он беше натмурен, кашто уздахне, па тек на један мах слегне раменима или махне главом не-весело.

У њему нешто јако ври, али не љубав. Слика Олгина пред њим је, али се јавља као у даљини, у магли, без зракова, као да му је туђа; он је гледа болним погледом и уздише.

„Живи, како Бог заповеда, а не како хоћеш — правило је мудро, али...“ И он се замисли.

„Да, не може се живети, како се хоће — то је јасно,“ поче говорити у њему некакав туробан, упоран глас: „пашћеш у хаос супроћења, која неће размрсити ни један човечији ум, па ма како био дубок, ма колико дрзак! Јуче си зажеleo, данас постизаваш оно што си желео страсно, до изнемоглости, а прекосутра црвениш што си то зажеleo, па онда кунеш свој живот што ти се испунила жеља — а то све долази од самосталног и смелог корачања у животу, од самовољнога хоћу. Ваља ићи пипањем, на много штошта зажмурити и не бунцати о срећи, не смети роптати ако ти срећа умакне — ето то је живот! Ко је то казао, да је живот — срећа, наслада? Безумници! „Живот је живот, дужност“, вели Олга, „обавеза, а обавеза бива тешка. Па хајде да испуним дужност...“ Он уздахну.

„Да се не видим с Олгом... Боже мој! Ти си ми отворио очи и показао дужност“, говораше он, гледећи у небо; „а где ћу наћи снаге? Да се раста-немо! Још се то може учинити, ма и с болом, али после нећеш клети себе, што се ниси растао. А од ње ће сад доћи ко, она је хтела да пошље... Она се не нада...“

Какав је то узрок? Какав је ветар на једанпут духнуо на Обломова? Какве ли је облаке нагнао? И што он подиже тако жалостан терет? А он је, канда, јуче још гледао у душу Олгину и видео тамо светао свет и сјајну судбину, прочитао свој и њен хороскоп. Па шта се то догодило?

Мора бити да је вечерао или лежао на леђима, па песничко расположење уступило место некаким страхотама.

Често се дешава да човек заспи лети кад је тихо, ведро вече, кад звезде светлуцају, па мисли како ће сутра бити лепо поље, уз јутрење сјајне боје! Како ће весело заћи у густу шуму и крити се од жеге!... И на једанпут пробудиш се од пљуска кише, од сурих суморних облака; хладно, влага...

Обломов је синоћ, по обичају, послушкивао куцање својега срца, затим га пипао рукама да види, да ли се увећала отврдлост крај њега, најзад се удубао у анализу своје среће, и на један мах наишао на кап горчине и отровао се.

Отров је радио снажно и брзо. Он је у памети прошао сав свој живот: и по стоти пут осетио у срцу кајање и позно вајкање због оног што је већ прошло. Он је помислио, шта би био сад, да је ишао храбро напред, како би живео обилатије и многостраније, да је био вредан, па је прешао на питање: шта је он сад и како је могла, како га може заволети Олга, и зашто?

„Да то није заблуда?“ сену му на једанпут у памети, као муња, и та муња погоди у само срце и разби га. Он јекну. „Заблуда! да... то је!“ врзло му се по глави.

„Волим вас, волим, волим“ одјекну на један мах опет у његовом сећању, и срце се поче загревати, али на једанпут опет охладне. И то трогубо Олгино „волим“ — шта је? Варка њених очију, лукави шепат срца које је још празно; то није љубав, него само наслућење љубави!

Тај ће се глас некад чути, али ће тако снажно звонити, јекнуће таким акордом, да ће се сав свет

тргнути! Дознаће и тетка, и барон, и на далеко ће се разлегати хук тога гласа! Неће се то осећање провлачити тако тихо, као поточић, кад се крије кроз траву, те му се једва чује жуборкање.

Она сад воли, онако, као што везе по канви; тихо, лагано излази шара, а она је још лакше развија, гледа са задовољством, па ће је онда оставити и заборавити. Да, то је само припрема за љубав, огледање, а он је — субјект, што се случајно десио први под руком, мало незгодан за огледање...

Та њих је случај саставио и спријатељио. Она њега не би ни опазила: Штолц га је показао, и својим учешћем заразио њено младо, осетљиво срце, те се у ње појавила болећивост према његову стању и самољубиво старање да стресе сан с лене душе, па да је онда остави.

„Ето то је!“ рече он с ужасом, уставши с постеље и палећи свећу уздрхталом руком. „Ту и није било ничега другог!“ — Она је била готова да дочека љубав, њено срце чекало је пажљиво, и он се нашао изненадно, погрешно се уловио... Нек се други само јави — она ће се с ужасом отрезнити од заблуде! Како ће га она тад погледати, како ли окренути главу од њега... страха! — „Ја грабим оно што је туђе! Ја сам крадљивац! Шта ја чиним, шта чиним? Како сам ослепио!... Боже мој!“

Он погледа у огледало: блед је, пожутео, очи мутне. Њему падоше на ум они срећни младићи, у којих је поглед замишљен, али сиљан и дубок, као и у ње, у којих блиста варница у очима, у осмеху се види поуздање да ће победити, у којих је тако одважан ход и тако звучан глас. И он ће дочекати, кад ће се један од њих јавити: она ће на једанпут букнути осећањем, погледаће њега, Обломова, и... прснуће у смех!

Он опет погледа у огледало и рече: „Оваки се не воле!“

Потом леже и загњури лице у јастук. „С Богом, Олга, буди срећна!“ заврши он.

— Захаре! зовну у јутру. — Кад дође од Илин-

ских слуга по мене, кажи, да нисам код куће, да сам отишао у град.

— Казаћу.

„Али... не, боље ће бити да јој пишем,“ рече Обломов сам себи: „овако ће јој се учинити чудно, што ме је нестало изненада. Треба да се објаснимо.“

Он седе за сто и поче писати брзо, са жаром, с грозничавом хитњом, не онако као што је, у почетку маја, писао кућном газди. Ни једанпут му није дошло у близу и незгодно двоје „који“ и двоје „да.“ Он је писао :

„Вама ће бити чудно, Олга Сергијевна, што место мене лично добивате ово писмо, кад се тако често виђамо. Прочитајте до краја, па ћете видети, да не могу друкчије. Требало је да сам почео овим писмом: тад бисмо се обоје унапред избавили од многих прекора савести; али ни сад није доцкан. Ми смо заволели једно друго тако изненадно, тако брзо, као да смо се обоје на једанпут разболели, и то ми није дало да се тргнем раније. Уз то ко би драговољно хтео примити на себе тешку обавезу да се отрезни од очараности, кад вас гледа, кад вас слуша по читаве сатхате? Где ћеш прибрати свакога тренутка опрезности и јаке воље, да се зауставиш код сваке стрмени и да се не опучиш низ њен нагиб? И ја сам сваки дан мислио: „даље се нећу упуштати, зауставићу се, то од мене зависи,“ па сам се и даље упуштао, и сад настаје борба, у којој иштем ваше помоћи. Ја сам тек данас, ноћас, видео како брзо клизе моје ноге: тек сам јуче доспео да завири дубље у провалију, у коју падам, и наумио сам да се зауставим.

„Ја говорим само о себи — не из егоизма, него зато што ћете ви, као чисти анђео, непрестано летети високо, кад ја узлежим на дну те провалије, и што не знам хећете ли бацити у њу поглед свој. Чујте ме, рећи ћу вам, без икаква околишења, искрено и отворено: ви мене не волите и не можете ме волети. Послушајте моје искуство и верујте ми без поговора. Та моје је срце почело куцати одавно: рецимо, куцало је погрешно, не кад треба, али баш то научило

ме је да разликујем његово правилно куцање од случајнога. Ви не можете, а ја могу и дужан сам знати где је истина, где заблуда, и на мени је обавеза да опоменем онога, ко још није успео да то дозна. И ево ја опомињем вас: ви сте у заблуди, осврните се!

„Док се међу нама љубав појављивала у облику лаког, насмејаног привиђења, док је звучала у *Casta diva*, док је лебдила у мирису јергованове гранчице, у неисказаном учешћу, у стидљивом погледу, ја јој нисам веровао, него сам је сматрао као игру уображења и шапат самољубља. Али прошла су враговања; ја сам се разболео од љубави, осетио сам симптоме страсти; ви сте постали замишљени, озбиљни; мени сте жртвовали своју доколицу; проговорили су ваши живци; ви сте се почели узбуђивати, и ја сам се тад, то јест тек сад, поплашио и осетио, да на мене пада обавеза да се зауставим и да кажем, шта је то.

„Ја сам вам рекао да вас волим, а ви сте одговорили то исто — чујете ли, какав дисонанс звучи у том? Не чујете? Онда ћете га чути позније, кад ја већ будем у бездану. Погледајте ме, промислите о мојој егзистенцији: можете ли ви волети мене, волите ли мене? Јуче рекосте: „Волим вас, волим, волим!“ Ја вам поуздано одговарам: Не, не, не!

„Ви мене не волите, али ме не лажете — ево одмах додајем — не варате ме; ви не можете рећи „да,“ кад у вама говори „не.“ Ја само хоћу да вам докажем, да ваше садашње „волим“ није садашња љубав, него она која ће тек доћи; ово је само бесвесна потреба да волите, која, у недостатку праве хране, у одсуству пламена, гори лажном, хладном светлошћу, а коју женскиње кашто исказује у милошти спрам каквога детета, спрам друге које женске, па чак и у сузама или у хистеричним наступима. Требало је да сам вам одмах у почетку строго рекао: „Ви сте погрешили, пред вама није онај, ког сте чекали, о ком сте маштали. Причекајте, он ће доћи, и тад ћете се пренути; биће вам мучно и стидно што сте погрешили, а мене ће та мука и стид болети,“ — ето шта је требало да вам кажем, да сам од природе био уви

ђавније памети и одважнијега духа, да сам, најзад, био искренији... Ја јесам говорио, али, сећате ли се, како: бојао сам се, да не поверујете, желео сам да се то није ни догодило; говорио сам унапред све што могу после казати други, да бих вас припремио да не слушате и не верујете, а ја сам се међутим журио да се видим с вама и мислио сам: „док други дође, ја сам дотле срећан.“ Ето то је логика заноса и страсти.

„Сад већ друкчије мислим. А шта ће бити, велим, кад се вежем с њом, кад виђање — постане не раскош живота, него потреба, кад се љубав упије у срце (не осећам ја узалуд на њему отврдлост)? Како ћу се тад отргнути? Хоћу ли преживети тај бол? Зло ће ми бити. Ја ни сад не могу помислити на то, а да се не ужаснем. Кад бисте ви били искуснији, старији, ја бих тад благословио своју срећу и пружио вам руку за навек. Али овако...

„А зашто вам пишем? Зашто нисам дошао правце да вам кажем сам, како жеља да се виђам с вама расте из дана у дан, а међутим не треба да се виђамо? Да вам то кажем у очи — хоћу ли имати храбрости, судите сами! По некад и хоћу да кажем нешто налик на то, па говорим сасвим друго. Може бити, да би се на вашем лицу појавила туга (ако је истина, да вам није било досадно са мном), или бисте се, не разумевши моје добре намере, нашли увређени: ја ни једно ни друго нећу поднети, почећу говорити опет што друго, те ће поштене намере отићи у ветар и завршити се договором да се састанемо сутра. Овако без вас, сасвим је друкчије: преда мном нису ваше кротке очи, ни ваше добро, лепушкасто лишће; хартија трпи и ћути, и ја пишем мирно (ово лажем): нећемо се више видети (ово не лажем).

„Други би додао: пишем и купам се у сузама, али ја нећу да се претварам пред вама, не заодевам се својом тугом, јер нећу да појачавам бол, да изазивам сажалевање, јад. Све то заодевање крије обично намеру да се дубље пусте корени на пољу осећања, а ја хоћу да истребим и у вама и у себи семе

његово. Та плакати доликује или заводницима који гледају како ће фразама уловити неопрезно самољубље у жена, или млитавим сневалицама. Ја ово говорим, опраштајући се, као што се опрашта човек с добрим пријатељем, испраћајући га на далеки пут. После три недеље, после месец дана, било би доцкан, тешко: љубав чини нечувене кораке, то је душевно запаљење. Ја већ и сад нисам ни за што, не бројим сахате ни минуте, не знам кад сунце излази и кад залази, него рачунам: видео сам је — нисам видео, видећу је — нећу видети, долазила је — није дошла, доћи ће... Све ово доликује младости, која ласно сноси и пријатна и непријатна узбуђења; а мени доликује мир, ма да је досадан, сањив, он ми је познат, с бурама не умем изићи на крај.

„Многи би се зачудили мом поступку: зашто бежи? рећи ће; други ће ми се насмејати: нека, ја ћу и на то пристајати. Кад сам већ одлучио да се не видим с вама, онда сам спреман на све.

„У својој великој жалости тешим се мало тим, што ће ми ова кратка епизода из нашега живота оставити за навек тако чисту, миомирну успомену, да ће сама она бити довољна, да ми душа не потоне у пређашњи сан, а вама неће бити од штете него ће вам послужити као упуство у одјакошњем, нормалном животу. С Богом, анђеле, одлетите брже, као што одлеће поплашена птичица с гранчице, на коју је пала погрешком, одлетите онако исто лако, храбро и весело, као она, с те гранчице на коју сте пали непажљиво!“

Обломов је писао с одушевљењем; перо је летело по хартији. Очи су му сијале, образи пламтели. Писмо је испало дугачко, као и свако љубавно писмо: љубавници су страхота брбљиви.

„Чудновато! Мени већ није досадно, није тешко!“ рече он у себи. „Ја сам готово срећан... Откуд то? Мора бити отуд, што сам терет душевни свалио у писмо.“

Он прочита писмо, сави га и запечати.

— Захаре! рече он. — Кад дође слуга, подај му ово писмо за госпођицу.